ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (ΠΤΕΑ)

Προπτυχιακή εργασία

"Γλωσσικές ταυτότητες και γλωσσικά ρεπερτόρια ανάμεσα σε ενήλικές βαρήκοους, κωφούς και Κωφούς"

Όνομα φοιτήτριας: Δούση Ζωή

Α.Μ.: 1014064

Επιβλέπουσες καθηγήτριες:

Γκανά Ελένη

Σαπουντζάκη Γαλήνη

Βόλος, 2018

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 17714/1
Ημερ. Εισ.: 19-06-2018
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΕΑ
2018
ΔΟΥ

Περιεχόμενα

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ... 7

1. ΚΩΦΩΣΗ... 10

1.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση της κώφωσης και της βαρηκοΐας.............. 10

1.2. Τι σημαίνουν οι όροι "προγλωσσικά" και "μεταγλωσσικά κωφός"......... 12

1.3. Τι σημαίνουν οι όροι "κωφός", "βαρήκοος" και "Κωφός"..................... 14

2. ΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ... 17

2.1. Ο όρος "Γλωσσολογία"... 17

2.2. Ο όρος "Κοινωνιογλωσσολογία"... 18

2.3. Ο όρος "Γλώσσα"... 19

2.4. Ο όρος "Νοηματική Γλώσσα"... 22

2.5. Ο όρος "Πρώτη γλώσσα"... 26

2.6. Ο όρος "Δεύτερη Γλώσσα"... 27

2.7. Ο όρος "Διγλωσσία"... 28

3. ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ... 31

3.1. Ο όρος "Επικοινωνία"... 31

3.2. Μορφές Επικοινωνίας... 32

3.3. Μέθοδοι Επικοινωνίας... 33

3.3.1. Προφορική και Προφορικό-ακουστική μέθοδος........................ 34

3.3.2. Ολική επικοινωνία... 34

3.3.3. Δίγλωσση-Διπολιτισμική Προσέγγιση.. 35

3.4. Εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας βαρήκοων, κωφών και Κωφών.......... 36

3.4.1. Χειλεανάγνωση.. 36

3.4.2. Λογοανάγνωση.. 38

3.4.3. Χρήση διερμηνέα.. 38

3.4.4. Χρήση υπότιτλων... 40

3.4.5. Τεχνολογίες Επικοινωνίας.. 41

4. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ.. 42

4.1. Ο όρος "Κοινότητα"... 42

4.2. Ο όρος "Κοινότητα των Κωφών".. 43

5. Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ.. 46

5.1. Ο όρος "πολιτισμός"... 46

5.2. Ο όρος "κουλτούρα"... 46

5.3. Ο όρος "κουλτούρα των Κωφών".. 47

6. ΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.. 51

6.1. Ο όρος "ταυτότητα".. 51

6.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ταυτότητας... 51

6.2.1. Η θεωρία της ταυτότητας του Erikson.. 51

6.2.2. Η θεωρία της ταυτότητας του Mead... 52

6.2.3. Η θεωρία της ταυτότητας του Goffman.. 54

6.2.4. Η θεωρία της ταυτότητας του Krappmann..................................... 55

6.3. Κριτική των θεωρητικών προσεγγίσεων της ταυτότητας.......................... 57

6.4. Είδη ταυτότητας.. 58

6.4.1. Προσωπική ταυτότητα.. 60

6.4.2. Κοινωνική ταυτότητα.. 60

6.4.3. Πολιτισμική ταυτότητα.. 61

6.5. Στεγανές ταυτότητες.. 63

6.5.1. Ταυτότητα Κωφού... 64

6.5.2. Ταυτότητα κωφού-βαρήκοου.. 64

6.6. Σύγχρονες θεωρήσεις ταυτότητας.. 66

6.6.1. Διπολιτισμική ταυτότητα.. 67

67

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

7. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΧΟΙ..............

8. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ... 70

8.1. Συμμετέχοντες και συμμετέχουσες.. 71

8.2. Μέθοδος συλλογής δεδομένων... 71

8.3. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων... 75

9. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.................. 80

10. ΣΥΖΗΤΗΣΗ... 81

11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ... 171

ΒΙΒΛΙΟΡΑΦΙΑ 191

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πρόλογος

Το ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας εστιάζει σε ένα ιδιαιτέρως σημαντικό και καθημερινό θέμα, τις γλωσσικές ταυτότητες-γλωσσικά ρεπερτόρια των βαρήκοων, κωφών και Κωφών ατόμων. Αναλυτικότερα, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διαφανούν οι διαφορετικές αποχρώσεις της γλώσσας που επιλέγουν να χρησιμοποιούν τα κωφά-βαρήκοα άτομα, μέσα από τη διερεύνηση της γλωσσικής συμπεριφοράς τους στα διάφορα καθημερινά πλαίσια, που καλούνται να ανταποκριθούν, όπως άλλωστε και κάθε άνθρωπος -είτε ακούων, είτε κωφός- της κοινωνίας μας.

Στις μέρες μας έχει παρατηρηθεί η τάση ολοένα και περισσότερο κωφοί άνθρωποι να αποποιούνται την ετικετοποίηση του τύπου "είμαι Κωφός, με Κ κεφαλαίο" ή "φαίνομαι σαν ακούοντας, άρα έχω ταυτότητα ακούοντος", μία κατάσταση που κατά καιρούς έχει οδηγήσει σε πόλωση τους κωφούς νοηματιστές (ταυτότητα Κωφού) και τους κωφούς προφοριστές (ταυτότητα ακούοντος). Χονδρικά, στην εργασία μας έχουμε διατηρήσει εναλλασσόμενους τους όρους ταυτότητα ακούοντος και προφοριστική ταυτότητα, καθώς επίσης και τους όρους ταυτότητα Κωφού και ταυτότητα νοηματιστή. Σε αρκετές χώρες της Ευρώπης, και ευελπιστούμε στο σύντομο μέλλον και στην Ελλάδα, η πόλωση αυτή ανήκει, πλέον, στο παρελθόν, καθώς σήμερα τα κωφά-βαρήκοα άτομα (διαχωρισμοί του τύπου "Κωφός" και "κωφός" ανήκουν, επίσης, στο παρελθόν) αναπτύσσουν δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα, καθώς επιλέγουν και επιθυμούν να συμμετέχουν ισάξια τόσο στην κοινωνία των ακουόντων, όσο και στην κοινότητα των Κωφών, αφήνοντας πίσω τους κάθε ετικετοποίηση που τους κατέτασσε αποκλειστικά στη μία (ακουόντων) ή στην άλλη (Κωφών) κοινωνική ομάδα.

Το έναυσμα για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η περίπτωση ενός κωφού ατόμου στο στενό κύκλο της οικογένειάς μου, λόγος ο οποίος πυροδότησε, επίσης, το ενδιαφέρον μου για σπουδές στον τομέα της ειδικής αγωγής. Μέσα από την παρακολούθηση των μαθημάτων της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ) είχα την ευκαιρία να συναναστραφώ με πληθώρα κωφών και να συνάψω φιλικές σχέσεις μαζί τους. Με αφορμή ένα περιστατικό που διεξήχθη σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook), κατά το οποίο κωφοί (προφοριστές) επιτίθονταν λεκτικά με

αιχμηρό τρόπο σε κωφούς (νοηματιστές), διαπίστωσα ότι αυτός ο πληθυσμός είναι ιδιαίτερα ανομοιογενής, όχι μόνο ως προς τον βαθμό και την ένταση απώλειας ακοής, αλλά και ως προς τη γλώσσα (το σπουδαιότερο μέσο επικοινωνίας) που ο καθένας από αυτούς επιλέγει να χρησιμοποιεί, καθώς ο λόγος που πυροδότησε αυτόν τον "ανεξήγητο" -κατά την άποψη μου- λεκτικό πόλεμο, ήταν η χρήση της νοηματικής γλώσσας. Θέλοντας να ικανοποιήσω τόσο την επιστημονική μου περιέργεια, όσο και την προσωπική μου ανάγκη αποσαφήνισης της εν λόγω "αντιπαλότητα" μεταξύ προφοριστών και νοηματιστών, γνωστή και ως "Παγκούφιος Πόλεμος", οδηγήθηκα στη διερεύνηση του παρόντος θέματος.

"Για ποιον λόγο υπάρχει αυτός ο λεκτικός πόλεμος;", "Γιατί κάποιοι προφοριστές κωφοί τάσσονται τόσο κατά της νοηματικής γλώσσας;" "Γιατί κάποιοι κωφοί νοηματιστές έχουν φερθεί απαξιωτικά σε προφοριστές;" "Υπάρχει κάτι πίσω από όλο αυτό, κάποιο ορόσημο γεγονός που τους οδήγησε σε αυτήν τους τη τάση;" "Σήμερα οι κωφοί όλου του κόσμου εξακολουθούν να είναι τόσο πολωμένοι ή έχουν αναπτύξει ένα άλλο είδος ταυτότητας;" είναι μόνο μερικά από τα ερωτήματα που με απασχολούσαν τον τελευταίο καιρό, και στα οποία επιχείρησα να δώσω μία απάντηση μέσα από τη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Ευχαριστίες

Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με στήριξε καθ'όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας. Η βοήθεια τους και η υποστήριξή τους ήταν απαραίτητη για εμένα. Τόσο η μητέρα μου, όσο και ο πατέρας μου αλλά και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας μου ήταν εκεί για να μου προσφέρουν απλόχερα ό,τι χρειάστηκα, προθυμοποιήθηκαν να αναγνώσουν την εργασία μου, με διευκόλυναν στις μεταφορές μου και φυσικά που παρείχαν την απαραίτητη συναισθηματική-ψυχολογική και οικονομική στήριξη.

Η ευγνωμοσύνη μου για την καλή, ελπίζω, ολοκλήρωση αυτής της δουλειάς, θα αφορά πάντα στη σημαντική βοήθεια, καθοδήγηση και συμπαράσταση των επιβλεπουσών καθηγητριών μου, κ. Γαλήνη Σαπουντζάκη και Ελένη Γκάνα. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να τους ευχαριστήσω θερμά για τη συνεργασία και τη στήριξή τους για την ολοκλήρωση αυτής της έρευνας.

Τέλος, η συγκεκριμένη έρευνα δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την εξαιρετικά σημαντική συμβολή των κωφών ατόμων που δέχτηκαν να συμμετάσχουν σε αυτήν και να μου αναφέρουν τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες. Τους ευχαριστώ, λοιπόν, ειλικρινά, έναν-έναν ξεχωριστά, για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Εισαγωγή

Η κώφωση είναι μία έννοια η οποία δεν πρέπει να ιδωθεί μόνο από την ακουολογική-ιατρική σκοπιά, αλλά και από την κοινωνική. Τα ακουομετρικά δεδομένα σαφώς δείχνουν μία ποσοτική μέτρηση της ακοής, αλλά δεν αποτελούν απόλυτα αξιόπιστο στοιχείο για να χαρακτηριστεί το κωφό-βαρήκοο άτομο ως λειτουργικό ή μη. Για πολλά χρόνια επικρατούσε η αντίληψη ότι η κώφωση ήταν μία αναπηρία, μία πάθηση που έχρηζε αποκατάστασης και θεραπείας, καθώς το άτομο θεωρείτο ανίκανο ή μη ικανό, με αποτέλεσμα να υποβάλλεται σε πληθώρα θεραπευτικών επεμβάσεων, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αποκατάσταση της ακοής ή στη μείωση των επιπτώσεων της απώλειας ακοής (Higgins & Nash, 1996; Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017).

Τα χρόνια από το 1900 και έπειτα, πραγματοποιήθηκε μια στροφή προς την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου, το οποίο ορίζει την κώφωση μέσα από την ιστορία και τις εμπειρίες των κωφών ατόμων, την κουλτούρα τους αλλά και τη μοναδικότητα της γλώσσας τους (Higgins & Nash, 1996). Ένα μέρος των κωφών-βαρήκοων ατόμων, υποστηρίζει, πλέον, ότι αποτελεί γλωσσική μειονότητα, δεν αυτοπροσδιορίζεται με βάση το χαρακτηριστικό της ακουστικής απώλειας αλλά της οπτικής αντίληψης του κόσμου, αγωνίζεται για κοινωνική χειραφέτηση και διεκδικεί τα δικαιώματα του (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017). Δημιουργείτε έτσι η Κοινότητα των Κωφών, τα μέλη της οποίας, μεταξύ άλλων, καταφέρνουν, ως γλώσσα τους, σύμφωνα με την επίσημη αναγνώρισή της από το νόμο 2817/2000, να θεωρείται η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, 1994, σελ. 97). Η ιδιαιτερότητα που χαρακτηρίζει τη γλώσσα τους και την επικοινωνία μεταξύ τους έχει ως αποτέλεσμα τη διαφοροποίησή τους από όλα τα άτομα με ειδικές ανάγκες (Ζώνιου-Σιδέρη, 2008, σελ. 143-145). Μέσω της νοηματικής γλώσσας δημιουργείται η κουλτούρα των κωφών ατόμων, με δικά της χαρακτηριστικά. Αυτό που διαφοροποιεί τους κωφούς που ενστερνίζονται την

κουλτούρα των Κωφών και ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών, αποτελεί η χρήση κεφαλαίου αρχικού γράμματος -Κ- (Marschark & Everhart, 1997,σελ. 14-16).

Ωστόσο, στην κοινότητα αυτή των Κωφών δεν ανήκει όλος ο πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων, καθώς ένα μέρους αυτού, οι λεγόμενοι "προφοριστές" υιοθετούν τα κανονιστικά πρότυπα της κοινωνίας των ακουόντων, απαρνούνται τη χρήση της νοηματικής γλώσσας και αμφισβητούν το γεγονός περί ολοκληρωμένης γλώσσας, καθώς επίσης, επιλέγουν τις κοινωνικές συναναστροφές με κριτήριο τη γλώσσα, αποφεύγοντας και "επιτιθέμενοι" στους κωφούς νοηματιστές. Η δημιουργία, λοιπόν, των παραπάνω "στρατοπέδων", των κωφών προφοριστών και των κωφών νοηματιστών, δημιούργησε πόλωση κατά το παρελθόν, η οποία στις μέρες τείνει σταδιακά να εξαλείφεται, καθώς, πλέον, τα κωφά-βαρήκοα άτομα αναπτύσσουν δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα και συμμετέχουν ενεργά τόσο στην κοινωνία των ακουόντων, όσο και στην κοινότητα των Κωφών.

Πρόσφατες έρευνες στη διεθνή βιβλιογραφία, όπως αυτή των Mcilroy & Storbeck, το 2011, επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι σήμερα τα περισσότερα κωφά-βαρήκοα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως δίγλωσσα (με παράλληλη χρήση τόσο της ομιλούμενης -γραπτής και προφορικής- Ελληνικής, όσο και της ΕΝΓ), εντάσσοντας τον εαυτό τους σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον. Ως δίγλωσσοι αναγνωρίζουν πώς κάθε περίπτωση κώφωσης είναι ξεχωριστή και δεν μπαίνει σε καλούπια. Χρησιμοποιούν με άνεση και τη νοηματική και την προφορική και γραπτή γλώσσα, της καθεμία σε διαφορετικές περιστάσεις, αλληλεπιδρώντας με διαφορετικούς ανθρώπους και με ποικίλους βαθμούς άνεσης (Σαπουντζάκη & Γεωργοκωστόπουλος, 2017).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των γλωσσικών προτιμήσεων του ανομοιογενές πληθυσμού των κωφών, προκείμενου να γίνει φανερή η γλωσσική ταυτότητα- τα γλωσσικά ρεπερτόρια που έχει ο καθένας αναπτύξει στο πέρασμα του χρόνου. Ενδεχομένως, σε αρκετές περιπτώσεις να επισημανθεί και μετατόπιση του επικοινωνιακού προσανατολισμού από την αποκλειστική χρήση της μίας (Ελληνικής) ή της άλλης (ΕΝΓ) γλώσσας, σε εκμάθηση και των δύο γλωσσών και εναλλακτική χρήση τους αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο. Δηλαδή, μετάβαση από ένα μονόγλωσσό σε ένα διπολιτισμικό, ή ακόμη καλύτερα πολύγλωσσο περιβάλλον.

Το πρώτο μέρος (θεωρητικό) περιλαμβάνει τις απαραίτητες θεωρητικές πληροφορίες γύρω από το θέμα της κώφωσης, της γλώσσας και της επικοινωνίας. Επίσης, γίνεται αναφορά στην κοινότητα των Κωφών, στην κουλτούρα τους, στην καθημερινότητά τους καθώς και στις νοηματικές γλώσσες. Ακόμη, σημειώνεται εκτενή αναφορά στην έννοια της ταυτότητας, στο πώς αυτή σχηματίζεται στο πέρασμα του χρόνου, στην έννοια της ταυτότητας του Κωφού, του ακούοντος, αλλά και στη σημασία που έχει αποκτήσει στις μέρες μας η διπολιτισμική-δίγλωσση ταυτότητα.

Το δεύτερο μέρος (ερευνητικό) περιλαμβάνει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε ενήλικα κωφά άτομα με στόχο τη διερεύνηση των γλωσσικών τους ρεπερτορίων-ταυτοτήτων.

Τα πορίσματα της έρευνας απευθύνονται τόσο στους άμεσα εμπλεκόμενους με το θέμα της κώφωσης όσο και σε αυτούς που επιθυμούν να διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με το θέμα της κώφωσης, των κωφών ατόμων, των αντιλήψεων τους αλλά και του τρόπου με τον οποίο επιλέγουν να συναναστρέφονται και να επικοινωνούν στα διάφορα πλαίσια της καθημερινής τους ζωής.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΚΩΦΩΣΗ

1.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση της κώφωσης και της βαρηκοΐας

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια της βαρηκοΐας και της κώφωσης, είναι σημαντικό να επισημανθούν αρχικά οι διαφορετικού τύπου βαρηκοΐες, και να οριστεί από ποιό σημείο και μετά αναφερόμαστε σε κώφωση.

Κάνοντας μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν, σημειώνεται ότι μέχρι τη δεκαετία του 1960, οι ακουολόγοι και οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι σχετίζονταν με τους κωφούς, αποσαφήνιζαν την κώφωση σύμφωνα με ακουολογικά κριτήρια. Έτσι, η κώφωση οριζόταν ως αναπηρία και πολλές φορές προκαλούσε τις αντιδράσεις των Κωφών ατόμων (Harris, J. 1995). Ο Schein εξετάζοντας το ζήτημα του ορισμού και της αποσαφήνισης της κώφωσης, επιβεβαίωσε ότι αυτή ορίζεται πολιτισμικά σύμφωνα με τις στάσεις και τις συμπεριφορές της κοινωνίας των ακουόντων προς τα κωφά άτομα (Harris, J. 1995). Ακούοντες και κωφοί δημιουργούν τις εμπειρίες της κώφωσης, αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους (Higgins P. & Nash, J.E. 1996).

Πριν προχωρήσουμε στην εννοιολογική αποσαφήνιση των εννοιών, είναι σημαντικό να αναφερθούμε σε μία έρευνα που διεξήχθη από την Erting το 1987. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας υπογραμμίστηκε η ύπαρξη διαφορετικών αποδεκτών ορισμών για την κώφωση, ο καθένας από τους οποίους υιοθετείται με βάση ιατρικά ή κοινωνικά κριτήρια αντίστοιχα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ειδικό σχολείο κωφών και παρατηρήθηκε η στάση των κωφών παιδιών και των γονέων τους καθώς και των ακουόντων εκπαιδευτικών ως προς την κώφωση. Η Erting συμπέρανε ότι οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται την έννοια της κώφωσης με βάση ακουολογικά κριτήρια ενώ οι γονείς και τα παιδιά δε θεωρούν την κώφωση αποκλειστικά ένα είδος αναπηρίας, αλλά την αντιλαμβάνονται και ως έναν τρόπο ζωής δίνοντας έμφαση στις δυνατότητες και στις ικανότητές τους. Τα ευρήματα της έρευνας αυτής καταδεικνύουν τη διαφοροποίηση των κριτηρίων που προσδιορίζουν την κώφωση κατά τις δυσκολίες υιοθέτησης ενός ολοκληρωμένου ορισμού για αυτήν (Harris, J. 1995).

Έναν ακόμη ανασταλτικό παράγοντα για τη διατύπωση ενός καθολικού ορισμού για την βαρηκοΐα-κώφωση αποτελεί το γεγονός ότι συχνά παρατηρείται η τάση να δίνονται χαρακτηρισμοί στο άτομο με πρόβλημα ακοής χρησιμοποιώντας ως κριτήριο το ακουόγραμμα, μία εξέταση στην οποία δεν υπάρχει ακουστικό βοήθημα. Έτσι, παραβλέπεται η πιθανότητα να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην ακουστική ικανότητα με και χωρίς βοήθημα (Moores, 2009).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η κώφωση είναι κάτι παραπάνω από μία κατάσταση που αφορά την ακουστική απώλεια ενός ατόμου. Η κώφωση είναι μία κοινωνική κατάσταση, ένα είδος ταυτότητας (Paul & Jackson, 1993, σελ. 26), όπου το κάθε άτομο, αναλόγως με την γλώσσα που επιλέγει να χρησιμοποιεί, διαμορφώνει και την αντίστοιχη ταυτότητα (ακούοντος, Κωφού, διπολιτισμική).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, σημειώνεται ότι η ακουστική απώλεια που χαρακτηρίζει την βαρηκοΐα κατηγοριοποιείται με πολλούς τρόπους, εκ των οποίων ο πιο αποδεκτός είναι η ταξινόμησή της σε βαρηκοΐα αγωγιμότητας, που εντοπίζεται στο σύστημα μεταφοράς του ήχου (εξωτερικό και μεσαίο αυτί), και σε νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα, που αφορά στο σύστημα αντίληψης του ήχου (εσωτερικό αυτί) (Ηλιάδης, Μεταξάς & Ψηφίδης, 1988; Λαμπροπούλου, 1999). Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η παραπάνω διάκριση σημειώνεται ότι στη βαρηκοΐα αγωγιμότητας το άτομο αντιλαμβάνεται τους ήχους όχι αλλοιωμένους αλλά σε χαμηλότερη ένταση, με μεγαλύτερη δυσκολία και από μικρότερη απόσταση από ό,τι κάποιος που ακούει κανονικά (Πανελλήνιος Σύλλογος Ειδικών στις Διαταραχές του Λόγου, 1999), ενώ στην νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα εντοπίζονται ποιοτικές και ποσοτικές αποκλίσεις της ηχητικής πληροφορίας (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Τέλος, η βαρηκοΐα μπορεί να χαρακτηριστεί ως μικτή, όταν πρόκειται για τη συνύπαρξη της βαρηκοΐας αγωγιμότητας και της νευροαισθητηριακής βαρηκοΐας (Tucker I. & Nolan, M. 1984; Ηλιάδης, Θ. & Κεκές, Γ. 1986).

Η κώφωση αναφέρεται σε όλα τα επίπεδα ακουστικής απώλειας αλλά διαφοροποιείται σε επιμέρους κατηγορίες με βάση τέσσερα αλληλένδετα χαρακτηριστικά: το βαθμό της ακουστικής απώλειας, την ηλικία έναρξης της κώφωσης, την αιτιολογία και τον τύπο της αναπηρίας (Paul, P. & Jackson, D.W. 1993; Preston, P. 1994; Turkington, C. 1997).

Ανάλογα με τον βαθμό της ακουστικής απώλειας διακρίνονται οι ακόλουθες πέντε κατηγορίες της κώφωσης:1) ελαφριάς μορφής κώφωση (το άτομο δεν αντιλαμβάνεται ήχους έντασης 27-40 Db), 2) ήπιας μορφής κώφωσης (το άτομο δεν αντιλαμβάνεται ήχους έντασης 41-55 Db), 3) μέτριας μορφής κώφωση (το άτομο δεν αντιλαμβάνεται ήχους έντασης 56-70 Db) 4) σοβαρής μορφής κώφωση (το άτομο δεν αντιλαμβάνεται ήχους έντασης 71-90 Db) 5) ολοκληρωτική κώφωση/βαριάς μορφής κώφωσης (το άτομο δεν αντιλαμβάνεται ήχους έντασης 91 Db και πάνω) (Densham, J. 1995; Gregory, S. 1995; Paul, P. & Jackson, D.W. 1993; Turkington, C. 1997; Lepot-Froment, C. & Clerebaut, N. 1996; Paul, P.V. & Quigley, S.P. 1984).

Ωστόσο, η περιγραφή της αντίληψης των ήχων με βάση την έντασή τους παραμένει ελλιπής αν δεν συνυπολογίσουμε και την επίδραση των συχνοτήτων, καθώς τα άτομα μπορεί στην ίδια ένταση να αντιλαμβάνονται κάποιους ήχους ενώ άλλους όχι, καθώς ο καθένας ακούει καλύτερα ή υπολείπεται σε ορισμένες συχνότητες. Παράδειγμα αποτελεί η ανθρώπινη ομιλία, η οποία εκφέρεται συνήθως στα 10 έως 57 dB, καλύπτει όμως όλο σχεδόν το φάσμα των συχνοτήτων, από 220 έως σχεδόν 8.000 Hz. Αυτό έχεις ως αποτέλεσμα ορισμένοι άνθρωποι να αντιλαμβάνονται καλύτερα τις ανδρικές φωνές, ενώ άλλοι τις γυναικείες. Κάποιοι να αντιλαμβάνονται καλύτερα κάποιους φθόγγους, ενώ ορισμένοι κάποιους άλλους (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017).

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι το πραγματικό και ουσιαστικό πρόβλημα που προκύπτει από την κώφωση εντοπίζεται στη δυσκολία που προκύπτει στην κατανόηση των άλλων ανθρώπων και στην ανεπαρκή επικοινωνία μαζί τους, και όχι μόνο στη μη δυνατότητα ακοής μουσικής, φυσικών ήχων, ήχων αμαξιών κλπ. (Gregory, S. 1995).

1.2. Τι σημαίνουν οι όροι "προγλωσσικά" και "μεταγλωσσικά κωφός"

Οι όροι "προγλωσσικά" και "μεταγλωσσικά" κωφός σχετίζονται με την ηλικία απώλειας ακοής, δηλαδή την ηλικία κατά την οποία παρουσιάστηκε η κώφωση και είχε φανερή επίπτωση στην κατάκτηση της ομιλούμενης γλώσσας.

Έτσι, ο όρος "προγλωσσικά κωφό άτομο" αναφέρεται στα άτομα εκείνα που έχασαν την ακοή τους έως την ηλικία των 3 ετών. Σε περιπτώσεις, δηλαδή, ατόμων που η ακουστική βλάβη ήταν παρούσα κατά τη γέννηση ή εμφανίστηκε πριν από την ανάπτυξη της γλώσσας (ομιλούμενης ή νοηματικής) (Κουρμπέτης, Β. & Χατζοπούλου, Μ. 2010). Όπως γίνεται φανερό, στην περίπτωση αυτών των ατόμων η ομιλούμενη γλώσσα δεν μπορεί να αποκτηθεί με φυσικό τρόπο μέσα από την καθημερινή ζωή κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, με αποτέλεσμα τα προγλωσσικώς κωφά άτομα να έχουν μηδενικές γλωσσικές ικανότητες και ελάχιστες ευκαιρίες ουσιαστικής επικοινωνίας με τους άλλους γύρω τους (Κοτσάνη, Ι. 2012). Για το λόγο αυτό λανθασμένα στο παρελθόν πολλοί κωφοί αποκαλούνταν "κωφάλαλοι", λόγω των προβλημάτων τους στην κατάκτηση, την αντίληψη και την παραγωγή του προφορικού λόγου μέσω της ακοής, αν και δεν σχετίζεται η έλλειψη ακοής με καμία οργανική βλάβη στο σύστημα παραγωγής του προφορικού λόγου (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017).

Στην περίπτωση αυτή, τα προγλωσσικώς κωφά άτομα για να τελειοποιήσουν την προφορική και γραπτή τους ομιλία πρέπει να παρακολουθήσουν εξειδικευμένο πρόγραμμα λογοθεραπεία, διδασκόμενοι την Ελληνική ως ξένη γλώσσα. Σε αρκετές περιπτώσεις προγλωσσικής κώφωσης, εφόσον η Ελληνική ομιλούμενη και γραπτή είναι δεύτερη γλώσσα, πρώτη γλώσσα μπορεί να είναι η Ελληνική νοηματική (ή ένας οικιακός/οικογενειακός κώδικας νοημάτων (home signs), η οποία επρόκειτο να καλύψει το κρίσιμο επικοινωνιακό κενό στο διάστημα της βρεφικής και νηπιακής ηλικίας.

Από την άλλη, ο όρος "μεταγλωσσικά κωφό άτομο" αναφέρεται στα άτομα εκείνα που έχασαν την ακοή τους μετά την ηλικία των 3 ετών. Σε περιπτώσεις, δηλαδή, ατόμων που η ακουστική βλάβη εμφανίστηκε μετά τη φυσική κατάκτηση της ομιλούμενης γλώσσας (Κουρμπέτης, Β. & Χατζοπούλου, Μ. 2010). Σε αντίθεση με τα προγλωσσικώς κωφά άτομα, τα μεταγλωσσικώς είχαν αναπτύξει γλωσσικές ικανότητες και επικοινωνιακές δυνατότητες, πριν την εμφάνιση της κώφωσης, με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν επαρκώς την ομιλούμενη γλώσσα τόσο σε εκπαιδευτικό, όσο και σε κοινωνικό πλαίσιο (Κοτσάνη, Ι. 2012).

Στην περίπτωση αυτή της μεταγλωσσικής κώφωσης ελλοχεύει ένας σημαντικός κίνδυνος: η μετάβαση από έναν κόσμο ήχων σε έναν κόσμο σιωπής είναι εξαιρετικά

επιβαρυντική για την ψυχολογία του ατόμου. Το πένθος για την απώλεια της ακοής μπορεί να μην επουλωθεί ποτέ (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 30). Συνήθως τα άτομα αυτά έρχονται σε σύγκρουση με την πλέον εικόνα του κωφού που έχουν και αναπτύσσουν μία απατηλή εικόνα του ότι "δεν μοιάζω σαν κωφός", "μοιάζω σαν ακούων" (ενώ δεν είναι), κατάσταση η οποία έχει δυσμενείς κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις (Kushalnagar, Topolski, Schick, Edwards, Skalicky & Patrick, 2011; Van Gent, Goedhart, Knoors, Westenberg, Treffers, 2012).

1.3. Τι σημαίνουν οι όροι "κωφός", βαρήκοος" και Κωφός"

Στην Ελλάδα, δυστυχώς ακόμη διαιωνίζεται η αντιπαλότητα μεταξύ του προφορισμού (oralism) και της νοηματικής γλώσσας (sign language), κωμικοτραγικά γνωστή ως "Παγκούφιος Πόλεμος" (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 42). Σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στους κωφούς που επιλέγουν να χρησιμοποιούν τον προφορικό λόγο (προφοριστές), και σε εκείνους που κάνουν χρήση της νοηματικής (νοηματιστές) σταδιακά αρχίζει να εξαλείφεται και να αντικαθιστάται από ένα "κλίμα" διπολιτισμικότητας. Η διαφορά νοοτροπίας μεταξύ προφοριστών και νοηματιστών δημιουργεί πόλωση, με αποτέλεσμα το κωφό-βαρήκοο άτομο να βρίσκεται σε "δίλημμα" σύμφωνα με το φαινόμενο της "άρνησης του διπολισμού" (Παπάνης, 2009), νοιώθοντας ότι παλεύει ανάμεσα στην επιταγή να μπει στην κοινωνία ακουόντων απαρνούμενο τα ιδιοσυστατικά του χαρακτηριστικά ή να ενταχθεί πλήρως στην κοινότητα των Κωφών και να διαφοροποιηθεί από την κρατούσα κοινωνία (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Προκειμένου να ξεπεραστεί αυτό το πλαστό δίλημμα το κωφό-βαρήκοο άτομο πρέπει να χαρακτηρίζεται από ωριμότητα και βούληση, η οποία θα τον οδηγήσει σε ένα περιβάλλον διπολιτισμικότητας, με εξίσου συμμετοχή στην κοινωνία των ακουόντων και στην κοινότητα των Κωφών.

Αν και στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια κατάρριψης των όρων "κωφός" και "Κωφός" ενδεικτικά αναφέρεται ο διαχωρισμός αυτός όπως παρουσιάζεται στη διεθνή βιβλιογραφία. Η βασική διαφορά που οδηγεί στην παραπάνω διάκριση είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει το κάθε άτομο την κώφωση. Οι όροι "κωφός" και "βαρήκοος" αναφέρονται στα άτομα εκείνα που δίνουν έμφαση στην κώφωση ως μία

μορφή αναπηρίας (αισθητηριακή έλλειψη), ενώ ο όρος "Κωφός" αναφέρεται στα άτομα που προσεγγίζουν την κώφωση ως μία γλωσσική και πολιτισμική διαφορά. Ωστόσο, ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι απόλυτος καθώς τα κωφά άτομα πιθανότατα να εκφραστούν με κινήσεις του σώματος σε ορισμένες καταστάσεις της τους και αντίστοιχα τα Κωφά, να χρησιμοποιήσουν τον προφορικό και γραπτό λόγο σε ορισμένα πλαίσια (π.χ. δημόσιες υπηρεσίες).

Πιο αναλυτικά, βιβλιογραφία παρουσιάζει τους όρους "κωφός" και "βαρήκοος" ως δύο ακουομετρικούς όρους, όπου ανάλογα με το βαθμό απώλειας της ακοής, κάποιο άτομο λαμβάνει τον αντίστοιχο χαρακτηρισμό. Έτσι, το άτομο με ακουστική απώλεια πάνω από 70bB χαρακτηρίζεται ως κωφό, ενώ το άτομο που η απώλεια της ακοής του είναι κάτω από 70bB αποκαλείται βαρήκοο. Οι ακουομετρικά κωφοί και βαρήκοοι είναι μία μεγάλη μερίδα πληθυσμού, που για διάφορους λόγους έχουν χάσει την ακοή τους, είτε σε νεαρή, είτε σε μεγαλύτερη ηλικία. Τα κωφά, με μικρό κ, άτομα υιοθετούν τα κανονιστικά πρότυπα της πλειοψηφίας, ενστερνίζονται τις αντιλήψεις της κοινωνίας όσο αφορά τη φυσιολογικότητα και θεωρούν ότι πρωτίστως η κώφωση είναι μία αναπηρία ή έλλειμμα που πρέπει να αποκατασταθεί, ώστε η ζωή τους να μοιάζει κατά το δυνατόν με αυτήν των τυπικά ακουόντων (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωρκοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 38). Η ομάδα αυτή, στην πλειοψηφία της, δεν επιλέγει την εκμάθηση και τη χρήση της νοηματικής, ενώ προτιμά συνήθως να επικοινωνεί μέσω της ομιλούμενης Ελληνικής. Έχουν εκπαιδευτεί κατά κύριο λόγο σε σχολεία ακουόντων, έχουν ταυτότητα ακούοντος ανθρώπου και επιλέγουν να εντάσσονται στην κοινωνία των ακουόντων. Τέλος, τα κωφά άτομα δεν συνηθίζουν να αποτελούν μέλη της κοινότητας των Κωφών, καθώς δίνουν έμφαση στην ακουστική και προφορική εκπαίδευση, τη χειλεανάγνωση και τη διεκδίκηση για βοηθήματα ακοής.

Ο όρος "Κωφός" με κεφαλαίο "Κ" χαρακτηρίζει τα άτομα τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, προσεγγίζουν την κώφωση, όχι ως μία παθολογική κατάσταση και μειονεξία, αλλά ως μία γλωσσική και πολιτισμική διαφορά/μειονότητα, εφόσον η γλώσσα και ο πολιτισμός της πλειοψηφίας δεν τους είναι απολύτως προσβάσιμος (Mcilroy, 2010). Πρόκειται συνήθως για άτομα τα οποία έχασαν την ακοή τους σε πολύ μικρή ηλικία, πριν την κατάκτηση της γλώσσας, και για τον λόγο αυτό χαρακτηρίζονται ως προγλωσσικά κωφοί. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτής της

προσέγγισης το Κωφό άτομο συνηθίζει να είναι είτε τυπικά είτε άτυπα μέλος της Κοινότητας των Κωφών, όπου αναζητεί συντροφιά και συνεργασία με άλλους νοηματιστές, μοιράζεται μαζί τους κοινές αντιλήψεις και συμπεριφέρεται μαζί με τα υπόλοιπα μέλη ως πολιτισμική ομάδα με δική τους κουλτούρα (επικοινωνία μέσω μίας ολοκληρωτικά προσβάσιμης οπτικής γλώσσας, οπτικό χιούμορ, οπτικό θέατρο και τέχνη, οπτικούς κανόνες ευγένειας κλπ.). Το άτομο αυτό παραδέχεται την ταυτότητα του αυτή και αυτοπροσδιορίζεται ως Κωφό με Κ κεφαλαίο, ομολογώντας πώς η κώφωση για τον ίδιο δεν είναι μία "απόκλιση" από το φυσιολογικό, αλλά μία διάσταση του φυσιολογικού. (Baker, C. & Padden, C. 1978; Λαμπροπούλου, 1999; Μαγγανάρης, 2003; Parasnis, 1998; Σαπουντζάκη, Γ & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017).

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι ένα κωφό άτομο μπορεί να αποκτήσει την ταυτότητα του Κωφού αν του δοθεί η δυνατότητα να γνωρίσει την νοηματική γλώσσα, να εξοικειωθεί με την Κουλτούρα των Κωφών και να έχει πρόσβαση στην Κοινότητά τους. Κατά τη διάρκεια, λοιπόν, της ανάπτυξής τους τα άτομα αποκτούν κάποιες εμπειρίες οι οποίες με τη σειρά τους θα τους οδηγήσουν στη διαμόρφωση ορισμένων αντιλήψεων, οι οποίες θα καθορίσουν την επιλογή της γλώσσας επικοινωνίας (νοηματική γλώσσα, ομιλούμενη). Το άτομο, τελικά, διαμορφώνει μία στάση απέναντι στην κώφωση και εξελίσσεται σε "κωφό", "βαρήκοο" ή "Κωφό" άτομο, αναπτύσσοντας την προσωπική του ταυτότητα.

Φυσικά, στις μέρες μας κανένας από εμάς είτε κωφός, είτε βαρήκοος, είτε ακούων δεν ανήκει σε μία μόνο κοινωνία και κανείς δεν έχει μόνο μία ταυτότητα. Σήμερα στο προσκήνιο της ζωής μας έχει ανέβει ο όρος της **"διπολιτισμικότητας"**, και πλέον, τα κωφά άτομα επιλέγουν να εντάσσονται τόσο στον κόσμο των ακουόντων, όσο και στον κόσμο των Κωφών, αναπτύσσοντας **"διπολιτισμική ταυτότητα"**. Τα πράγματα, πλέον, στο χώρο της κώφωσης είναι πιο πολυδιάστατα, καθώς το κωφό-βαρήκοο άτομο μπορεί να αυτοπροσδιορίζεται ως Κωφό και να αποδέχεται την ταυτότητα και τον πολιτισμό της κοινότητας των Κωφών, αλλά σε ορισμένες περιστάσεις (π.χ. κοινωνικές εκδηλώσεις, χώρος εργασίας) να χρησιμοποιεί την ομιλούμενη Ελληνική, την οποία σέβεται και εκτιμά, όπως την νοηματική.

2. ΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

2.1. Ο όρος "Γλωσσολογία"

Η Γλωσσολογία (Αγγλικά: Linguistics, Γαλλικά: Linguistique, Γερμανικά: Linguistik ή Sprackwissenschaft) είναι η επιστήμη που μελετά την ανθρώπινη γλώσσα ως καθολικό φαινόμενο. Μόλις τα τελευταία εκατό περίπου χρόνια άρχισε να θεωρείται αυτόνομη επιστήμη, καθώς τότε οι ερευνητές άρχισαν να παρατηρούν και να παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη γλώσσα και τη σχέση που έχει με την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις ανθρώπινες πεποιθήσεις (π.χ. στη θεολογία, τη φιλοσοφία, την πληροφορική, τη λογοτεχνική κριτική) (Robins 1997, Κρύσταλ 2003). Η πολυπλοκότητα των γλωσσικών φαινομένων, τα εξωγλωσσικά στοιχεία που συνδέονται με αυτά, καθώς και η νευρολογική βάση της γλώσσας κατέστησαν αναγκαία τη δημιουργία ενός διακριτού τομέα, του τομέα της γλωσσολογίας (Ξυδόπουλος 2009).

Βασικός σκοπός της είναι να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν τη φύση της γλώσσας, τη δομή και τη σχέση της με τον ανθρώπινο νου, αλλά και με την κοινωνία. Με αυτό το σκοπό, εξετάζει αφ' ενός τις καθολικές αρχές που διέπουν την ανάπτυξη της γλώσσας και αφ' ετέρου τους παράγοντες και τους νόμους που συντελούν στη γλωσσική διαφοροποίηση και ποικιλία.

Περίπου στα μέσα του 20ου αιώνα, κάνει την εμφάνιση του στον τομέα της Γλωσσολογίας ο Noam Chomsky, ένας Αμερικάνος γλωσσολόγος και φιλόσοφος, ο οποίος οδηγεί τη γλωσσολογική έρευνα σε νέες διαστάσεις. Αναλυτικότερα, αρχίζουν να εγκαταλείπονται οι περιγραφικές προσεγγίσεις και να εμφανίζονται πιο ολοκληρωμένες εξηγήσεις, οι οποίες επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν τόσο τη κατάκτηση της γλώσσας από τους ανθρώπους, όσο και τη δομή και τη λειτουργία του ανθρώπινου νου.

Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να γίνει μία σύντομη αναφορά στην Θεωρητική και την Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία. Με τον όρο Θεωρητική Γλωσσολογία αναφερόμαστε στην προσπάθεια διατύπωσης γενικών αρχών/θεωριών για τη μελέτη της γλώσσας. Εδώ ανήκουν οι κλάδοι της Μορφολογίας (μελετά τα μορφήματα - λεξικά και γραμματικά-, δηλαδή τις μικρότερες μορφικές μονάδες από τις οποίες

αποτελείται η λέξη, π.χ. η λέξη παίζω αποτελείται από το λεξικό μόρφημα παιζ- και από το γραμματικό μόρφημα -ω.), της Φωνητικής (περιγράφει όλους τους δυνατούς φθόγγους των ανθρώπινων γλωσσών), της Φωνολογίας (μελετά τις σχέσεις που συνάπτουν οι φθόγγοι στο σύστημα μίας συγκεκριμένης γλώσσας σε μία ορισμένη περίοδο), της Σημασιολογίας (μελετά τη γλωσσική σημασία), της Σύνταξης (μελετά τον τρόπο σχηματισμού των φράσεων και προτάσεων) και της Πραγματολογίας (μελετά τη χρήση της γλώσσας σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα). Από την άλλη πλευρά, με τον όρο Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία αναφερόμαστε στην εφαρμογή των ευρημάτων, των μεθόδων και των θεωρητικών αρχών της Γλωσσολογίας στη μελέτη και επίλυση προβλημάτων που σχετίζονται με την καθημερινή πραγματικότητα της γλώσσας (Κρύσταλ 2003). Η Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία διαιρείται σε διάφορους κλάδους, ανάλογα με τον τομέα εφαρμογής της. Συνοπτικά αναφέρονται κάποιοι από τους σημαντικότερους κλάδους: Κοινωνιογλωσσολογία (Sociolinguistics) , Ανθρωπολογική Γλωσσολογία (Anthropological Linguistics), Εθνογλωσσολογία (Ethnoliguistics) , Κριτική Γλωσσολογία (Critical Linguistics), Θεσμική Γλωσσολογία/Γλωσσολογία των Επαγγελμάτων (Institutional Linguistics) , Εκπαιδευτική/παιδαγωγική Γλωσσολογία (Educational Linguistics), Δικανική/Δικαστική Γλωσσολογία (Forensic Linguistics), Φιλοσοφική Γλωσσολογία (Philosophical Linguistics)., Βιογλωσσολογία (Biolinguistics) , Νευρογλωσσολογία (Neurolinguistics) , Ψυχογλωσσολογία (Psycholinguistics), Κλινική Γλωσσολογία (Clinical Linguistics), Μαθηματική Γλωσσολογία (Mathematical Linguistics), Στατιστική Γλωσσολογία (Statistical Linguistics), Ποσοτική Γλωσσολογία (Quantitative Linguistics) , Υπολογιστική Γλωσσολογία (Computational Linguistics).

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας δεχόμαστε ότι η Γλωσσολογία μελετά τις καθολικές αρχές αλλά και τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της γλώσσας.

2.2 Ο όρος "Κοινωνιογλωσσολογία"

Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει περισσότερο από κάθε άλλο ο κλάδος της Κοινωνιογλωσσολογίας (Sociolinguistics), ο οποίος αρχίζει να εμφανίζεται στις ΗΠΑ στα μέσα της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές του 1960. Η

Κοινωνιογλωσσολογία <<μελετά όλες τις πλευρές της σχέσης μεταξύ της γλώσσας και της κοινωνίας» (Κρύσταλ 2003). Αναλυτικότερα, εξετάζει πώς οι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες χρησιμοποιούν τη γλώσσα (Ξυδόπουλος 2009), τη στάση τους απέναντι σε αυτή, τη γλωσσική τους ταυτότητα, τις μορφές που έχει η γλώσσα, τα σχήματα, τις ανάγκες, τις ποικιλίες και τα επίπεδά της (Κυπριωτάκη, Α. 2010).

Βασική αρχή της Κοινωνιογλωσσολογίας είναι ότι η γλώσσα δεν μεταδίδει απλώς το νόημα των προτάσεων, αλλά δίνει και επιπρόσθετα στοιχεία. Αναλυτικότερα, μας πληροφορεί για την κοινωνική ταυτότητα του ομιλητή (για παράδειγμα μέσα από τη χρήση της γλώσσας διαφαίνεται η ηλικία του, το φύλλο, η κοινωνική θέση, η μόρφωση κλπ.), για το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η επικοινωνία, καθώς και για τη σχέση του ομιλητή με τον ακροατή (Κοσμίδη, Σ 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι στη κοινωνιογλωσσολογία γίνεται λόγος για κοινωνιολέκτους, δηλαδή γλωσσικές ποικιλίες που δηλώνουν στοιχεία της κοινωνικής ταυτότητας των χρηστών τους, εφόσον συνδέονται χαρακτηριστικά με κοινωνικές ομάδες όπως είναι τα μέλη μιας κοινωνικο-οικονομικής τάξης (π.χ. η γλώσσα των αστών ή των λαϊκών στρωμάτων), μια εθνική ή εθνοτική ομάδα (π.χ. Μικρασιάτες πρόσφυγες), μια ηλικιακή ομάδα (π.χ. γλώσσα των νέων), μια επαγγελματική ομάδα με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα (αθλητικογράφοι, γιατροί, δικηγόροι, μουσικοί, στρατιωτικοί), ή ακόμη και μια ομάδα με κοινή ιδεολογία (π.χ. εθνικιστές) κλπ. (Κανάκης, Κ. 2012).

Οι κοινωνιογλωσσολόγοι, λοιπόν, για πρώτη φορά, αντιμετωπίζουν τη γλωσσική χρήση ως ένα κοινωνικό φαινόμενο. Προσπαθούν να ανακαλύψουν τη συνεισφορά της γλώσσας στην κοινότητα αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι κοινότητες διαμορφώνουν τη γλώσσα τους μέσω της χρήσης (Κωστούλα-Μακράκη, 2001).

2.3. Ο όρος "Γλώσσα"

Η επιστήμη της γλωσσολογίας δεν έχει βρει, και ίσως δεν μπορέσει ποτέ να βρει έναν πλήρη και ολοκληρωμένο ορισμό για το τι είναι γλώσσα. Η πολυπλοκότητα της και η πολυμορφία της σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η γλώσσα σχετίζεται με όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής καθιστούν δύσκολη τη διατύπωση ενός σαφή και ταυτόχρονα σύντομου ορισμού. Ωστόσο, κατά καιρούς πολλοί γλωσσολόγοι

αποπειράθηκαν να δώσουν τη δική τους ερμηνεία στην πολύπλοκη αυτή έννοια της γλώσσας.

Πρόκειται για ένα φυσικό κώδικα επικοινωνίας, έναν ανοιχτό κώδικα με πεπερασμένο αριθμό στοιχείων περιεχομένου και δομής (λέξεις και κανόνες), μέσω του οποίου το άτομο μπορεί να επικοινωνεί με τους συνανθρώπους του, να διατυπώνει σκέψεις, εμπειρίες, προβληματισμούς, να εκφράζει τα συναισθήματα του, τις στάσεις και τις επιθυμίες του, να διεκδικεί τα δικαιώματά του, να επεξεργάζεται το περιβάλλον και να αντιλαμβάνεται καλύτερα τον κόσμο στον οποίο ζει. Ακόμη, η γλώσσα αποτελεί το βασικότερο μέσο απόκτησης γνώσεων και διεύρυνσης των πνευματικών οριζόντων του ανθρώπου (Αθανασίου, 2001).

Μέσα από τη γλώσσα το άτομο μπορεί να επιδράσει πάνω σε ανθρώπους και αντικείμενα και να τα χειρίζεται σε αφαιρετικό επίπεδο μέσα από την αναμόρφωση, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, χωρίς να είναι προσκολλημένο στην κυριολεκτική, αναπαραστατική και άμεση αντίληψη (Sacks, 2009).

Σύμφωνα με τον ανθρωπολόγο και κοινωνικό θεωρητικό Lewis Henry Morgan << η γλώσσα είναι το μέσο για την επίτευξη διαδραστικών, συναισθηματικών και δημιουργικών σκοπών που κοινό τους σημείο είναι η μεταφορά της σχέσης του χρήστη της γλώσσας και του περιβάλλοντός του. Επίσης είναι το βασικό συστατικό του τρόπου με τον οποίο αναγνωρίζουμε και εκφράζουμε τον εαυτό μας. Χωρίς γλώσσα δε θα υπήρχε ούτε ολοκληρωμένη σκέψη αλλά ούτε και αξιόλογη ανάπτυξη της κοινωνίας>> (Lewis, 1993).

Κατά τον κοινωνιολόγο Basil Bernstein: «η γλώσσα είναι κώδικας επικοινωνίας δηλαδή αποτελεί μέρος της κουλτούρας των κοινωνικών ομάδων» (Δραγώνα, Σκούρτου, Φραγκουδάκη, 2001).

Ο Ελβετός γλωσσολόγος Ferdinand de Saussure, ο οποίος υπήρξε ιδρυτής της μοντέρνας γλωσσολογίας και του στρουκτουραλισμού/δομισμού, όρισε τη γλώσσα ως "σύστημα σημείων που εκφράζουν ιδέες". Πιο αναλυτικά, ο ίδιος κάνει μία τριμερή διάκριση στη γλώσσα: langage - langue - parole. Αναλυτικότερα, το langage είναι ο ανθρώπινος λόγος. Δηλαδή είναι η γλώσσα, ούτε απλός λόγος, ούτε ομιλία. Είναι, λοιπόν, η γενική ικανότητα του ανθρώπου να συνομιλεί με τον συνάνθρωπό του. Το langue είναι το αφηρημένο σύστημα σημείων και κανόνων που χρησιμοποιεί ο

άνθρωπος και τέλος το parole είναι η πραγμάτωση του langue, δηλαδή η πρακτική εφαρμογή του, η ομιλία (Χαραλαμπάκης, 1992).

Τέλος, ο γλωσσολόγος Brown πιστεύει ότι η γλώσσα διακρίνεται από τρεις ιδιότητες: Α) Σημασιολογικό μέρος: όλες οι λέξεις πρέπει να σημαίνουν τα ίδια πράγματα για όλους όσους μιλούν μία συγκεκριμένη γλώσσα. Για παράδειγμα, η λέξη βιβλίο πρέπει να έχει την ίδια έννοια και στην Μακεδονία και στην Κρήτη. Β) Η μετάθεση: η γλώσσα ενός λαού πρέπει να καθιστά δυνατή την επικοινωνία για το παρελθόν το παρόν και το μέλλον. Με άλλα λόγια, το σύστημα των πληροφοριών της πρέπει να έχει ισχύ και για τις τρεις αυτές χρονικές περιόδους. Γ) Η παραγωγικότητα: σε κάθε γλώσσα με τον συνδυασμό ενός περιορισμένου αριθμού ήχων και σημάτων μπορούν να δημιουργηθούν απεριόριστα μηνύματα (Χαραλαμπάκης, 1992).

Ανάμεσα στις πολλές δυνατότητες που μας δίνει η γλώσσα, είναι και αυτή της επιχειρηματολογίας, δηλαδή της υπεράσπισης των θέσεων και των απόψεων του ομιλητή. Επιπροσθέτως, η γλώσσα δίνει και τη δυνατότητα κοινωνικής ανέλιξης, αν και εφόσον ένα άτομο βελτιώσει τις γλωσσικές του ικανότητες. Αυτό έχει ως συνέπεια, η γλώσσα να αποκτά έντονη πολιτική και κοινωνική διάσταση και να συνδέεται με θέματα κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού (Τσαούσης, 2007).

Η γλώσσα είναι ένας κώδικας επικοινωνίας, τον οποίο ο άνθρωπος δεν μπορεί να αναπτύξει μόνος του. Πρόκειται για μία δεξιότητα που πυροδοτείται από άλλον άνθρωπο, που ήδη έχει μία γλωσσική επάρκεια, ή από ένα περιβάλλον επαρκές σε γλωσσικά ερεθίσματα (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 54). Ο ρόλος των ενηλίκων, και ιδιαίτερα των γονέων, είναι ένας καθοριστικός παράγοντας ανάπτυξης της γλώσσας (Vygotsky, 1986; 1987). Υπό αυτό το πρίσμα η αποτελεσματική αλληλεπίδραση με τους γονείς και οι πρώιμες γλωσσικές εμπειρίες στους κωφούς/βαρήκοους αποτελούν σημαντικούς παράγοντες ανάπτυξης της γλώσσας, ανεξάρτητα της τροπικότητάς της (ακουστικό-φωνητικής ή οπτικό-κινητικής) (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 54). Για αυτό είναι σημαντικό οι γονείς να δίνουν έμφαση στην επικοινωνία από τους πρώτους μήνες της ζωής του παιδιού και να μην υποτιμούν τη σημασία της κατά τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου ανάπτυξης (Lederberg & Beal-Alvarez, 2011).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πολλών ερευνών τα κωφά-βαρήκοα άτομα που προέρχονται από οικογένειες κωφών-βαρήκοων (περίπου 10% επί του συνόλου) έχουν από τη γέννησή τους το πλεονέκτημα της πλήρους πρόσβασης της γλώσσας με φυσικό, αβίαστο και οπτικό τρόπο (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ, 54-55). Συνεπώς, τα άτομα αυτά παρουσιάζουν καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής τους ποιο ανεπτυγμένες γλωσσικές, γνωστικές, κοινωνικές, αλλά και ακαδημαϊκές δεξιότητες σε σχέση με κωφούς που μεγάλωσαν σε οικογένειες ακουόντων, εκτός αν σε αυτές τις περιπτώσεις οι γονείς είχαν από πολύ νωρίς αποδεχτεί την κώφωση-βαρηκοΐα και είχαν ρυθμίσει ανάλογα την επικοινωνία στην πρώτη "ασφαλή βάση" του κωφού, το οικογενειακό περιβάλλον (Meier & Newport, 1990; Woolfe, Herman, Roy & Woll, 2010).

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι η γλώσσα αποτελεί το κεντρικό στοιχείο της κουλτούρας μιας κοινωνίας ή μιας ομάδας, καθώς συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό που η συγκεκριμένη κοινωνία φέρει και μας πληροφορεί για την ταυτότητα των ατόμων που την αποτελούν. Άλλωστε, σύμφωνα με την Αναστασοπούλου << δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ταυτότητα χωρίς γλώσσα!>>.

2.4. Ο όρος "νοηματικές γλώσσες" και η "Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ)"

Ως Νοηματική Γλώσσα ορίζεται η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Κωφοί στη μεταξύ τους επικοινωνία και στην Κοινότητα των Κωφών. Πρόκειται για μία οπτικό-κινητική γλώσσα, καθώς προσλαμβάνεται από το οπτικό και όχι από το ακουστικό κανάλι, η οποία σχηματίζεται από συγκεκριμένες κινήσεις και σχήματα των χεριών, των ματιών, του προσώπου, του κεφαλιού και της στάσης του σώματος. Δεν εκφράζεται με τη φωνή, όπως η ομιλούμενη, αλλά με την κίνηση και μορφή των χεριών, τη θέση/χώρο των χεριών, την έκφραση του προσώπου, τη στάση ή την κίνηση του σώματος, τον προσανατολισμό της παλάμης και των δακτύλων (Stokoe, 1960; Battison, 1978). Η Νοηματική είναι φτιαγμένη με τέτοιον τρόπο ώστε να εκπληρεί τις ανάγκες και της δυνατότητες της όρασης (όπως και η ομιλία υπακούει στις ανάγκες της ακοής), καθώς όλες οι γλωσσικές πληροφορίες πρέπει να γίνουν αντιληπτές από τα μάτια (Λαμπροπούλου, Β. 2003).

Σύμφωνα με τους Κουρμπέτη και Χατζοπούλου (2010), η νοηματική γλώσσα είναι ένα αυτόνομο γλωσσικό σύστημα, μία πλήρης φυσική γλώσσα που μπορεί να μελετηθεί και να αναλυθεί όπως και κάθε άλλη, απόλυτα προσβάσιμη και αποτελεσματική και εφόσον χρησιμοποιείται από Έλληνες κωφούς νοηματιστές είναι Ελληνική.

Οι Κωφοί, κατά την ανάγκη τους να ικανοποιήσουν μία από τις βασικές ανάγκες την ανθρώπινης ζωής, αυτήν της επικοινωνίας, δημιούργησαν τυχαία τις νοηματικές γλώσσες, οι οποίες υπάρχουν από τότε που υπάρχουν και οι κωφοί. Οι νοηματικές γλώσσες αναπτύχθηκαν μέσα από τις ιδιαίτερες πολιτισμικές και κοινωνικές ανάγκες, εμπειρίες και βιώματα των κωφών, διαφορετικών εθνικών ομάδων. Έτσι, έχουμε την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ), την Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα (ASL), την Κινέζικη Νοηματική Γλώσσα κλπ. Με άλλα λόγια, κάθε εθνική ομάδα κωφών νοηματιστών έχει αναπτύξει την δική της Νοηματική Γλώσσα, η οποία διαφέρει τελείως από τις Νοηματικές Γλώσσες άλλων εθνικών ομάδων Κωφών. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει μία διεθνής Νοηματική Γλώσσα, όπως δεν υπάρχει μία διεθνής ομιλούμενη Γλώσσα. Τα διεθνή νοήματα που χρησιμοποιούνται από πληθώρα Κωφών, αποτελούν έναν κώδικα επικοινωνίας.

Μέχρι πριν από το 1960, οι νοηματικές γλώσσες δεν θεωρούνταν αυτόνομες και πλήρεις γλώσσες. Ακόμα και οι ίδιοι οι Κωφοί, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την Νοηματική Γλώσσα και αντιλαμβάνονταν ότι αυτή η γλώσσα ικανοποιούσε τις επικοινωνιακές τους ανάγκες, πίστευαν ότι ήταν ένα σύντομο σύστημα επικοινωνίας και όχι μία πλήρης γλώσσα με γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Σύμφωνα με τον Baker και Battison, 1978 δεν ένοιωθαν ιδιαίτερα περήφανοι για τη γλώσσα τους.

Το 1958, ο Stokoe ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα, μελετώντας τον σχηματισμό και τη δομή των νοημάτων σχετικά με την χειρολογία (Cherology) -όπως ο ίδιος την ονόμασε- κάτι αντίστοιχο με την φωνολογία στις ομιλούμενες γλώσσες. Ο ίδιος υποστήριξε ότι όπως οι ομιλούμενες λέξεις αποτελούνται από φωνημικά στοιχεία, έτσι και τα Νοήματα αποτελούνται από χειριμικά στοιχεία. Ο Stokoe διέκρινε και κατέγραψε για την ASL τρία στοιχεία σε κάθε νόημα: 1) Το σχήμα του χεριού (χειρομορφή), 2) τη θέση του χεριού σε σχέση με το σώμα και 3) την κίνηση του χεριού. Ο Battison (1974) διέκρινε ένα τέταρτο

στοιχείο, τον προσανατολισμό της παλάμης. Οποιοδήποτε, λοιπόν, νόημα σχηματίζεται με τον συνδυασμό των παραπάνω στοιχείων (Stokoe, 1958, 1972).

Κατά καιρούς, πληθώρα ερευνητών έχει μελετήσει διεξοδικά την Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα, και έχει καταλήξει σε ιδιαίτερα ενδιαφέροντα πορίσματα που επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι οι νοηματικές γλώσσες είναι πλήρεις γλώσσες με γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Η γλωσσολόγος Bellugi και οι συνεργάτες της στις Η.Π.Α μελέτησαν τη μορφολογία, τη σύνταξη και τη σημασιολογία της ASL και έδειξαν ότι διαθέτει μία πολύπλοκη δομή με συγκεκριμένη σύνταξη και γραμματική (Klima & Bellugi, 1979). Παρατηρώντας προσεχτικά την κίνηση του χεριού διαπίστωσαν ότι στα ρήματα και στα επίθετα μία μικρή αλλαγή στο μέγεθος της κίνησης ή στην ταχύτητα που κινείται το χέρι δίνει διαφορετική έννοια στο νόημα, παρόλο που το σχήμα του χεριού είναι ίδιο. Οι Supalla και Newport (1978) μελέτησαν τις διαφορές ανάμεσα στα ρήματα και στα αντίστοιχα ουσιαστικά (π.χ. "κάθομαι" - "καρέκλα") και διαπίστωσαν ότι τα ρήματα σχηματίζονται με μία μεγάλη κίνηση, ενώ τα ουσιαστικά με μικρότερες, οι οποίες είναι επαναλαμβανόμενες και κοφτές. Οι παραπάνω μελέτες, σε συνδυασμό με πληθώρα άλλων ερευνών, αποδεικνύουν την σχέση της Νοηματικής Γλώσσας με γραμματικούς κανόνες (ύπαρξη γραμματικό-συντακτικών κανόνων στις νοηματικές γλώσσες, με αξιοποίηση των χαρακτηριστικών τους ως οπτικό-κινητικές γλώσσες: τόσο η κίνηση, όσο και η θέση στο χώρο αποτελούν μορφήματα που εκφέρονται ταυτόχρονα με τα γνωστά μας γραμμικά μορφήματα των ομιλούμενων γλωσσών) (Σαπουντζάκη, Γ., 2016).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η κίνηση και η έκφραση του προσώπου και των ματιών αποτελούν στοιχεία της γραμματικής την Νοηματικής Γλώσσας, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, πρόκειται για μία γλώσσα οπτική, όπου το πρόσωπο και τα μάτια βρίσκονται στην οπτική περιοχή του ακροατή (δέκτη). Η έκφραση του προσώπου και των ματιών δίνουν τον τονισμό στα Νοήματα, την κατάφαση, την ερώτηση και την άρνηση. Σύμφωνα με έρευνες, μερικές κινήσεις του προσώπου, των ματιών, του κεφαλιού και της στάσης του σώματος αποτελούν βασικά στοιχεία της σύνταξης και της γραμματικής της Νοηματικής Γλώσσας και ονομάζονται μη χειρονομικά στοιχεία (Baker and Padden, 1980).

Τα αποτελέσματα από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί από τα ερευνητικά κέντρα Πανεπιστημίων άλλων χωρών, συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι κάθε εθνική

Νοηματική Γλώσσα -σε όσες χώρες έγιναν σχετικές έρευνες- είναι μία πλήρης και ανεξάρτητη γλώσσα, που ανήκει στις μη γραπτές γλώσσες, περιέχει όλα τα γλωσσολογικά φαινόμενα που παρατηρούνται και στις ομιλούμενες γλώσσες (γραμματική, σύνταξη, λεξικό, φωνολογία, πραγματολογία) και μαθαίνεται από τα κωφά παιδιά Κωφών γονέων με τον ίδιο τρόπο όπως μαθαίνεται οποιαδήποτε γλώσσα από τα ακούοντα παιδιά (Λαμπροπούλου, 2003).

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο που αφορά στις νοηματικές γλώσσες θα ήταν παράλειψη αν δεν αναφερόμασταν σε δύο γεγονότα-ορόσημα στην εξέλιξη των νοηματικών γλωσσών, που ο απόηχός τους επηρεάζει τις απόψεις της κοινωνίας για την κώφωση μέχρι σήμερα. Το πρώτο γεγονός σχετίζεται με την απόφαση απαγόρευσης των νοηματικών γλωσσών, το έτος 1880, σε διεθνές συνέδριο εκπαιδευτικών στο Μιλάνο (από τους συνολικά 256 που ψήφισαν, οι 253 ήταν ακούοντες). Αν αναλογιστεί κανείς την ανερχόμενη θεωρία περί ανωτέρων λαών του δεκάτου ενάτου αιώνα και την καταστολή των κινημάτων μειονοτήτων στις τότε αυτοκρατορίες του ευρωπαϊκού χώρου, μπορεί να κατανοήσει το σκεπτικό της παραπάνω απόφασης. Επίσης, οι τότε τεχνολογικές εξελίξεις, με την ανακάλυψη των πρώτων συσκευών ενίσχυσης και μεταφοράς ήχου, ενθουσίασαν τον τεχνολογικό, ιατρικό και εκπαιδευτικό χώρο και οδήγησαν στο βιαστικό συμπέρασμα ότι "η κώφωση έχει νικηθεί-σε λίγα χρόνια θα αποτελεί παρελθόν". Μετά από περίπου ογδόντα χρόνια στοχοποίησης, αυστηρών σωματικών τιμωριών και επίσημης απαγόρευσης, οι νοηματικές γλώσσες συνέχιζαν να χρησιμοποιούνται και να εξελίσσονται χωρίς οποιαδήποτε υποστήριξη και με την επίσημη κατακραυγή της κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια του 1960 λαμβάνει χώρα το δεύτερο ορόσημο γεγονός στην εξέλιξη των νοηματικών, όπου οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες διεθνώς εγείρουν κινήματα υπέρ του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, της αναγνώρισης μειονοτήτων στη Σκανδιναβία, τις ΗΠΑ, την Ευρώπη και πολλές Αφρικανικές χώρες, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των πολιτών διεθνώς αυτοπροσδιορίζονται ως δίγλωσσοι ή διπολιτισμικοί/πολύγλωσσοι.. Την ίδια χρονική περίοδο ο William Stokoe (1960, 1978) καταρρίπτει το μύθο περί ανεπάρκειας των νοηματικών γλωσσών ως αφηρημένα και συστηματικά οχήματα ιδεών, συμβόλων, σκέψης, περιγράφοντας για πρώτη φορά την εσωτερική γλωσσική δομή της ASL (δες προηγούμενες παραγράφους) (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017).

Σήμερα οι νοηματικές γλώσσες συνιστούν αυτόνομες γενετικές και τυπολογικές γλωσσικές οικογένειες που αποτελούνται από πλήρεις γλώσσες, διαθέτουν εξαιρετική εκφραστική ακρίβεια λόγω της τρισδιάστατης δομής τους και πολύ μεγάλη ταχύτητα μετάδοσης των γλωσσικών μηνυμάτων, λόγω της πολυσυνθετικής μορφολογίας τους από ταυτόχρονους ενεργούς αρθρωτές (για τα πρώτα γλωσσολογικά στοιχεία σχετικά με την μορφό-φωνολογική δομή των νοηματικών γλωσσών, βλέπε Stokoe, 1975; για τη μορφοσύνταξη της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, βλέπε Σαπουντζάκη, 2016). Η νοηματικές, λοιπόν, γλώσσες έχουν σήμερα εξισωθεί με τις ομιλούμενες ως γνήσια γλωσσικά συστήματα, πρωτίστως από τον γλωσσολόγο Stokoe (1978), και στη συνέχεια από τους Liddel (1980, 2003), Emmorey (2002) και Wilbur (1990), μεταξύ πολλών άλλων ερευνητών.

2.5. Ο όρος "πρώτη γλώσσα"

Όλοι οι άνθρωποι που ζουν σε μία ανθρώπινη κοινωνία και κάτω από φυσιολογικές βιολογικές και κοινωνικές συνθήκες μαθαίνουν να μιλούν τη γλώσσα του περιβάλλοντος που βρίσκονται, δηλαδή την πρώτη τους γλώσσα. Σήμερα, ο όρος "Μητρική γλώσσα" δεν συνηθίζεται να χρησιμοποιείται.

Με τον όρο "πρώτη γλώσσα" ή Πρώτος Κώδικας Επικοινωνίας (Κ1) εννοείται ο κώδικας επικοινωνίας που χρησιμοποιείται στο ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού, και τον οποίο κατακτά στα πρώτα πέντε έως έξι χρόνια της ζωής του με φυσικό τρόπο και χωρίς συστηματική διδασκαλία. Σε αυτό το παιχνίδι της κατάκτησης της πρώτης γλώσσας από το παιδί εμπλέκονται δύο παράγοντες: το άτομο και το περιβάλλον. Από τη μία πλευρά το άτομο από τη στιγμή της γέννησής του (και με δεδομένη την ανωριμότητά του) παρουσιάζει μία έντονη ικανότητα προσαρμογής στις συνθήκες του περιβάλλοντος και μία μόνιμη τάση για κοινωνικοποίηση, η οποία παρουσιάζεται ως διάθεση επικοινωνίας με τα πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντος του, και από την άλλη πλευρά το περιβάλλον του παρέχει συναισθηματική στήριξη, ερεθίσματα ποικίλων ειδών, κίνητρα και πρότυπα συμπεριφοράς καθώς επίσης συμβάλλει και στη γενικότερη νοητική του ανάπτυξη (Μήτσης, Ν. 2004).

Σύμφωνα με την επιστημονική άποψη, η πρώτη γλώσσα αποτελεί βασικό παράγοντα δόμησης της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, εφόσον όχι μόνο φυσιολογικοί ή

ανατομικοί μηχανισμοί αλλά και ψυχολογικοί μηχανισμοί, όπως οι εγκεφαλικές συνδέσεις προσαρμόζονται στα δεδομένα και τις απαιτήσεις της, με αποτέλεσμα το κάθε άτομο να οδηγείται σε πλήρη ταύτιση με τη πρώτη του γλώσσα (Μήτσης, Ν. & Μήτση, Α. 2007).

Η κατάκτηση του πρώτου κώδικα επικοινωνίας συνεπάγεται ταυτόχρονα και οικειοποίηση του αντίστοιχου πολιτισμού, καθώς μέσω αυτής τα άτομα μπορούν να επικοινωνήσουν, να γράψουν, να μεταβιβάσουν γνώσεις, αξίες, ήθη και έθιμα κλπ.

Είναι σημαντικό, στο σημείο αυτό να γίνει μία διαχώριση ανάμεσα στην πρώτη και στην μητρική γλώσσα (που συνήθιζε να χρησιμοποιείται μέχρι πρόσφατα). Η πρώτη γλώσσα που μαθαίνει ένα παιδί δεν είναι απαραίτητα η γλώσσα του πατέρα ή της μητέρας του, αλλά μπορεί να είναι μία ολοκληρωτικά προσβάσιμη γλώσσα (Παπαπαύλου, Α.Ν. 1997). Για παράδειγμα, στην περίπτωση των κωφών παιδιών ακουόντων γονέων, η πρώτη γλώσσα με την οποία θα προσπαθήσει να επικοινωνήσει το παιδί πιθανότατα να είναι μία οπτικό-κινητική γλώσσα, όπως η νοηματική (παντομίμα), η οποία θα του προσφέρει ολοκληρωτική πρόσβαση. Φυσικά, αυτή είναι η πρώτη γλώσσα που μαθαίνουν και όχι η μητρική τους, η οποία πιθανότατα να είναι η ομιλούμενη και γραπτή Ελληνική, στην οποία ωστόσο δεν έχουν ολοκληρωτική πρόσβαση.

2.6. Ο όρος "Δεύτερη Γλώσσα"

Ο όρος δεύτερη γλώσσα ή δεύτερος κώδικα επικοινωνίας (Κ2) χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την κατοχή από πλευράς του ατόμου και ενός άλλου γλωσσικού κώδικα που είναι διαφορετικός βέβαια από τη μητρική του γλώσσα και τον οποίο έμαθε, αφού είχε ήδη κατακτήσει τους βασικούς μηχανισμούς της (Μήτσης, Ν. & Μήτση, Α. 2007). Δηλαδή, η γλώσσα που μαθαίνει ένα άτομο είτε ταυτόχρονα με την κατάκτηση της πρώτης του είτε μετά την ολοκληρωμένη ή ημι-ολοκληρωμένη ανάπτυξή της (Σκούρτου, Ε. 1997). Σύμφωνα με τον Μήτση (2004) ως δεύτερη νοείται η γλώσσα που χρονολογικά ακολουθεί την πρώτη.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση του δεύτερου κώδικα επικοινωνίας/δεύτερης γλώσσας μιλάμε για εκμάθηση, δηλαδή για μία συνειδητή

δραστηριότητα την οποία αναλαμβάνει το άτομο όταν έχει κατακτήσει τουλάχιστον τους βασικούς μηχανισμούς της πρώτης. Αντίθετα, με τον όρο "Μητρική Γλώσσα" αναφερόμαστε σε κατάκτηση, δηλαδή μία αβίαστη διαδικασία που συμβαίνει χωρίς ρητή διδασκαλία σε περιορισμένο χρόνο.

Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει περισσότερο ο όρος "διγλωσσία", και συγκεκριμένα οι δίγλωσσοι κωφοί, οι οποίοι εκτός από την Νοηματική Γλώσσα, γνωρίζουν και τον επίσημο κώδικα του κράτους στο οποίο ζουν (π.χ. οι Έλληνες δίγλωσσοι κωφοί γνωρίζουν τόσο την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, όσο και την Ομιλούμενη Ελληνική Γλώσσα).

2.7. Ο όρος "Διγλωσσία" - "Γλωσσικό ρεπερτόριο"

Κατά την ευρεία έννοια διγλωσσία είναι η εναλλακτική χρήση δύο γλωσσών από το ίδιο άτομο και εμφανίζεται όταν δύο ομάδες ανθρώπων ή δύο άτομα, που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, αναγκάζονται να έρθουν σε επικοινωνία (Γεωργογιάννης, Π. 2008). Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη δίγλωσσος είναι αυτός που γνωρίζει πολύ καλά δύο γλώσσες (Bloomfield, L. 1933). Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι το να είσαι δίγλωσσος μπορεί να σημαίνει γλωσσική ικανότητα, το επίπεδο της οποίας μπορεί να κυμαίνεται από άριστη χρήση και ομιλία δύο γλωσσών (με προφορά όμοια με των "ντόπιων"), έως την απλή κατανόηση μίας δεύτερης γλώσσας (στην προφορική ή γραπτή της μορφή) (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999). Σύμφωνα με τον Haugen "δίγλωσσο είναι ένα άτομο από τη στιγμή που μπορεί ολοκληρωμένα και με ορθό εννοιολογικό περιεχόμενο να εκφραστεί στη δεύτερη γλώσσα" (Τριάρχη - Hermann, B. 2000). Η Fitouri δηλώνει ότι "δίγλωσσος είναι εκείνος που μαθαίνει και χρησιμοποιεί δύο γλώσσες (εκ των οποίων μία είναι η πρώτη του γλώσσα) ανεξάρτητα από το επίπεδο γλωσσικής ικανότητας σε μία δεδομένη στιγμή (Fitouri, A. 1983). Σύμφωνα με τους Σαπουντζάκη και Γεωργοκωστόπουλο (2017) "η ιδανική μορφή της διγλωσσίας δηλώνει τη γνώση σε επίπεδο φυσικού ομιλητή και την εναλλακτική χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών από το ίδιο άτομο κατά την αλληλεπίδραση του σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Η διγλωσσία στις περισσότερες περιπτώσεις προκύπτει από την επαφή του ατόμου με δύο ή περισσότερους πολιτισμούς, είτε ίδιου κοινωνικό-πολιτικού κύρους, είτε

(συχνότερα) μία κρατούσας και μία μειονοτικής κουλτούρας". Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας υιοθετούμε τον ορισμό των Σαπουντζάκη και Γεωργοκωστόπουλο (2017).

Σήμερα, έχει διεθνώς διαπιστωθεί ότι η διγλωσσία έχει διάφορες μορφές, με αποτέλεσμα να αναφερόμαστε πλέον σε γλωσσικά ρεπερτόρια. Ένα δίγλωσσο άτομο, είτε κωφό, είτε βαρήκοο, είτε ακούων, επιλέγει να χρησιμοποιεί την μία ή την άλλη γλώσσα αναλόγως με τις επικοινωνιακές ανάγκες, τις περιστάσεις και τις συνθήκες. Στην περίπτωση των κωφών-βαρήκοων, που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, το γλωσσικό τους ρεπερτόριο περιλαμβάνει την ομιλούμενη (προφορική ή γραπτή) και τη νοηματική γλώσσα της εκάστοτε κοινωνίας, εν προκειμένω της Ελληνικής.

Εξετάζοντας την διγλωσσία ως κοινωνικό φαινόμενο είναι απαραίτητο να διακρίνουμε την κοινωνική διγλωσσία (societal bilingualism) από την γλωσσική διμορφία (diglossia). Ο όρος κοινωνική διγλωσσία αναφέρεται στο φαινόμενο κατά το οποίο σε μία δεδομένη κοινότητα ομιλούνται ταυτόχρονα δύο ή περισσότερες διαφορετικές γλώσσες, οι οποίες έχουν καθιερωθεί ιστορικά σε κάποια κοινωνία (ή σε ορισμένα τμήματά της) και επομένως, η διγλωσσία αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της κοινωνίας αυτής. Σε αντίθεση με την κοινωνική διγλωσσία, η οποία όπως προαναφέρθηκε αναφέρεται στη σχέση δύο (ή περισσότερων) γλωσσών που συνυπάρχουν μέσα σε μία κοινότητα, η γλωσσική διμορφία είναι φαινόμενο που χαρακτηρίζει μία γλώσσα και δεν συσχετίζεται ούτε συνδέεται με άλλες γλώσσες. Παράδειγμα αποτελεί η ποικιλία και η συνύπαρξη πολλών γλωσσικών μορφών (κοινωνικοί διάλεκτοι, γεωγραφικά ιδιώματα) που υπάρχουν και συλλειτουργούν στο εσωτερικό της κάθε γλώσσας (Μήτσης, Ν. 2004).

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας το επίκεντρο της προσοχής μας προσανατολίζεται στο φαινόμενο της κοινωνικής διγλωσσίας, όπου θεωρητικά μπορούν να διακριθούν τρεις μορφές: 1) μέσα σε μία κοινότητα ομιλούνται δύο (ή και περισσότερες) γλώσσες από δύο (ή περισσότερες) διαφορετικές ομάδες και η καθεμία από τις ομάδες αυτές είναι μονόγλωσση, 2) όλα τα άτομα της κοινότητας είναι δίγλωσσα, κατέχουν, δηλαδή και τους δύο κώδικες οι οποίοι χρησιμοποιούνται μέσα στην κοινότητα την οποία ζουν, 3) ένα τμήμα του κοινωνικού συνόλου είναι μονόγλωσσο και ένα άλλο δίγλωσσο.

Στην Κοινότητα των Κωφών συναντάται η τρίτη μορφή κοινωνικής διγλωσσίας, καθώς, σύμφωνα με πληθώρα ερευνών, ένα τμήμα του κοινωνικού συνόλου γνωρίζει και χρησιμοποιεί μόνο την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ), ή την ομιλούμενη Ελληνική Γλώσσα (μονόγλωσσοι), ενώ ένα άλλο γνωρίζει και χρησιμοποιεί τόσο την ΕΝΓ όσο και την ομιλούμενη γλώσσα (δίγλωσσοι).

Τα άτομα που κατά επιλογή είναι δίγλωσσα, ανήκουν σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον, ικανοποιώντας τις ανάγκες τους, διευρύνοντας τις γνωστικές τους δεξιότητες και αλληλεπιδρώντας επικοινωνιακά τόσο με την ευρύτερη κοινωνία, όσο και με την κοινότητα των Κωφών, μέσα από τη δόμηση και τη χρήση δύο διακριτών κοσμοειδώλων, ενός ακουστικό-φωνητικού και ενός οπτικό-κινητικού (Σαπουντζάκη. Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Οι κωφοί εκ φύσεως έχουν απόλυτη πρόσβαση στην οπτικό-χωρική τροπικότητα, ενώ θέσει είναι μέλη της ευρύτερης γλωσσικής και πολιτιστικής κοινότητας. Επομένως γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι τα κωφά-βαρήκοα άτομα έχουν ιδανικά επαφή και με τις δύο γλωσσικές κοινότητες. Από το ένα μέρος η κοινότητα της νοηματικής είναι απολύτως προσβάσιμη και οικεία και από την άλλη η κοινωνία των ακουόντων-της πλειοψηφίας- αν και δεν είναι απόλυτα προσβάσιμη, αποτελεί τη δεδομένη κοινότητα και πολιτισμό (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ, 55-58). Έτσι, τα κωφά και βαρήκοα δίγλωσσα ή πολύγλωσσα άτομα μπορούν να αναπτύσσουν τις ικανότητές τους πολυεπίπεδα σε δύο ή περισσότερες γλώσσες ανάλογα με τις εκάστοτε επικοινωνιακές περιστάσεις (Γεωργογιάννης, 2008).

Η διπολιτισμικότητα και η επαφή τόσο με την ομιλούμενη Ελληνική, όσο και με την νοηματική γλώσσα έχει πολλαπλά οφέλη, καθώς δίνει τη δυνατότητα στα κωφά-βαρήκοα άτομα να έχουν όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη πρόσβαση τόσο στον κόσμο των ακουόντων, όσο και στον κόσμο των Κωφών. Και φυσικά, η διγλωσσία-διπολιτισμικότητα δεν αποτελεί απειλή για την πλήρη κατάκτηση της μίας ή της άλλης γλωσσικής και πολιτισμικής ταυτότητας (Grosjean, 1996). Η δημιουργία κλίματος πόλωσης και αναγκαστικής επιλογής μίας μόνο από τις δύο τροπικότητες, καθώς επίσης και η άρνηση της δυνατότητας των κωφών-βαρήκοων για πολιτισμική ταύτιση με δύο κοσμοείδωλα, ανήκει πλέον στο παρελθόν και πιθανότατα να σχετίζεται με τον διαρκή εκνευρισμό και την αίσθηση της μετέωρης ταυτότητας που αναφέρεται στη βιβλιογραφία (Παπάνης, Βίκη, & Γιαβρίμης, 2007).

3. ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

3.1. Ο όρος "Επικοινωνία"

Ο άνθρωπος από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του καλείται να συνυπάρξει με άλλους ανθρώπους μέσα σε μία κοινωνία. Η ύπαρξη, λοιπόν, του ανθρώπου είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη της κοινωνίας. Ως κοινωνία ορίζουμε το σύνολο των ανθρώπων που συμβιώνουν σε έναν τόπο και βρίσκονται σε συνεχή αλληλεξάρτηση. Θεωρώντας, λοιπόν, την κοινωνία ως ένα οργανωμένο σύνολο ατόμων σε αλληλεξάρτηση, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τα βασικά λειτουργικά και υπαρξιακά της στοιχεία είναι η οργάνωση και η αλληλεξάρτηση. Η παραδοχή αυτή προσδιορίζει αυτομάτως την ανάγκη της συνεχούς και αποτελεσματικής επικοινωνίας των ατόμων που συνυπάρχουν μέσα στην ίδια κοινωνία. Ως επικοινωνία εννοούμε την ικανότητα που αποκτά το μέλος μιας κοινωνίας, μιας κοινότητας ή μιας ομάδας να εκφράζει και να δέχεται απόψεις, συναισθήματα, ανάγκες, εμπειρίες, επιθυμίες κλπ. Οδηγούμαστε, λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η επικοινωνία είναι μία από τις βαθύτερες και πιο ενστικτώδης ανάγκες του ανθρώπου, καθώς χωρίς αυτήν δεν θα μπορέσει να ενταχθεί μέσα στην κοινωνία.

Κατά καιρούς έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για τον όρο επικοινωνία, τους οποίους δεν θα εξετάσουμε διεξοδικά στην παρούσα εργασία. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον ορισμό του Μπαμπινιώτη, σύμφωνα με τον οποίο "Δια του όρου επικοινωνία (communication), νοείται η όλη διαδικασία της γλωσσικής συνεννοήσεως (ομιλίας) και η εκπομπή και λήψη μηνυμάτων (messages), άλλως η ανταλλαγή σκέψεων, πληροφοριών, ερωτήσεων ,εντολών κλπ." (Μπαμπινιώτης, 1974). Ο Δημήτρης Τσαούσης ορίζει την επικοινωνία ως "την με οποιονδήποτε τρόπο μεταφορά μηνυμάτων από ένα υποκείμενο σε άλλο με χρήση σημείων και συμβόλων" (Τσαούσης, 1984). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η διαφορά που υφίσταται ανάμεσα στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση. Αναλυτικότερα, η κλινική ψυχολόγος Καλαντζή-Αζίζι σημειώνει ότι "η αλληλεπίδραση παραπέμπει σε δράση που πραγματοποιείται μεταξύ δυο προσώπων, είτε συνεργικά, είτε αντιθετικά. Αντίθετα η επικοινωνία παραπέμπει στην κοινή συμμετοχή, σε κάτι που πρέπει να δημιουργηθεί" (Καλαντζή-Αζίζι, 1991). Η Meed αναφέρει ότι "η επικοινωνιακή διαδικασία είναι το κεντρικό σημείο της αλληλεπιδραστικής σχέσης που θεωρείται

μετά την οργάνωση, ο δεύτερος δομικός πόλος της κοινωνίας. Επιτυγχάνεται με τη χρήση συμβόλων που είναι προσαρμοσμένα κάθε φορά στο είδος, τη μορφή και τη διατύπωση των κοινωνικών δραστηριοτήτων" (Meed, 1962).

3.2. Μορφές επικοινωνίας

Η επικοινωνία μπορεί να υπάρξει αν και εφόσον υπάρχουν τουλάχιστον δύο άτομα, ο αποστολέας του μηνύματος (πομπός) και ο λήπτης του μηνύματος (δέκτης) και είναι δυνατόν να πάρει τις ακόλουθες τρεις μορφές: α) λεκτική επικοινωνία, β) μη λεκτική επικοινωνία και γ)τεχνική επικοινωνία. Αναλυτικότερα, ξεκινώντας από την λεκτική αναφερόμαστε στην επικοινωνία που διεξάγεται με τη χρήση του λόγου. Το μήνυμα εκπέμπεται από τις φωνητικές χορδές και το στόμα του ομιλητή και μεταφέρεται ακουστικά στους κατάλληλους δέκτες του ακροατή, οι οποίοι θα το επεξεργαστούν και θα επιτρέψουν στον δέκτη να κατανοήσει αυτό που ειπώθηκε. Η παραπάνω διαδικασία περιγράφει την προφορική γλωσσική επικοινωνία. Εκτός, όμως, από την προφορική υπάρχει και η γραπτή γλωσσική επικοινωνία, κατά την οποία τον μήνυμα μεταφέρεται οπτικά.

Ως μη λεκτική επικοινωνία θεωρούμε συνήθως την διαδικασία κατά την οποία τα μηνύματα δεν μεταφέρονται μέσω του λόγου, αλλά μέσω των αισθήσεων. Στη προκειμένη, λοιπόν, περίπτωση ως κώδικας επικοινωνίας λειτουργούν οι ανθρώπινες αισθήσεις, όπως η όραση, η όσφρηση, η αφή κλπ. Σε αυτή τη μορφή επικοινωνίας απαιτείται η φυσική παρουσία αυτών που επικοινωνούν, καθώς τα μηνύματα μεταβιβάζονται μέσω χειρονομιών και αγγιγμάτων (απτική επικοινωνία), μέσω της γλώσσας του σώματος ή της στάσης, της έκφρασης του προσώπου (μορφασμοί), αλλά και μέσω της οπτικής επαφής (βλέμματα). Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο πολιτισμός ενός λαού ή μίας κοινότητας εκφράζεται σιωπηρά διαμέσου των μη λεκτικών μηνυμάτων. Τόσο η γλώσσα όσο και οι σωστές έννοιες μαθαίνονται μέσα σε ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό πεδίο, με αποτέλεσμα οι περισσότερες επικοινωνιακές παρανοήσεις να οφείλονται σε μη λεκτικές συμπεριφορές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μη λεκτικών διαφορών αποτελούν ο τρόπος χαιρετισμού, η οπτική επαφή, το γέλιο, η συμφωνία ή διαφωνία κλπ. Στην συγκεκριμένη μορφή επικοινωνίας είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στις νοηματικές

γλώσσες, οι οποίες είναι οπτικό-κινητικές γλώσσες πλήρως προσβάσιμες από τα κωφά-βαρήκοα άτομα, με τη χρήση των οποίων η επικοινωνία επιτυγχάνεται μη λεκτικά.

Τέλος, η τρίτη μορφή επικοινωνίας, αυτή της τεχνικής επικοινωνίας συμπεριλαμβάνει τη γλώσσα των ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα σήματα μορς, τα σήματα τροχαίας, φυσικούς και χημικούς τύπους, κρυπτογραφικούς κώδικες κλπ.

3.3. Μέθοδοι επικοινωνίας

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις μεθόδους επικοινωνίας είναι απαραίτητο να αναφερθούμε αρχικά σε δύο προσεγγίσεις, σε δύο θεωρητικά μοντέλα που παρουσιάζουν την κώφωση με πολύ διαφορετικό τρόπο. Πρόκειται για το "παθολογικό-ιατρικό" (pathological model) και το "πολιτισμικό μοντέλο" (cultural model).

Το παθολογικό-ιατρικό μοντέλο αντιμετωπίζει την κώφωση ως μια ανικανότητα, η οποία πηγάζει από μία βιολογική έλλειψη (την έλλειψη ακοής). Στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου, η ανάπτυξη της γλώσσας για το κωφό παιδί είναι επικεντρωμένη στην καλλιέργεια του προφορικού λόγου, στην αξιοποίηση των ακουστικών υπολειμμάτων και στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που θα ευνοήσουν την ανάπτυξη του προφορικού λόγου. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτό το μοντέλο η κώφωση ταυτίζεται με αναπηρία και έλλειμμα έναντι του "φυσιολογικού ανθρώπου" (Κουρμπέτης & Χατζοπούλου, 2010).

Αντίθετα, το πολιτισμικό μοντέλο προσεγγίζει την κώφωση ως μία πολιτισμική διαφορά και αναγνωρίζει την Κοινότητα των Κωφών ως μία μειονότητα με τη δική της κουλτούρα. Σκοπός του είναι το κωφό παιδί να κατακτήσει την νοηματική γλώσσα, να έρθει σε επαφή με άλλα κωφά παιδιά και να έχει πρόσβαση στην Κοινότητα των Κωφών, ώστε να αποκτήσει ταυτότητα και να γνωρίσει την κουλτούρα του.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτών των δύο διαφορετικών ιδεολογικών προσεγγίσεων απέναντι στην κώφωση, αναπτύχθηκαν κάποιες μέθοδοι επικοινωνίας, οι οποίες μέσα από διαφορετικές οδούς επιδιώκουν να διευκολύνουν την γλωσσική εξέλιξη του

ατόμου, παρέχοντας του πρόσβαση στην επικοινωνία: 1)Προφορική ή Προφορικό-ακουστική μέθοδος, 2) Ολική Επικοινωνία, 3) Δίγλωσση/Διαπολιτισμική Προσέγγιση.

3.3.1. Προφορική ή Προφορικό-ακουστική μέθοδος

Βασική αρχή της Προφορικό-ακουστικής μεθόδου (Auditory-Oral) είναι ότι κάθε άτομο δικαιούται να αξιοποιήσει τα ακουστικά του υπολείμματα και να χρησιμοποιήσει τον προφορικό λόγο για να επικοινωνήσει με το περιβάλλον του (Estabrooks, W.1996). Υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητη έως και αναγκαία η χρήση όλων των τεχνολογικών μέσων και συστημάτων ενίσχυσης της ακοής προκειμένου να βοηθήσουν το κωφό/βαρήκοο άτομο να αξιοποιήσει την ακοή του (Estabrooks, W.1996).Η μέθοδος αυτή αναγνωρίζει πώς σχεδόν όλα τα κωφά/βαρήκοα άτομα έχουν ακουστικά υπολείμματα (Lynas, W. 1994), και επικεντρώνεται στη διαμόρφωση ενός κατάλληλου ακουστικού περιβάλλοντος με παράλληλη εκμετάλλευση όλων των οπτικών ερεθισμάτων, όπως της χειλεανάγνωσης, των εκφράσεων του προσώπου και των κινήσεων του σώματος (Watson, L. 1998).

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η Προφορική ή Προφορικό-ακουστική μέθοδος είναι μία ακουοκεντρική προσέγγιση, στόχος της οποίας είναι η ανάπτυξη του προφορικού λόγου. Στη συγκεκριμένη μέθοδο ο ρόλος της νοηματικής γλώσσας και της κουλτούρας των Κωφών δεν λαμβάνεται υπόψη. (Bishop, J. , Gregory, S. & Sheldon, L. 1991).

3.3.2. Ολική Επικοινωνία

Η Ολική μέθοδος επικοινωνίας δεν συνιστά οριοθετημένη επιστημονική μέθοδο. Εκμεταλλευόμενη όλο το φάσμα της ανθρώπινης επικοινωνίας, στηρίζεται στην χειλεανάγνωση, στη χρήση νοημάτων, στη χρήση του δακτυλικού αλφάβητου, στην ανάγνωση και στη γραφή, στην αξιοποίηση των ακουστικών υπολειμμάτων και στη ανάπτυξη του προφορικού λόγου (Baker, R. & Knight, P. 1998; Evans, 1992; Spencer & Tomlin, 2006). Πρόκειται, λοιπόν, για μία συνδυασμένη χρήση του οπτικού, ακουστικού και φωνητικού καναλιού είτε με γλωσσικά μέσα, είτε με συνδυασμό οπτικών και ακουστικών μέσων επικοινωνίας.

Η προσέγγιση αυτή θεσμοθετήθηκε και διαδόθηκε τα τελευταία χρόνια της απαγόρευσης της νοηματικής γλώσσας και της αυστηρά προφορικής μεθόδου (κατά τη δεκαετία του 1960) ως συμβιβαστική λύση απέναντι στην κλιμάκωση ενδοοικογενειακών και σχολικών εντάσεων και παρανοήσεων μεταξύ κωφών και ακουόντων. Κατά το παρελθόν, βοήθησε χιλιάδες άτομα να ξεφύγουν από τον στιγματισμό, εφόσον συμπεριέλαβε στις επιτρεπτές εκφάνσεις επικοινωνίας την παντομίμα, το δείξιμο, το σχεδιασμό ή και μεμονωμένα άκλιτα νοήματα κατά την επικοινωνία (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 77-79). Όλοι αυτοί οι γλωσσικοί συνδυασμοί χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα κατά τη διαδικασία της Ολικής Επικοινωνίας, με αποτέλεσμα να μιλάμε για μία ανάμειξη κωδίκων και όχι για εναλλαγή δύο γλωσσών, της νοηματικής και της προφορικής γλώσσας. Βέβαια το γεγονός αυτό θεωρήθηκε από πολλούς το μεγαλύτερο μειονέκτημα της μεθόδου (Baker & Knight, 1998).

Αναφορικά με την νοηματική γλώσσα, σημειώνεται ότι σε αυτήν την μέθοδο επικοινωνίας δεν πραγματοποιείται αυτόνομη και ολοκληρωμένη χρήση της, αλλά γίνεται χρήση ενός τεχνητού συστήματος νοημάτων, το οποίο αποτελεί ένα συγκερασμό νοημάτων που προέρχονται τόσο από τη νοηματική γλώσσα όσο και από κάποια "νοημάτων" που παρουσιάζονται με τη βοήθεια του δακτυλικού αλφάβητου (Marschark, M. 1997). Τα νοήματα αυτά ακολουθούν τη δομή της ομιλούμενης γλώσσας και χρησιμοποιούνται παράλληλα με αυτήν (Lynas, W. 1994).

3.3.3. Δίγλωσση/Διπολιτισμική Προσέγγιση

Η Δίγλωσση/Διαπολιτισμική Προσέγγιση (Bilingual-Bicultural) αντιτίθεται στο μοντέλο που υποστηρίζει ότι η κώφωση αποτελεί μία βιολογική έλλειψη και αναγνωρίζει ότι οι Κωφοί αποτελούν μία πολιτισμική μειονότητα. Σέβεται απόλυτα την κουλτούρα των Κωφών και αναγνωρίζει την νοηματική γλώσσα ως μία αυτόνομη οπτικό-κινητική γλώσσα, στην οποία τα Κωφά άτομα έχουν ολοκληρωμένη πρόσβαση (Lane, H. , Hoffmeister, R. & Bahan, B. 1996).

Στο πλαίσιο αυτής της μεθόδου η επικοινωνία στηρίζεται στη χρήση δύο γλωσσών, μίας νοηματικής, η οποία αποτελεί την πρώτη γλώσσα, και μίας ομιλούμενης, η εκμάθηση της οποίας συντελείται σε μεγαλύτερη ηλικία και αποτελεί τη δεύτερη γλώσσα (Pickersgill, M. 1997).

3.4. Εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας κωφών, βαρήκοων και Κωφών.

3.4.1. Χειλεανάγνωση

Πέραν της προφορικής και γραπτής επικοινωνίας, καθώς και της επικοινωνίας μέσω της νοηματικής γλώσσας, οι οποίες αποτελούν τους πιο συνηθισμένους τρόπους επικοινωνίας, η χειλεανάγνωση είναι ένας εναλλακτικός τρόπος, ο οποίος χρησιμοποιείται συχνά από ορισμένους κωφούς-βαρήκοους. Πρόκειται για έναν τρόπο επικοινωνίας που αναφέρεται στο να "διαβάζει" κάποιος την περιοχή του στόματος του συνομιλητή του, είτε χωρίς να γίνεται αντιληπτή η ακουστική διάσταση της ομιλίας, είτε σε συνδυασμό με αντίληψη κάποιων από τα φωνήματα (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 63).

Για να μπορέσει να επιτευχθεί η διαδικασία της χειλεανάγνωσης, είναι απαραίτητη η διαμόρφωση ορισμένων συνθηκών. Για παράδειγμα, το κωφό και βαρήκοο άτομα που επιχειρεί να κάνει ανάγνωση των λεγομένων από τα χείλη του συνομιλητή, είναι απαραίτητο να γνωρίζει τη δομή και το λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας, ώστε να τη προβλέπει. Η χειλεανάγνωση, λοιπόν, δεν είναι μία μαγική και αυτόματη διαδικασία αλλά ένας συνδυασμός από κεκτημένες γνώσεις και τεχνικές, οι οποίες ιδανικά διδάσκονται σε κωφούς και βαρήκοους που ήδη γνωρίζουν οπτικά και ακουστικά τη γλώσσα.

Ακόμη, το άτομο που κάνει χειλεανάγνωση πρέπει να χαρακτηρίζεται από οξεία όραση, καθώς και από ανεκτικότητα στη ακινησία του αυχένα, καθώς πρόκειται για μία διαδικασία που απαιτεί την ανάγνωση των λεγομένων από ένα όργανο -στόμα- με διάμετρο ελάχιστα εκατοστά, αλλά και την προσήλωση σε ένα σημείο -σε μία οπτική γωνία- από την οποία ο χειλεαναγνώστης θα μπορεί να αποκωδικοποιεί τα λεγόμενα του συνομιλητή του. Ο φωτισμός θα πρέπει να είναι επαρκής και σταθερός και να μην είναι πίσω από το σώμα του συνομιλητή, ο οποίος θα πρέπει να είναι σταθερός και να μην σκύβει, καθώς επίσης το στόμα του θα πρέπει να είναι "άδειο", χωρίς την παρουσία αντικειμένων (π.χ. μουστάκι, τσίχλα, ποτό κλπ.) που πιθανότατα θα παρεμποδίζουν την χειλεανάγνωση από το κωφό-βαρήκοο άτομο.

Η απόσταση μεταξύ του ομιλητή και του χειλεαναγνώστη πρέπει να είναι τέτοια που να επιτρέπεται η διάκριση των μικρών κινήσεων της γλώσσας και των χειλιών, αλλά ταυτόχρονα και η αντίληψη της στάσης του σώματος, των νευμάτων, του βλέμματος

κλπ. Σύμφωνα με τον Hope (2017), μεταξύ των κωφών και βαρήκοων συνομιλητών η φυσική απόσταση ομιλίας είναι μεγαλύτερη από αυτή των ακουόντων.

Ο ομιλητής πρέπει να χαρακτηρίζεται από καθαρή με καλή ροή άρθρωση, χωρίς υπερβολικές εκφράσεις στόματος που δυσχεραίνουν την κατανόηση. Ο λόγος του είναι σημαντικό να μην διακόπτεται από άλλους, και να μην μιλούν ταυτόχρονα με έναν και άλλοι ομιλητές. Το περιεχόμενο των λεγομένων είναι πιο εύκολο να αποκωδικοποιηθεί όταν είναι οικείο και προβλέψιμο. Το λεξιλόγιο θα πρέπει να είναι σχετικά απλό και οι προτάσεις πλήρεις και όχι ελλειπτικές.

Ένας ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία της χειλεανάγνωσης είναι η παροχή δυνατότητας στο κωφό-βαρήκοο άτομο να ζητά διευκρινήσεις και επαναλήψεις, ώστε να μπορέσει να παρακολουθήσει τη ροή των λεγομένων, αποφεύγοντας μεγάλες παρανοήσεις. Βέβαια, στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να αναφερθεί ότι όλες οι προαναφερθείσες συνθήκες είναι περισσότερο εύκολο να εφαρμοστούν σε έναν διάλογο δύο ατόμων, παρά σε μία ομαδική συζήτηση, κατά τη διάρκεια της οποίας απαιτούνται αρκετές τροποποιήσεις (π.χ. όταν κάποιος παίρνει το λόγο είναι σημαντικό να κινηθεί ή να νεύσει ώστε να γίνει αντιληπτός κλπ.) ώστε να είναι σχετικά επιτυχής.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η διαδικασία της χειλεανάγνωσης είναι μία εξαιρετικά σύνθετη δραστηριότητα, η οποία επιφέρει κόπωση μετά από μερικά λεπτά. Ιδιαίτερα σε μεγάλους χώρους (π.χ. κατά τη διάρκεια ενός επιμορφωτικού συνέδριου), στους οποίους η απόσταση μεταξύ ομιλητή και χειλεαναγνώστη είναι αρκετά μεγαλύτερη και οι παρεμβατικές ερωτήσεις και διευκρινήσεις δεν είναι επιτρεπτές, ο χειλεαναγνώστης δυσκολεύεται σημαντικά να αποκωδικοποιήσει τα λεγόμενα των ομιλητών, με αποτέλεσμα την μη επιτυχή παρακολούθηση αυτών.

Η χειλεανάγνωση, λοιπόν, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος επικοινωνίας, ο οποίος, ωστόσο, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις καθημερινές περιστάσεις της ζωής ενός κωφού-βαρήκοου ατόμου. Η χρήση άλλων τρόπων επικοινωνίας, όπως ο γραπτός λόγος, η εκμάθηση της νοηματικής γλώσσα και η χρήση διερμηνέα είναι ιδιαίτερα σημαντική σε συναντήσεις όπου απαιτείται ουσιαστική επικοινωνιακή αμεσότητα (για παράδειγμα, κατά την επίσκεψη σε έναν γιατρό η χειλεανάγνωση θα περιορίσει την επικοινωνία καθώς είναι αδύνατον να διαβάσεις τα χείλη ενός

οδοντιάτρου που φοράει μάσκα ή ενός παθολόγου που ακροάται τον ασθενή στην πλάτη).

3.4.2. Λογοανάγνωση

Πρόκειται για έναν τρόπο επικοινωνίας παρόμοιο με αυτόν της χειλεανάγνωσης, αλλά με μία σημαντική διαφορά. Η λογοανάγνωση περιλαμβάνει περισσότερα σωματικά στοιχεία εκμαίευσης επικοινωνιακών στοιχείων. Ενώ στη χειλεανάγνωση, όπως λέει και η λέξη, οι πληροφορίες (δηλαδή οι λέξεις και οι φράσεις) αναγνωρίζονται και "διαβάζονται" μόνο μέσω χειλιών, στη λογοανάγνωση παρακολουθείται συνολικά το σώμα του συνομιλητή, π.χ. χείλη, νεύματα, κινήσεις ως προσπάθεια άντλησης πληροφοριών του συνομιλητή χωρίς να ακούμε απαραίτητα τη φωνή του (Berger, 1972). Ο συνδυασμός της λογοανάγνωσης και της χειλεανάγνωσης δύναται να βοηθήσει σημαντικά το κωφό-βαρήκοο άτομο να αποκωδικοποιήσει τα λεγόμενα του συνομιλητή του (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 76).

3.4.3. Χρήση διερμηνέα

Στις μέρες μας, ένας σημαντικός αριθμός κωφών-βαρήκοων ατόμων είναι δίγλωσσοι, με αποτέλεσμα να χειρίζονται ικανοποιητικά τόσο τον προφορικό και γραπτό λόγο, όσο και τη νοηματική γλώσσα. Συμμεριζόμενοι την κατάσταση αυτή θα μπορούσε κάποιος εύλογα να ρωτήσει "και ποιός είναι ο ρόλος των διερμηνέων, εφόσον σήμερα τα περισσότερα άτομα χρησιμοποιούν τον προφορικό και γραπτό λόγο και μπορούν να επικοινωνήσουν μέσω αυτού;" Στις ακόλουθες παραγράφους θα επιχειρήσουμε να δώσουμε απάντηση στο παραπάνω ερώτημα.

Ο κωφός-βαρήκοος που επιλέγει να χρησιμοποιεί διερμηνέα και συνεπώς να επικοινωνεί μέσω της νοηματικής γλώσσας, δεν το κάνει επειδή είναι εγκλωβισμένος σε ένα γκέτο ή επειδή δεν γνωρίζει καλά την Ελληνική ομιλούμενη γλώσσα ή επειδή λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης επιλέγει για όλη του τη ζωή να είναι εξαρτημένος από ένα τρίτο πρόσωπο, τον διερμηνέα, ο οποίος θα τον ακολουθεί σε όλες τις περιστάσεις και θα μεταφράζει στη νοηματική τα λεγόμενα των ακουόντων. Καμία από τις παραπάνω καταστάσεις που περιγράφηκαν δεν αντιπροσωπεύουν σήμερα την πλειονότητα των κωφών-βαρήκοων ατόμων, οι οποίο

είναι ανεξάρτητοι πλήρως και επικοινωνούν ικανοποιητικά μέσω του προφορικού λόγου σε ορισμένα πλαίσια.

Σε συγκεκριμένες περιστάσεις, όπως για παράδειγμα κατά την επίσκεψη σε έναν γιατρό ή σε έναν συμβολαιογράφο ή κατά την παρακολούθηση ενός επιμορφωτικού συνέδριου/σεμιναρίου, η επιλογή διερμηνέα είναι η εγγύηση για αξιόπιστη, ισότιμη και γρήγορη επικοινωνία, της οποίας το περιεχόμενο μπορεί να μείνει στη μνήμα και να ανακληθεί χωρίς αμφισημίες (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 80).

Σκεπτόμενος κανείς την καθημερινή ζωή ενός κωφού ατόμου ακουόντων γονέων, εύκολα μπορεί να διαπιστώσει ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των επικοινωνιακών του περιστάσεων επικοινωνεί με την προφορική ή ακόμα και γραπτή Ελληνική. Κατά την επικοινωνία του με την ακούουσα οικογένεια, κατά την έξοδο του για αγορές, κατά την επικοινωνία του με τους συναδέλφους του στο χώρο εργασία κλπ. επικοινωνεί μέσω του προφορικού ή και γραπτού λόγου. Σε κάθε μία από αυτές τις χιλιάδες επικοινωνιακές καταστάσεις το κωφό-βαρήκοο άτομο αντιμετωπίζει το κίνδυνο τραγικών παρανοήσεων. Επίσης, κατά τη χειλεανάγνωση και την ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων ξοδεύει αρκετά μεγάλη ενέργεια με αποτέλεσμα τη γρήγορη κόπωση κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί στην γρηγορότερη διακοπή της επικοινωνίας. Φυσικά, στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να αναφερθεί ότι τρόποι επικοινωνίας του τύπου χειλεανάγνωση, χρήση υποτίτλων ή γραπτών (φυσικών ή ψηφιακών) σημειωμάτων δεν ενδείκνυται καθόλου για ομαδικές συζητήσεις.

Στα παραπάνω, λοιπόν, προβλήματα καλείται να δώσει λύση η επιλογή ενός πιστοποιημένου επαγγελματία διερμηνέα. Και φυσικά η επιλογή αυτή δεν αφορά σε πλαίσια καθημερινής διασκέδασης, όπως ο καφές με τους φίλους και τα ψώνια ή σε ενδοοικογενειακά πλαίσια, όπως η επικοινωνία σε ένα οικογενειακό τραπέζι με τους συγγενείς, καθώς το κωφό-βαρήκοο άτομο δύναται να είναι ανεξάρτητο και να επικοινωνεί μόνο του σε τέτοιου είδους πλαίσια. Η επικοινωνία, όμως, κατά την επίσκεψη σε έναν γιατρό, δικηγόρο, συμβολαιογράφο κλπ. απαιτεί την πλήρη κατανόηση των λεγομένων και την παντελή απουσία παρανοήσεων. Στα πλαίσια αυτά, ο διερμηνέας βοηθάει τον κωφό άτομο, μεταδίδοντας του με σεβασμό και πιστότητα τα λεγόμενα από τη μία γλώσσα στην άλλη χωρίς καμία προσωπική

εμπλοκή. Σε καταστάσεις, λοιπόν, που η ακρίβεια της επικοινωνίας είναι αδιαπραγμάτευτη, η επιλογή διερμηνέα είναι μία "σοφή" λύση, προκειμένου να αποφευχθούν μακροσκελείς και επίπονες συζητήσεις μέσω γραπτών μηνυμάτων και το σημαντικότερο τραγικές παρερμηνείες, οι οποίες θα οδηγήσουν σε λανθασμένα συμπεράσματα.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στους πιστοποιημένους διερμηνείς, οι οποίοι δεν είναι απλά βοηθοί επικοινωνίας. Έχουν περάσει από πολυετή εκπαίδευση και από εξαιρετικά δύσκολες εξετάσεις πιστοποίησης, όπως οι διερμηνείς κάθε άλλης γλώσσας. Τηρούν απόλυτη εχεμύθεια, αμεροληψία και ουδετερότητα. Είναι υποχρέωσή τους να μην εκφράζουν την άποψη τους κατά τη διάρκεια κάποιας διερμηνείας και να μην συγκρατούν οτιδήποτε από όσα συζητήθηκαν, μετά το τέλος μία συνάντησης (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 82).

3.4.5. Χρήση υπότιτλων

Μία κατηγορία κωφών, οι κωφοί που επιλέγουν να χρησιμοποιούν αποκλειστικά τον προφορικό λόγο, απαρνούμενοι την χρήση νοηματικής γλώσσας (προφοριστές) αναρωτιούνται τον λόγο για τον οποίο γίνεται χρήση διερμηνέων, και εκφράζουν τον προβληματισμό τους σχετικά με το ποιά θα είναι η χρησιμότητα τους, εάν στο μέλλον ο αυτόματος υποτιτλισμός φτάσει σε επίπεδο που να αποκωδικοποιεί κάθε λέξη και πρόταση του προφορικού λόγου. Στις ακόλουθες παραγράφους γίνεται προσπάθεια να διαχωριστεί η χρήση υπότιτλων και η χρήση διερμηνέων ως δύο διαφορετικοί τρόποι επικοινωνίας με διαφορετικές δυνατότητες και περιορισμούς.

Οι υπότιτλοι και η διερμηνεία είναι δύο διαφορετικές τροπικότητες γλώσσας και η κάθε μία αναπαριστά διαφορετικά το γλωσσικό μήνυμα. Από τη μία πλευρά, "οι υπότιτλοι αναπαριστούν αποκλειστικά γραπτά το λεκτικό επίπεδο της ακουστικό-φωνητικής γλώσσας, παρέχοντας τη δυνατότητα στο κωφό-βαρήκοο άτομο να έρθει σε επαφή με τη γλώσσα της ευρύτερης κοινωνίας, όχι απλά στην γραπτή της μορφή, όπως γίνεται μέσω της ανάγνωσης εντύπων, αλλά και στην αυθόρμητη προφορική της διάσταση, απεικονίζοντας με μοναδικό τρόπο την προφορική ρέουσα εκφορά της Ελληνικής" (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 85).

Από την άλλη μεριά, "η διερμηνεία μετατρέπει τη γλώσσα-πηγή σε μία άλλη πλήρη τροπικότητα (οπτικοκινητική), δίνοντας στο κωφό-βαρήκοο άτομο τη δυνατότητα να

παρακολουθήσει το πλήρες μήνυμα όσων επικοινωνούνται, στη φυσική του πλήρη γλώσσα, αλλά και να αναγνωρίζει οπτικά την προσωδιακή χρήση της ομιλούμενης γλώσσας. Αυτό επιτυγχάνεται αποδίδοντας τα προσωδιακά και υφολογικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής ομιλούμενης μέσα από τα αντίστοιχα σχήματα της Ελληνικής νοηματικής, μία δυνατότητα που δεν προσφέρουν οι υπότιτλοι και η ακουστική κατάσταση του κωφού" (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 86).

Κλείνοντας, σημειώνεται ότι τόσο οι υπότιτλοι όσο και η διερμηνεία είναι δύο εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας οι οποίοι εξυπηρετούν τη φιλοσοφία της προσβασιμότητας και διαθέτουν εκ φύσεως διαφορετικές δυνατότητες και αδυναμίες.

3.4.6. Τεχνολογίες επικοινωνίας

Σήμερα, με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στο χώρο των επικοινωνιών, η ζωή των κωφών-βαρήκοων ατόμων έχει γίνει πολύ πιο εύκολη και προσβάσιμη, καθώς απροσπέλαστοι περιορισμοί στη χρήση του τηλεφώνου έχουν εξαφανιστεί με τη δημιουργία εφαρμογών που έχουν βελτιώσει σημαντικά τόσο την μεταξύ τους επικοινωνία, όσο και αυτή με τους ακούοντες.

Τέτοιου είδους εφαρμογές που επιτρέπουν την εξ αποστάσεως επικοινωνία είναι η δυνατότητα βιντεοκλήσεων, η μετάδοση βίντεο σε μηνύματα, αλλά και η δυνατότητα δικτυακών διαλόγων με ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων. Επίσης, η δυνατότητα αποστολής μηνυμάτων με fax και email και η συμμετοχή σε διαδικτυακές συζητήσεις σε forums ή με τη μορφή chat και βιντεοκλήσεις επέδρασε σημαντικά στη βελτίωση της επικοινωνίας των κωφών-βαρήκοων με την ευρύτερη κοινωνία.

Εκτός από τις παραπάνω εφαρμογές, οι οποίες δεν αποτελούν στις μέρες μας μία εξειδικευμένη μορφή επικοινωνίας, καθώς όλοι έχουν πρόσβαση σε αυτές, έχουν αναπτυχθεί και πιο εξεζητημένες εφαρμογές, οι οποίες επιτρέπουν την αυτόματη αναγνώριση φωνής και τη δημιουργία αυτόματων υποτίτλων, καθώς και βιντεοκλήσεις με τη χρήση υπηρεσιών relay service για εξ αποστάσεως διερμηνεία σε νοηματική γλώσσα. Βέβαια, οι εφαρμογές αυτές υπόκεινται ακόμη σε πολλούς περιορισμούς (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 88).

Οι εξελίξεις της τεχνολογίας είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τον άνθρωπο, και ιδιαίτερα για τα κωφά και βαρήκοα άτομα, καθώς βελτιώνουν σημαντικά τον τρόπο επικοινωνίας τους. Σε καμία περίπτωση, όμως, η τεχνολογία δεν μπορεί να αντικαταστήσει την κατά πρόσωπο επικοινωνία.

4. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ

4.1. Ο όρος "Κοινότητα"

Το ανθρώπινο είδος χαρακτηρίζεται από την ανάγκη για ταύτιση με ανθρώπους που έχουν τις ίδιες ανάγκες και τα ίδια χαρακτηριστικά. Η ανάγκη αυτή ωθεί τα άτομα στην αναζήτηση και τη δημιουργία ομάδων και κοινοτήτων. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Hillery "η κοινότητα αποτελείται από ανθρώπους που βρίσκονται σε κοινωνική αλληλεπίδραση, κατοικούν σε μία γεωγραφική περιοχή και έχουν έναν ή περισσότερους κοινούς δεσμούς" (Hillery, 1955).

Ήδη από την ιστορία γνωρίζουμε ότι οι άνθρωποι δεν ζούσαν απομονωμένοι, αλλά σε μικρές ομάδες, οι οποίες όταν ενώθηκαν σχημάτισαν μεγαλύτερες ομάδες που συγκρότησαν μία κοινωνία. Σήμερα, σχεδόν όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν να κάνουν με διάφορες ομάδες ανθρώπων (πού και με ποιόν ζούμε, με ποιόν πηγαίνουμε στη δουλειά ή στο σχολείο, με ποιόν περνάμε τις ελεύθερες ώρες μας κλπ. -όλα σχετίζονται με ομάδες ανθρώπων). Από την πρώτη κιόλας στιγμή της ύπαρξής του ο άνθρωπος εντάσσεται σε μία ομάδα, σε αυτήν της οικογένειας, μία μονάδα χωρίς την οποία θα ήταν αδύνατο να επιβιώσουμε.

Τόσο η οικογένεια μας, όσο και οι συνάνθρωποί μάς επηρεάζουν τις παρέες μας, τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς μας, καθώς επίσης μας βοηθούν να διαμορφώσουμε διάφορες αντιλήψεις τόσο για τον κόσμο όσο και για τον ίδιο μας τον εαυτό. Η προσωπική μας ταυτότητα διαμορφώνεται σύμφωνα με τον τρόπο που μας αντιλαμβάνονται και μας αντιμετωπίζουν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας μας.

Η συνένωση πολλών ομάδων με κοινά στοιχεία αποτελεί μία κοινότητα. Τα άτομα μέσα από τη συμμετοχή τους σε μία κοινότητα ικανοποιούν προσωπικές τους ανάγκες και φιλοδοξίες (π.χ. Κοινότητα Κωφών). Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας δεχόμαστε ότι μία κοινότητα είναι η συνάθροιση μικρότερων ομάδων, οι οποίες έχουν κοινούς στόχους και κοινούς τρόπους επικοινωνίας, όπως είναι η γλώσσα και η κουλτούρα.

4.2. Ο όρος "Κοινότητα των Κωφών"

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων χρησιμοποιεί κοινή γλώσσα στο πλαίσιο μίας ευρύτερης γλωσσικής κοινότητας, αναπτύσσει αυτονόητα και αυθόρμητα χαρακτηριστικά μίας δικής της κοινότητας. Αντίστοιχα, ένα από τα χαρακτηριστικά των κωφών (Κωφών) που γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τη νοηματική ήταν η ανάγκη δημιουργίας μία ομάδας, μέσα στην οποία δεν θα αισθάνονταν "μειονεκτικοί", αλλά ισότιμα μέλη. Η ανάγκη αυτή των Κωφών οδήγησε στη δημιουργία της Κοινότητας των Κωφών, η οποία αποτελεί μία γλωσσική και πολιτισμική ομάδα με δική της γλώσσα, κουλτούρα, αξίες, ήθη και έθιμα κλπ. Σύμφωνα με την Padden "η Κοινότητα των Κωφών αποτελείται από μία ομάδα ανθρώπων που κατοικούν σε κάποια περιοχή, έχει κοινούς στόχους που καθορίζονται από τα μέλη της και παλεύει για να πετύχει αυτούς τους στόχους. Μία Κοινότητα Κωφών μπορεί να περιλαμβάνει άτομα που δεν είναι κωφά, αλλά υποστηρίζουν δραστήρια τους σκοπούς της Κοινότητας των Κωφών και δουλεύουν μαζί τους για να τους πετύχουν" (Padden, C. 1980). Οι Baker και Padden υποστηρίζουν ότι "η Κοινότητα των Κωφών περιλαμβάνει τους Κωφούς και τους βαρήκοους που μοιράζονται μία κοινή γλώσσα, έχουν κοινές εμπειρίες, αξίες και κοινό τρόπο αλληλεπίδρασης του ενός με τον άλλον και με τους ακούοντες" (Baker, C. & Padden, C. 1978).

Ιστορικά οι κοινότητες των Κωφών αιώνες πριν την εδραίωση οποιουδήποτε ανθρωπολογικού ορισμού, παρουσίαζαν μεγάλο βαθμό εσωτερικής συνοχής των μελών τους και συνιστούσαν ανέκαθεν πυκνά και πολυνηματικά γλωσσικά κοινωνικά δίκτυα, σύμφωνα με τους ορισμούς της κοινωνιογλωσσολογίας (Milroy, 1992). Τα τελευταία πενήντα χρόνια οι κοινότητες των Κωφών ανά τον κόσμο διεκδικούν με κάθε τρόπο τα δικαιώματά τους μερικά εκ των οποίων είναι τα ακόλουθα: "πρόσβαση στην πληροφόρηση, γνώση, πολιτική και πολιτισμό της κρατούσας κοινωνίας, ελεύθερη έκφραση ιδεών και δίαυλος ώστε να αποκτήσουν οι ίδιοι φωνή μέσα σε αυτήν, δικαίωμα του να νοιώθει κανείς αποδεκτός με τον τρόπο που εκφράζεται και με τη γλώσσα που καταλαβαίνει απόλυτα" (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 47).

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι όλοι οι κωφοί δεν αποτελούν μέλος της Κοινότητας των Κωφών. Ένα άτομο επιλέγει από μόνο του να γίνει μέλος της

Κοινότητας γιατί επιδιώκει να ικανοποιήσει την ανάγκη του να είναι με άλλους που μοιράζονται την ίδια γλώσσα, κουλτούρα και έχουν κοινούς στόχους. Πολλοί κωφοί δεν αισθάνονται την ανάγκη συμμετοχής στην Κοινότητα αυτή και αποτελούν μέλος της ευρύτερης κοινωνίας, μιλούν την ομιλούμενη γλώσσα και έχουν την κουλτούρα και την ταυτότητα των ακουόντων.

Η γλώσσα που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται στην Κοινότητα των Κωφών είναι η Νοηματική γλώσσα, η οποία είναι προσαρμοσμένη στις προσωπικές οπτικές ανάγκες των Κωφών. Η ύπαρξη της γλώσσας αυτής και η καθολική χρήση της από τους Κωφούς τους καθιστά μία πολιτισμική ομάδα, και όχι η απώλεια ακοής τους. Η χρήση μάλιστα αυτής της κοινής (οπτικής) γλώσσας είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί τους Κωφούς από άλλες ομάδες αναπήρων (ή ανθρώπων με ειδικές ανάγκες). Η ομάδα, για παράδειγμα, των τυφλών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πολιτισμική ομάδα, καθώς χρησιμοποιεί την γλώσσα της ευρύτερης κοινωνίας και έχει την κουλτούρα αυτής.

Κάποιοι από τους στόχους της Κοινότητας των Κωφών στην Ελλάδα είναι "η κοινωνική αποδοχή τους ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας με ισοτιμία στην δουλειά, στην εκπαίδευση, στην πολιτική εκπροσώπηση και τη συμμετοχή στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ειδικά σε ιδρύματα, σχολεία και υπηρεσίες που αφορούν τους Κωφούς, η αναγνώριση της Νοηματικής γλώσσας ως κύριο μέσο επικοινωνίας των Κωφών και η παροχή διερμηνέων Νοηματικής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η πρόσβαση με τους διερμηνείς σε δημόσιες υπηρεσίες και εμφανίσεις, η παροχή διερμηνέων νοηματικής, προγραμμάτων με υπότιτλους, ειδικών εκπομπών για Κωφούς στην τηλεόραση και η παροχή τεχνικών μέσων (όπως το τηλέφωνο με ειδικές ρυθμίσεις) και άλλα μέσα εξυπηρέτησης (κουδούνια-φώτα, ρολόγια-δονητές κ.α.) είναι επίσης στόχοι της Κοινότητας των Κωφών (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999).

Τα μέλη της Κοινότητας των Κωφών δεν μένουν όλα μαζί σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή, αλλά είναι διασκορπισμένα σε διάφορες περιοχές. Ωστόσο, παρά τις μακρινές αποστάσεις, έχουν συχνή επαφή μεταξύ τους με διάφορες συναντήσεις που πραγματοποιούν σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο. Η Κοινότητα των Κωφών χαρακτηρίζεται ως ενδογαμική (Padden, 1980), καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι οι Κωφοί συνηθίζουν να παντρεύονται μεταξύ τους (Vernon, Mc. 1974; Schein, J.D. 1995).

Μέσα στην Κοινότητα των Κωφών έχει αναπτυχθεί ένα δίκτυο από λέσχες και οργανώσεις. Οι λέσχες είναι ένα μέρος όπου δεν υπάρχει επίδραση από τον κόσμο των ακουόντων. Διάφοροι ερευνητές τονίζουν πώς εκεί οι Κωφοί συναντούν φίλους, συντρόφους, οργανώνουν διάφορες δραστηριότητες και ταξίδια, φροντίζουν τους ηλικιωμένους και τα παιδιά, "μιλάνε" την Νοηματική και βιώνουν σε μεγάλο βαθμό τη κουλτούρα τους. Γενικότερα, περνούν τον χρόνο τους με ανθρώπους που έχουν παρόμοια ενδιαφέροντα και χαρακτηριστικά (Higgins, P.C. 1980; Kyle J.G. & Allsop L. 1982).

Οι οργανώσεις των Κωφών περιλαμβάνουν αθλητικά, πολιτιστικά, πολιτικά κ.α. δρώμενα, και λειτουργούν τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Επιπροσθέτως, υπάρχουν διεθνείς οργανώσεις Κωφών, όπως η Παγκόσμια Ομοσπονδία Κωφών και η Παγκόσμια Αθλητική Ομοσπονδία Κωφών, που αποτελούνται από οργανώσεις Κωφών-μέλη διαφόρων χωρών. Ακόμα υπάρχουν και περιφερειακές οργανώσεις Κωφών, όπως η Ευρωπαϊκή Γραμματεία της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Κωφών, που αποτελείται από τις οργανώσεις Κωφών στις χώρες της Ε.Ε., η Ευρωνεολαία Κωφών κ.α. (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999).

Στην Ελλάδα οι Κωφοί εκπροσωπούνται σε εθνικό επίπεδο από την Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜΚΕ), η οποία αποτελείται από μέλη-οργανώσεις Κωφών από διάφορες πόλεις. Κάποιοι από τους στόχους της είναι η βελτίωση της θέσης των Κωφών στην Ελληνική κοινωνία μέσα από τη σωστή εκπαίδευση, κατάρτιση και ειδίκευση, η πολιτισμική ανάπτυξη της Κοινότητας των Κωφών, η διάδοση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ), η παροχή ειδικών τηλεφώνων για Κωφούς από τον ΟΤΕ, η επαγγελματική αποκατάσταση και η εκπροσώπηση των Κωφών στα κέντρα λήψης αποφάσεων κλπ.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας παραδεχόμαστε ότι η Κοινότητα των Κωφών αποτελεί μία πολιτισμική και γλωσσική μειονότητα, όπου οι Κωφοί επικοινωνούν με την Νοηματική γλώσσα, μοιράζονται κοινές εμπειρίες, αξίες, ήθη και έθιμα και αναπτύσσουν κουλτούρα και ταυτότητα Κωφού. Τα άτομα που συμμετέχουν στην κοινότητα αυτή θεωρούνται μέλη αυτής της μειονότητας και όχι άτομα με αισθητηριακή-ακουστική αναπηρία (Parasnis, I. 1996). Η γνώση και η χρήση της Νοηματικής γλώσσας (γλωσσική ταυτότητα) θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για

την ένταξη κάποιου στην Κοινότητα των Κωφών. Εννοείται βέβαια ότι ζώντας σε μία πολύ-πολιτισμική εποχή, η κοινότητα των Κωφών υπόκειται ζυμώσεις.

5. Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ

5.1. Ο όρος "Πολιτισμός"

Ο προσδιορισμός του όρου "πολιτισμός" αποτελεί ένα ιδιαίτερα δύσκολο και πολύπλοκο φαινόμενο, με αποτέλεσμα να μην έχει διατυπωθεί ένας και μοναδικός ορισμός αποδεκτός από όλους. Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από το ρήμα *πολιτίζω* και συγκεκριμένα από το ουσιαστικό *πόλις*. Αξίζει να αναφερθεί ότι η αρχική αναγωγή της λέξης *πόλη* μας παραπέμπει στο ρήμα *πέλω,* που σημαίνει (και) *συναναστρέφομαι, συναθροίζομαι.*

Ο Hall υποστηρίζει ότι "ο πολιτισμός είναι το ολικό άθροισμα της ζωής του ανθρώπου. Σε αυτό το άθροισμα ανήκουν ο τρόπος που οι άνθρωποι εκφράζουν τον εαυτό τους, που εκδηλώνουν τα συναισθήματά τους, που σκέφτονται, που μιλάνε, που κινούνται, ο τρόπος που επιλύουν τα προβλήματα κλπ. " (Hall, E. 1959).

Ο Brooks, επισημαίνει ότι "τα συστατικά στοιχεία του πολιτισμού είναι ο τρόπος που κάποιος προσδοκά να σκέφτεται, να πιστεύει, να μιλά, να πράττει, να τρώει, να ντύνεται, να πληρώνει, να υπομένει, να θίγεται, να τιμά, να γελά, να μάχεται και να σέβεται στην καθημερινή του ζωή" (Brooks, N. 1968).

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας καταλήγουμε στο ότι ο πολιτισμός αντιπροσωπεύει το σύνολο των διαφοροποιών στοιχείων, πνευματικών και υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών που χαρακτηρίζουν μία κοινωνία ή μία κοινωνική ομάδα.

5.2. Ο όρος "Κουλτούρα"

Σύμφωνα με την Clanet "η κουλτούρα είναι ένα σύστημα εννοιών κατάλληλη για μία συγκεκριμένη ομάδα, η οποία εμφανίζεται με τη μορφή αξιών και καθορίζει τους κανόνες συμπεριφοράς που τηρούνται από τα μέλη. Η κουλτούρα της ομάδας την εκφράζει και την διαφοροποιεί από τις άλλες ομάδες. Η κουλτούρα εσωτερικεύεται από το άτομο μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης και εκφράζεται μέσα από σύμβολα που συνδέουν το άτομο με τους άλλους και τον εαυτό του και τα οποία

δημιουργούν την ταυτότητα κουλτούρας. Ένα από αυτά τα σύμβολα είναι η γλώσσα" (Clanet, C. 1990).

Ένα από τα συστατικά της κουλτούρας είναι η γλώσσα, η οποία μεταφέρεται από τη μία γενιά στην επόμενη μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης (Hamers, J. & Blanc, M. 1989). Η γλώσσα μεταδίδει την κουλτούρα και ενεργεί ως μέσο εσωτερίκευσής της. Μιλώντας για τη γλώσσα, η οποία εκφράζει ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και ζωής, μιλάμε για την κουλτούρα μια κοινότητας.

Σύμφωνα με τον Hudson "η κουλτούρα μπορεί αν περιγραφεί ως κοινωνικά αποκτώμενη γνώση: δηλαδή ως η γνώση που έχει κάποιος χάρη στην ιδιότητά του ως μέλους μίας συγκεκριμένης κοινωνίας" (Hudson, R.A. 1980).

Κάθε κοινωνία έχει τη δική της κουλτούρα και διαφορετικές υποομάδες στο εσωτερικό της ίδιας κοινωνίας μπορεί να έχουν την δική τους ιδιαίτερη κουλτούρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η "Κουλτούρα των Κωφών".

5.3. Ο όρος "Κουλτούρα των Κωφών"

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κουλτούρα αναφέρεται σε μία σειρά από τρόπους συμπεριφοράς και νόρμες μίας ομάδας ατόμων που έχουν κοινή γλώσσα, κοινές αξίες και βιώματα (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999). Στις παραγράφους που ακολουθούν αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες από τις συμπεριφορές που παρατηρούνται στην κουλτούρα των Κωφών, καθώς επίσης κάποια από τα ήθη, τα έθιμα και τις αξίες της Κοινότητας, όπως έχουν περιγραφεί από διάφορους ερευνητές (Padden, C. 1980; Kyle, J.G. & Woll, B. 1985).

Το πιο σπουδαίο στοιχείο της κουλτούρας των Κωφών είναι η Νοηματική Γλώσσα. Τα άτομα με κουλτούρα Κωφού σέβονται την Νοηματική γλώσσα, την αποδέχονται κα την χρησιμοποιούν, καθώς αυτή αποτελεί, στις περισσότερες περιπτώσεις, τη μητρική τους γλώσσα. Οι ίδιοι πιστεύουν ότι οι κινήσεις των χεριών μπορούν να μεταφέρουν γλωσσικές έννοιες, ενώ δυσαρεστούνται όταν κάποιος χρησιμοποιεί τη γλώσσα τους με υποτιμητικό τρόπο, πχ. υβριστικές χειρονομίες. (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999). Ωστόσο, στην κοινότητα περιλαμβάνονται και κωφά-βαρήκοα άτομα

των οποίων η μητρική γλώσσα είναι η ομιλούμενη, σέβονται, όμως, εκτιμούν και χρησιμοποιούν εξίσου και την νοηματική αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο.

Σχετικά με την προφορική ομιλία, στην Ελληνική κουλτούρα των Κωφών παρατηρείται ότι: α) το στόμα χρησιμοποιείται για να δηλώσει διάφορα στοιχεία της γραμματικής της νοηματικής γλώσσας (π.χ. έκπληξη, ερώτηση, απορία κλπ.), β) η προφορική ομιλία σε χώρο όπου νοηματίζουν κωφοί θεωρείται μη αναγκαία και συχνά υποτιμητική προς τους υπόλοιπους νοηματίζοντες (δεν αποτελεί μέρος της κουλτούρας των Κωφών), γ) στη σύγχρονη Ελληνική κουλτούρα Κωφών οι περισσότεροι συμμετέχοντες χαρακτηρίζονται από διττές ταυτότητες, γνωρίζουν την ομιλούμενη γλώσσα και χρησιμοποιούν την ομιλία σε ποικίλους βαθμούς (προσαρμόζοντας τη γλωσσική τους έκφραση στο εκάστοτε πλαίσιο).

Ένα εξίσου σημαντικό και εμφανή χαρακτηριστικό της κουλτούρας των Κωφών είναι περισσότερο συχνή χρήση του αγγίγματος. Σε αντίθεση με τους ακούοντες, οι οποίοι όταν επιθυμούν την έναρξη ή τη συμμετοχή σε μία συζήτηση αναφέρουν το όνομα κάποιου, οι Κωφοί συνηθίζουν να αγγίζουν ο ένας τον άλλον στον ώμο για να τραβήξουν την προσοχή του, προκειμένου να εμπλακούν σε μία συζήτηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι το άγγιγμα ως μέσο επικοινωνίας διέπεται από δικούς του κανόνες, π.χ. στο μπροστινό μέρος του σώματος ή στην πλάτη δεν ενδείκνυται, καθώς αποτελεί ένδειξη αγένειας.

Αναφορικά με τους κανόνες που επικρατούν κατά τη διάρκεια μίας συζήτησης σημειώνεται ότι η απομάκρυνση της προσοχής/του βλέμματος από το άτομο που "μιλά" στην νοηματική θεωρείται προσβολή και ενδέχεται να προκαλέσει παρεξηγήσεις. Επίσης, σε περίπτωση που κάποιος θελήσει να μπει σε μία συζήτηση δύο Κωφών, διακόπτοντας τους προσωρινά, συνήθως αγγίζει τον πρώτο στον ώμο και ταυτόχρονα να κοιτάζει τον δεύτερο στα μάτια ώστε να αναπτύξει οπτική επαφή μαζί του. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της κουλτούρας τους που αφορά στη συζήτηση είναι η "απαγόρευση" του αγγίγματος των χεριών κάποιου την ώρα που νοηματίζει, καθώς και το κλείσιμο των ματιών του-δεν θεωρούνται αστείες συμπεριφορές. Απολογίες Κωφών μας διηγούνται τις σκληρές πρακτικές που εφαρμόζονταν παλαιότερα στην εκπαίδευση, όπου έπρεπε να κρατούν τα χέρια τους σφιχτά πάνω στο θρανίο την ώρα του μαθήματος.

Η αποχώρηση μετά από μία συνάντηση αποτελεί επίσης μία ιδιαίτερη διαδικασία για τους Κωφούς, οι οποίο συνηθίζουν να είναι αυτοί που φεύγουν τελευταίοι από τον χώρο μίας συνάθροισης, καθώς θεωρούν ότι πάντα υπάρχουν θέματα να συζητηθούν την τελευταία στιγμή. Πιθανότατα αυτό να συμβαίνει από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που δεν έχουν εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας (π.χ. δεν είναι εξοικειωμένοι στην ανταλλαγή μηνυμάτων μέσω της χρήσης κινητού τηλεφώνου). Όταν κάποιος αποχωρεί από μία συνάντηση Κωφών συνηθίζει να το ανακοινώνει και να χαιρετά όλους τους συνομιλητές του, πολλές φορές διά χειραψίας (συνήθως στην Αμερική). Η ξαφνική αποχώρηση χωρίς προειδοποίηση θεωρείται αγένεια.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι στοιχεία συμπεριφοράς που θεωρούνται απολύτως ευγενικά στην κοινότητα των Κωφών, μπορεί να αποτελούν ταμπού στην αντίστοιχη των ακουόντων. Για παράδειγμα, το να σε κοιτάει κάποιος έντονα στα μάτια, να αναφερθεί εξ αρχής στην οικογενειακή και προσωπική κατάσταση είτε τη δική του, είτε του συνομιλητή, ή ευθαρσώς να ρωτήσει ευαίσθητα θέματα, όπως η θρησκεία ή η πολιτική, να δείξει κάποιους από τους παρόντες με το δάχτυλο, είναι λίγες μόνο από τις κοινωνικές νόρμες που θεωρούνται αγενείς στην Ελληνική κουλτούρα και απολύτως ουδέτερες στην κοινότητα των Κωφών. Αντιστρόφως, ορισμένες φυσιολογικές συμπεριφορές για την κοινωνία των ακουόντων, αποτελούν αφορμή τριβής μεταξύ μελών της κοινότητας, όπως για παράδειγμα η απομάκρυνση από το χώρο χωρίς προειδοποίηση και αιτιολόγηση, το γύρισμα της πλάτης, η αποστροφή του βλέμματος κλπ. (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 50).

Γενικά, οι Κωφοί έχουν στενές οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους. Όπως κάθε μειονότητα, έτσι και οι Κωφοί αισθάνονται την ανάγκη να έχουν συχνή επαφή και να αντλούν δύναμη από την ομάδα τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν λόγω των μακρινών αποστάσεων, διοργανώνουν συχνά διάφορες συγκεντρώσεις και επιδιώκουν να βλέπονται τακτικά. Στις εκδηλώσεις αυτές διασκεδάζουν και συνηθίζουν να μένουν ως αργά, γεγονός που αποδεικνύει την ευχαρίστηση που νιώθουν από τη μεταξύ τους συναναστροφή.

Σύμφωνα με τους Kyle και Woll (1985), αν και οι Κωφοί κάνουν τις ίδιες τελετές με τους ακούοντες, τις ερμηνεύουν διαφορετικά και παρουσιάζονται μικρές διαφορές στα επιμέρους στοιχεία τους. Για παράδειγμα, στην τελετή του γάμου, οι Κωφοί

συνηθίζουν να καλούν όλη την Κοινότητα των Κωφών, η οποία γιορτάζει το γεγονός. Ομοίως, αν και η τελετή της κηδείας είναι όμοια με αυτή των ακουόντων, οι Κωφοί φαίνεται να αποδέχονται περισσότερο το γεγονός της απώλειας και συνηθίζουν να εμφανίζονται στη λέσχη των Κωφών σύντομα, σε αντίθεση με τους ακούοντες οι οποίοι αποφεύγουν να εμφανίζονται σε κοινωνικές εκδηλώσεις το αντίστοιχο χρονικό διάστημα (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999).

Οι Κωφοί στη κοινότητά τους έχουν αναπτύξει και διατηρήσει ένα πλήθος παραδόσεων, ιστοριών και αφηγήσεων μέσω των οποίων μεταφέρονται και καλλιεργούνται οι αξίες και οι συνήθειες της κουλτούρας τους. Πολλές παραδοσιακές ιστορίες της κοινότητας των Κωφών σχετίζονται με την αντίθεση των Κωφών στον προφορισμό ή με τα προβλήματα της εκπαίδευσης που είχαν. Εμπειρίες Κωφών παιδιών από τα σχολεία στις αρχές του αιώνα μας, όπου τους φώναζαν με έναν αριθμό και όχι με τα ονόματά τους, ενσωματώνονται στη λαογραφία της κουλτούρας της κοινότητας (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999).

Αξιοσημείωτες διαφορές ανάμεσα στην κουλτούρα των Κωφών και στην κυρίαρχη κουλτούρα της κοινωνίας υπάρχουν και σε θέματα λογοτεχνίας, εικαστικών τεχνών κλπ., στα οποία δεν εστιάζει η παρούσα εργασία. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένα θεατρικά έργα, γραμμένα από Κωφούς, όπως το "A Play of Our Own" από την Dorothy Miles, το "Sign Me Alice" από τον Gilbert Eastman και το "Tales from a Clubroom" από τον Bernard Bragg (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999). Η μακρά παράδοση των Κωφών συναντάται και στις εικαστικές τέχνες, όπου ενδεικτικά αναφέρουμε το έργο της Betty G. Miller, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πώς η τέχνη των Κωφών αντικατοπτρίζει την κουλτούρα τους. Το έργο αυτό ονομάζεται "Ameslan Prohibited" (Απαγορεύεται η Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα) και εκφράζει την καταπίεση των Κωφών από την απαγόρευση της χρήσης της γλώσσας τους.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι Κωφοί, για να αναγνωρίζονται μεταξύ τους μέσα στην κουλτούρα τους, συστήνονται αναφέροντας το όνομα και το επώνυμο τους -όπως και οι ακούοντες-, αλλά και την πόλη που γεννήθηκαν και το σχολείο που φοίτησαν.

Τα παραπάνω στοιχεία της κουλτούρας των Κωφών συνιστούν την πολιτισμική ταυτότητα του Κωφού ως μέλους μιας κοινότητας στην οποία είναι περήφανος να ανήκει (Deaf Pride) και αλληλέγγυος (Deafhood), όπως έχει ορίσει ο κοινωνικός ανθρωπολόγος Paddy Ladd (2001).

6. ΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

6.1. Ο όρος "Ταυτότητα"

Ερωτήματα του τύπου: <<ποιός είμαι;>>, <<τι θέλω;>>, <<τι μπορώ να κάνω;>>, <<τι μου αρέσει;>>, <<τι προτιμώ;>> κλπ. έρχονται συνεχώς στην ανθρώπινη σκέψη και φυσικά σχετίζονται άρρηκτα με την προσωπική ταυτότητα του ατόμου. Σύμφωνα με τον Giddens η προσωπική ταυτότητα ορίζεται ως <<ο εαυτός όπως αναστοχαστικά κατανοείται από το πρόσωπο με όρους προσωπικής βιογραφίας>>. Πώς, όμως, δημιουργείται η προσωπική/ατομική ταυτότητα ενός ατόμου; Σύμφωνα με τον Τριανταφύλλου << η συγκρότηση της ταυτότητας συντελείται μέσα από την ταύτιση με το έθνος και την ομάδα που ανήκει ο Εαυτός και μέσα από τη διαφοροποίηση με τον Άλλο>> (Τριανταφύλλου, 2000). Ο Γεωργογιάννης συμπληρώνει ότι <<η ταυτότητα σε συνδυασμό με την ικανότητα του ατόμου για αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση οικοδομείται μέσω της αλληλεπίδρασης (Interaction) με άλλα πρόσωπα>> (Γεωργογιάννης, 1996), ενώ ο Χάρης Πίσχος επισημαίνει ότι η ταυτότητα "αντικατοπτρίζει την εικόνα που έχει ο άνθρωπος για τον εαυτό του ως πρόσωπο και τη δυναμική της αυτοαξίας τους (Πίσχος, Χ. 2016).

Η "ταυτότητα" είναι μία λέξη αμφίσημη, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δύσκολο και απαιτητικό έργο τον ορισμό της. Αναλυτικότερα, από την μία πλευρά σημαίνει την απόλυτη ομοιότητα ή ισότητα ανάμεσα σε άτομα, ομάδες, απόψεις, πράγματα ή σύμβολα, τα οποία ταυτίζονται το ένα με το άλλο, ενώ από την άλλη μεριά υποδηλώνει το σύνολο των χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν κάτι ή κάποιον από κάτι Άλλο. Κατά καιρούς ανθρωπολόγοι, ψυχολόγοι αλλά και άλλοι επιστήμονες επιχείρησαν να δώσουν έναν ορισμό σε αυτό το ιδιαίτερα πολύπλοκο ζήτημα της ταυτότητας. Ενδεικτικά ακολουθούν κάποιοι από τους σημαντικότερους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι από τη πλευρά της επιστήμης της ψυχολογίας, η έννοια της ταυτότητας αναλύεται ως το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν την υποκειμενικότητα, ενώ για τους ανθρωπολόγους η ταυτότητα αναλύεται ως το σύνολο των πολιτιστικών χαρακτηριστικών και στοιχείων ενός ατόμου (Κυπριανού, 2011).

Ο Μπαμπινιώτης ορίζει την ταυτότητα ως <<μία έννοια η οποία αναφέρεται στο σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν

τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος και επιτρέπουν την αναγνώρισή του>> (Μπαμπινιώτης, 1998).

Ο Erik Erikson, ο οποίος έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την έννοια της ταυτότητας, επισημαίνει τέσσερις αξιοπρόσεχτες διαστάσεις στην έννοια της ταυτότητας :<<1) τη συνείδηση μίας ατομικής ταυτότητας του Εγώ, 2)τη σταθερότητα του ατομικού χαρακτήρα, 3) τη σύνθεση του Εγώ (Ego synthesis), που συλλαμβάνεται ως μία μορφή ολοκλήρωσης, που είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των ταυτίσεων της παιδικής ηλικίας, 4) μία εσωτερική αλληλεγγύη με τα ιδανικά και τη ταυτότητα μίας ομάδας. Με άλλα λόγια, η ψυχοκοινωνική ταυτότητα δεν περιορίζεται στη σύνθεση του Εγώ. Περιέχει και άλλα στοιχεία, αυτά που συνδέονται με τις ατομικές νοητικές ικανότητες και με τους κοινωνικούς ρόλους (Zavalloni, Louis Guerin 1996).

6.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της ταυτότητας

6.2.1. Η θεωρία της ταυτότητας του Erikson

Ο Erik Erikson, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του, εκδήλωσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την έννοια της ταυτότητας, το οποίο πιθανότατα βασίζεται στη σχολική του εμπειρία. Στο Δημοτικό, τα άλλα παιδιά τον πείραζαν για τη σκανδιναβική καταγωγή του, επειδή ήταν ψηλός, ξανθός και γαλανομάτης, ενώ στο Γυμνάσιο τον απόρριψαν λόγω της εβραϊκής καταγωγής του.

Ο Erikson έχει διατυπώσει μία από τις σημαντικότερες θεωρίες ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, ένα από τα κυριότερα στοιχεία της οποίας είναι η ανάπτυξη της ταυτότητας του Εγώ. Η ταυτότητα του Εγώ είναι η συνειδητή αίσθηση του εαυτού, την οποία αναπτύσσουμε μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η ταυτότητα του Εγώ μας αλλάζει συνεχώς λόγω της νέας εμπειρίας και των πληροφοριών που αποκτάμε στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις με τους άλλους (Σαμοθρακίτη, Α., 2010). Ο Erikson, λοιπόν, ασχολήθηκε με τη <<διαμόρφωση της ταυτότητας κατά τη διάρκεια όλων των εξελικτικών φάσεων του ατόμου στη διαχρονική διάσταση>> (Γεωργογιάννης Π. ,1996) και στη θεωρία του περιγράφει ότι σε κάθε στάδιο το άτομο ενδιαφέρεται να γίνει ικανό σε ένα τομέα της ζωής του. Αν το στάδιο

αντιμετωπίζεται καλά, το άτομο θα αισθανθεί μια αίσθηση κυριαρχίας (mastery). Αν το στάδιο δεν ρυθμιστεί σωστά, το άτομο θα βγει με μια αίσθηση ανεπάρκειας.

Εν συντομία αναφέρονται τα οκτώ διαδοχικά στάδια ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του Erik Erikson, Εμπιστοσύνη - Δυσπιστία (γέννηση – 1 έτους), Αυτονομία - Αμφιβολία (1-3 ετών), Πρωτοβουλία - Ενοχή (3-6 ετών), Φιλοπονία/Εργατικότητα - Κατωτερότητα (6-12 ετών), Ταυτότητα - Σύγχυση ρόλων (12-20 ετών), Οικειότητα - Απομόνωση (20-40 ετών), Παραγωγικότητα - Απραξία (40-65 ετών) και Καταξίωση/Πληρότητα του Εγώ - Απόγνωση (τρίτη ηλικία).

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας κρίνεται σκόπιμο να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας περισσότερο στην τέταρτη, πέμπτη και έκτη φάση. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η συγκεκριμένη θεωρία αναφέρεται σε τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά, τα οποία χαρακτηρίζονται από απρόσκοπτη πρόσβαση στη γλώσσα, γεγονός που δεν είναι φανερό στις περιπτώσεις κωφών παιδιών που εξετάζουμε στην παρούσα φάση. Ωστόσο, η παράθεση της θεωρίας του Erikson μας είναι ιδιαίτερα χρήσιμη προκειμένου να αντιληφτούμε την ανάπτυξη της γλωσσικής ταυτότητας των κωφών και βαρήκοων ατόμων, σε συνάρτηση με την πορεία δημιουργίας των ταυτοτήτων αυτών.

Κατά την τέταρτη, λοιπόν φάση, η οποία καλύπτει το 6ο ως το 12ο έτος της ηλικίας ενός ατόμου, με την είσοδο του παιδιού (τόσο ενός ακούοντος, όσο και ενός κωφού) στο δημοτικό σχολείο αρχίζει και η ανάπλαση της προσωπικότητας του. Οι επιρροές από τους συνομηλίκους, τους δασκάλους αλλά και από την ίδια την οικογένεια είναι πάμπολλες και συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη τόσο της προσωπικότητας, όσο και της ταυτότητας (γλωσσικής) του παιδιού, το οποίο αρχίζει σιγά να κοινωνικοποιείται, να παρατηρεί, να υιοθετεί στάσεις αλλά και να μιμείται. Ποιά είναι η γλώσσα που χρησιμοποιεί το κωφό-βαρήκοο προκειμένου να επικοινωνήσει με τους συμμαθητές και του δάσκαλους; Παρέχει η χρήση της συγκεκριμένης γλώσσας ολοκληρωτική πρόσβαση στην επικοινωνία; Αν το παιδί αποκτήσει κοινωνικές και ακαδημαϊκές ικανότητες μέσω της παραπάνω αλληλοεξαρτώμενης σχέσης, θα ενισχυθεί το αίσθημα της αυτοεπιβεβαίωσης. Αν αποτύχει πιθανότατα να εμφανιστούν αισθήματα κατωτερότητας.

Η πέμπτη φάση καλύπτει το 12ο ως το 20ο έτος της ηλικίας. Πρόκειται για ένα «στάδιο των αφηρημένων νοητικών πράξεων, των εφηβικών κρίσεων της ταυτότητας και της τελικής διαμόρφωσης του εγώ σε μια θετική ή αρνητική κατεύθυνση» (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Ερωτήματα του τύπου <<ποιος είμαι;>> αρχίζουν να απασχολούν το μυαλό των εφήβων, οι οποίοι τείνουν να θέτουν σε αμφισβήτηση όλες τις προηγούμενες ταυτίσεις, γεγονός το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε διάχυση της ταυτότητας, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό. Σύμφωνα με τον Erikson αυτό γίνεται αντιληπτό από τη στιγμή που τα άτομα διανύουν την πιο περίεργη και δύσκολη ηλικία, εφόσον δεν γνωρίζουν εάν είναι σε θέση να ξέρουν τι ακριβώς θέλουν, εάν παίρνουν τις σωστές αποφάσεις, πώς τους βλέπουν οι άλλοι, τι γνώμη έχουν γι' αυτούς, γεγονός που τους επηρεάζει άμεσα και τους οδηγεί πολλές φορές σε ακραίες συμπεριφορές (π.χ. ρήξη σχέσης με την οικογένεια, διακοπή από το σχολείο κλπ.) (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Στην περίπτωση του δείγματος κωφών-βαρήκοων που εξετάζεται στην παρούσα έρευνα παρατηρήθηκε ότι η συγκεκριμένη φάση, εάν δεν ολοκληρωθεί κατά την εφηβεία με φυσιολογικές επαφές, είναι πιθανό να επανακινηθεί με πρωτοβουλία του ίδιοι του ατόμου κατά την επόμενη φάση, ή να παραταθεί.

Κατά την έκτη φάση, το άτομο, ηλικίας 20 έως 40 ετών, τείνει να δημιουργεί ισχυρές φιλικές σχέσεις και συναισθήματα αγάπης και συντροφικότητας (μοιρασμένη ταυτότητα) με έναν άλλον άνθρωπο. Αν δεν μπορέσει να δημιουργήσει φιλίες ή μία στενή σχέση, πιθανότατα θα βιώσει συναισθήματα μοναξιάς και απομόνωσης.

Τέλος, αναφορικά με τον Erikson, αξίζει να σημειωθεί ότι εισήγαγε τον όρο <<κρίση ταυτότητας>>, θεωρώντας ότι αποτελεί μία από τις σημαντικότερες συγκρούσεις που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι κατά την ανάπτυξή τους. Η περίοδος αυτή εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της εφηβείας, όπου οι έφηβοι παλεύουν μεταξύ συναισθημάτων ταυτότητας και σύγχυσης ρόλων. Όταν ένα άτομο περάσει από μια εξερεύνηση διαφορετικών ταυτοτήτων και αναλάβει δέσμευση για μία, τότε εμφανίζεται το επίτευγμα της ταυτότητας.

6.2.2. Η θεωρία της ταυτότητας του Mead

Ο Mead προσπαθεί να εξηγήσει την έννοια της ταυτότητας μέσω της έρευνας των κοινωνικών διαδικασιών της ανθρώπινης επικοινωνίας. Παρά το γεγονός ότι δεν έχει

διατυπώσει έναν καθολικό, κοινωνικά αποδεκτό, ορισμό, η προσφορά του στην ανάλυση και κατανόηση της έννοιας της ταυτότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Σύμφωνα με το Mead, ο οποίος σε αντίθεση με τους συμπεριφοριστές δίνει ιδιαίτερη σημασία σε στοιχεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς που δεν μπορούν να παρατηρηθούν άμεσα, το κάθε άτομο είναι μέρος ενός κοινωνικού συνόλου και η ανθρώπινη συμπεριφορά αποκτά σημασία μέσα στα φυσικά πλαίσια των κοινωνικών καταστάσεων (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Υποστηρίζει ότι κάθε ενέργεια του ανθρώπου πηγάζει από τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο του, όπου εκεί συντελείται η επεξεργασία των ερεθισμάτων που προέρχονται από το περιβάλλον και από εκεί πυροδοτείται κάθε αντίδραση, η οποία με τη σειρά της εκδηλώνεται με την επικοινωνία και κυρίως μέσω της γλώσσας (Mead G. ,1982).

Ο Mead πραγματοποιεί ένα διαχωρισμό της ταυτότητας σε <<συνειδητή>> και <<μη συνειδητή>>. <<Η συνειδητή ταυτότητα επιτυγχάνεται με τη βοήθεια των γνωστικών επιδόσεων του ατόμου, και εγγίζει την ανθρώπινη ικανότητα για αυτογνωσία>> (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Το κάθε άτομο με τη χρήση της γλώσσας, και γενικότερα των μέσων επικοινωνίας, δύναται να φτάσει στην αυτογνωσία. Τα ίδια μέσα επικοινωνίας, στη συνέχεια, δρουν ως ερεθίσματα και προκαλούν διάφορες αντιδράσεις. Δηλαδή, αν τα άτομα που επικοινωνούν μεταξύ τους καταφέρουν να κατανοήσουν το νόημα που κάθε φορά επιδιώκεται, τότε, σύμφωνα με τον Mead, έχουμε το «αξιόπιστο σύμβολο», σύμφωνα με το οποίο το άτομο αποκτά τη δυνατότητα να προβλέπει τις αντιδράσεις του συνομιλητή του, να καθυστερεί την αντίδρασή του (<<αντανακλαστική νοημοσύνη>>) και να κατευθύνει την επικοινωνία (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Το άτομο χρησιμοποιώντας τη γλώσσα ως σύστημα αξιόπιστων συμβόλων, μπορεί να αποκτήσει την ικανότητα αντανάκλασης πάνω στη δική του συμπεριφορά, και να φτάσει στο σημείο να αντιληφθεί την ταυτότητά του (αυτοαντίληψη) (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Τα παραπάνω ερωτήματα είναι ιδιαίτερα κρίσιμα για την μορφή με την οποία εφαρμόζονται στην περίπτωση ενός κωφού-βαρήκοου ατόμου.

Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει ότι η ικανότητα αντανάκλασης του ατόμου στη συμπεριφορά του αλλά και η απόκτηση της γλώσσας είναι κοινωνικά καθορισμένη και αυτό συμβαίνει γιατί η γλώσσα αποκτάται μέσω της επικοινωνίας. Είναι, λοιπόν,

εμφανής η σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στη συνειδητή ταυτότητα και στο κοινωνικό πεδίο (Αναστασοπούλου Γ. ,2015).

Αναφορικά με τη μη συνειδητή ταυτότητα ο Mead πιστεύει ότι περιλαμβάνει τρόπους συμπεριφοράς, που αφομοιώθηκαν από το άτομο ασυνείδητα (Γεωργογιάννης Π.,1996).

Τέλος, σύμφωνα με τις απόψεις του Mead, ανάμεσα στο άτομο και στον κοινωνικό περίγυρο υφίσταται μία αμοιβαία επιρροή. Αναλυτικότερα, οι στάσεις του κοινωνικού περίγυρου, δηλαδή των άλλων, που το άτομο έχει αφομοιώσει αποτελούν το "me", ενώ το ίδιο το άτομο με τις αντιδράσεις του εμφανίζεται ως "I". Ο κοινωνικός περίγυρος, λοιπόν, ως "me" διαμορφώνει το άτομο, "I", με τους κανόνες και της αξίες του, ενώ από την άλλη το άτομο, "I" αντιδρά στην εκάστοτε κοινωνική κατάσταση και τη διαφοροποιεί (Γεωργογιάννης Π. ,1996).

6.2.3. Η θεωρία της ταυτότητας του Goffman

Η θεωρία του Goffman επικεντρώνεται σε άτομα που βιώνουν κοινωνική προκατάληψη λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους. Σύμφωνα με τον ίδιο, η ανθρώπινη συμπεριφορά ορίζεται και κατευθύνεται κυρίως από το κοινωνικό περιβάλλον, ενώ η αποκλίνουσα συμπεριφορά (συνειδητή ή ασυνείδητη) αποτελεί αντίδραση στο κοινωνικό περιβάλλον (Γεωργογιάννης Π. ,1996).

Ο όρος ταυτότητα διαχωρίζεται από τον Goffman σε προβολική και πραγματική κοινωνική ταυτότητα. Ο όρος προβολική κοινωνική ταυτότητα αφορά τις προβαλλόμενες προσδοκίες της κοινωνίας από το άτομο, ενώ ο όρος πραγματική κοινωνική ταυτότητα σχετίζεται με τις ιδιότητες του ατόμου που είναι φανερές και αποδεδειγμένες (Γεωργογιάννης Π. ,1996).

Στη θεωρία περί ταυτότητας του Goffman γίνεται ιδιαίτερη και εκτενής αναφορά στην έννοια του στίγματος. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το άτομο χαρακτηρίζεται από ορισμένες εμφανείς και αποδεδειγμένες ιδιότητες (κατηγορούμενα), οι οποίες προκαλούν και την κοινωνική προκατάληψη από το περιβάλλον. Όταν τα χαρακτηριστικά-ιδιότητες του ατόμου διαφέρουν από την ολότητα και αποκλίνουν από τις φυσικές και σταθερές προσδοκίες της κοινωνίας, τότε θεωρούνται στίγματα. Ως στίγματα μπορούν να θεωρηθούν οι σωματικές ανωμαλίες, οι ασυνήθιστες

διαφοροποιήσεις του χαρακτήρα, το χρώμα, η φυλή, η καταγωγή και θρησκεία (Goffman E. ,1963). Το άτομο που χαρακτηρίζεται από τα παραπάνω θεωρείται ως <<διαφορετικό άτομο>>. Το στιγματισμένο άτομο ενδέχεται να προσπαθήσει να κρύψει το στίγμα του από τους άλλους και να νιώσει όμοιο και αποδεκτό, πράγμα που συνήθως δεν καταφέρνει, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στην αυτοαπόρριψη, την άρνηση επικοινωνίας και την απομόνωση σε ομάδες με τους ομοίους του. Προσπαθεί να δημιουργήσει ένα δικό του κοινωνικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο θα νιώσει ασφάλεια και θα μπορέσει να εκφραστεί χωρίς να νιώσει φόβο και ανασφάλεια για το πώς θα αντιμετωπιστεί από τους άλλους. Με λίγα λόγια, επιχειρεί να δημιουργήσει ένα περιβάλλον, όπου θα αισθάνεται αποδεκτός μέσα στη διαφορετικότητά του. Ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις στιγματισμένων ατόμων, που προβάλλουν τον εαυτό τους χωρίς να παραποιούν τις προσωπικές πληροφορίες. Τα άτομο αυτά έχουν αποδεχτεί τον εαυτό τους, δεν απομονώνονται και δεν προτιμούν τη συναναστροφή μόνο με άτομα που παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το κάθε στιγματισμένο άτομο καταβάλλει προσπάθειες να νιώσει αποδεκτό από το περιβάλλον του. Στόχος μας είναι να διερευνήσουμε τον βαθμό στον οποίο η ανάπτυξη της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας του κωφού-βαρήκοου ατόμου επηρεάζεται από τις συνθήκες του περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, στην παρούσα έρευνα όντως, πρόεκυψε μία μικρή υπό-ομάδα (4/20) κωφών-βαρήκοων όπου παρατηρήθηκε η επιθυμία αποκλειστικής συμμετοχής στην ευρύτερη κοινωνία των ακουόντων. Σημειώθηκε, επίσης, και μία ακόμη μικρότερη υπό-ομάδα (2/20) κωφών-βαρήκοων ατόμων, η οποία προτιμά να συναναστρέφεται περισσότερο με άτομα που είναι όμοιοι τους (δηλαδή, με άλλα κωφά άτομα). Στην περίπτωση αυτή, πιθανότατα η προβολική κοινωνική ταυτότητα έχει έρθει σε σύγκρουση με την πραγματική ταυτότητα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σύγχυσης και εγκατάλειψης των προσπαθειών για ένταξη και συμμετοχή στην ευρύτερη κοινωνία. Δηλαδή, η πραγματική ταυτότητα του κωφού ατόμου, οι ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά του (χρήση νοηματικής γλώσσας) αποκλίνουν από τις θεωρούμενες φυσικές και σταθερές προσδοκίες της κοινωνίας (χρήση προφορικής γλώσσας), και διαφοροποιούν το άτομο από την ολότητα, με αποτέλεσμα το παραπάνω χαρακτηριστικό να θεωρείται "στίγμα". Ο Κωφός στην περίπτωση αυτή επιλέγει να εντάσσεται μία δική του ομάδα (κοινότητα Κωφών), μέσα στην οποία διακατέχεται από αισθήματα αποδοχής και ασφάλειας.

Ωστόσο, στις μέρες μας οι δύο παραπάνω πολωτικές καταστάσεις τείνουν προς εξάλειψη, καθώς τα κωφά-βαρήκοα άτομα, στην συντριπτική τους πλειοψηφία (14/20), επιθυμούν και επιδιώκουν εξίσου συμμετοχή και εμπλοκή τόσο στην ευρύτερη κοινωνία (αυτή των ακουόντων), όσο και στην κοινότητα των Κωφών, αναπτύσσοντας διπολιτισμική ταυτότητα, προσαρμοζόμενοι γλωσσικά (άλλοτε χρήση ομιλούμενης και άλλοτε νοηματικής) σε οποιοδήποτε κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να αποτινάσουν το λεγόμενο "στίγμα".

6.2.4. Η θεωρία της ταυτότητας του Krappmann

Η θεωρία της ταυτότητας του Krappmann εστιάζει στο πώς το άτομο μπορεί να αναπτύξει και να προβάλλει μία κοινωνικά αποδεκτή ταυτότητα στο πλαίσιο της επικοινωνίας που λαμβάνει χώρα στην καθημερινή του ζωή (Γεωργογιάννης Π. 1996). Για την επίτευξη της επικοινωνίας και την προβολή της ταυτότητας απαιτείται η χρήση της γλώσσας, μέσα από την οποία μεταβιβάζονται πληροφορίες, συναισθήματα, αντιλήψεις, προβληματισμοί, τρόποι συμπεριφοράς, διατυπώνονται σκέψεις κλπ. Ωστόσο, σε μία συνομιλία είναι δυνατόν να υπάρχει έλλειψη πληροφοριών που αφορούν τις ατομικές-προσωπικές εμπειρίες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την λανθασμένη ερμηνεία των συμβόλων κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας μεταξύ δύο ατόμων οδηγεί, ορισμένες φορές, στη δημιουργία παρεξηγήσεων. Έτσι, η προβολή μιας επιτυχημένης ταυτότητας έχει άμεση σχέση με την επικοινωνιακή συμπεριφορά και συντελείται από τη στιγμή που υπάρχει η ανάλογη ανεκτικότητα στις διαφορές μεταξύ των συνομιλητών (Γεωργογιάννης Π., 1996).

Σύμφωνα με τον Krappmann, το άτομο, για να εμπλακεί με επιτυχία στη πολύτιμη διαδικασία της επικοινωνίας, πρέπει να χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα: να λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές κοινωνικές προσδοκίες, να αναγνωρίζει μια προσωρινή εξήγηση της κατάστασης και να δείχνει τις αμφισβητήσεις του. Να προσπαθεί για την ανεύρεση κοινού προσανατολισμού δράσης, να παρουσιάζει τις προσωπικές του προσδοκίες και απόψεις και να συμμετέχει στην επικοινωνία. Να φανερώνεται ως συνεπής συνομιλητής και να καθιστά σαφές το ότι μπορεί ανά πάσα στιγμή να διαφοροποιήσει τη συμπεριφορά του (Γεωργογιάννης Π. ,1996).

Τέλος, η ισορροπημένη κοινωνική επίδοση στην επικοινωνία, η οποία οδηγεί στη διατήρηση και στη στήριξη της κοινωνικής ταυτότητας, βασίζεται στις παρακάτω ατομικές ικανότητες: α)η απόσταση των ρόλων, ικανότητα που επιτρέπει στο άτομο να αποστασιοποιείται από ρόλους και κανόνες συμπεριφοράς, καθιστώντας τον ικανό να αποδέχεται, να απορρίπτει, να τροποποιεί, β)η ικανότητα του ατόμου να συναισθάνεται τις στάσεις των άλλων, δηλαδή η εμπάθεια/ενσυναίσθηση που σύμφωνα με τον Krappmann, ορίζεται ως <<η ικανότητα του ατόμου να μεταφέρεται νοητικά στη θέση του συνομιλητή του και έτσι να σχεδιάζει το δικό του ρόλο στη διαπροσωπική επικοινωνία>> (Krappmann, L. ,1980), γ)η αμοιβαία ανοχή, ικανότητα που επιτρέπει στο άτομο να υποφέρει μία μόνιμα παραμένουσα δυσαρέσκεια, η οποία προέρχεται από τη δυσαρμονία των προσδοκιών σε ρόλους και σε συμμετοχή στην επικοινωνία (Γεωργογιάννης Π. ,1996), δ) η παρουσίαση της ταυτότητας που το άτομο αποκτά κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης του, δηλαδή η ικανότητα της, με μέτρο, αυτοπαρουσίασης σε άλλους, λαμβάνοντας υπόψη τις προσδοκίες τους (Γεωργογιάννης Π. ,1996).

6.3. Κριτική των θεωρητικών προσεγγίσεων της ταυτότητας

Όπως όλες οι θεωρίες έτσι και αυτές παρουσιάζουν μία σειρά αδυναμιών και έχουν δεχτεί κριτική. Ο Mead, ο Goffman και ο Krappmann είναι οπαδοί της συμβολικής αλληλεπίδρασης και υποστηρίζουν ότι το άτομο αποκτά την ταυτότητά του μέσω της επίκαιρης κοινωνικής επικοινωνίας, ενώ ο Erikson, γνωστός για τη θεωρία του σχετικά με τα ψυχοκοινωνικά στάδια ανάπτυξης του ανθρώπου, εστιάζει το ενδιαφέρον του στη βιογραφική διαχρονικότητα και στην επίδραση προγενέστερων εξελικτικών φάσεων στις επόμενες (Γεωργογιάννης Π. ,1995). Για αυτόν η ταυτότητα ενός ατόμου είναι διαχρονική και εξελίσσεται συνεχώς κατά τη διάρκεια της ζωής του μέσα από αναπτυξιακά στάδια. Ο ίδιος κάνει αναφορά στον όρο <<προσωπική ταυτότητα>>, τονίζοντας την ιδιαιτερότητα του κάθε ανθρώπου και το μοναδικό της ύπαρξής του.

Μία από τις σημαντικότερες κριτικές που ασκήθηκε στη θεωρία περί ταυτότητας του Erik Erikson εστιάζει στην άποψη του ότι η κρίση ταυτότητας, που έχει βιώσει ένα παιδί στα εξελικτικά στάδια της παιδικής του ηλικίας και δεν κατάφερε να την

ξεπεράσει, θα ασκήσει αρνητική επίδραση και στις επόμενες εξελικτικές φάσεις. Επιπροσθέτως, κριτική έχει ασκηθεί και στην πεποίθηση του ότι το άτομο αναπτύσσει τη <<ταυτότητα του Εγώ>> μόνο μετά τη βίωση όλων των ταυτίσεων του με άτομα και ομάδες στη παιδική ηλικία. Φαίνεται, λοιπόν, να υποστηρίζει ότι η μη ταύτιση με πρότυπα θα οδηγήσει σε <<διάχυση της ταυτότητας>>. Το γεγονός αυτό φανερώνει μία απόλυτη στάση εκ μέρους του και για αυτό χρήζει αμφισβήτησης.

Αναφορικά με τη θεωρία του Mead, μία από τις κριτικές που ασκήθηκε εστιάζει στη διαφορά ανάμεσα στις έννοιες "me"(κοινωνικός περίγυρος) και "I"(άτομο), μεταξύ των οποίων δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός, με αποτέλεσμα πολλές φορές να θεωρούνται ταυτόσημες.

Ίσως η σημαντικότερη κριτική που έχει ασκηθεί στη θεωρία του Goffman, ο οποίος εστιάζει στα άτομα που απηχεί η κοινωνική προκατάληψη, επικεντρώνεται στο γεγονός ότι περιορίζει τη δυνατότητα ελευθερίας των ατόμων αυτών, καθώς υποστηρίζει ότι η δημιουργία της ταυτότητας τους είναι μία αντίδραση προς το κοινωνικό περιβάλλον.

Τέλος, οι κροτικές που αφορούν στις πεποιθήσεις του Krappmann επικεντρώνονται στις τέσσερις ικανότητες που πρέπει να χαρακτηρίζουν το άτομο, προκειμένου να αναπτύξει ταυτότητα. Για την απόκτηση των ικανοτήτων αυτών απαιτούνται ορισμένες δομές συμπεριφοράς από το άτομο, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το μορφωτικό του επίπεδο. Συνεπώς, φαίνεται να υποστηρίζει ότι άτομα με κατώτερο μορφωτικό επίπεδο, που δεν είναι σε θέση να κατέχουν τις ικανότητες αυτές, υστερούν των υπολοίπων.

Οι προαναφερθέντες θεωρητικοί αναλύουν τις απόψεις τους, χωρίς να προτείνουν κάτι πιο ουσιαστικό. Περιορίζονται στη θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος, χωρίς να αναφέρουν πρακτικές εφαρμογές και προτάσεις για τα προβλήματα που ερευνούν. Τέλος, από τις παραπάνω θεωρίες δεν προκύπτει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός για την έννοια της ταυτότητας, καθώς κάθε μία από αυτές εξετάζει το θέμα από διαφορετική οπτική γωνία.

6.4. Είδη ταυτότητας

6.4.1. Προσωπική ταυτότητα

Ο όρος προσωπική ταυτότητα παραπέμπει στη μοναδικότητα του υποκειμένου, η οποία είναι αποτέλεσμα της προσωπικής του ιστορίας και γενικότερα της πορείας που έχει ακολουθήσει μέσα στον χρόνο (Γκότοβος Α., 2002). Ένας από τους σημαντικότερους Αμερικανούς κοινωνιολόγους του περασμένου αιώνα, ο Goffman, υποστήριξε ότι ο όρος προσωπική ταυτότητα αναφέρεται στη μοναδικότητα του ατόμου, όπως αυτή παρουσιάζεται σε μία φωτογραφία ή στα δακτυλικά αποτυπώματα (Γεωργογιάννης Π. , 1996). Αναλυτικότερα, ως προσωπική ταυτότητα μπορούμε να ορίσουμε την ταυτότητα αυτή που διαχωρίζει το άτομο από τα υπόλοιπα μέλη της ίδιας ομάδας, δίνοντάς του την αίσθηση ότι διαφέρει ως μέλος της ομάδας αλλά και ως άτομο (Γκότοβος Α. , 2002).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η προσωπική ταυτότητα μπορεί να εξεταστεί από δύο οπτικές γωνίες, την υποκειμενική αλλά και την αντικειμενική. Εξετάζοντας διεξοδικότερα τον παραπάνω διαχωρισμό σημειώνονται τα ακόλουθα. Αναφερόμενοι στην υποκειμενική οπτική, γίνεται λόγος για το πώς το ίδιο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, την ταυτότητα του (αυτοαντίληψη, αυτοπροσδιορισμός, υποκειμενικότητα). Ο αυτοπροσδιορισμός ορίζεται ως μία μορφή αυτορρύθμισης (Mithaug, 1993) με την οποία το άτομο ενεργοποιείται στοχεύοντας στην επίλυση προβλημάτων με τέτοιο τρόπο ώστε οι ανάγκες και οι επιθυμίες του να συνδέονται με τις πράξεις του και τα αποτελέσματα. Με δύο λόγια ο αυτοπροσδιορισμός είναι "η ικανότητα και το δικαίωμα του ατόμου να ελέγχει και να ορίζει τη ζωή του" (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 44). Ο όρος υποκειμενικότητα συνδέεται άμεσα με την προσωπική πρόσληψη του κάθε ατόμου, με τον δικό του υποκειμενικό τρόπο κατανόησης τόσο του εαυτού του (αυτοαντίληψη), όσο και ολόκληρου του κόσμου. Επιπροσθέτως, η υποκειμενικότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το συναίσθημα, τις προκαταλήψεις και τα προσωπικά ενδιαφέροντα του κάθε ατόμου. Μπορεί, επίσης, να χαρακτηριστεί και ως μια διαδικασία που συνεχώς μεταβάλλεται και επηρεάζεται από το εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον με το οποίο το κάθε άτομο αλληλεπιδρά. Βέβαια, το κάθε άτομο μπορεί να γεννιέται σε έναν περιβάλλον-σε μία κοινότητα που έχει τη δική της θρησκεία, γλώσσα και πολιτισμό, αυτό όμως δε σημαίνει ότι θα έχει την ταυτότητα της

συγκεκριμένης κοινότητας. Το ίδιο το άτομο έχει το δικαίωμα να επιλέξει ανάμεσα σ' αυτήν και σε μια άλλη. (Κωστούλα - Μακράκη Ν. , 2001). Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των κωφών, οι οποίοι μπορούν να επιλέξουν ως προσωπική-γλωσσική ταυτότητα είτε αυτή της κοινωνίας των ακουόντων (προφορική και γραπτή Ελληνική Γλώσσα), είτε αυτή της κοινωνίας των Κωφών (Ελληνική Νοηματική Γλώσσα - ΕΝΓ), είτε ακόμη καλύτερη μία δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα (Ελληνική γλώσσα και ΕΝΓ).

Η άλλη οπτική γωνία είναι αυτή της αντικειμενικότητας, η οποία αναφέρεται στο πώς οι άλλοι αντιλαμβάνονται την ταυτότητα του κάθε ατόμου (ετεροπροσδιορισμός). Ο εξ ολοκλήρου ετεροπροσδιορισμός δεν συνιστά μία υγιή κατάσταση αλλά είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο στο χώρο των κωφών. Το οικογενειακό περιβάλλον του κωφού-βαρήκοου, που στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελείται από ακούοντες (το 90% των κωφών-βαρήκοων προέρχονται από ακούοντες γονείς) (Moores, 2009; Punch & Hyde, 2010) βλέπει την κώφωση ως παθολογία που πρέπει να αποκατασταθεί, ώστε ο κωφός να προσαρμοστεί στην κοινωνία των ακουόντων (Σαπουντζάκη, Γ & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Ένας ακούοντας μπορεί να θεωρεί αυτονόητη την παραπάνω κατάσταση, αλλά ο κωφός-βαρήκοος δεν αναπτύσσει μία πλήρη υπαρξιακή ταυτότητα και καταδικάζεται σε μία διαρκώς ελλιπή ταυτότητα ακούοντα και αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένη ύπαρξη (Wehmeyer & Bolding, 2001).

6.4.2. Κοινωνική ταυτότητα

Ο διαχωρισμός του κόσμου σε κοινωνικές κατηγορίες, όπως η κοινωνική τάξη, η φυλή, η θρησκεία, η εθνικότητα, το φύλο, οι αθλητικές ομάδες κλπ. αποτελεί το έναυσμα για την εμφάνιση του όρου κοινωνική ταυτότητα. Τα τελευταία χρόνια πληθώρα ερευνών που σχετίζονται με την κοινωνική ψυχολογία εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στην έννοια της κοινωνικής ταυτότητας, παρ' όλο που δεν ανήκει εξ' ολοκλήρου σ' αυτή.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, κάθε άτομο που ζει στα πλαίσια ενός οργανωμένου κοινωνικού συνόλου τείνει να εντάσσει τον εαυτό του σε ένα πλήθος κοινωνικών κατηγοριών-ομάδων. Το γεγονός αυτό έχει, σε μεγάλο βαθμό, ως συνέπεια τον προσδιορισμό του εαυτού μέσα από την ιδιότητα του μέλους αυτών των

ομάδων. Οι κοινωνικές κατηγορίες, λοιπόν, δηλαδή οι ομάδες στις οποίες θεωρεί το άτομο ότι ανήκει, του παρέχουν μία κοινωνική ταυτότητα, έναν ορισμό του ποιός είναι. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Μπάρμπα (2008) η κοινωνική ταυτότητα επηρεάζεται σημαντικά από το είδος των σχέσεων που αναπτύσσει ένα άτομο στο κοινωνικό του περιβάλλον. Η ανάγκη του ατόμου να νιώθει ότι αξίζει και να διαθέτει θετική εικόνα για τον εαυτό τον οδηγεί στο να επιλέξει μία ιδιότητα ως μέλος της ομάδας στην οποία ανήκει. Συνεπώς, ο προσδιορισμός του εαυτού από αυτήν την επιλογή δεν συντελείται τυχαία. Ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει πολλές κοινωνικές ταυτότητες, ανάλογα με τις ομάδες στις οποίες ανήκει.

Ο Tajfel και ο Turner τονίζουν ότι η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις πτυχές της αυτοεικόνας ενός ατόμου που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες στις οποίες θεωρεί το άτομο ότι ανήκει (Tajfel H. & Turner J.C. ,1986). Η θεωρία στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές: α) Τα άτομα επιδιώκουν να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μια θετική κοινωνική ταυτότητα, η οποία συμβάλει θετικά στην αυτοεκτίμηση τους. β) Η κοινωνική ταυτότητα στηρίζεται σε συγκρίσεις που γίνονται ανάμεσα στην ομάδα που ανήκει κάποιος και σε άλλες ομάδες. Αυτό το αποτέλεσμα της σύγκρισης καθορίζει αν η ταυτότητα είναι θετική ή αρνητική. Η εύνοια των μελών της ομάδας κάποιου είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η εξύψωση της κοινωνικής ταυτότητας κάποιου. γ) Τα μέλη μιας ομάδας που βιώνουν αρνητική ταυτότητα θα επιδιώξουν είτε να γίνουν μέλος μίας άλλης ομάδας, η οποία θα τους προσδώσει θετική κοινωνική ταυτότητα, είτε θα επιδιώξουν να δώσουν μία θετική διάκριση-συγκριτικά με την έξω-ομάδα- στην ομάδα όπου ανήκουν (Tajfel H. και Turner J.C. ,1979).

Σύμφωνα με τον Goffman, στην περίπτωση της κοινωνικής ταυτότητας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τα κοινωνικά σύμβολα, μέσω των οποίων αποκωδικοποιούνται οι κοινωνικές πληροφορίες, δηλαδή οι εμφανείς χαρακτηριστικές ιδιότητες, που διαμορφώνουν τη γενική εικόνα του κάθε ατόμου (Γεωργογιάννης Π. ,1996). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο ίδιος διακρίνει την κοινωνική ταυτότητα σε προβολική (αφορά τις προβαλλόμενες προσδοκίες της κοινωνίας από το άτομο) και πραγματική (περιλαμβάνει τις φανερές και αποδειγμένες ιδιότητες του ατόμου) (δες "Θεωρία ταυτότητας του Goffman).

Τέλος, είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι η κοινωνική ταυτότητα αναφέρεται και στο σύνολο των πολιτισμικών στοιχείων. Ένα από αυτά είναι και η γλώσσα, η οποία σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου. Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα το πώς η επιλογή γλώσσας διαμορφώνει την κοινωνική ταυτότητα των κωφών ατόμων.

6.4.3. Πολιτισμική ταυτότητα

Παραδοσιακά η πολιτισμική ταυτότητα προσδιορίστηκε στη βάση εξωτερικών, "αντικειμενικών" κριτηρίων, όπως η κοινή καταγωγή, η γενεαλογία, η γλώσσα, η κουλτούρα, η θρησκεία, οι δεσμοί μ' ένα τόπο κλπ. (Cuche, D. 2001). Το άτομο από τη στιγμή της γέννησης του και καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής του, μέσω της βιολογικής του κληρονομιάς, αφομοιώνει τα πολιτισμικά στοιχεία (π.χ. γλώσσα), την νοοτροπία και την "ιδιοφυία" του λαού-κοινότητας στην οποία ανήκει.

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι η πολιτισμική ταυτότητα ενός ατόμου επηρεάζεται άμεσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του στο πλαίσιο της συγκεκριμένης πολιτισμικής ομάδας στην οποία ζει και κινείται. Η παραδοχή αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάθε άτομο, ανάλογα με την ομάδα με την οποία αλληλεπιδρά σε κάθε δεδομένη στιγμή, διαμορφώνει κάθε φορά και μία διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα (Cuche, D. 2001).

Σύμφωνα με τον παλαιότερο πολωτικό τρόπο προσέγγισης των κωφών-βαρήκοων ατόμων, οι κωφοί, με μικρό "κ", αλληλεπιδρώντας ως επί το πλείστον με την ομάδα των ακουόντων, αναπτύσσουν πολιτισμική ταυτότητα ακουόντων, πιστεύουν ότι πρέπει να μιλούν την ομιλούμενη γλώσσα και συνήθως αρνούνται τη συμμετοχή στην Κοινότητα των Κωφών. Από την άλλη πλευρά, οι Κωφοί, με κεφαλαίο "Κ", βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με άλλους Κωφούς, σύμφωνα πάντα με την ίδια προσέγγιση, και σχηματίζουν πολιτισμική ταυτότητα Κωφού, καθώς μοιράζονται τα ίδια πολιτισμικά στοιχεία (π.χ. χρήση νοηματικής γλώσσας). Επιπροσθέτως ένα από τα χαρακτηριστικά τους είναι και η συμμετοχή στην Κοινότητα των Κωφών. Ωστόσο, όπως προέκυψε φανερά από το δείγμα της παρούσας έρευνας, σήμερα, τα περισσότερα κωφά-βαρήκοα άτομα τείνουν να αλληλεπιδρούν τόσο με την κοινωνικο-πολιτισμική ομάδα των ακουόντων, όσο και με αυτήν των Κωφών, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη μιας διπολιτισμικής-δίγλωσσης ταυτότητας. Η παραπάνω

αλληλεπίδραση αναφέρεται σε διαφορετικούς βαθμούς, καθώς ορισμένοι κλίνουν στη συναναστροφή περισσότερο με ακούοντες ή και το αντίστροφο. Για τον παραπάνω λόγο ακριβώς, αναφέρουμε και την έννοια του ρεπερτορίου.

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον μας εστιάζει στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών, βαρήκοων και Κωφών ατόμων και για τον λόγο αυτό θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα το ζήτημα της πολιτισμικής ταυτότητας. Άλλωστε, δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας το γεγονός ότι η πολιτισμική ταυτότητα ενός ατόμου διαμορφώνεται και είναι άρρηκτα δεμένη με τη γλώσσα του.

Φυσικά υπάρχουν και άλλα είδη ταυτότητας, όπως για παράδειγμα η <<εθνική ταυτότητα>> και <<διαπολιτισμική ταυτότητα>>, στις οποίες δεν κρίνεται σκόπιμο να πραγματοποιηθεί διεξοδική ανάλυση στην παρούσα εργασία.

6.5. Στεγανές ταυτότητες

6.5.1. Ταυτότητα Κωφού

Οι Κωφοί με κεφαλαίο "Κ", εκείνοι δηλαδή που έχουν αναπτύξει ταυτότητα Κωφού, βλέπουν τους εαυτούς τους ως "ολοκληρωμένους Κωφούς ανθρώπους" (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999), έχουν αυξημένη αυτοεκτίμηση και γερά δομημένη ταυτότητα. Η ταυτότητα των Κωφών (πολιτισμική ταυτότητα) είναι άρρηκτα δεμένη με τη γλώσσα τους. Με άλλα λόγια, οι γλωσσικές προτιμήσεις τους μας μαρτυρούν πληθώρα στοιχείων για την πολιτισμική τους ταυτότητα. Έτσι, ο Κωφός έχει συνήθως την νοηματική γλώσσα ως μητρική του γλώσσα και επιλέγει να την χρησιμοποιεί στις περισσότερες καταστάσεις της ζωής του. Βέβαια, σε ορισμένα πλαίσια ο Κωφός επικοινωνεί και μέσα του προφορικού λόγου, καθώς σήμερα όλα τα κωφά-βαρήκοα άτομα έχουν φοιτήσει σε σχολείο (είτε ειδικά, είτε γενικά), έχουν εκπαιδευτεί και έχουν κατακτήσει την Ελληνική (προφορική και γραπτή) -τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό.

Μία πρόταση που χρησιμοποιείται αρκετά συχνά από τους κωφούς είναι το λεγόμενο: "ΚΩΦΟΣ-ΙΔΙΟ" (Κωφός το ίδιο με εσένα), το οποίο συνηθίζουν να νοηματίζουν οι Κωφοί όταν έρχονται σε επαφή ή συναντούνται για πρώτη φορά με κάποιον άλλο κωφό, δηλώνοντας ότι έχουν την ίδια γλωσσική-πολιτισμική ταυτότητα.

Αποσαφηνίζουμε ότι η πρόταση αυτή για τους Κωφούς δεν δηλώνει την κοινή τους βιολογική έλλειψη (απώλεια ακοής), αλλά επιβεβαιώνει την κοινή τους ταυτότητα (χρησιμοποιώ την νοηματική γλώσσα, ανήκω στην κοινότητα των Κωφών, μοιράζομαι τα ίδια ήθη, έθιμα και αξίες με εσένα) (Rutherford, S.D. 1992).

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τι σημαίνει το να έχει κανείς την ταυτότητα του Κωφού παραθέτουμε την ακόλουθη περιγραφή, η οποία παρουσιάζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την έννοια της "ταυτότητας":

"Μόλις ο Clerc είδε αυτή τη σκηνή (τα παιδιά στο δείπνο) το πρόσωπό του έγινε εκφραστικό. Ήταν σε έξαψη, όπως ένας ταξιδιώτης που ξαφνικά σε μία μακρινή χώρα συναντά συμπατριώτες του... Ο Clerc τα πλησίασε, τους έκανε Νοήματα και αυτά του απαντούσαν με Νοήματα. Αυτή η αναπάντεχη επικοινωνία προκάλεσε τα πιο γλυκά συναισθήματα σε αυτά τα παιδιά και για μας ήταν μία σκηνή γεμάτη εκφράσεις και ευαισθησία που γέμισε τη καρδιά μας βαθιά ευχαρίστηση" (De Ladebat, L. 1815).

Από την παραπάνω περιγραφή μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η "ταυτότητα του Κωφού" δεν σημαίνει μόνο χρήση της ίδιας γλώσσας και προσκόλληση στα πιστεύω και στις συνήθειες της κοινότητας, αλλά ένα αίσθημα κοινών εμπειριών, μία αίσθηση ότι το άτομο βρίσκεται κοντά στους άλλους, ότι μετακινεί τις διαχωριστικές γραμμές και ότι διαπραγματεύεται τον τρόπο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους άλλους (Λαμπροπούλου, Β. 1997-1999). Αυτό δηλώνει την ταυτότητα του να είσαι Κωφός.

Φυσικά, η παραπάνω περιγραφή μπορεί να ειπωθεί για κάθε περίπτωση που οι Κωφοί συναντούνται μεταξύ τους. Η ανάγκη για επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ τους, η συμμετοχή στην ίδια κοινότητα και η κληρονομιά κοινών παραδόσεων, ηθών, εθίμων και συνηθειών αποδεικνύουν την εμπειρία της σχέσης, η οποία χαρακτηρίζει τη κοινότητα των Κωφών και την κουλτούρα τους.

Για τα άτομα με ταυτότητα Κωφού, λοιπόν, η κώφωση δεν προσεγγίζεται ως μία αισθητηριακή έλλειψη-αναπηρία αλλά, ως ένα πολιτισμικό πλεονέκτημα. Είναι ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο. Οι Κωφοί θεωρούν την απώλεια ακοής ως κάτι το φυσιολογικό, το "νορμάλ" και θεωρούν ότι η ακοή δεν είναι κάτι που τους λείπει, ακόμα και αν η πλειοψηφία των ανθρώπων τη διαθέτει. Ορίζουν τον εαυτό τους με βάση το "ποιοι είναι" και όχι με βάση το "ποιοι δεν είναι".

6.5.2. Ταυτότητα κωφού, βαρήκοου

Ο κωφός, με μικρό "κ", δεν συνηθίζει να χρησιμοποιεί την νοηματική γλώσσα, δεν αποτελεί μέλος της κοινότητας των Κωφών και συνεπώς, δεν έχει αναπτύξει την ταυτότητα του Κωφού. Είναι μέλος την ευρύτερης κοινότητας, της κοινότητας των ακουόντων, και στις περισσότερες περιστάσεις χρησιμοποιεί την ομιλούμενη γλώσσα για να επικοινωνήσει. Από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το κωφό ή βαρήκοο άτομο έχει αναπτύξει ταυτότητα ακούοντος και προσεγγίζει την κώφωση ως ένα προσωπικό του έλλειμμα-μειονέκτημα.

Εξετάζοντας αναλυτικότερα την ταυτότητα του κωφού, βαρήκοου ατόμου, δηλαδή την ταυτότητα των ακουόντων, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι κωφοί, βαρήκοοι, σε αντίθεση με τους Κωφούς, θεωρούν την κώφωση ως ατομική παθολογία, η οποία χρήζει διόρθωσης μέσω της επιστήμης της ιατρικής (κοχλιακά εμφυτεύματα). Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τι σημαίνει να είσαι κωφός με ταυτότητα ακούοντος, παραθέτουμε την ακόλουθη περιγραφή μία γυναίκας η οποία μεγάλωσε στην κοινωνία των ακουόντων και έχει αναπτύξει την κουλτούρα και την ταυτότητα αυτών:

"Ως παιδί ήταν δύσκολο να αποδεχτώ την ιδέα του να φορέσω ακουστικά μιας και τα άλλα παιδιά δεν φορούσαν. Σε ένα σχολείο 700 παιδιών ήμουν το μόνο παιδί που είχε πρόβλημα ακοής και φορούσε ακουστικά. Το ίδιο και στην οικογένειά μου. Δεν είχα συναίσθηση ότι αυτό που έχω είναι "κώφωση", πίστευα ότι έχω μια "βαρηκοΐα"... Μόνο στο πέμπτο έτος της ιατρικής, όταν έκανα ΩΡΛ συνειδητοποίησα ότι αυτό που έχω ιατρικώς ονομάζεται κώφωση. Πολλοί γονείς για να μην τραυματίσουν το παιδί επιλέγουν τον όρο βαρηκοΐα ή "πρόβλημα ακοής". Όμως αυτό είναι ασαφές όταν πρέπει να κατανοήσουμε το μέγεθος του προβλήματος και τις ανάγκες του παιδιού. Για να αποδεχτώ πλήρως αυτό που είμαι (κωφή) έπρεπε να περάσω τα 25-30. Με μπέρδευε και η εντύπωση που έχει ο κόσμος, ότι δηλαδή κωφοί είναι αυτοί που δεν μιλούν, ενώ εγώ μιλάω σε όλη μου τη ζωή και δεν γνωρίζω νοηματική. Μόνο όταν διάβασα για τη μεταγλωσσική κώφωση μπόρεσα να καταλάβω τι συμβαίνει... Σπούδασα ιατρική διότι θεωρούσα πως μέσω της ιατρικής θα βοηθήσω και τον εαυτό μου και άλλους με την ίδια πάθηση. Οι σπουδές ιατρικής είναι εξαιρετικά δύσκολες για όλους, πόσο μάλλον για μένα που είχα πρόβλημα ακοής"' (Κολοτούρου, Σ. 2013).

Από την παραπάνω περιγραφή διαφαίνεται ότι οι κωφοί, βαρήκοοι αποδέχονται την κώφωση τους ως μία αισθητηριακή έλλειψη, η οποία μπορεί να θεραπευτεί με κατάλληλες και φυσικά έγκαιρες θεραπευτικές παρεμβάσεις, όπως για παράδειγμα τα κοχλιακά εμφυτεύματα. Πρόκειται, λοιπόν, για μία ομάδα προφοριστών (χρησιμοποιούν την ομιλούμενη γλώσσα -προφορική και γραπτή)) που δεν αποδέχεται τη χρήση νοηματικής γλώσσας και δεν αποτελεί μέλος της κοινότητας των Κωφών. Υιοθετούν τα κανονιστικά πρότυπα της πλειοψηφίας, ενστερνίζονται τις αντιλήψεις της κοινωνίας όσον αφορά τη φυσιολογικότητα και θεωρούν ότι πρωτίστως η κώφωση είναι μία σοβαρή αναπηρία ή έλλειμμα που πρέπει να αποκατασταθεί, ώστε η ζωή τους να μοιάζει κατά το δυνατόν με αυτήν των τυπικά ακουόντων. Το έλλειμμα αυτό αποτελεί το κέντρο της εκπαίδευσής τους, το οποίο δημιουργεί μία διαρκή πληγή στην αυτοεικόνα τους. Συνεπώς, δίνουν περισσότερο έμφαση στην ακουστική και προφορική εκπαίδευση και τη χειλεανάγνωση. (Σαπουντζάκη, Γ & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017). Τέλος, στόχος της μη πολιτικής ομάδας τους που έχουν αναπτύξει σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook), γνωστής ως "Κουφοχωριό", είναι μεταξύ άλλων η διεκδίκηση βοηθημάτων ακοής και η παροχή υποτίτλων.

6. Σύγχρονες θεωρήσεις ταυτοτήτων

6.6.1. Δι-πολιτισμική ταυτότητα

Το 2000 ο Bat-Chava διεξήγε μία πρωτοποριακή μελέτη, από την οποία προέκυψαν σημαντικά στοιχεία για τα είδη ταυτοτήτων που μπορούν να αναπτύξουν τα κωφά και βαρήκοα άτομα. Έτσι προέκυψαν οι ακόλουθες τέσσερις ομάδες: "κωφοί", "Κωφοί", "άτομα διφορούμενης ταυτότητας" και "άτομα διπολιτισμικής ταυτότητας". Ομοίως, η Ohna (2004) σε δική της έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πλέον υπάρχει μία ιδιαίτερη ομάδα κωφών, οι "διπολιτισμικοί κωφοί με τον δικό μου τρόπο" (Ohna, 2004). Η ομάδα αυτή παίρνει ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα μελέτη, καθώς μας ενημερώνει για το πώς οι κωφοί συνομιλούν με τον εαυτό τους και τους κόσμους τους.

Ωστόσο, η Ohna τονίζει ότι η ομάδα αυτή των κωφών ατόμων, "διπολιτισμικοί με τον δικό μου τρόπο", μπορεί να παρεξηγηθεί ως "πολιτιστικό ξεπούλημα ή ψεύτης ή

οραλισμός..." (Ohna, 2004, σελ. 29). Ο κίνδυνος αυτός ελλοχεύει γιατί τόσο ο κόσμος των ακουόντων, όσο και ο κόσμος των Κωφών μπορεί να θεωρήσει ότι το συγκεκριμένο κωφό άτομο -με διπολιτισμική ταυτότητα- είναι ξένο και δεν ανήκει ούτε στον έναν, ούτε στον άλλον κόσμο, καθώς δεν είναι ούτε Κωφός, ούτε ακούει αρκετά. Ωστόσο, παρά αυτόν τον κίνδυνο, οι "διπολιτισμικοί κωφοί με τον δικό μου τρόπο" είναι μία σημαντική μεταμοντέρνα κατασκευή ταυτότητας που επιδεικνύει και απαιτεί μία ισχυρή αίσθηση ωριμότητας και αντίληψης του εαυτού. Αντί να είναι εγωκεντρική, η ταυτότητα ενός "κωφού με τον δικό μου τρόπο" επικεντρώνεται στην συνύπαρξη μέσα και ανάμεσα στον κόσμο των ακουόντων και των Κωφών. Επομένως, αυτό το είδος ταυτότητας κωφού, παρουσιάζει την αυθεντική κωφή ταυτότητα ενός δίγλωσσου διπολιτισμικού ατόμου που ταιριάζει και στους δύο κόσμους, όπως είναι απαραίτητο. Ένα τέτοιο άτομο είναι σε θέση να οδηγηθεί στο σημείο επαφής των δύο πολιτισμών, ακριβώς λόγω της ρευστής διπολιτισμικής του ταυτότητας. Η αντίληψη αυτή, που παρουσιάζεται αναλυτικά από την Ohna (2004) ταιριάζει και με το "μοντέλο διαλόγου" που παρουσιάζεται και αναλύεται διεξοδικά από τους Mcilroy, G. & Storbeck, C. το 2011.

Σύμφωνα με το "μοντέλο διαλόγου", η "πολιτική κωφών ατόμων πρώτου κύματος", όπου το κωφό άτομο έπρεπε να επιλέξει την ένταξή του αποκλειστικά σε έναν από τους δύο κόσμους -ή στον κόσμο των ακουόντων ή στον κόσμο των Κωφών- καταρρίπτεται και το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην "πολιτική ταυτότητα κωφών δεύτερου κύματος" (Davis, 2002), μέσω ενός ρευστού δικτύου ταυτοτήτων (Cocker, 2000). Σύμφωνα με τον Ladd (2003) αυτή η έννοια της "πολιτικής ταυτότητας κωφών δεύτερου κύματος" αναφέρεται σε μεγαλύτερη ανεκτικότητα και αποδοχή της διαφορετικότητας εντός και μεταξύ της κοινότητας των ακουόντων και της κοινότητας των Κωφών. Αυτό, λοιπόν, το δεύτερο κύμα κωφών μας παραπέμπει στην έννοια της διπολιτισμικής ταυτότητας, σύμφωνα με την οποία τα κωφά και βαρήκοα άτομα συναναστρέφονται και επικοινωνούν τόσο με ακούοντες, όσο και με Κωφούς.

Ο Mcilroy (2010) προτείνει μία διπολιτισμική ταυτότητα -στην αγγλική ορολογία χρησιμοποιείται ως DeaF- η οποία αντιπροσωπεύει τον πολιτιστικό χώρο στον οποίο μεταβαίνουν στοιχεία τόσο από την κοινότητα των ακουόντων, όσο και από την κοινότητα των Κωφών.

O Ladd (2003) ορίζει την κώφωση ως μία διαδικασία διεκδίκησης της ταυτότητας του Κωφού με αξιοπρέπεια. Σε αυτό ακριβώς το σημείο, ο Mcilroy & Storbeck (2011) προσθέτουν ότι η ταυτότητα της DeaF, δηλαδή η διπολιτισμική ταυτότητα, συνάδει με τον όρο Κωφός με αξιοπρέπεια, καθώς παρέχει στο κωφό άτομο τη δυνατότητα να κινείται και στους δύο κόσμους, αναπλάθοντας της προσωπικότητα του τόσο με πολιτιστικά στοιχεία από τον κόσμο των ακουόντων (χρήση προφορικού λόγου κατά την επικοινωνία), όσο και με πολιτιστικά στοιχεία από τον κόσμο των Κωφών (χρήση νοηματικής γλώσσας κατά την επικοινωνία).

<u>ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</u>

7. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΧΟΙ

Βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τις γλωσσικές ταυτότητες, τα γλωσσικά ρεπερτόρια των ατόμων με βαρηκοΐα-κώφωση. Όπως έχει διαφανεί ήδη από την βιβλιογραφία, στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, ο πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων είναι ιδιαίτερα ανομοιογενής, τόσο ως προς τα είδη της κώφωσης, την έντασή τους, το βαθμό και την ηλικία έλευσης της (βαρηκοΐα, μέτρια, βαριά, ολική κώφωση, προγλωσσική-μεταγλωσσική κώφωση κλπ.), όσο και ως προς τη γλώσσα που επιλέγει το κάθε άτομο να χρησιμοποιεί. Η ανομοιομορφία, λοιπόν, αυτού του πληθυσμού και οι διαφορετικές προσεγγίσεις-διαστάσεις της γλώσσας, καθώς και η διερεύνηση της πρώτης γλώσσας των κωφών ατόμων και γενικότερα του γλωσσικού τους ρεπερτορίου (ποικιλία γλωσσών που επιλέγουν τα κωφά-βαρήκοα άτομα να χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο), μας κατεύθυναν προς της εκπόνηση της παρούσας έρευνας, στόχος της οποία είναι η διερεύνηση των γλωσσικών προτιμήσεων των Κωφών, κωφών και βαρήκοων ατόμων στα διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής τους ζωής.

Η κώφωση επιδρά στη γλώσσα και η γλώσσα είναι για τον καθένα μας πρώτιστο όχημα αξιών, πολιτισμού, κοινωνικής συνύπαρξης και προσωπικής εκτίμησης ανάμεσα μας (Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ., 2017, σελ. 32). Μέσα από την παρούσα έρευνα θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε την σκοπιά από την οποία το κωφό-βαρήκοο άτομο αντιλαμβάνεται την κώφωση, καθώς και το ποσοστό συμφιλίωσης τους ή όχι με αυτήν τη κατάσταση. Φυσικά, η διερεύνηση των παραπάνω παραμέτρων της ζωής των κωφών0βαρήκοων ατόμων θα μας προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την γλωσσική-πολιτισμική ταυτότητα που οι ίδιοι έχουν αναπτύξει στο πέρασμα του χρόνου.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας ήταν να διερευνηθούν τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Το σχολικό περιβάλλον συμβάλλει στη διαμόρφωση της γλωσσικής ταυτότητας των ατόμων με βαρηκοΐα-κώφωση;

2. Ποιός είναι ο ρόλος της οικογένειας στη διαμόρφωση της γλωσσικής ταυτότητας των ατόμων με βαρηκοΐα-κώφωση;
3. Η γλωσσική ταυτότητα των βαρήκοων-κωφών ατόμων επηρεάζει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις (προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο);
4. Πώς επιλέγουν να επικοινωνούν τα βαρήκοα-κωφά άτομα στα διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής τους ζωής;
5. Οι γλωσσικές και επικοινωνιακές ταυτότητες των βαρήκοων-κωφών ατόμων ήταν πάντα σταθερές ή χρειάστηκε να αλλάξουν επικοινωνιακό προσανατολισμό κάποια στιγμή στη ζωή τους;

8. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

8.1. Συμμετέχοντες και συμμετέχουσες

Στην παρούσα έρευνα έχουν καταγραφεί (με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις) οι απόψεις είκοσι (20) ατόμων (δέκα άνδρες και δέκα γυναίκες) με ακουστική απώλεια, από διάφορους νομούς της Ελλάδα, ενώ διερευνήθηκαν (με τη χορήγηση ερωτηματολογίων και όχι συνεντεύξεων) περισσότερα από 30 άτομα, τα οποία όμως δεν λήφθηκαν υπόψη στην παρακάτω ανάλυση. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν εξαιρέθηκε κανείς από όσους εκδήλωσαν ενδιαφέρον συμμετοχής στην παρούσα έρευνα. Ο εντοπισμός των ατόμων αυτών έγινε μέσω γνωριμιών και μέσω συμμετοχής σε "κοινωνικές ομάδες" στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (συγκεκριμένα Facebook). Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν από τον Μάρτιο έως τον Μάιο του 2018. Ο τόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων διέφερε ανάλογα με την επιλογή των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, ώστε να νοιώθουν άνετα και να μπορούν να εκφραστούν με ειλικρίνεια. Έτσι, τόπους διεξαγωγής αποτέλεσαν άλλοτε οι καφετέριες (συνάντηση με 9 συνεντευξιαζόμενους) και άλλοτε τα σπίτια των ίδιων των συμμετεχόντων στην έρευνα (συνάντηση με έναν συνεντευξιαζόμενο). Η επιλογή ουδέτερου χώρου βοήθησε σημαντικά στην οικειοποίηση των ατόμων και στη δημιουργία ενός ευχάριστου κλίματος εμπιστοσύνης (Σπηλιωτόπουλος, Γ., Μηνακάκη, Τ., Γρηγοριάδη, Κ. & Βαλάκα, Ε., 2017). Σε 10 περιπτώσεις, η συνέντευξη διενεργήθηκε μέσω ατομικής βιντεοσυνομιλίας (Skype), λόγω μεγάλων χιλιομετρικών αποστάσεων μεταξύ του τόπου διαμονής του ερευνητή και των

συνεντευξιαζόμενων. Η επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων και του ερευνητή επιτεύχθηκε άλλοτε μέσω της χρήσης του προφορικού, ή και γραπτού λόγου, και άλλοτε μέσω της νοηματικής. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκαν, στις 9 από τις 20 περιπτώσεις, focus groups, δηλαδή ομάδες 2-4 ατόμων όπου η συνέντευξη δεν είχε εξατομικευμένη μορφή (ένας προς έναν), αλλά μορφή συζήτησης, στην οποία ο ερευνητής διατύπωνε το θέμα και οι συμμετέχοντες εξέφραζαν ελεύθερα τις προσωπικές τους εμπειρίες και τις απόψεις τους. Σημειώνεται ότι στη συγκεκριμένη έρευνα, προκειμένου να διασφαλιστεί η εξισορρόπηση των δυναμικών οι ομάδες εστίασης αποτελούνταν από 4-5 άτομα. Η γλωσσική και κοινωνική δυναμική αυτών των ομάδων επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση και αποτρέπει φαινόμενα επιρροής της κοινωνικής θέσης του ερευνητή (Παπαδόπουλος, Α.Γ., 1997). Υπήρξε καθολική πρόσβαση στην επικοινωνία και από τις δύο πλευρές, καθώς υπήρχε δυνατότητα χρήσης τόσο της ΕΝΓ, όσο και της ομιλούμενης Ελληνικής (επιπλέον, εκτός από τη χρήση του προφορικού λόγου, . Η ίδια ως ερευνήτρια γνωρίζω τη ΕΝΓ, ενώ η Ελληνική είναι η μητρική μου γλώσσα.

Όσον αφορά την ηλικία, κατά την οποία επήλθε η κώφωση των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, σημειώνεται ότι το δείγμα αποτελούνταν τόσο από προγλωσσικά (απώλεια ακοής εκ γενετής έως 3 έτη), όσο και από μεταγλωσσικά κωφούς (απώλεια ακοής μετά την ηλικία των 3 ετών). Ο βαθμός απώλειας ακοής δεν αποτέλεσε περιοριστικό κριτήριο για την επιλογή του δείγματος, καθώς στην έρευνα συμμετείχαν τόσο βαρήκοα άτομα, με ποσοστό απώλειας ακοής μόλις 27-40 dB, όσο και άτομα με βαριάς μορφής κώφωση, δηλαδή με απώλεια ακοής πάνω από 91 dB. Η ηλικία των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών κυμαινόταν από 25-57 έτη. Πρόκειται, λοιπόν, για ανεξάρτητα ενήλικα άτομα, τα οποία είναι εξ'ολοκλήρου υπεύθυνα για τις γλωσσικές τους επιλογές.

Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών επιλέχθηκαν άτομα τα οποία έχουν αποφοιτήσει από το Λύκειο, είτε σε μονάδες Κωφών, είτε σε ακουόντων, προκειμένου να υπάρχει σχετική ομοιομορφία.. Ωστόσο, το μορφωτικό τους επίπεδο παρουσιάζει ποικιλομορφία, καθώς κάποιοι είναι απόφοιτοι ΙΕΚ, ενώ άλλοι έχουν φοιτήσει σε ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ποικιλομορφία παρατηρείται, επίσης, και στην γνώση ξένων γλωσσών

καθώς σημειώθηκαν περιπτώσεις ατόμων που κατείχαν στο γλωσσικό τους ρεπερτόριο περισσότερες από μία ξένες γλώσσες, και άλλες που δεν είχαν ούτε στοιχειώδεις γνώσεις της Αγγλικής.

Τα άτομα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας εργάζονται στον ιδιωτικό ή στον δημόσιο τομέα (υπάλληλοι σε ιδιωτικές και δημόσιες υπηρεσίες, ιατροί, λογιστές, συγγραφείς, δάσκαλοι σε ειδικό δημοτικό σχολείο κωφών και βαρήκοων κλπ.). Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι αν και δεν επιδιώχθηκε να πραγματωθούν συνεντεύξεις μόνο με εργαζομένους, στο δείγμα δεν παρουσιάστηκαν άνεργοι. Η πραγματικότητα αυτή αποτελεί τυχαίο περιστατικό, καθώς είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία ότι ο πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας (Λαμπροπούλου, Β., 1997-1999).

Στις οικογένειες των ατόμων που αποτέλεσαν το δείγμα της παρούσας έρευνας παρατηρείται σχετική ομοιομορφία. Αναλυτικότερα, τα περισσότερα άτομα προέρχονται από οικογένειες ακουόντων, στις περισσότερες από τις οποίες, σε περίπτωση που υπήρχαν αδέρφια, δεν είχαν κάποια αισθητηριακή ανεπάρκεια. Σε μία μόνο περίπτωση κωφού σημειώθηκε ότι αν και οι γονείς του ήταν ακούοντες, το ένα εκ των δύο αδερφιών του, γεννήθηκε με ακουστική απώλεια, όπως και ο ίδιος. Επίσης, αναφέρθηκε και μία περίπτωση, κατά την οποία η συμμετέχουσα δήλωσε ότι η μητέρα της είναι κωφή (η κώφωση της επήλθε σε μεγάλη ηλικία), ο πατέρας της ακούων και ο/η αδερφός-ή της κωφός-ή. Τέλος, από το συνολικό δείγμα των 20 ατόμων, αναφέρθηκαν δύο μόνο περιπτώσεις κωφών που προέρχονται από οικογένειες κωφών (τόσο η μητέρα, όσο και ο πατέρας ήταν κωφοί). Στη μία εκ των δύο περιπτώσεων, όπου η κληρονομικότητα στη κώφωση διαρκεί επτά γενιές, σημειώθηκε η ύπαρξη επίσης κωφής αδερφής (ακόμη η ίδια έγινε μητέρα κωφού παιδιού), ενώ στη δεύτερη περίπτωση σημειώθηκε ότι δεν υπήρχαν αδέλφια.

Από την παραπάνω σύντομη περιγραφή των ατόμων που αποτέλεσαν το δείγμα της παρούσας έρευνας, γίνεται φανερό ότι το δείγμα παρουσίαζε μεγάλη ποικιλομορφία. Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκαν άτομα διαφορετικής ηλικίας, με διαφορετικό βαθμό ακουστικής απώλειας είναι για να υπάρχει μεγαλύτερη αξιοπιστία και εγκυρότητα στην έρευνα (Τσορμπατζούδης, Χ., 2011). Ο πληθυσμός των βαρήκοων και κωφών ατόμων παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε διάφορους τομείς, όπως και ο πληθυσμός των ακουόντων. Ο βαθμός της ακουστικής απώλειας, η ιδιοσυγκρασία

του κάθε ατόμου, το οικογενειακό του περιβάλλον, ο κοινωνικός περίγυρος κλπ. είναι μόνο μερικοί τομείς που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις γλωσσικές προτιμήσεις - την γλωσσική ταυτότητα- των ατόμων.

Τέλος, σημειώνεται ότι ο τύπος δειγματοληψίας που επιλέχθηκε είναι η "σκόπιμη ποιοτική δειγματοληψία", καθώς η επιλογή των ατόμων που αποτέλεσαν το δείγμα της παρούσας έρευνας έγινε με σκόπιμο τρόπο, ώστε να μπορέσουν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα το φαινόμενο των διαφορετικών γλωσσικών ρεπερτορίων ανάμεσα στον πληθυσμό των κωφών. Στόχος μας, λοιπόν, είναι η ανάπτυξη μίας λεπτομερούς κατανόησης που μπορεί να εξασφαλίσει "χρήσιμες" πληροφορίες, που μπορεί να βοηθήσει τους ανθρώπους να "μάθουν" για το συγκεκριμένο φαινόμενο και τέλος, που μπορεί να δώσει φωνή σε άτομα "αναγκασμένα" να σιωπούν. Για τους παραπάνω, λοιπόν, λόγους η πρόσκληση για συμμετοχή απευθύνθηκε σε όλες τις πιθανές ομάδες κωφών (δηλαδή, κωφοί προφοριστές, κωφοί νοηματιστές και δίγλωσσοι-πολύγλωσσοι κωφοί) (Creswell, 2011, σελ. 244).

Όνομα	Φύλο	Ηλικία	Σχολείο	Γνώση ΕΝΓ	Μητρική Γλώσσα	Ταυτότητα
Αλεξία	Θήλυ	54	Ειδικό & Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Αφροδίτη	Θήλυ	42	Ειδικό	Ναι	Νοηματική	Νοηματιστής
Βασίλης	Άρρεν	48	Γενικό	Όχι	Ελληνικά	Προφοριστής
Βίκτωρας	Άρρεν	39	Γενικό	Ναι	Νοηματική	Διπολιτισμικός
Βλαδίμηρος	Άρρεν	36	Ειδικό & Γενικό	Ναι	Νοηματική	Νοηματιστής
Βιργινία	Θήλυ	31	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Γιάννης	Άρρεν	43	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Προφοριστής
Θάνος	Άρρεν	28	Γενικό	Ναι	Ελληνική	Διπολιτισμικός
Θωμάς	Άρρεν	32	Ειδικό	Ναι	Νοηματική	Διπολιτισμικός

Κατερίνα	Θήλυ	-	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Κλέαρχος	Άρρεν	57	Γενικό	Όχι	Ελληνικά	Προφοριστής
Κίμωνας	Άρρεν	27	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Μάγδα	Θήλυ	43	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Πάρης	Άρρεν	37	Γενικό & Ειδικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Στέλλα	Θήλυ	45	Γενικό	Όχι	Ελληνικά	Προφοριστής
Τασία	Θήλυ	39	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός
Τζένη	Θήλυ	40	Γενικό	Όχι	Ελληνικά	Προφοριστής
Φρόσω	Θήλυ	25	Ειδικό	Ναι	Νοηματική	Νοηματιστής
Χάρης	Άρρεν	59	Γενικό	Ναι	Δίγλωσσος	Διπολιτισμικός
Χαρά	Θήλυ	27	Γενικό	Ναι	Ελληνικά	Διπολιτισμικός

8.2. Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας επιλέχθηκε ένας ερευνητικός σχεδιασμός μικτών μεθόδων (mixed methods research design), κατά τον οποίο χρησιμοποιήθηκε τόσο η ποιοτική όσο και η ποσοτική μέθοδος, προκειμένου να εξασφαλιστεί μία καλύτερη κατανόηση του ερευνητικού προβλήματος (Brewer & Hunter, 1989, σελ. 28). Πρόκειται για ένα είδος έρευνας το οποίο δεν περιλαμβάνει απλώς το συνδυασμό δύο ξεχωριστών "κλάδων" έρευνας -την ποιοτική και την ποσοτική. Περιλαμβάνει την ανάμειξη, την ενοποίηση, το συνδυασμό ή την ενσωμάτωση των δύο αυτών "κλάδων" (Creswell, J. 2011, σελ.592).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επιλογή ενός σχεδιασμού μικτών μεθόδων αποσκοπεί στην καλύτερη κατανόηση του ερευνητικού προβλήματος, καθώς βασιζόμενοι στα πλεονεκτήματα των ποσοτικών και των ποιοτικών δεδομένων εξασφαλίζουμε μεγαλύτερη εγκυρότητα και αξιοπιστία στα αποτελέσματα της έρευνας. Τα ποσοτικά δεδομένα, που στην παρούσα έρευνα προκύπτουν από τη συμπλήρωση ερωτηματολόγιου, δίνουν συγκεκριμένους αριθμούς που μπορούν να παράγουν αποτελέσματα για την αξιολόγηση της συχνότητας και του μεγέθους των τάσεων. Στην παρούσα έρευνα μας δίνουν χρήσιμες πληροφορίες από τις οποίες μπορούμε να περιγράψουμε τις τάσεις ενός σχετικά μεγάλου αριθμού ανθρώπων, των ατόμων που

παρουσιάζουν απώλεια ακοής-τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό. Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, τα ποιοτικά δεδομένα, όπως η ημι-δομημένη συνέντευξη που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, περιλαμβάνουν ακριβώς τις λέξεις που είπαν τα άτομα στη μελέτη, προσφέρουν πολλές διαφορετικές προοπτικές πάνω στο θέμα της μελέτης και δίνουν μία περίπλοκη εικόνα της κατάστασης (Creswell, J. 2011, σελ.592). Όταν συνδυάζουμε τα ποσοτικά και τα ποιοτικά δεδομένα "έχουμε ένα πολύ ισχυρό μείγμα" (Miles & Huberman,1994, σελ. 42). Στην παρούσα έρευνα, για παράδειγμα, αξιολογώντας τόσο τα αποτελέσματα της μελέτης (δηλαδή, τα ποσοτικά δεδομένα), όσο και τη διαδικασία (δηλαδή, τα ποιοτικά δεδομένα) μπορούμε να αναπτύξουμε μία "περίπλοκη" εικόνα του παρόντος κοινωνικού φαινομένου (δηλαδή, του φαινομένου της γλωσσικής ταυτότητας των βαρήκοων και κωφών ατόμων) (Greene & Caracelli, 1997, σελ. 7).

Καθώς βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των γλωσσικών προτιμήσεων ("γλωσσικές ταυτότητες") των ατόμων με ακουστική απώλεια, ένας ερευνητικός σχεδιασμός μικτών μεθόδων θεωρήθηκε η καταλληλότερη επιλογή επειδή στοχεύει τόσο στον εντοπισμό των τάσεων που επικρατούν σε μία κοινωνική ομάδα (ποιά γλώσσα προτιμούν να χρησιμοποιούν τα άτομα με ακουστική απώλεια σε διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής τους ζωής), όσο και στην ανάλυση και κατανόηση της κοινωνικής κατάστασης, δίνοντας απαντήσεις σε ερωτήματα του τύπου "πώς;" και "γιατί;" (Ιωσηφίδης, 2008, σελ.21).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η παρούσα έρευνα δεν θα μπορούσε να στηριχθεί μονάχα στη συλλογή ποσοτικών δεδομένων, καθώς σε αυτή την περίπτωση δεν θα μπορούσε να συνυπολογιστεί η συναισθηματική κατάσταση του ατόμου μέσω της μη λεκτικής συμπεριφοράς. Ο παράγοντας αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την παρούσα έρευνα, καθώς ιδιαίτερο γνώρισμα των κωφών ατόμων αποτελεί η έκφρασή τους, η οποία δείχνει ξεκάθαρα τα συναισθήματα τα οποία βιώνουν. Ωστόσο, ο συνδυασμός των ποιοτικών και των ποσοτικών δεδομένων κρίνεται αναγκαίος, καθώς χωρίς την ύπαρξη ποσοτικών δεδομένων δεν θα μπορούσε να ερευνηθεί ένας σχετικά μεγάλος αριθμός ατόμων με απώλεια ακοής.

Για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι το ερωτηματολόγιο (άντληση ποσοτικών δεδομένων) και η ημι-δομημένη συνέντευξη (άντληση ποιοτικών δεδομένων). Το ερωτηματολόγιο είναι από τα πλέον

συνηθισμένα ερευνητικά εργαλεία. Αποτελείται από μία σειρά ερωτήσεων που έχουν στόχο να βοηθήσουν τον ερευνητή να συλλέξει τα στοιχεία που χρειάζεται ώστε να επιτύχει τους στόχους της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο, για να αποτελέσει εργαλείο μίας επιτυχημένης και σωστής έρευνας, θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα: 1) πληρότητα, δηλαδή να καλύπτει όλες τις πτυχές της ερευνώμενης μεταβλητής σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί, 2) σαφήνεια, δηλαδή να είναι σαφείς τόσο οι ερωτήσεις, όσο και το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η έρευνα, 3) συνοχή, δηλαδή οι ερωτήσεις που το απαρτίζουν να είναι ομαδοποιημένες όταν αποσκοπείται η συγκέντρωση συγγενών στοιχείων, έτσι ώστε να διευκολύνεται ο ερωτώμενος, 4) δομή, δηλαδή οι ερωτήσεις να είναι τοποθετημένες "με σειρά", στην αρχή ερωτήσεις που αφορούν δημογραφικά στοιχεία, ακολουθούν εύκολες και ενδιαφέρουσες ερωτήσεις και τέλος τοποθετούνται οι πιο δύσκολες και απαιτητικές σε θέμα χρόνου, 5) συντομία, δηλαδή οι ερωτήσεις να είναι σύντομες και περιεκτικές και το μέγεθος του ερωτηματολογίου να μην εκτείνεται σε πληθώρα σελίδων, προκειμένου να αποφευχθεί η εξάντληση του ερωτώμενου, 6) εμφάνιση, δηλαδή το ερωτηματολόγιο να είναι σωστά κατασκευασμένο παρουσιάζοντας ευκολία στην χρήση, την ανάγνωση και την συμπλήρωση και τέλος, 7) παροχή οδηγιών, δηλαδή θα πρέπει να παρέχονται πληροφορίες προς τους ερωτώμενους για το πώς ορίζονται διάφορες έννοιες ή θέματα και για το πώς πρέπει να συμπληρώνονται οι απαντήσεις τους σε κάθε ερώτηση, προκειμένου να υπάρξει σωστή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και αύξηση του βαθμού ανταπόκρισης (Creswell, J. 2011).

Από την άλλη πλευρά, η συνέντευξη αποτελεί την πιο γνωστή και εφαρμόσιμη μέθοδο συλλογής υλικού στην ποιοτική έρευνα κυρίως στις κοινωνικές επιστήμες (Ιωσηφίδης, 2003, σελ.31). Για να λειτουργήσει η συνέντευξη ως ένα αποτελεσματικό ερευνητικό εργαλείο είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ του ερευνητή ή της ερευνήτριας και των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, καθώς τους ζητείται να αναφέρουν προσωπικές απόψεις και εμπειρίες (Σταλίκας, 2005, σελ.186). Το συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο επιτρέπει την σε βάθος εξέταση του θέματος και την κατανόηση της οπτικής των ερωτώμενων με τρόπο σαφή (Ιωσηφίδης, 2003, σελ.40-41). Επίσης, μέσω της συνέντευξης ο ερευνητής ή η ερευνήτρια έχει την δυνατότητα να παρατηρήσει τη μη λεκτική συμπεριφορά των συνεντευξιαζόμενων, καθώς έχουν άμεση προσωπική επαφή (Σταλίκας, 2005, σελ.208). Οι πληροφορίες για τη μη λεκτική συμπεριφορά των

συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών δίνουν ενδιαφέροντα στοιχεία, τα οποία δύσκολα θα μπορούσαν να συλλεχθούν διαφορετικά. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της συνέντευξης αποτελεί το γεγονός ότι διάφορα πολύπλοκα και συναισθηματικά φορτισμένα θέματα δε μπορούν εύκολα να διερευνηθούν με κάποιο άλλο τρόπο (Σταλίκας, 2005, σελ.208). Επίσης υπάρχουν ευκαιρίες για εμβάθυνση σε αυτά μέσα από την υποβολή επιπλέον ερωτήσεων (Cohen, Manion & Morrison, 2008, σελ.451-454).

Το είδος συνέντευξης που επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί στην παρούσα έρευνα είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία δίνει την δυνατότητα στον ερευνητή ή την ερευνήτρια να αλλάξει τη σειρά, αλλά και την εκφώνηση των ερωτήσεων προσαρμόζοντας τες κατάλληλα, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του συνεντευξιαζόμενου. Η τροποποίηση των ερωτήσεων έχει ως στόχο την αποκόμιση σχετικής απάντησης και την αποφυγή κάποιας ανούσιας πληροφορίας. Τέλος, ο συνεντευκτής ή η συνεντεύκτρια μπορεί να προσαρμόζει τις ερωτήσεις βάσει του μορφωτικού και κοινωνικού επιπέδου των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών (Σταλίκας, 2005, σελ.211).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην παρούσα εργασία οι συνεντεύξεις των ερωτώμενων δεν έγιναν εξατομικευμένα (δηλαδή, ένας προς έναν), όποτε ήταν αυτό δυνατό ,αλλά είχαν τη μορφή ομάδων εστίασης (focus groups). Αναλυτικότερα, δημογραφικά διαφοροποιημένη ομάδα ανθρώπων (4-5 άτομα) ερωτήθηκε για τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τις απόψεις και τις στάσεις τους απέναντι στο φαινόμενο της "γλωσσικής ταυτότητας", το οποίο ερευνάται στη παρούσα εργασία. Οι ερωτήσεις της ερευνήτριας τίθενται σε ένα περιβάλλον διαδραστικής ομάδας, όπου οι συμμετέχοντες είναι ελεύθεροι να μιλήσουν με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας ο ερευνητής είτε παίρνει σημειώσεις, είτε καταγράφει τα ζωτικά σημεία που παίρνει από την ομάδα. Η ομαδική συζήτηση παράγει δεδομένα και ιδέες που θα ήταν λιγότερο προσιτά χωρίς να υπάρχει αλληλεπίδραση σε ομάδα. Οι μνήμες, οι ιδέες και οι εμπειρίες των συμμετεχόντων διεγείρονται ακούγοντας τις λεκτικές εμπειρίες των άλλων (Lindlof & Taylor, 2002, σελ.182). Τα μέλη της ομάδας ανακαλύπτουν μία κοινή γλώσσα και προσπαθούν να περιγράψουν ενδεχομένως κοινές εμπειρίες μέσω αυτής.

Στην παρούσα εργασία οι συνεντεύξεις δεν βιντεοσκοπήθηκαν, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, πολλές από αυτές πραγματώθηκαν σε χώρους διασκέδασης, όπου η βιντεοσκόπηση αποτελεί ένα ιδιαίτερα δύσκολο και απαιτητικό έργο. Έναν ακόμη ανασταλτικό παράγοντα για την βιντεοσκόπηση των συνεντεύξεων αποτέλεσε το γεγονός ότι οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες πιθανότατα να μην αισθάνονταν οικεία και να μην ανταποκρίνονταν με ειλικρίνεια στις ερωτήσεις του ερευνητή, γνωρίζοντας ότι κάθε κίνησή τους και κάθε απάντηση τους καταγράφεται από κάμερα. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των ομαδικών συνεντεύξεων, η κάθε μία από τις οποίες διήρκησε περίπου 1:30 με 2:00 ώρες, έγινε προσπάθεια τα λόγια των συμμετεχόντων να μεταφερθούν, όσο το δυνατόν πιο πιστά, στην γραπτή ελληνική γλώσσα (Angelides & Aravi, 2006, σελ.479).

Οι ομαδικές συνεντεύξεις που διεκπεραιώθηκαν ήταν δύο, εκ των οποίων η μία απαρτιζόταν από 4 άτομα, ενώ η άλλη από 5. Η επικοινωνία του ερευνητή και των συνεντευξιαζόμενων βασίστηκε άλλοτε στην χρήση νοηματικής γλώσσας, άλλοτε στην ομιλούμενη ελληνική γλώσσα και άλλοτε σε συνδυασμό των δύο αυτών γλωσσών. Σε καμία από τις συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν δεν παρατηρήθηκε επικοινωνιακή ασυνέχεια, ούτε εκ μέρους των κωφών, ούτε εκ μέρους της ερευνήτριας.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι οι συνεντεύξεις που εκτυλίχθηκαν αναφέρονταν στα ίδια θέματα. Οι περισσότερες συνεντεύξεις που αφορούν σε ομάδες κωφών νοηματιστών εκτυλίχθησαν σε ομάδας, γεγονός που τις καθιστούσε περισσότερο χρονοβόρες. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί επίσης, αν αναλογιστεί κανείς ότι η νοηματική γλώσσα είναι μία οπτική και κινησιακή γλώσσα, η οποία βασίζεται σε νοήματα τα οποία κατά την μετατροπή τους στην Ελληνική γλώσσα σχηματίζουν μεγάλες προτάσεις. Η συμπυκνωμένη, λοιπόν, μορφή της νοηματικής γλώσσας οδήγησε στην πιο γρήγορη ολοκλήρωσή τους. Άλλωστε, όπως σημειώνει και η Σαπουντζάκη, Γ. (2016) η διερμηνεία από την νοηματική προς την ομιλούμενη παίρνει περισσότερο χρόνο, καθώς μία πρόταση των δύο ή τριών συμπυκνωμένων λέξεων στη νοηματική μπορεί αν απαιτεί τριπλάσιες λέξεις για να μεταφραστεί με πιστότητα στην Ελληνική. Τέλος, η ομάδα προφοριστών κωφών επέλεξε τη ζωντανή συνομιλία μέσω γραπτών μηνυμάτων.

Οι άξονες με βάση τους οποίους καταρτίστηκε ο οδηγός συνέντευξης για τη διεξαγωγή της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται παρακάτω:

1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των κωφών-βαρήκοων ατόμων.
2. Ηλικία κατά την οποία επήλθε η κώφωση-βαρηκοΐα.
3. Η φοίτηση στο σχολείο και η επίδραση της στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων.
4. Η γνώση γλωσσών πέραν της ομιλούμενης-γραπτής Ελληνικής και της ΕΝΓ.
5. Η επαγγελματική κατάσταση και οι γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων σε χώρους εργασίας.
6. Η οικογενειακή κατάσταση, η στάση της ως προς την κώφωση και η επίδραση της στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων.
7. Οι ερωτικές σχέσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους και ο τρόπος επικοινωνίας μαζί τους.
8. Η σύναψη φιλικών σχέσεων με ακούοντες και κωφούς κατά την εφηβική ενήλικη ζωή και ο τρόπος επικοινωνίας μαζί τους.
9. Ο τρόπος επικοινωνίας στα διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής ζωής (χώροι διασκέδασης, δημόσιες υπηρεσίες, χώροι υγείας και πρόνοιας και χώροι εκπαίδευσης).
10. Η πιθανότητα αλλαγής επικοινωνιακού προσανατολισμού.

Αναλυτικά, το ερωτηματολόγιο και οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους συνεντευξιαζόμενους και τις συνεντευξιαζόμενες παρουσιάζονται στο παράρτημα.

8.3. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η μέθοδος ανάλυσης δεδομένων που επιλέχτηκε είναι η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, την οποία πρότεινε για πρώτη φορά ο Γερμανός Ph. Mayring (Mayring, Ph., 2000). Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, ο ερευνητής διαμορφώνει το σύστημα κατηγοριών και των υποκατηγοριών ανάλογα με τα δεδομένα του, τα οποία στη συνέχεια αναλύει βάσει του συστήματος κατηγοριών. Στη συγκεκριμένη μέθοδο υπάρχει η δυνατότητα επιλογής ενός από τα τρία παραδείγματα ποιοτικής ανάλυσης: τη συγκεφαλαίωση, την εξήγηση και τη δόμηση. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι δυνατή η σύζευξη των τριών αυτών παραδειγμάτων. Η

ερμηνεία των δεδομένων γίνεται αναφορικά με τα κύρια ερωτήματα που έχουν τεθεί στην αρχή.

Για την επεξεργασία των δεδομένων που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα χρησιμοποιείται το παράδειγμα της δόμησης, το οποίο χωρίζεται σε τέσσερα ερευνητικά παραδείγματα: στη δόμηση περιεχομένου, στην τυπική δόμηση στην πρότυπη δόμηση και στην κλιμακοειδή δόμηση (Μπονίδης, 2004, σελ.132-133). Βασικός στόχος της δόμησης είναι η επιλογή ορισμένων πτυχών του υλικού και η επεξεργασία και αξιολόγησή του βάσει κριτηρίων (Μπονίδης, 2004, σελ. 128-129).

Αναλυτικότερα, στην παρούσα εργασία για την επεξεργασία, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων επιλέχτηκε το παράδειγμα της δόμησης του περιεχομένου, με βάση το οποίο εντοπίζονται τα θέματα, τα σχετικά, με την έρευνα, τα οποία αφού αποδελτιωθούν, ταξινομούνται σε κατηγορίες και υποκατηγορίες. Παράλληλα, σύμφωνα με τη μορφή της παράφρασης και το παράδειγμα της πρότυπης δόμησης, εντοπίζονται οι χαρακτηριστικές αναφορές των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών και παρατίθενται αυτούσιες (Μπονίδης, 2004).

Μετά την περιγραφή και ανάλυση των δεδομένων κάθε κατηγορίας και υποκατηγορίας παρατίθεται έναν στατιστικός πίνακας αποτελεσμάτων, στον οποίο εύκολα μπορεί κανείς να διακρίνει τα ποσοτικά αποτελέσματα της έρευνας. Στον πίνακα αυτό αποκωδικοποιούνται -ως επί το πλείστον- τα δεδομένα που προέκυψαν από τη χορήγηση των ερωτηματολογίων στους ερωτώμενους.

9. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Με βάση τη διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου που αναπτύχθηκε παραπάνω, καταρτίστηκε το ακόλουθο σύστημα κατηγοριών και υποκατηγοριών.

<u>Κατηγορίες</u>

1. Ηλικία εμφάνισης της απώλειας της ακοής

<u>1.1. Απώλεια ακοής λόγω προγεννητικών ή περιγεννητικών παραγόντων</u>

1.1.1. Απώλεια ακοής λόγω προγεννητικών/κληρονομικών παραγόντων

1.1.2. Απώλεια ακοής λόγω περιγεννητικών παραγόντων

1.2. Απώλεια ακοής λόγω ασθένειας

1.2.1. Απώλεια ακοής κατά τα τρία πρώτα έτη (προγλωσσικά κωφός)

1.2.2. Απώλεια ακοής μετά τα τρία πρώτα έτη (μεταγλωσσικά κωφός)

2. Χρήση τεχνικών μέσων υποστήριξης της ακοής

2.1. Χρήση ακουστικού βοηθήματος

2.1.1. Ηλικία έναρξης χρήσης του ακουστικού βοηθήματος

2.1.1. Περιστάσεις χρήσης του ακουστικού βοηθήματος

2.2 . Χρήση κοχλιακού εμφυτεύματος

2.2.1. Ηλικία εμφύτευσης του κοχλιακού

3. Γλωσσομάθεια

3.1. Γνώση Ελληνικών

3.1.1. Ηλικία εκμάθησης Ελληνικών

3.2. Γνώση Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας

3.2.1. Ηλικία εκμάθησης Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας

3.3. Γνώση ξένων γλωσσών

3.3.1. Ηλικία εκμάθησης ξένων γλωσσών

4. Φοίτηση στο σχολείο

4.1. Φοίτηση μόνο σε σχολείο κωφών

4.2. Φοίτηση μόνο σε σχολείο ακουόντων

4.3. Αλλαγή του περιβάλλοντος φοίτησης

5. Σχέσεις με συνομηλίκους κατά τη σχολική φοίτηση

5.1. Σχέσεις με κωφούς συνομηλίκους

5.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συνομήλικους

5.2. Σχέσεις με ακούοντες συνομηλίκους

5.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες συνομηλίκους

6. Επαγγελματικές σχέσεις

6.1. Σχέσεις με κωφούς συναδέλφους

6.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συναδέλφους

6.2. Σχέσεις με ακούοντες συναδέλφους

6.1.2. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες συναδέλφους

7. Ο ρόλος της οικογένειας και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις

7.1. Στάσεις γονέων προς την κώφωση

7.2. Τρόπος επικοινωνίας με τους γονείς και τα αδέρφια

8. Ερωτικές σχέσεις

8.1. Ερωτικές σχέσεις με ακούοντες

8.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες συντρόφους

8.2. Ερωτικές σχέσεις με κωφούς

8.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συντρόφους

9. Φιλικές σχέσεις

9.1. Σχέσεις με ακούοντες φίλους

9.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες φίλους

9.2. Σχέσεις με κωφούς φίλους

9.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς φίλους

9.3. Ταξίδια στο εξωτερικό και φίλοι

9.3.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες στο εξωτερικό

9.3.2. Τρόπος επικοινωνίας με τους κωφούς στο εξωτερικό

10. Συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών

10.1. Συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών

10.2. Άτυπη συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών, σε προσωπικό επίπεδο, αν και δεν υπάρχει διάθεση συμμετοχής σε πολιτικό επίπεδο

10.3. Απουσία συμμετοχής στην κοινότητα των Κωφών και άρνηση εμπλοκής στα ζητήματα της

11. Επικοινωνία στα διάφορα πλαίσια της καθημερινής ζωής.

11.1. Τρόπος επικοινωνίας σε δραστηριότητες διασκέδασης (καφέ, ψώνια κλπ.)

11.2. Τρόπος επικοινωνίας σε δημόσιες υπηρεσίες (τράπεζα, ΟΤΕ, εφορία κλπ.)

11.3. Τρόπος επικοινωνίας σε χώρους υγείας και πρόνοιας

11.4. Τρόπος επικοινωνίας σε χώρους εκπαίδευσης

12. Αλλαγή επικοινωνιακού προσανατολισμού

12.1. Από τη χρήση της Ελληνικής ως αποκλειστικής και προτιμούμενης γλώσσας, στην εκμάθηση νοηματικής

12.2. Από τη χρήση της ΕΝΓ ως αποκλειστικής και προτιμούμενης γλώσσας, στην εκμάθηση Ελληνικών

1. Ηλικία εμφάνισης της απώλειας της ακοής

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας, η απώλεια της ακοής δεν έχει συγκεκριμένη ηλικία εμφάνισης. Ένα άτομο μπορεί να γεννηθεί

κωφό εξαιτίας κληρονομικών παραγόντων (η απώλεια ακοής ενός μικρού πληθυσμού των βαρήκοων και κωφών ατόμων -περίπου το 10%- οφείλεται σε κληρονομικούς παράγοντες) ή λόγω περιγεννητικών επιπλοκών (επιπλοκές κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης). Άλλες περιπτώσεις που έχουν επισημανθεί αφορούν την απώλεια της ακοής κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου, από βρέφος έως την ηλικία των τριών ετών, συνήθως εξαιτίας κάποιας ασθένειας. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις το άτομο θεωρείται προγλωσσικώς κωφό. Ωστόσο, όπως έχει πολλάκις αναφερθεί, ένα άτομο μπορεί να εμφανίσει απώλεια ακοής και μετά την ηλικία των τριών ετών, εξαιτίας διαφόρων παραγόντων (π.χ. τραυματισμός, ασθένειες κλπ.). Σε αυτήν την περίπτωση το άτομο θεωρείται μεταγλωσσικώς κωφό, καθώς έχει ήδη αποκτήσει την μητρική του γλώσσα, τα Ελληνικά.

1.1. Απώλεια ακοής λόγω προγεννητικών ή περιγεννητικών παραγόντων

1.1.1. Απώλεια ακοής λόγω προγεννητικών και κληρονομικών παραγόντων

Σε αρκετές από τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν (7), οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες δήλωσαν πώς ήταν εκ γενετής κωφοί. Η απώλεια της ακοής σε αυτές τις περιπτώσεις επήλθε είτε λόγω κληρονομικότητας (4), είτε εξαιτίας κάποιας σοβαρής ασθένειας της μητέρας, κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης (3).

"Γεννήθηκα κωφός εξαιτίας κληρονομικών παραγόντων. Η μητέρα μου και ο πατέρας μου είναι επίσης κωφοί, για αυτό το λόγο και εγώ γεννήθηκα κωφός. Είμαστε μία οικογένεια κωφών!" (Βίκτωρας)

"Γεννήθηκα κωφή λόγω κληρονομικών παραγόντων. Η κώφωση στην οικογένεια μας κρατάει 7 γενιές. Είμαστε όλοι κωφοί!" (Αδροδίτη)

"Όπως μας είπαν οι γιατροί η κώφωση μου οφείλεται σε κληρονομικότητα, παρόλο που οι γονείς μου δεν θυμούνται κάποιος πρόγονός τους να είχε τέτοιο πρόβλημα. Οι γονείς μου βεβαιώθηκαν για το πρόβλημα όταν ήμουν 3 ετών περίπου, επειδή δεν αντιδρούσα σε καλέσματά τους και σε άλλους διάφορους ήχους." (Θωμάς)

"Γεννήθηκα κωφή λόγω κληρονομικού γονιδίου. Η αδερφή μου είναι, επίσης, κωφή." (Χαρά)

"Γεννήθηκα κωφή μάλλον εξαιτίας της ερυθράς που είχε κολλήσει κ μητέρα μου όταν ήταν στον έκτο μήνα εγκυμοσύνης. Ο γιατρός που με πήγαν όταν ήμουν 1 χρονών είπε ότι ή γεννήθηκα κωφή από αυτό ή από το τριπλό εμβόλιο που μου έγινε σαν ήμουν βρέφος. Η θεία μου ήταν αυτή που το υποψιάστηκε πρώτη και πρότεινε να επισκεφτούμε έναν γιατρό! Σαν βρέφος αναζητούσα συνεχώς την οπτική επαφή και δεν

ήθελα καθόλου το σκοτάδι τα βράδια. Ήθελα οπωσδήποτε ένα αναμμένο φωτάκι για να κοιμηθώ." (Τασία)

"Γεννήθηκα κωφή γιατί η μαμά μου έπαθε ερυθρά όταν ήταν έγκυος με αποτέλεσμα εγώ να χάσω την ακοή μου!" (Φρόσω)

"Γεννήθηκα κωφή γιατί κατά διάρκεια ανάπτυξης του ακουστικού συστήματος, το ακουστικό μου νεύρο δεν αναπτύχθηκε σωστά και έμεινε πολύ λεπτό, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να μπει μέσα ο ήχος. Η διάγνωση έγινε όταν ήμουν 1 χρονών, αλλά η μαμά μου είχε υποψίες από τότε που με γέννησε γιατί στο νοσοκομείο οι νοσοκόμες κάθε μέρα με πήγαιναν τελευταία στη μαμά μου για να με θηλάσει. Αυτό έγινε και τις τρεις φορές και μετά η μάμα μου ρώτησε τις νοσοκόμες γιατί με δίνουν τελευταία και εκείνες απάντησαν γιατί όλα τα μωρά κλαίνε γιατί πεινάνε, ενώ εγώ ήμουν ήρεμη -και οι νοσοκόμες πίστευαν ότι απλά δεν πεινούσα. Μετά που με πήγε σπίτι παρατηρούσε ότι εγώ καθώς μεγάλωνα δεν αντιδρούσα στους ήχους (π.χ. στο κλείσιμο της πόρτας) και έτσι αποφάσισε να με πάει στον γιατρό." (Αλεξία)

1.1.2 Απώλεια ακοής λόγω περιγεννητικών παραγόντων

Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι η απώλεια της ακοής επήλθε εξαιτίας περιγεννητικών παραγόντων, δηλαδή εξαιτίας επιπλοκών κατά τη διάρκεια του τοκετού. Πιθανότατα η ακουστική ανεπάρκεια να προήλθε είτε από έναν πρόωρο τοκετό με αποτέλεσμα την μη επαρκή οξυγόνωση του εγκεφάλου, είτε εξαιτίας της χορήγησης φαρμάκων, τα οποία είχαν επίδραση στο ακουστικό σύστημα του νεογνού. Ωστόσο, στη προκειμένη περίπτωση δεν σημειώθηκε επίσημα κάποια από τις παραπάνω επιπλοκές.

"Γεννήθηκα βαρήκοος. Δεν υπάρχει γιατί και πώς, απλά η μητέρα μου μού είπε ότι γεννήθηκα με πρόβλημα ακοής. Δεν ξέρω, μπορεί να φταίει ο γιατρός. Μπορεί να έκανε κάτι λάθος, που δεν έπρεπε να κάνει, από ότι μου είπε η μαμά μου. Κάτι έγινε στη γέννα και για αυτό γεννήθηκα βαρήκοος." (Γιάννης)

1.2. Απώλεια ακοής λόγω ασθένειας

1.2.1. Απώλεια ακοής κατά τα τρία πρώτα έτη (προγλωσσικώς κωφός)

Αρκετά μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων (7) δήλωσε ότι ενώ οι ίδιοι γεννήθηκαν με φυσιολογική ακοή, την έχασαν κατά την βρεφική ή την πρώτη παιδική ηλικία, εξαιτίας κάποιας ασθένειας (συχνά εξαιτίας της μηνιγγίτιδας). Τα τρία πρώτα χρόνια

της ζωής ενός παιδιού, και ιδιαίτερα το πρώτο έτος είναι μία σημαντικά κρίσιμη περίοδος, καθώς το παιδί είναι εύκολο να νοσήσει, με αποτέλεσμα την παρουσία προβλημάτων στην πορεία της ανάπτυξής του. Ένας πολύ υψηλός πυρετός, κατά το πρώτο έτος της ηλικίας του, είναι πιθανό να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στο ακουστικό νεύρο ή τον κοχλία του παιδιού, προβλήματα τα οποία με τη σειρά τους θα επιφέρουν πτώση στην ακουστική του ικανότητα. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να τονίσουμε για μία ακόμη φορά, ότι τα άτομα, τα οποία έχασαν την ακοή τους την συγκεκριμένη χρονική περίοδο χαρακτηρίζονται ως προγλωσσικώς κωφά άτομα, καθώς δεν πρόλαβαν να κατακτήσουν την ομιλούμενη γλώσσα με φυσικό τρόπο.

"Αρρώστησα. Αρρώστησα πολύ βαριά, όταν ήμουν πολύ μωρό. Η μητέρα μου μού είπε πώς μετά από αυτήν την αρρώστια, νομίζω μηνιγγίτιδα λέγεται -δεν είμαι σίγουρος- σταμάτησα να ανταποκρίνομαι στους διάφορους ήχους που ακούγονταν. Έκλεινε η πόρτα και εγώ δεν αντιδρούσα, ενώ μέχρι τότε το έκανα. Μέτα με πήγε στο γιατρό γιατί ανησύχησε πολύ. Έγινε διάγνωση πώς είμαι κωφός όταν ήμουν 6-7 μηνών." (Πάρης)

"Η απώλεια ακοής εμφανίστηκε σε πολύ μικρή ηλικία. Λίγους μήνες μετά που με γέννησε η μαμά μου έπαθα μηνιγγίτιδα και έκανα πάρα πολύ υψηλό πυρετό. Δεν θυμάμαι πότε ακριβώς είχε γίνει η διάγνωση, αλλά σίγουρα ήμουν πολύ μικρή στην ηλικία. Οι γονείς μου αντιλήφθηκαν ότι είμαι βαρήκοη μετά που μεγάλωνα και δεν άκουγα τις φωνές τους και δεν αντιδρούσα." (Βιργινία)

"Εγώ έχασα την ακοή μου όταν ήμουν 5 μηνών εξαιτίας μίας αρρώστιας που αν ήμουν αγόρι θα είχα πεθάνει. Πυριτικός ίκτερος ονομάζεται και είναι μία πολύ επικίνδυνη αρρώστια που επηρεάζει διάφορες λειτουργίες του ανθρώπου. Εγώ, για παράδειγμα, έχασα την ακοή μου." (Μάγδα)

"Δεν ξέρω πόσο χρονών ήμουν. Οι γονείς μου μού είπαν ότι 1,5-2 χρόνων όταν παρατήρησαν ότι δεν αντιδρούσα σε ήχους και με πήγαν στο γιατρό, που τους είπε ότι είμαι εντελώς κωφός. Μάλλον είπε ότι το έπαθα από πάρα πολύ μικρός, μπορεί και να γεννήθηκα, αλλά όταν μεγάλωσα και πήγα στην Αθήνα σε έναν άλλον γιατρό, τότε ήμουν 15-16 χρονών, μου έκανε μία εξέτασε σαν DNA, γονίδιο, κάτι τέτοιο, και μου είπε ότι δεν γεννήθηκα κωφός, αλλά μάλλον το έπαθα από κάποια αρρώστια όταν ήμουν 10-20 ημερών." (Βλαδίμηρος)

"Έχασα την ακοή μου 8-9μηνών από μηνιγγίτιδα. Τότε ήταν σχεδόν δεδομένο ότι αν βιώνεις μηνιγγίτιδα, θα πάθεις κάτι, δεν γίνεται να βγει κανείς "αλώβητος" από αυτό. Και αφού επέζησα, οι γονείς μου και οι γιατροί -εφόσον νοσηλεύτηκα σε νοσοκομείο- ήταν υποψιασμένοι. Λίγες εβδομάδες μετά κατάλαβαν ότι δεν αντιδρούσα στον ήχο και, επομένως, καταλάβανε ότι είχα χάσει την ακοή μου τελείως." (Κίμωνας)

"Δεν ξέρω για ποιον λόγο έχασα την ακοή μου. Μάλλον από κάποια ύπουλη αρρώστια που οι γονείς μου δεν κατάλαβαν. Τότε ήμουν 1,5 χρονών, όταν οι γονείς μου άρχισαν να καταλαβαίνουν ότι δεν ακούω." (Κατερίνα)

"Σε ηλικία 2 ετών άρχισα να χάνω σταδιακά την ακοή μου! Δεν έγινε δηλαδή σε μία νύχτα! Ήμουν αρκετά μικρή για να καταλάβω ότι κάτι δεν πήγαινε καλά και η οικογένεια μου θεωρούσε ότι ήμουν αφηρημένη. Έτσι μεγαλώνοντας πίστευα ότι όλοι άκουγαν σαν εμένα, δηλαδή τόσο λίγο. Βέβαια η μητέρα μου με είχε πάει μία δύο φορές σε ωτορινολαρυγγολόγο αλλά την διαβεβαίωνε ότι απλά ήμουν αφηρημένη ή έκανα την κωφή. Όλα αυτά χωρίς να μου κάνει ακουόγραμμα ποτέ! Σε μεγάλη πλέον ηλικία, εκεί γύρω στα 20 φοιτήτρια σε μία μεγάλη πόλη, μπαίνουν τα κινητά στη ζωή μας και διαπιστώνω ότι κάτι δεν πάει καλά. Πώς όλοι άκουγαν και εγώ όχι; Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι εκεί που άκουγα το κουδούνι στο σχολείο ξαφνικά το χάνω. Το ίδιο και στο σπίτι μου. Τα τηλέφωνα, τις κόρνες, είναι ήχοι που σιγά-σιγά έχανα από τη ζωή μου. Έτσι αποφάσισα να το ψάξω για άλλη μία φορά μόνη μου όμως. Κάνω ακουόγραμμα, πηγαίνω σε ωτορινολαρυγγολόγο και γίνεται η διάγνωση. Νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα και στα δύο αυτιά, πιθανόν από ιλαρά από την οποία νόσησα στα 2 μου και νοσηλεύτηκα σαν σοβαρό περιστατικό στην Αθήνα! Το 1980 από αυτήν την ασθένεια είχαν πεθάνει πολλά παιδιά. Εγώ την γλίτωσα με τίμημα την ακοή μου!" (Τζένη)

1.2.2. Απώλεια ακοής μετά τα τρία πρώτα έτη (μεταγλωσσικώς κωφός)

Πολλές παιδικές ασθένειες εμφανίζονται ακόμα και μετά τα τρία πρώτα έτη της ηλικίας ενός παιδιού. Πολλές φορές οι ασθένειες αυτές επαναλαμβάνονται συχνά με αποτέλεσμα να δημιουργούν σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη του παιδιού. Σε ορισμένες περιπτώσεις (4), οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ανέφεραν ότι οι επαναλαμβανόμενες αυτές αρρώστιες επηρέασαν τη δυνατότητα ακοής τους. Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι η κώφωση επήλθε έπειτα από έντονο ψυχολογικό στρες εξαιτίας σοβαρού τραύματος.

"Η απώλεια της ακοής μου οφείλεται σε εγκεφαλίτιδα με παρατεταμένο υψηλό πυρετό (41 βαθμούς για 2 εβδομάδες) που είχα πάθει σε ηλικία δυόμισι ετών. Η ακοή μου επανήλθε μετά προσωρινά σε ηλικία τριών ετών και άρχισε πάλι να μειώνεται σταδιακά μέχρι οριστικής απώλειας στην ηλικία των τριάμισι ετών. Η διάγνωση έγινε τότε. Οι γονείς μου το αντιλήφθηκαν αμέσως." (Χάρης)

"Άρχισα να έχω προβλήματα ακοής μετά τα 4,5 μου χρόνια, έπειτα από επαναλαμβανόμενες ωτίτιδες. Ωστόσο η ακοή μου χάθηκε σταδιακά, ενώ ως την πέμπτη δημοτικού μιλούσα κανονικά και στο τηλέφωνο. Υπολογίζω ότι τα τωρινά μου ακουστικά επίπεδα τα διατηρώ από τα 10-12 έτη μου, χωρίς να είμαι και εντελώς

σίγουρη διότι τότε δεν είχαμε κατάλληλα μηχανήματα εξέτασης (προκλητά δυναμικά) που έχουμε σήμερα!" (Στέλλα)

"Έχασα την ακοή μου σε ηλικία 7 χρόνων από ένεση στρεπτομυκίνης, το πιο επικίνδυνο για την ηλικία που είχα τότε!" (Βασίλης)

"Η βαρηκοΐα μου άρχισε να εμφανίζεται περίπου στην ηλικία των 10 ετών σε χαμηλά επίπεδα, δηλαδή δεν ήταν τόσο φανερή. Ωστόσο δεν γνωρίζω μέχρι τώρα τα ακριβής αίτια. Δεν έχω κάποιον κληρονόμο και η πιο πιθανή αιτία είναι ψυχολογική και συνδέεται με το μεγάλο σοκ που έπαθα από ένα βαρύ τραύμα και χρειάστηκα 20 ράμματα, ήμουν μικρός τότε και ο φόβος που με κυρίευσε μεγάλος." (Θάνος)

"Κοιτάξτε, δεν είχε καταλάβει κανείς την απώλεια ακοής, γιατί για καλή μου τύχη δεν με χτύπησε σε όρια κώφωσης. Εγώ θυμάμαι ότι το κατάλαβα από πολύ νωρίς, από 5-6 χρονών. Η αιτία κατά 99% ήταν από παιδική αρρώστια, η οποία σίγουρα προέκυψε μετά τα 3 έτη μου, ή από κάποιο φάρμακο. Είχα κανονική ομιλία και ακοή τέτοια που οι γονείς μου δεν το κατάλαβαν. Και αυτό έμεινε μέχρι και πριν 10 χρόνια που άρχισαν να με χτυπάνε αιφνίδιες απώλειες. Τώρα έχει σταθεροποιηθεί η κατάσταση, αλλά τα ακουστικά είναι απαραίτητα, καθώς χωρίς αυτά δεν ακούω σχεδόν καθόλου την ανθρώπινη ομιλία." (Κλέαρχος)

Προγλωσσικά κωφά άτομα	**Μεταγλωσσικά κωφά άτομα**
15	**5**

2. Χρήση τεχνικών μέσων υποστήριξης της ακοής

Και στις 20 περιπτώσεις, οι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι έχουν χρησιμοποιήσει τεχνικά μέσα υποστήριξης της ακοής, όπως για παράδειγμα το ακουστικό, σε κάποια χρονική περίοδο της ζωής τους. Κάποιοι από αυτούς (13) εξακολουθούν να το χρησιμοποιούν, ενώ κάποιοι άλλοι (5) αποφάσισαν να μείνουν στην "γαλήνια ηρεμία τους". Σε 2 περιπτώσεις υπήρχε εμφύτευση κοχλιακού. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθούμε λίαν συντόμως στη χρήση των κοχλιακών εμφυτευμάτων, τα οποία αποτελούν την πιο σύγχρονη μορφή τεχνικών μέσων υποστήριξης της ακοής. Το κοχλιακό εμφύτευμα είναι μία ηλεκτρονική συσκευή εμφύτευσης, η οποία επιτρέπει σε πολλούς ανθρώπους, που έχουν υποστεί απώλεια ακοής, να ακούσουν καλύτερα. Είναι πιο εξελιγμένη μορφή από το ακουστικό βαρηκοΐας, το οποίο απλά ενισχύει τον ήχο, καθώς με την τοποθέτηση του υποκαθίστανται τα κατεστραμμένα ή νεκρά τριχωτά κύτταρα του κοχλία και διεγείρεται άμεσα το ακουστικό νεύρο.

2.1. Χρήση ακουστικού βοηθήματος

2.1.1. Ηλικία έναρξης χρήσης ακουστικού βοηθήματος

Στις περιπτώσεις των ατόμων που χρησιμοποιούσαν ακουστικό βαρηκοΐας (13), η ηλικία έναρξης χρήσης του ποίκιλλε ανάλογα με την ηλικία που έγινε η διάγνωση της βαρηκοΐας-κώφωσης. Όσο πιο νωρίς γίνεται η διάγνωση, τόσο πιο έγκαιρα τοποθετείται και το ακουστικό, το οποίο ενδεχομένως κατά τους πρώτους μήνες χρήσης του να παρουσιάζει ορισμένες παρενέργειες (π.χ. συχνές ζαλάδες).

"Έβαλα το ακουστικό 2 χρονών και από ό,τι μου έχει πει η μαμά μου δεν είχα παραπονεθεί ποτέ για ζαλάδες και άλλες τέτοιες παρενέργειες. Απλά το μόνο που έκανα όταν το φόρεσα ήταν να τρομάζω και να κρυφτώ κάτω από το τραπέζι. Φοβερό!!!" (Χαρά)

"Ήμουν δύο χρονών όταν πρωτοφόρεσα τα ακουστικά και από τότε με βοηθάνε πάρα πολύ." (Βιργινία)

"Ναι φοράω ακουστικά από 2 ετών!" (Τασία)

"Βέβαια και φοράω ακουστικό στο 1 μόνο αυτί από πολύ μικρή. Το έχω συνηθίσει και δεν με ενοχλεί καθόλου. Μου είναι πολύ χρήσιμο!" (Αλεξία)

"Το ακουστικό μου το φοράω από πολύ μικρός, αλλά δεν θυμάμαι να σου πω ακριβώς πόσο χρονών ήμουν." (Γιάννης)

"Ναι φοράω ακουστικό στο ένα αυτί από 2 χρονών." (Κατερίνα)

"Δεν θυμάμαι πότε έβαλα για πρώτη φορά το ακουστικό. Έλαβα διάγνωση ότι είμαι κωφός όταν ήμουν 6-7 μηνών. Η μητέρα μου μού έχει πει ότι η τοποθέτηση του ακουστικού έγινε πολύ νωρίς, στην παιδική μου ηλικία. Δεν ξέρω, όμως, ακριβώς πόσο χρονών ήμουν. Πάντως από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου στο σχολείο φοράω ακουστικό." (Πάρης)

"Ακουστικά έβαλα στην τρίτη Δημοτικού. Ως παιδί ήταν δύσκολο να αποδεχτώ την ιδέα του να φορέσω ακουστικά μια και τα άλλα παιδιά δεν φορούσαν. Σε ένα σχολείο 700 παιδιών ήμουν το μόνο παιδί που είχε πρόβλημα ακοής και φορούσε ακουστικό." (Στέλλα)

"Ναι χρησιμοποιώ ακουστικό και στα δύο αυτιά. Το ένα το έβαλα 4-5 χρονών και το άλλο πιο μεγάλη, όταν ήμουν 7-8 χρονών νομίζω, γιατί ήταν πολύ ακριβά και οι γονείς μου δεν μπορούσαν να τα αγοράσουν και τα δύο μαζί." (Μάγδα)

"Και βέβαια φοράω ακουστικό από τα 7-8 μου χρόνια. Αυτή τη στιγμή η απώλεια της ακοής μου είναι χοντρικά 60-70%." (Βασίλης)

"Χρησιμοποιώ το ακουστικό βοήθημα από πολύ μικρός. Νομίζω ήμουν 10 ή 11 χρονών. Στην αρχή δεν ήθελα να το φοράω γιατί μου προκαλούσε ζαλάδες και πονοκεφάλους. Η μητέρα μου, όμως, που είναι και αυτή κωφή, μου έλεγε να το φοράω." (Βίκτωρας)

"Ναι έβαλα ακουστικό μεγάλη, μετά τα 20 χρόνια που έγινε διάγνωση του προβλήματός μου!" (Τζένη)

"Φόρεσα το ακουστικό σε μεγάλη ηλικία, πριν περίπου 6 χρόνια, ήμουν 50-51 χρονών." (Κλέαρχος)

2.1.2 Περιστάσεις χρήσης του ακουστικού βοηθήματος

Το ακουστικό βοήθημα, σε αντίθεση με το κοχλιακό εμφύτευμα, είναι μία συσκευή ενίσχυσης της ακοής, η οποία τοποθετείται στο εξωτερικό μέρος του αυτιού και αφαιρείται με εύκολο τρόπο. Σε ορισμένες περιπτώσεις (12) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες δήλωσαν ότι το ακουστικό βοήθημα είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για τους ίδιους και δεν το αποχωρίζονται σχεδόν ποτέ.

"Χρησιμοποιώ το ακουστικό βοήθημα από τα 7 μου χρόνια. Σε κάθε μου έξοδο, άλλα και μέσα στο σπίτι χρησιμοποιώ το ακουστικό για να μπορώ να αξιοποιώ τα υπολείμματα ακοής μου. Εφόσον υπάρχει αυτή η δυνατότητα, λόγω της εξέλιξης της επιστήμης, γιατί να μην την αξιοποιήσω. Θα ήταν παράλογο αν σας έλεγα ότι δεν χρησιμοποιώ ή ακόμα χειρότερα ότι δεν θέλω να χρησιμοποιήσω το ακουστικό βοήθημα, το οποίο με βοηθάει να ακούω καλύτερα." (Στέλλα)

"Το φοράω κάθε μέρα, σχεδόν καθ'όλη τη διάρκεια της ημέρας. Μου προσφέρει τη δυνατότητα να ακούω, για ποιόν λόγο να μην το φοράω;" (Τζένη)

"Το φοράω όλη μέρα γιατί με βοηθάει πολύ στην καθημερινότητά μου, να ακούω καλύτερα. Ιδιαίτερα στη δουλειά μου μού είναι πολύ χρήσιμο! Δεν μπορώ χωρίς αυτό γιατί δεν ακούω τους μαθητές μου. Εντάξει το καλοκαίρι στη θάλασσα, στο νερό, δεν κάνει να το φοράς!" (Κατερίνα)

"Φοράω συνέχεια τα ακουστικά γιατί με βοηθάνε πολύ. Χωρίς αυτά δεν ακούω καθόλου." (Χαρά)

"Τα ακουστικά με βοηθάνε πάρα πολύ και για αυτό τα χρησιμοποιώ όλη μέρα και κάθε μέρα. Τα βγάζω μόνο το βράδυ για να ξεκουραστούν τα αυτιά μου και κοιμάμαι." (Βιργινία)

"Εννοείται ότι φοράω συνέχεια το ακουστικό μου, κάθε μέρα, γιατί με βοηθάει πάρα πολύ!" (Βασίλης)

"Το ακουστικό το φοράω κάθε μέρα και όλη μέρα. Μερικές φορές, αν με κουράσει μπορεί να το βγάλω για κάποιες ώρες, όταν είμαι στο σπίτι, και δεν το φοράω επίσης και το καλοκαίρι στη θάλασσα." (Κλέαρχος)

"Δεν γίνεται να φοράς συνέχεια το ακουστικό γιατί κάποια στιγμή σε κουράζει. Ειδικά όταν πας στη θάλασσα απαγορεύεται γιατί μπορεί να χαλάσει και κοστίζει μία περιουσία να αγοράσεις καινούριο. Ωστόσο, εγώ προσωπικά θα μπορούσα να πω ότι το φοράω αρκετές ώρες την ημέρα, και σχεδόν πάντα όταν βγαίνω έξω για καφέ ή για μία δουλειά. Το έχω συνηθίσει και αν τύχει και δεν το φορέσω δεν μπορώ καθόλου, μου κακοφαίνεται να μην ακούω τίποτα!" (Μάγδα)

"Φοράω το ακουστικό από μικρός και πλέον το έχω συνηθίσει και για αυτό δεν μπορώ χωρίς αυτό. Το φοράω πάντα!" (Γιάννης)

"Επειδή έχω βάλει τα ακουστικά από πολύ μικρή ηλικία, δεν μπορώ καθόλου έξω από το σπίτι χωρίς αυτά. Στο σπίτι, όμως, αν είμαι μόνη μου και δεν θέλω να ακούσω μουσική, δεν τα φοράω. Γενικά, δεν με κουράζει ο ήχος, ούτε με ζάλιζαν ποτέ. Αυτό που με ενοχλεί είναι τα εκμαγεία και ότι δεν αερίζεται το αυτί." (Τασία)

"Το ακουστικό το φοράω πάντα όταν βγαίνω έξω από το σπίτι γιατί μου είναι απαραίτητο, καθώς με προστατεύει από το περιβάλλον (ακούω το αυτοκίνητο που μπορεί να είναι πίσω μου κλπ) και με βοηθάει να ρυθμίζω τη φωνή μου. Όταν δεν το φοράω μιλάω πολύ δυνατά και όχι τόσο καθαρά." (Αλεξία)

"Χρησιμοποιώ το ακουστικό κάθε μέρα, και σχεδόν πάντα όταν βγαίνω από το σπίτι γιατί με βοηθάει πάρα πολύ." (Πάρης)

Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι, παρά το γεγονός ότι το ακουστικό βοήθημα είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και ενισχύει την ακοή σε ικανοποιητικό βαθμό, η χρήση του γίνεται περιστασιακά.

"Το ακουστικό το έβαλα νομίζω 10 ή 11 χρονών. Στην αρχή δεν το φορούσα συνέχεια γιατί με ενοχλούσε πολύ. Μετά , όμως, το συνήθισα. Σήμερα χρησιμοποιώ το ακουστικό αλλά περιστασιακά. Δεν είμαι εξαρτημένος από αυτό. Μπορώ να βγω έξω και χωρίς αυτό, καθώς με τους φίλους μου επικοινωνώ και στην νοηματική γλώσσα. Πολλές φορές ξεχνάω να το βάλω γιατί δεν το έχω συνέχεια στο μυαλό μου." (Βίκτωρας)

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (5) οι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι δεν χρησιμοποιούν το ακουστικό, γιατί αυτό τους προκαλεί διάφορες παρενέργειες.

"Όπως ήδη ανάφερα, η περίπτωση μου είναι σπάνια και περίπλοκη. Π.χ. την μουσική την ακούω και είναι αδυναμία μου αλλά δεν μπορώ να καταλάβω τα λόγια των τραγουδιών παρόλο που ακούω τη φωνή του τραγουδιστή και καταλαβαίνω πότε μιλάει και πότε όχι. Το ίδιο συμβαίνει και στην καθημερινή επικοινωνία. Μόνο αν είμαι σε κοντινή απόσταση με τον συνομιλητή μου η επικοινωνία είναι εντάξει. Αν φορέσω 2 ακουστικά με τρελαίνει ο δυνατός ήχος μιας και δεν μπορούν να ρυθμιστούν μόνο για την επικοινωνία. Μπορώ μόνο το ένα μόνο αλά συνήθως δεν το χρησιμοποιώ. Επίσης θέλω να αναφέρω ότι τα πρώτα ακουστικά δεν τα φορούσα λόγω έλλειψης αυτοπεποίθησης, αφού φοιτούσα σε γενικό σχολείο με ακούοντες. Όπως, λοιπόν, σας είπα το ακουστικό βοήθημα, αν και το έβαλα κάποια στιγμή, δεν συνηθίζω να το φοράω. Όποτε το θυμάμαι και όποτε το έχω ανάγκη ίσως να το χρησιμοποιήσω, αλλά πολύ σπάνια. Σκοπεύω να δοκιμάσω τα νέα ψηφιακά ακουστικά. Διευκρινίζω ότι δεξί και αριστερό αυτί εμφανίζουν διαφορετικά επίπεδα βαρηκοΐας. Με το 1 ακουστικό καλύπτω μόνο το αυτί με την πιο βαριά ακοή. Ίσως έπρεπε να τα φοράω από μικρός για να συνηθίσω αλλά δεν ήταν για εμένα μια τέτοια περίπτωση. Το έπαθα εντελώς απότομα και δεν είχα καθόλου γνώσεις για τον κόσμο των κωφών και των βαρήκοων και ειδικά καμία ιδέα σε τέτοια ηλικία." (Θάνος)

"Παλιά, όταν οι γονείς μου διαπίστωσαν ότι είμαι κωφός μου αγόρασαν αμέσως ακουστικό, τότε ήμουν 2 χρονών. Το φορούσα μέχρι και 8 χρονών. Μετά με νευρίαζε, το έβγαζα και το πετούσα. Από τότε δεν το θέλω και δεν το φοράω καθόλου. Σήμερα δεν το φοράω καθόλου! Δεν το μπορώ! Το σιχαίνομαι! Με κάνει να ζαλίζομαι." (Βλαδίμηρος)

"Από 7 χρονών μέχρι 22 χρονών φορούσα ακουστικό, επειδή έχω υπολείμματα ακοής. Μετά τα 22 αποφάσισα να μην φοράω, επειδή μου άρεσε η ησυχία μου!" (Θωμάς)

"Χρησιμοποιούσα από μικρό παιδί, αλλά στην δευτέρα δημοτικού το πέταξα με θυμό, διότι μού δημιουργούσε πονοκέφαλο. Το μόνο που μπορούσα να αντιληφθώ με το ακουστικό (και με μεγάλη ένταση του ενισχυτή) ήταν ένα παρατεταμένο «ζζζζζζζζζζζζζζζζζζζζζ» που με σκότωνε. Οι γονείς μου το αποδέχθηκαν και δεν με πίεσαν να το φορέσω πάλι. Έκτοτε ζω μέσα σε μία ήρεμη και γαλήνια σιωπή." (Χάρης)

"Ακουστικό; Ποτέ και για κανέναν λόγο. Το σιχαίνομαι, μου προκαλεί ζαλάδες και δεν το μπορώ, μια χαρά είμαι στην ησυχία μου!" (Αφροδίτη)

2.2. Χρήση κοχλιακού εμφυτεύματος

2.2.1. Ηλικία εμφύτευσης του κοχλιακού

Σε 2 περιπτώσεις των συνεντευξιαζόμενων είχε πραγματοποιηθεί εμφύτευση κοχλιακού. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι το κοχλιακό

εμφύτευμα δεν αποτελείται μονάχα από μία εξωτερική συσκευή, όπως για παράδειγμα το ακουστικό βαρηκοΐας. Τα κοχλιακά αποτελούνται τόσο από εξωτερικά τμήματα (τον επεξεργαστή ήχου και τον πομπό), τα οποία τοποθετούνται και αφαιρούνται εύκολα, όσο και από εσωτερικά τμήματα (το εμφύτευμα και τη δέσμη ηλεκτροδίων), τα οποία εμφυτεύονται με χειρουργική παρέμβαση και η αφαίρεσή τους δεν είναι δυνατή. Η τοποθέτηση κοχλιακού εμφυτεύματος είναι μία ιδιαίτερη διαδικασία, η οποία απαιτεί χρόνο, αλλά και χρήματα. Ωστόσο, η τοποθέτησή τους προσφέρει στα άτομα -ακόμα και σε αυτά με βαρύτατη απώλεια ακοής- τη δυνατότητα καλύτερης κατανόησης της ομιλίας, την οποία δεν προσφέρουν τα συμβατικά ακουστικά βαρηκοΐας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τοποθέτηση κοχλιακού εμφυτεύματος δεν συνιστάται για όλους όσους έχουν υποστεί απώλεια ακοής. Στην παρούσα, όμως, εργασία, η οποία εξετάζει τις γλωσσικές προτιμήσεις των βαρήκοων και κωφών ατόμων, δεν ενδείκνυται περαιτέρω ανάλυση.

"Έκανα εμφύτευση κοχλιακού στα 15, και από τότε ακούω κανονικά, όπως και εσύ, απλά δεν αντιλαμβάνομαι τα πάντα, αν δεν συγκεντρωθώ σε αυτό που ακούω, π.χ. όταν μιλάει κάποιος χωρίς να βλέπω τα χείλη του. πρέπει να είμαι συγκεντρωμένος για να τον καταλάβω, όπως κάνω και με το τηλέφωνο. Ωστόσο, τους γονείς μου, τους φίλους μου και τη σχέση μου τους καταλαβαίνω χωρίς προσπάθεια γιατί έχω συνηθίσει τη φωνή τους. Επίσης, δεν μπορώ να καταλάβω την προέλευση ορισμένων ήχων, π.χ. το αυτοκίνητο, γιατί καταλαβαίνω την προέλευση του ήχου μόνο από την πλευρά που έχω το κοχλιακό, στην άλλη πλευρά δεν έχω την αίσθηση της προέλευσης του ήχου, παρόλο που το ακούω." (Κίμωνας)

"Έβαλα το κοχλιακό εμφύτευμα όταν ήμουν 7 χρονών. Από πιο πριν περίπου από 2 χρονών φορούσα το ακουστικό βαρηκοΐας, αλλά δεν με βοηθούσε καθόλου γιατί εγώ είμαι εντελώς κωφή και δεν άκουγα τίποτα με αυτό. Έτσι οι γονείς μου για να βελτιώσουν όσο το δυνατόν περισσότερο την ακοή μου, πήραν την απόφαση να κάνω εμφύτευση κοχλιακού. Πράγματι με αυτό ακούω πολύ καλύτερα και χαίρομαι. Ακούω μέχρι και την φωνή μου. Το πρόβλημα είναι μόνο ότι οι πολύ δυνατοί ήχοι με ενοχλούν και με τρομάζουν. Με βοηθάει πάρα πολύ το κοχλιακό εμφύτευμα!" (Φρόσω)

Χρήση ακουστικού	**Μη χρήση ακουστικού**	**Εμφύτευση κοχλιακού**
13	**5**	**2**

3. Γλωσσομάθεια

Το ενδιαφέρον αυτής της κατηγορίας εστιάζει τόσο στην εκμάθηση της Ελληνικής και της ΕΝΓ γλώσσας, όσο και σε τυχόν γνώση άλλων γλωσσών. Οι γλωσσικές προτιμήσεις και τα γλωσσικά ρεπερτόρια των βαρήκοων και κωφών ατόμων παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλομορφία. Σε κάποιες περιπτώσεις (4) οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν αποκλειστικά και μόνο την ομιλούμενη Ελληνική γλώσσα, τονίζοντας ότι δεν επιθυμούν να μάθουν την νοηματική, ενώ σε άλλες (3) αναφέρθηκε ότι η επικοινωνία επιτυγχάνεται -ως επί το πλείστον- μέσω της νοηματικής γλώσσας, υποστηρίζοντας ότι αυτή είναι η μητρική τους γλώσσα. Αξίζει, ωστόσο να τονιστεί ότι το μεγαλύτερο δείγμα της έρευνας (13) δήλωσε πώς γνωρίζει και χρησιμοποιεί τόσο την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, όσο και την ομιλούμενη Ελληνική γλώσσα, αναλόγως με την περίσταση. Αναφορικά με την εκμάθηση ξένων γλωσσών σημειώθηκε εξίσου ποικιλομορφία, καθώς προέκυψαν άτομα () με "πλούσια" γκάμα σε ξένες γλώσσες, αλλά και άτομα () "μονόγλωσσα", με μηδαμινή χρήση και γνώση άλλων γλωσσών.

3.1. Γνώση Ελληνικών

3.1.1. Ηλικία εκμάθησης Ελληνικών

Σε ορισμένες περιπτώσεις (11) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες δήλωσαν ότι γνωρίζουν την Ελληνική ομιλούμενη γλώσσα από πολύ μικρή ηλικία (σε άλλες περιπτώσεις η εκμάθηση επιτεύχθηκε με φυσικό τρόπο, ενώ σε άλλες σε συνδυασμό με πρώιμα-εντατικά μαθήματα λογοθεραπείας, τα οποία είχαν ξεκινήσει ήδη πριν από την ηλικία των τριών).

"Εγώ είμαι μεταγλωσσικά κωφή, δηλαδή έχασα την ακοή μου μετά τα πρώτα 3 έτη της ζωής μου, οπότε ο λόγος και η ομιλία μου είχαν αναπτυχθεί επαρκώς, όπως ακριβώς σε ένα παιδί που δεν αντιμετωπίζει προβλήματα ακοής. Όπως έχω ήδη αναφέρει, μετά την ηλικία των 4,5 χρόνων, άρχισα να χάνω σταδιακά την ακοή μου. Εγώ και σχεδόν όλοι οι μεταγλωσσικοί κωφοί δεν είμαστε ίδιοι με τους προγλωσσικά κωφούς, καθώς δεν γνωρίζουμε και δεν επικοινωνούμε μέσω της νοηματικής γλώσσας. Μιλάμε μόνο προφορικά και είναι αδύνατον να συνυπάρξουμε στις ίδιες δομές και στα ίδια σωματεία με τους νοηματίζοντες κωφούς, γιατί μας χωρίζει άβυσσος διαφοράς αντιλήψεων. Η απάντηση μου, λοιπόν, στην ερώτησή σας είναι ότι από μωρό έχω μάθει να μιλάω Ελληνικά." (Στέλλα)

"Ένα παιδί στην ηλικία των 7 χρόνων έχει μάθει να χρησιμοποιεί τον προφορικό λόγο αρκετά καλά. Εγώ, λοιπόν, χάνοντας την ακοή μου είχα κατακτήσει ήδη την μητρική μου γλώσσα κανονικά, περίπου στην ηλικία των 1,5-2 χρονών. Επομένως, στην επικοινωνία μου χρησιμοποιώ μόνο την ομιλούμενη ελληνική γλώσσα. " (Βασίλης)

"Μπορεί να μην άκουγα καλά, αλλά σε αυτήν την ηλικία άκουγα λίγο. Με λίγη βοήθεια και λίγα μαθήματα λογοθεραπείας μίλησα 3,5-4 χρονών και σήμερα εννοείται ότι επικοινωνώ μόνο με τα ελληνικά." (Τζένη)

" Τον λόγο μου τον απέκτησα εντελώς φυσικά γιατί γεννήθηκα και μεγάλωσα ακούοντας. Ακόμα και όταν εμφανίστηκε το πρόβλημα δεν το έβαλα κάτω και συνέχισα μέχρι το πανεπιστήμιο σαν ακούοντας. Η φωνή μου είναι καθαρή και πολλές φορές οι άλλοι μπερδεύονται όταν τους λέω ότι είμαι βαρήκοος. Δεν γνώριζα νοηματική μέχρι και τα 24." (Θάνος)

"Την ομιλούμενη (γραπτό και προφορικό λόγο) την κατέκτησα περίπου 2,5 χρονών. Βέβαια έκανα πολλά μαθήματα λογοθεραπείας από τα 2,5 έως περίπου και μέχρι να τελειώσω την τετάρτη Δημοτικού. Τον γραπτό λόγο τον τελειοποίηση, όπως κάθε παιδί, με την εισαγωγή μου στο Δημοτικό σχολείο ακουόντων." (Χαρά)

"Κανονική εκμάθηση ελληνικών. Όπως σας είπα η ακοή μου υπολογίζεται ότι άρχισε σταδιακά να ελαττώνεται μετά τα 3 έτη, καθώς στην ηλικία αυτή είχα ήδη αναπτύξει κανονική ομιλία." (Κλέαρχος)

"Πήγα λογοθεραπεία, γιατί οι γονείς μου με φρόντιζαν πάρα πολύ, και μίλησα περίπου 3 χρονών. Κανονικά, δηλαδή, μίλησα τα ελληνικά. Είναι η μητρική μου γλώσσα!" (Κίμωνας)

"Δεν θυμάμαι ακριβώς πόσο χρονών έμαθα τα Ελληνικά, αλλά ήμουν σίγουρα πολύ μικρή. Έκανα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα λογοθεραπείας από μικρή για να μάθω να μιλάω και να ακούω τους ήχους. Ακόμα καλύτερα έμαθα τα Ελληνικά και μετά στο Δημοτικό σχολείο, στο τμήμα ένταξης, όπου η δασκάλα ,με βοήθησε πολύ." (Βιργινία)

"Έγινε πρώιμη παρέμβαση και με πάρα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα λογοθεραπείας στο σπίτι κατάφερα να μιλήσω σχεδόν φυσιολογικά. Σε ηλικία 2,5-3 χρονών μιλούσα πάρα πολύ καλά. Τα ελληνικά είναι η μητρική μου γλώσσα και τα αγαπώ πολύ." (Τασία)

"Έκανα μαθήματα Ελληνικών και λογοθεραπείας από πάρα πολύ μικρή. 2,5 χρονών είχα ήδη μιλήσει!" (Αλεξία)

"Τα ελληνικά τα μιλούσα ήδη προτού χάσω την ακοή μου, όμως δεν είχα ολοκληρώσει ακόμα την γλωσσική μου ανάπτυξη. Εκείνο που με στήριξε ήταν το γεγονός ότι είχα ήδη μάθει να διαβάζω και να γράφω. Έκτοτε στην σχολική μου πορεία αφοσιώθηκα αποκλειστικά στον γραπτό λόγο. Ο προφορικός μου λόγος είχε επιδεινωθεί, σε σημείο που δεν με καταλάβαινε κανείς έξω από την οικογένεια. Έκανα ιδιαίτερα μαθήματα

λογοπαιδικής, τα οποία όμως διέκοψα διότι μού προκαλούσαν πονοκέφαλο. Αργότερα, κατά την εφηβεία, προσπάθησα μόνος μου να βελτιώσω τον προφορικό μου λόγο με βάση τον γραπτό. Η εγκεφαλίτιδα μού άφησε μόνιμη νευρολογική αδυναμία, θεωρώ τώρα ότι η πλήρης απώλεια της ακοής μου είναι απλώς ένα δευτερογενές επακόλουθο μίας διάχυτης νευρολογικής ζημιάς." (Χάρης)

Σε άλλες περιπτώσεις (6) αναφέρθηκε ότι η εκμάθηση της Ελληνικής ομιλούμενης έγινε σε μεγαλύτερη ηλικία, με συνεχή παρακολούθηση μαθημάτων λογοθεραπείας. Σήμερα η επικοινωνία των ατόμων αυτών στηρίζεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, τόσο στην χρήση της ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας, όσο και στη χρήση της νοηματικής, αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο.

"Οι γονείς μου μού έβαλαν ακουστικό και με πήγαιναν για μαθήματα λογοθεραπείας από τότε που ήμουν πολύ μικρός. Με πρόσεχαν και με φρόντιζαν πολύ. Περίπου 4,5 χρονών είπα τις πρώτες μου λέξεις, αλλά όχι πολύ καθαρά. Σήμερα μιλάω πολύ καλά τα Ελληνικά. Άλλωστε αυτή είναι η μητρική μου γλώσσα." (Πάρης)

"Άργησα λίγο να μιλήσω. Εγώ πρώτα έμαθα την νοηματική ως μητρική μου γλώσσα και μετά με πάρα πολλά μαθήματα λογοθεραπείας στο σπίτι, μίλησα περίπου όταν ήμουν 5,5 χρονών." (Φρόσω)

"Καθυστέρησα πολύ να μιλήσω και η μαμά μου ανησυχούσε πολύ. Λογικά λόγω της βαρηκοΐας άργησα να μιλήσω. Η μητέρα μου μού έχει πει ότι τις πρώτες λέξεις τις είπα περίπου στην ηλικία των 5,5 με 6 χρόνων. Επειδή είχα υπολείμματα ακοής και άκουγα κάποιες λέξεις μπόρεσα και να της πω προφορικά. Ωστόσο σχεδόν σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού έκανα λογοθεραπεία, για να μπορέσω να μιλήσω καλύτερα!" (Γιάννης)

"Άργησα πολύ να μιλήσω και για αυτό έκανα συνέχεια μαθήματα λογοθεραπείας. Νομίζω ότι 7 χρονών πρέπει να είπα τις πρώτες λέξεις. Σε όλο το Δημοτικό έκανα μαθήματα λογοθεραπείας και αυτό με βοήθησε πολύ γιατί σήμερα μιλάω πάρα πολύ καλά τα ελληνικά. Άλλωστε αυτή είναι και η μητρική μου γλώσσα!" (Μάγδα)

"Έκανα πάρα πολλά μαθήματα λογοθεραπείας και μίλησα γύρω στα 5, καλά τα ελληνικά τα έμαθα όπως όλα τα παιδιά, στο Δημοτικό Σχολείο." (Κατερίνα)

"Τα ελληνικά τα έμαθα περίπου 8 ετών, πηγαίνοντας στο ειδικό δημοτικό σχολείο κωφών και βαρήκοων. Το επίπεδο στο ειδικό σχολείο είναι λίγο χαμηλό, αλλά εγώ κατέκτησα την ελληνική γλώσσα σε ικανοποιητικό βαθμό γιατί με βοηθούσαν πάρα πολύ οι γονείς μου στο σπίτι." (Θωμάς)

Ωστόσο, σημειώθηκαν και 3 περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν ότι ακόμη και σήμερα δεν έχουν αναπτύξει σε ικανοποιητικό επίπεδο την ομιλούμενη γλώσσα (κατά κύριο λόγο σε προφορικό επίπεδο). Σε μία εκ των τριών αυτών περιπτώσεων η ερωτώμενη ανέφερε, μάλιστα, ότι δεν γνωρίζει την Ελληνική γλώσσα σε προφορικό επίπεδο, παρά μόνο σε γραπτό.

"Ελληνικά έμαθα πολύ λίγα στο σχολείο το Δημοτικό που πήγαινα σε ειδικό κωφών και μετά λίγο καλύτερα στο Γυμνάσιο, που πήγα σε ακουόντων. Όμως, γενικά δεν είχα καθόλου προφορικό λόγο και για αυτό πριν από 12-13 χρόνια, όταν ήμουν 22-23 χρονών πήγα μόνος μου σε λογοθεραπεία να κάνω μαθήματα. Έκανα δύο χρόνια και μετά σταμάτησα γιατί κουράστηκα και με τη δουλειά. Σήμερα μιλάω κάπως, αλλά όχι πολύ καλά." (Βλαδίμηρος)

"Άργησα να μάθω την Ελληνική γλώσσα. Οι γονείς μου ήταν και οι δύο κωφοί και επικοινωνούσαμε με την παντομίμα. καθώς δεν γνώριζαν ούτε τα Ελληνικά, ούτε την νοηματική γλώσσα. Περίπου σε ηλικία 11-12 χρονών, στο σχολείο, μεγάλος, άρχισα να μαθαίνω και να γράφω Ελληνικά. Μέχρι τότε δεν ήξερα καθόλου. Όμως ακόμα και σήμερα που είμαι 39 χρονών δεν μιλάω καθαρά τα Ελληνικά. Γνωρίζω να γράφω πολύ καλά αλλά δεν έχω σωστή άρθρωση και καθαρό λόγο. Άργησα πολύ να ξεκινήσω μαθήματα λογοθεραπείας. Ήμουν σχεδόν 30 χρονών. Σήμερα συνεχίζω τα μαθήματα λογοθεραπείας γιατί πιστεύω ότι πρέπει να γνωρίζεις και τις δύο γλώσσες, για να υπάρχεις και στους δύο κόσμος, και σε αυτόν των ακουόντων και σε αυτόν των κωφών." (Βίκτωρας)

"Δεν μιλάω ελληνικά και δεν χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο πολύ. Η φωνή μου και η άρθρωση μου δεν είναι καλή. Μια χαρά είμαι με την νοηματική. Ξέρω λίγα Ελληνικά τα οποία έμαθα στο ειδικό σχολείο κωφών που πήγαινα και μετά καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής μου. Ξέρω μόνο να γράφω!" (Αφροδίτη)

Εκμάθηση ομιλούμενης κάτω των 3 ετών (προφορικός-γραπτός λόγος)	**11**
Εκμάθηση ομιλούμενης σε μεγαλύτερη ηλικία	**6**
Μη επαρκής ανάπτυξη ομιλούμενης γλώσσας (κυρίως σε προφορικό επίπεδο)	**3**

3.2. Γνώση Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας

3.2.1. Ηλικία εκμάθησης Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας

Έχει αναφερθεί πολλάκις ότι οι γλωσσικές συνήθειες των βαρήκοων-κωφών ατόμων ποικίλλουν. Σε 1 περίπτωση η συνεντευξιαζόμενη ανέφερε ότι "*ο κόσμος της είναι η νοηματική*" , η οποία αποτελεί το μέσο επικοινωνίας στα περισσότερα πλαίσια της καθημερινής της ζωής. Φυσικά, το γεγονός αυτό δεν συνεπάγεται ότι η ίδια δεν κάνει χειλεανάγνωση και δεν χρησιμοποιεί τον προφορικό λόγο.

"Η νοηματική είναι η μητρική μου γλώσσα. Την έμαθα από τότε που γεννήθηκα, αφού όλοι είμαστε κωφοί στην οικογένεια μου. Με όλους επικοινωνούσα σε αυτή τη γλώσσα και σήμερα κάνω το ίδιο. Είναι η γλώσσα μου, μόνο η νοηματική!" (Αφροδίτη)

Στον ιδιαίτερα ανομοιογενή πληθυσμό των κωφών-βαρήκοων ατόμων σημειώθηκαν περιπτώσεις (4), κατά τις οποίες τα άτομα πίστευαν ότι η νοηματική δεν υφίσταται ως ολοκληρωμένη γλώσσα. Σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις (3) αναφέρθηκε ότι η στάση τους αυτή απέναντι στην νοηματική γλώσσα διαμορφώθηκε από προσωπικές τους αρνητικές εμπειρίες με άτομα που τη χρησιμοποιούν (νοηματιστές κωφοί) ή τη μεταδίδουν (διερμηνείς).

"Θέλω να σου εμπιστευτώ κάτι. Πριν χρόνια έκανα μία γνωριμία με ένα πολύ καλό παιδί, εντελώς κωφό. Προσπάθησε να μου μάθει την νοηματική και πραγματικά έμαθα κάποια πράγματα και τα χρησιμοποιούσα παράλληλα με τον προφορικό λόγο. Τα κατάφερνα, λοιπόν, αλλά με προβλημάτισαν πολλά πράγματα.. Αφενός ήταν πολύ κακής εκπαιδεύσεως, ό,τι ήξερε σαν πνευματικό επίπεδο δεν ξέφευγε από επίπεδο μίας καθαρά "φασιστικής" οικογένειας, και αφετέρου η οικογένεια του προσπάθησαν να μου επιβάλλουν να χρησιμοποιώ μόνο την νοηματική και να σταματήσω να μιλάω προφορικά. Εγώ δεν το δέχτηκα φυσικά αυτό και η σχέση μας τελείωσε μετά από περίπου 1 χρόνο. Και όλα αυτά για να μάθω σαν εναλλακτική την νοηματική." (Βασίλης)

"Εγώ είχα μία φίλη που τελείωσε δασκάλα και για έξτρα μόρια διορισμού στο δημόσιο έμαθε νοηματική. Προθυμοποιήθηκε να με μάθει και εγώ στην αρχή ήμουν έτσι και έτσι. Αυτό έγινε πριν από 5 χρόνια. Τότε δεν ήξερα τι ακριβώς γίνεται γύρω από τους διερμηνείς και την νοηματική γλώσσα, όταν κάποια στιγμή με πλησίασε ένας διερμηνέας και μου είπε να μάθω την νοηματική γιατί είμαι κωφή και αυτή είναι η γλώσσα μου. Γιατί να το κάνω αυτό; Για να είμαι εξαρτημένη; Δεν μπορώ να φανταστώ τον εαυτό μου να χρησιμοποιώ μόνο την νοηματική και όχι τον προφορικό λόγο,

εφόσον είμαι σε θέση να το κάνω αυτό. Θέλω να σου εξηγήσω και να καταλάβεις ότι εδώ και χρόνια ο κωφός ή ο βαρήκοος είναι συνδεδεμένος από κάποιους με την φράση "δεν μπορεί να μιλήσει". Πρέπει να ξέρει νοηματική για να μιλήσει. Αν μιλάς, όπως εγώ για παράδειγμα, δεν έχεις πρόβλημα. Δεν είναι, όμως, έτσι γιατί υπάρχουν και άτομα που ξέρουν νοηματική αλλά η μητρική τους γλώσσα είναι τα ελληνικά και είναι και ανεξάρτητοι και μορφωμένοι. Έχουν στήσει, λοιπόν, κάποιοι έναν χορό εις βάρος όλων εμάς των κωφών και των βαρήκοων που προσπαθούν να μας επιβάλλουν την νοηματική ως κύρια γλώσσα, προκειμένου τα κονδύλια που δίνει το κράτος για εμάς, τα οποία θα μπορούσαν να διατεθούν για τη αγορά ακουστικών, κοχλιακών, εισαγωγή υπότιτλων κλπ. να τα παίρνουν εκείνοι και να κερδοσκοπούν εις βάρος μας. Με αυτά που ανέφερα ο κόσμος θα γινόταν πιο προσβάσιμος για εμάς και αυτά τα λεφτά δεν θα διαθέτονταν σε διερμηνείς, οι οποίοι θα μας ακολουθούν παντού, ακόμα και στο περίπτερο για να πάρουμε τσίχλες. Φαντάζεσαι να είχες γεννηθεί κουφή και ενώ θα μπορούσες να ακούσεις με κοχλιακό, που το κράτος θα στο διέθετε δωρεάν αμέσως ώστε να αναπτύξεις την ομιλία σου και να μπορέσεις να πάς σε έναν κανονικό σχολείο για να μορφωθείς και να ανοίξεις τα φτερά σου, να σε ανάγκαζαν να μείνεις στην ησυχία σου, να μιλάς στην νοηματική, να πας σε ανάλογο σχολείο, να μείνεις αμόρφωτος και να στηρίζεσαι σε όλη σου τη ζωή στα τρίτα πρόσωπα -στους διερμηνείς- για να κάνεις απλές δουλειές της καθημερινότητας, που θα μπορούσες πολύ εύκολα να κάνεις μόνο σου. Και όλα αυτά για να πλουτίζουν άλλοι εις βάρος σου. Με την νοηματική, λοιπόν, ανοίγουν νέες θέσεις εργασίας και πληρώνουμε διερμηνείς και δασκάλους για να πλουτίζουν κάποιοι τρίτοι που μια χαρά ακούν και δεν είναι καθόλου κουφοί. Εκεί εξοργίζομαι. Αλλιώς δεν έχω πρόβλημα με αυτούς που τη χρησιμοποιούν την νοηματική για προσωπικές τους βαθύτερες ψυχολογικές ανάγκες. Όχι, όμως, να πλουτίζουν άλλοι εις βάρος μας. Είναι απαράδεκτο να μας απομονώνουν γιατί θέλουν να πλουτίζει η τσέπη τους. Φαντάσου, σχολείο για κωφούς, άρα δάσκαλοι, άρα διερμηνείς, άρα διορισμοί σε δημόσιες υπηρεσίες κλπ., ενώ αν δεν κοιτούσαν την πάρτη τους, λύσεις υπάρχουν για να ζούμε και εμείς όσο το δυνατόν πιο φυσιολογικά και ανεξάρτητα. Με λίγα λόγια, γιατί να αναγκάσουν κάποιον κωφό να μάθει νοηματική και να πληρώνουν τον δάσκαλο και τον διερμηνέα εφόσον τα κονδύλια αυτά μπορούν να διατεθούν στην αγορά και στην τοποθέτηση ενός κοχλιακού και να μάθει ο κουφός πρώτα να ακούει και μετά να μιλάει όπως εσύ; Αυτοί, λοιπόν, που προωθούν την νοηματική δεν είμαστε εμείς οι κωφοί και βαρήκοοι αλλά οι διερμηνείς που επωφελούνται των κονδυλιών που το κράτος δίνει για εμάς, αλλά τα παίρνουν αυτοί."

(Τζένη)

"Δεν έχω μάθει και δεν πρόκειται να μάθω ποτέ την νοηματική, καθώς δεν υπάρχει λόγος. Έχετε ακούσει για τον" παγκούφιο πόλεμο"; Είναι ένας όρος που εμείς οι μεταγλωσσικά κωφοί και κάτοχοι της ελληνικής γλώσσας δημιουργήσαμε όταν διαπιστώσαμε όλα τα ανατριχιαστικά πράγματα που υποστηρίζουν τα άτομα που ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών (κωφοί γονείς προσεύχονται να γεννήσουν κωφά παιδιά καθώς θεωρούν ότι η κώφωση είναι ευλογία, κωφή μητέρα θέλει να κάνει έκτρωση όταν μαθαίνει ότι το παιδί που κυοφορεί είναι ακούων, δάσκαλοι νοηματικής

εκπαιδεύουν τους μαθητές τους να λένε ότι ακόμα και αν υπήρχε ένα χάπι που θα μπορούσαν να ακούν, αν το έπαιρναν, δεν θα το έκαναν γιατί η κώφωση είναι ευλογία και όχι αναπηρία κλπ.). Υπάρχει, λοιπόν, αυτός ο πόλεμος ανάμεσα σε αυτούς που υποστηρίζουν την νοηματική -είτε είναι ακούοντες, είτε είναι κωφοί- και σε όλους εμάς που δεν την θέλουμε για να πλουτίζουν οι διερμηνείς. Όλοι, λοιπόν, αυτοί που χρησιμοποιούν μόνο την νοηματική γλώσσα δεν έχουν συναίσθηση του τι συμβαίνει στον κόσμο γύρω τους. Δεν μπορούν να ενημερωθούν ή να επικοινωνήσουν, και αυτό το έχουν εκμεταλλευτεί οι ακούοντες στήνοντας την κοινότητα των Κωφών με αποτέλεσμα να ζητάνε και να πετυχαίνουν επιδοτήσεις., χορηγίες και πολλά προνόμια. Για αυτό και θεωρούν τα κοχλιακά και κάθε νίκη της ιατρικής ή της τεχνολογίας, ως κωφοκτονία για αυτούς. Δηλαδή, κάνουν οτιδήποτε μπορούν για να συνεχίσει να υπάρχει η αναπηρία." (Κλέαρχος)

"Δεν γνωρίζω την νοηματική και δεν πρόκειται να την μάθω ποτέ. Εφόσον είμαι ικανή, με την πρόοδο της τεχνολογίας, να μιλάω κανονικά και να ακούω καλύτερα, γιατί να επιλέξω να κάνω κουπεπέ; Μιλάω κανονικά και καταλαβαίνω διαβάζοντας τα χείλη. Εφόσον μπορώ να επικοινωνώ χωρίς τη διαμεσολάβηση του διερμηνέα, γιατί να επιλέξω την νοηματική, όπου πρέπει να μεσολαβήσει διερμηνέας για να μεταφέρει τα λόγια σου στους άλλους; Δεν θέλω να στηρίζομαι σε όλη μου τη ζωή σε ένα τρίτο πρόσωπο για να μπορώ να επικοινωνώ. Εγώ υποστηρίζω την αυτονομία μας και τις αδιαμεσολάβητες σχέσεις όσο αυτό είναι δυνατόν!" (Στέλλα)

Ωστόσο, υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό (15) κωφών και βαρήκοων ατόμων που επιλέγει να χρησιμοποιεί τόσο την νοηματική, όσο και την ομιλούμενη. Σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις (12) αναφέρθηκε ότι η εκμάθηση της ΕΝΓ σημειώθηκε σε μεγαλύτερη ηλικία. Φυσικά υπήρξαν και περιπτώσεις (3) στις οποίες σημειώθηκε ότι η νοηματική αποτέλεσε την πρώτη γλώσσα των ατόμων, καθώς η εκμάθηση της επιτεύχθηκε πριν την εκμάθηση της ομιλούμενης.

"Έπειτα από παρότρυνση της μητέρας μου (η οποία είναι επίσης κωφή. Έχασε σχετικά πρόσφατα την ακοή της -σε μεγάλο βαθμό- το 2007, λόγω ιγμορίτιδας. Μέχρι τότε άκουγε κανονικά) καθώς τα δικά μου μυαλά ήταν στον αέρα, αποφάσισα να μάθω την νοηματική σε ηλικία 18 χρόνων. Επίσης, μετά μπήκα και στο Πανεπιστήμιο και θέλοντας να γνωρίσω και άλλους κωφούς έτσι άρχισα να την μαθαίνω. Το είδα σαν μάθημα και με ενδιέφερε πολύ κιόλας." (Χαρά)

"Την νοηματική θέλησα για προσωπικούς λόγους και αποφάσισα να την μάθω πρώτη φορά στα 24 μου και σήμερα βρίσκομαι ανάμεσα και στους 2 κόσμους. Όπως σου είπα γεννήθηκα και μεγάλωσα ακούοντας. Ακόμα ακούω αλλά με τον τρόπο μου, επομένως η μητρική μου γλώσσα είναι τα Ελληνικά." (Θάνος)

"Την νοηματική γλώσσα την έμαθα σε μεγαλύτερη ηλικία, όταν ήμουν 25 χρονών. Οι λόγοι που με οδήγησαν να μάθω την νοηματική είναι τόσο προσωπικοί, όσο και επαγγελματικοί. Να μην ξεχνάμε, ότι τα ελληνικά είναι η μητρική μου γλώσσα, αλλά και με την νοηματική εκφράζομαι πολύ καλά!" (Τασία)

"Από προσωπική μου πρωτοβουλία πήγα σε κέντρο για να μάθω την νοηματική όταν ήμουν 20 χρονών. Μέχρι τότε επικοινωνούσα με παντομίμα και με τον γραπτό λόγο. Αισθανόμουν την ανάγκη να μάθω νοηματική γιατί είμαι κωφός και αυτή είναι η γλώσσα μου. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα μάθω Ελληνικά. Και οι δύο γλώσσες είναι πολύ σημαντικές για ένα άτομο με απώλεια ακοής. Η νοηματική καλύπτει βαθύτερες επικοινωνιακές ανάγκες, ενώ η ομιλούμενη Ελληνική σου δίνει τη δυνατότητα να μιλήσεις και να επικοινωνήσεις με άτομα που δεν είναι κωφά και που δεν γνωρίζουν την νοηματική." (Βίκτωρας)

"Έμαθα την νοηματική στα 15 μου χρόνια που άλλαξα σχολείο και πήγα στο Ειδικό Επαγγελματικό Λύκειο για κωφούς και βαρήκοους μαθητές." (Πάρης)

"Την νοηματική γλώσσα την έμαθα 20 χρονών, όταν πέρασα στο Πανεπιστήμιο. Μέχρι τότε δεν ήξερα αλλά πάντα ήθελα και ονειρευόμουν να την μάθω. Το έβλεπα στις ειδήσεις και ζητούσα από τη μαμά μου να την μάθω και εγώ. Δεν με είχε πάει όταν ήμουν μικρή αλλά δεν πειράζει, την έμαθα μεγαλώνοντας. Επίσης μου άνοιξε πόρτες και για δουλειά." (Μάγδα)

"Αποφάσισα να μάθω τη νοηματική όταν ήμουν πιο μεγάλη, περίπου 22 χρονών. Είμαι πολύ χαρούμενη που πλέον ξέρω τη νοηματική και επικοινωνώ και με αυτήν." (Βιργινία)

"Αποφάσισα να μάθω την νοηματική, με δική μου πρωτοβουλία, στα 20 χρόνια." (Κίμωνας)

"Αποφάσισα να μάθω την νοηματική το 2003. Τότε πήγα στην Πόλη Χ και παρακολούθησα ένα σεμινάριο Ειδικής Αγωγής και γενικά ψάχνομαι πολύ και την μαθαίνω μόνη μου. Δεν πήγα σε κάποιον για να μου την μάθει και δεν έχω πάρει την Επάρκεια. Την αγαπώ πολύ, όμως, αυτή τη γλώσσα. " (Κατερίνα)

"Έμαθα την νοηματική περίπου στα 17 μου χρόνια, όταν συνάντησα έναν άλλον κωφό, που τη χρησιμοποιούσε!" (Αλεξία)

"Έμαθα την νοηματική όταν ήμουν 24 χρονών. Η πρώτη μου γλώσσα είναι η γραπτή ελληνική (αν και είχα γεννηθεί με ακοή και μιλούσα την παιδική ελληνική γλώσσα, η προφορική ελληνική σταμάτησε απότομα και δεν εξελίχθηκε). Είμαι περισσότερο εξοικειωμένος με την γραπτή ελληνική. Την ελληνική νοηματική γλώσσα, την οποία έχω μελετήσει και εξασκήσει μέσα μου λόγω ενδιαφέροντος και εσωτερικών κινήτρων, την κατέχω πολύ καλά - μπορώ να πω ότι είμαι εντελώς δίγλωσσο (ή ακριβέστερα πολύγλωσσο) άτομο." (Χάρης)

"Δυστυχώς δεν γνωρίζω ακόμα την νοηματική γλώσσα σε επίπεδο που να μπορώ να επικοινωνήσω με άνεση. Δεν μπορώ, δηλαδή, να τη χρησιμοποιήσω με ευχέρεια. Γνωρίζω μονάχα κάποιες λέξεις. Δεν μπορώ να συντάξω ολοκληρωμένη πρόταση. Πριν περίπου 1 μήνα, στην ηλικία των 43 ετών, πήρα την απόφαση να μάθω νοηματική γιατί αισθάνομαι ότι κουράστηκα να προσπαθώ να επικοινωνήσω μονάχα με τον προφορικό λόγο. Πολλές φορές γίνομαι κουραστικός, καθώς δεν ακούω πάντα τι λένε οι φίλοι μου ή οι γονείς μου και ζητάω συνεχόμενες επαναλήψεις των όσων έχουν ειπωθεί. Δεν αισθάνομαι όμορφα. Νιώθω την ανάγκη να επικοινωνήσω βαθύτερα και ουσιαστικότερα με άτομα, τα οποία έχουν το ίδιο πρόβλημα με εμένα." (Γιάννης)

"Έμαθα την νοηματική γλώσσα 6 χρονών, όταν πήγα στο ειδικό δημοτικό σχολείο για κωφούς και βαρήκοους μαθητές. Είναι η πρώτη γλώσσα που έμαθα και μέσω αυτής επικοινώνησα ολοκληρωμένα και για αυτό η νοηματική είναι η μητρική μου γλώσσα." (Θωμάς)

"Την νοηματική την έμαθα σαν μητρική μου γλώσσα. Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου κάνω νοήματα. Αυτή είναι η μητρική μου γλώσσα, όπως εσύ έμαθες να μιλάς τα ελληνικά." (Βλαδίμηρος)

"Η νοηματική γλώσσα είναι η μητρική μου γλώσσα. Την έμαθα από τους ακούοντες γονείς μου, όπως εσύ έμαθες τα ελληνικά από τους δικούς σου. Ήταν η πρώτη γλώσσα με την οποία επικοινώνησα!" (Φρόσω)

Εκμάθηση της νοηματικής κάτω των 3 ετών	**4**
Εκμάθηση νοηματικής άνω των 3 ετών	**12**
Μη εκμάθηση νοηματικής γλώσσας	**4**

Από τις παραπάνω αναλύσεις των συνεντεύξεων προκύπτει ότι:

Αποκλειστική χρήση ομιλούμενης (προφοριστές κωφοί)	**Χρήση νοηματικής στα περισσότερα επικοινωνιακά πλαίσια (νοηματιστές κωφοί)**	**Εναλλακτική χρήση ομιλούμενης και ΕΝΓ, αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο**
4	**3**	**13**

3.3. Γνώση ξένων γλωσσών

3.3.1. Ηλικία εκμάθησης ξένων γλωσσών

Στις περισσότερες περιπτώσεις (15) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες γνώριζαν ξένες γλώσσες, οι οποίες τους επέτρεπαν αποτελεσματική επικοινωνία στα ταξίδια τους στο εξωτερικό. Η αγγλική, η γαλλική, η ισπανική γλώσσα κλπ. είναι κάποιες από τις ξένες γλώσσες που γνωρίζουν ορισμένες περιπτώσεις βαρήκοων-κωφών ατόμων. Το γεγονός αυτό μας αποδεικνύει ότι τα άτομα με ακουστική απώλεια είναι ικανά να εκπαιδευτούν και να διευρύνουν τις ακαδημαϊκές τους γνώσεις, όπως και τα ακούοντα άτομα.

"'Άρχισα να κάνω μαθήματα Αγγλικών σε ηλικία 8 ετών και σήμερα κατέχω την γλώσσα αρκετά σε προφορικό και γραπτό επίπεδο." (Θάνος)

"Στην ηλικία των 15 έκανα μαθήματα αγγλικών. Έμαθα κάποια πράγματα άλλα δεν ήμουν ικανός να χρησιμοποιώ αποτελεσματικά τη γλώσσα. Στα 27 μου χρόνια αποφάσισα να κάνω πάλι μαθήματα και κατάφερα να μάθω και να χρησιμοποιώ αρκετά καλά τη γλώσσα σε προφορικό και σε γραπτό επίπεδο. Επίσης, στα 28-29 μου χρόνια έμαθα και διεθνή νοήματα για να μπορώ να επικοινωνώ και με άλλους κωφούς στα ταξίδια μου." (Πάρης)

"Στην ηλικία των 11 χρόνων αποφάσισα να μάθω την αγγλική γλώσσα. Σήμερα την κατέχω σε πολύ καλό βαθμό και την χρησιμοποιώ τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο. Επίσης, στα 12 χρόνια μου ξεκίνησα να μαθαίνω και γαλλικά. Δεν τα κατέκτησα τόσο καλά όσο τα αγγλικά, αλλά χειρίζομαι αρκετά καλά και τη γαλλική γλώσσα." (Στέλλα)

"Στα 10 μου ξεκίνησα να μαθαίνω αγγλικά και σήμερα θα μπορούσα να πω ότι τα χειρίζομαι αρκετά καλά τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο." (Τζένη)

"Σε ηλικία 19-20 χρόνων άρχισα να παρακολουθώ μαθήματα αγγλικών. Δεν χρησιμοποιώ την γλώσσα στον προφορικό λόγο, αλλά στο γραπτό την κατέχω σε αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο. Επίσης στα 30 μου άρχισα να μαθαίνω διεθνή νοήματα, γιατί άρχισα να κάνω πολλά ταξίδια και μου ήταν πολύ χρήσιμα στην επικοινωνία μου με κωφούς άλλων χωρών." (Βίκτωρας)

"Ξέρω κάπως τα αγγλικά σε γραπτό και προφορικό λόγο. Τα έμαθα στο Γυμνάσιο, αλλά δεν κατάφερα να πάρω ποτέ το lower." (Μάγδα)

"Σε ηλικία 9 χρονών άρχισα να μαθαίνω την Αγγλική γλώσσα. Σήμερα την κατέχω σχεδόν σε άριστό βαθμό, μόνο σε γραπτό επίπεδο. Επίσης, 13 ετών έκανα και λίγα μαθήματα Γαλλικών, αλλά ξέρω πολύ λίγο τη γλώσσα. σε επίπεδο γραπτού λόγου. Τέλος, 20 χρονών έμαθα και διεθνή νοήματα" (Χαρά)

"Σε ηλικία 14-15 ετών άρχισα να παρακολουθώ μαθήματα αγγλικών. Έχω κατακτήσει τη γλώσσα σε αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο, τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο. Αυτό, όμως, για το οποίο είμαι ιδιαίτερα περήφανος είναι οι γνώσεις μου στο πιάνο. Είμαι εξαιρετικά περήφανος που κατάφερα να φτάσω μέχρι την "μέση" που λέμε τις σπουδές και να περάσω τις ετήσιες εξετάσεις και να πάρω το δεκάρι που έπαιξα μία σονάτα Χάιντν και να είμαι ο μοναδικός σπουδαστής που μου έβαλε το βαθμό δέκα ένας από τους δυσκολότερους καθηγητές και διευθυντές του ωδείου." (Βασίλης)

"Χρησιμοποιώ κάπως ικανοποιητικά τα αγγλικά που είχα μάθει στο Γυμνάσιο, σε προφορικό και γραπτό λόγο." (Κλέαρχος)

"Δεν έχω πάρει το lower, αλλά ξέρω να μιλάω και να γράφω λίγα αγγλικά. Επίσης, γνωρίζω και πολύ λίγα Γερμανικά. Μεγάλη, ως φοιτήτρια ασχολήθηκα με τις ξένες γλώσσες." (Κατερίνα)

"21 άρχισα να μαθαίνω διεθνή νοήματα, 23 την αγγλική γλώσσα και 25 χρονών την ισπανική. Εντάξει, δεν τις ξέρω τέλεια, αλλά προσπαθώ!" (Κίμωνας)

"Σε ηλικία Δημοτικού ξεκίνησα να μαθαίνω Αγγλικά. Όμως, τότε προέκυψε η ανάγκη των Γαλλικών λόγω σχολείου (ήταν υποχρεωτικό μάθημα τότε) και τα συνέχισα στα 25, όπου και τα τελειοποίησα. Πλέον τα κατέχω σε πολύ καλό επίπεδο τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο. Γνωρίζω επίσης Γαλλικά, τα οποία έμαθα κατά τη διάρκεια του Γυμνασίου και του Λυκείου τόσο από το σχολείο, όσο και από ιδιαίτερα μαθήματα. Ακόμη ξέρω και ισπανικά. Σε ηλικία 19 χρονών αποφάσισα να τα μάθω γιατί θα πήγαινα ένα χρόνο Erasmus στην Ισπανία. Μου ήταν εύκολα γιατί τότε θυμόμουν ακόμα πολύ καλά και τη Γαλλική γλώσσα. Τέλος 30 χρονών αποφάσισα να μάθω και διεθνή νοήματα για να μπορώ να επικοινωνώ και με κωφούς στα ταξίδια μου!" (Τασία)

"Γνωρίζω κάπως της Αγγλική γλώσσα, μόνο σε γραπτό λόγο! Την έμαθα 13 χρονών. Επίσης τότε άρχισα να μαθαίνω και Ιταλικά τόσο σε γραπτό, όσο και σε προφορικό λόγο!" (Αλεξία)

"Γνωρίζω την αγγλική γλώσσα αρκετά αλλά μόνο σε γραπτό λόγο, καθόλου σε προφορικό. Την έμαθα στα 23 μου. Επίσης γνωρίζω και την αγγλική νοηματική γλώσσα και διεθνή νοήματα, τα οποία τα έμαθα όταν ήμουν 18 χρονών, όπου συμμετείχα για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό τουρνουά 5X5 κωφών." (Θωμάς)

"Το γλωσσικό μου ρεπερτόριο είναι ανεπτυγμένο, καθώς όπως σας είπα θα χαρακτήριζα τον εαυτό μου ως πολύγλωσσο. Στα 17 μου τελειοποίησα την Αγγλική γλώσσα την οποία κατέχω σε άριστο επίπεδο όσον αφορά το γραπτό λόγο. Επίσης, κατέχω άριστα σε γραπτό και προφορικό λόγο, αλλά και ως νοηματική τη Γερμανικής, την οποία τελειοποίησα στα 19. Ακόμη, κατέχω μέτρια τα Πορτογαλικά σε γραπτό λόγο (εκμάθηση 23 χρονών), καθώς και τα Λατινικά (εκμάθηση 26 χρόνων). Τέλος, γνωρίζω

διεθνή νοήματα (εκμάθηση 23 χρόνων) και Κυπριακή Νοηματική Γλώσσα (εκμάθηση 40 ετών). (Χάρης)

Ωστόσο, σημειώνεται ότι υπήρχαν και περιπτώσεις (5) ατόμων οι οποίες δεν γνώριζαν καθόλου, ή γνώριζαν ελάχιστα κάποια ξένη γλώσσα.

Δεν γνωρίζω ξένες γλώσσες, μόνο λίγο διεθνή νοήματα που έμαθα 22 χρονών." (Βιργινία)

"Δυστυχώς δεν γνωρίζω ξένες γλώσσες. Το μόνο που ξέρω είναι ελάχιστες λέξεις στα αγγλικά. Φυσικά η κατάσταση αυτή εμποδίζει τα ταξίδια μου στο εξωτερικό." (Γιάννης)

"Δεν ξέρω ξένες γλώσσες. Μόνο λίγο διεθνή νοήματα." (Βλαδίμηρος)

"Δεν γνωρίζω καμία ξένη γλώσσα, ούτε διεθνή νοήματα" (Αφροδίτη)

"Δεν ξέρω καθόλου ξένες γλώσσες!" (Φρόσω)

Κάποιες από τις ξένες γλώσσες που χαρακτηρίζουν τα γλωσσικά ρεπερτόρια ορισμένων κωφών-βαρήκοων ατόμων, συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα:

ΓΛΩΣΣΕΣ:	Αγγλικά	Γαλλικά	Γερμανικά	Ισπανικά	Διεθνή νοήματα	Καμία Ξένη Γλώσσα
	15	3	2	2	9	5

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει, επίσης, και ο ακόλουθος πίνακας, ο οποίος εστιάζει στον τρόπο χρήσης (προφορική επικοινωνία, γραπτή, νοηματική γλώσσα) των παραπάνω ξένων γλωσσών.

ΓΛΩΣΣΕΣ	Αγγλικά	Γαλλικά	Γερμανικά	Ισπανικά
Προφορική επικοινωνία	10	2	1	1
Γραπτή επικοινωνία	15	3	2	2
Ξένη Νοηματική Γλώσσα	1	0	1	0

4. Φοίτηση στο σχολείο

Η επιλογή του σχολείου φοίτησης είναι πολύ σημαντική για τη γνωστική και τη συναισθηματική ανάπτυξη των ατόμων με προβλήματα ακοής. Συνήθως, οι οικογένειες των κωφών παιδιών είναι αυτές που επιλέγουν το σχολείο που θα παρακολουθήσει το παιδί τους, ανάλογα με τις προσδοκίες που έχουν από αυτό, την ενημέρωση από τους γιατρούς, αλλά και τις δυνατότητες επιλογής. Σε αρκετές περιπτώσεις (1) αναφέρθηκε ότι, τα ίδια τα παιδιά, μεγαλώνοντας, επέλεξαν την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, καθώς αισθάνονταν ότι οι απαιτήσεις στο γενικό σχολείο ήταν ιδιαίτερα αυξημένες, με αποτέλεσμα να μην μπορούσαν να ανταποκριθούν σε αυτές. Τα συναισθήματα τα οποία βιώνουν κατά τη φοίτησή τους σε ένα σχολείο εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό τόσο από το κλίμα της τάξης και από τον/την εκπαιδευτικό, όσο και από τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους συμμαθητές τους. Στις περιπτώσεις των ατόμων που φοίτησαν μόνο σε σχολείο ακουόντων (14), αναφέρθηκε ότι η επιλογή και το κίνητρο των γονέων ήταν να εντάξουν τα κωφά παιδιά τους στον κόσμο των ακουόντων. Αντίστοιχα τα άτομα που φοίτησαν μόνο σε σχολείο κωφών (3) ανέφεραν ότι η επιλογή των γονέων τους στηρίχθηκε στην επιθυμία τους να μπορέσουν τα κωφά παιδιά τους να μεγαλώσουν σύμφωνα με τη φύση τους, χωρίς περαιτέρω δυσκολίες. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι αναφέρθηκαν και περιπτώσεις (3) όπου το παιδί φοίτησε σε σχολείο ακουόντων και μετά άλλαξε σχολικό πλαίσιο, πηγαίνοντας σε σχολείο κωφών, αλλά και το αντίστροφο.

4.1. Φοίτηση μόνο σε σχολείο κωφών

Σε ορισμένες περιπτώσεις (3) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες φοίτησαν μόνο σε σχολείο κωφών, ειδικά σχολεία κωφών και βαρήκοων ή οικοτροφεία, με αποτέλεσμα ο προφορικός και γραπτός τους λόγος να μην καλλιεργηθούν σε ικανοποιητικό βαθμό, τουλάχιστον στα πλαίσια του σχολείου. Χρησιμοποιούσαν κυρίως την χειλεανάγνωση, και την νοηματική γλώσσα κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας τους με άλλα άτομα. Εξαίρεση αποτελεί 1 περίπτωση, κατά την οποία η ερωτώμενη δήλωσε πώς παρόλο που φοίτησε (για κάποια χρόνια) σε σχολείο κωφών δεν χρησιμοποιούσε τη νοηματική, καθώς τότε απαγορευόταν η χρήση της στο συγκεκριμένο πλαίσιο (δες ενότητα *"Αλλαγή του περιβάλλοντος φοίτησης"*).

"Καθ'όλη τη διάρκεια των σχολικών μου χρόνων φοίτησα σε ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων. Δημοτικό πήγα στο σχολείο της Αργυρούπολης, ήταν ιδιωτικό, και μετά Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα στο ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων της Αγίας Παρασκευής. Το επίπεδο σε θέμα μόρφωσης στο ειδικό σχολείο είναι πολύ χαμηλό! Μετά έδωσα εξετάσεις και πέρασα σε μία σχολή, αλλά δεν κατάφερα να πάρω ποτέ το πτυχίο, ήταν πάρα πολύ δύσκολα!" (Αφροδίτη)

"Πήγα σε ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων και σε ενιαίο ειδικό επαγγελματικό Γυμνάσιο-Λύκειο για κωφούς και βαρήκοους μαθητές. Το επίπεδο είναι λίγο χαμηλό στα ειδικά σχολεία, αλλά εγώ έκανα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι, με βοηθούσαν πάρα πολύ και οι γονείς μου και δεν έμεινα ποτέ πίσω!" (Φρόσω)

Φοίτησα σε ειδικό Δημοτικό σχολείο κωφών και βαρήκοων μαθητών και σε ενιαίο ειδικό επαγγελματικό Γυμνάσιο-Λύκειο για κωφούς και βαρήκοους μαθητές. Το επίπεδο μπορεί να ήταν λίγο χαμηλό, αλλά εγώ ήμουν πολύ καλός γιατί με βοηθούσαν πάρα πολύ οι γονείς μου. Δεν αντιμετώπιζα κανένα πρόβλημα. Έδωσα εξετάσεις και πέρασα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Επίσης έχω κάνει και μεταπτυχιακό στην ειδική αγωγή." (Θωμάς)

Στον παρακάτω πίνακα σημειώνεται συσχέτιση των ατόμων που φοίτησαν σε ειδικό σχολείο κωφών/βαρήκοων και της εκμάθησης/κατάκτησης ξένων γλωσσών εκ μέρους τους.

Αποκλειστική φοίτηση σε ειδικό σχολείο κωφών-βαρήκοων	**Εκμάθηση ξένων γλωσσών**
3	**1**

4.2. Φοίτηση μόνο σε σχολείο ακουόντων

Σε ορισμένες περιπτώσεις (14) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες φοίτησαν μόνο σε σχολείο ακουόντων, όπου διδάχτηκαν μόνο την ομιλούμενη Ελληνική γλώσσα και όχι την νοηματική. Στις περισσότερες περιπτώσεις (13) η επιλογή αυτή ήταν απόφαση των γονέων, οι οποίο δεν ήθελαν να ετικετοποιηθεί το παιδί τους σε περίπτωση που παρακολουθούσε ειδική δομή. Σε κάποιες περιπτώσεις (1) η επιλογή αυτή ήταν μονόδρομος, καθώς, όπως αναφέρθηκε, ο συνεντευξιαζόμενος μαζί με την οικογένειά του ζούσε σε απομακρυσμένο μέρος, στο οποία δεν παρεχόταν σωστή ενημέρωση στους γονείς και η πρόσβαση στα σχολεία

κωφών ήταν δυσπρόσιτη. Όπως αναφέρθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους η προσαρμογή ήταν πολύ δύσκολη, αλλά με υπομονή, επιμονή και στήριξη τα κατάφεραν. Οι περισσότεροι (14) σημείωσαν ότι δυσκολεύονταν ιδιαίτερα στην παρακολούθηση των μαθημάτων, η διδασκαλία των οποίων γινόταν με γρήγορο ρυθμό, στον οποίο οι κωφοί μαθητές αδυνατούσαν να ανταποκριθούν. Ωστόσο, αναφέρθηκε ότι, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην επικοινωνία τους με τους συμμαθητές τους, οι σχέσεις τους ήταν αρκετά καλές και δεν αισθάνονταν απομονωμένοι. Στον κανόνα βέβαια αυτό, σημειώθηκαν και εξαιρέσεις, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις (9) αναφέρθηκε ότι οι συμμετέχοντες δέχτηκαν επιθέσεις και χλευασμούς από τους συμμαθητές τους (δες "*Σχέσεις με ακούοντες συνομηλίκους κατά τη σχολική φοίτηση*").

"Πήγα στο κανονικό σχολείο ακουόντων στο χωριό μου στην Πόλη Ψ. Οι γονείς μου δεν είχαν άλλη επιλογή. Δεν μπορούσα να πάω μόνος μου στην Αθήνα ή στην Θεσσαλονίκη. Με ήθελαν μαζί τους, ήμουν πολύ μικρός. Δυσκολευόμουν αρκετά στα μαθήματα, αλλά διάβαζα και ήμουν καλός μαθητής. Οι σχέσεις μου με τους συμμαθητές μου ήταν πολύ καλές. Δεν είχα προβλήματα. Δεν επικοινωνούσα τέλεια, χρησιμοποιούσαμε την παντομίμα, την χειλεανάγνωση και λίγο τον προφορικό λόγο -όσο μπορούσα- , αλλά δεν μαλώναμε και δεν είχα προβλήματα. Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα πάλι σε σχολείο ακουόντων. Τα προβλήματα ήταν και πάλι τα ίδια. Προσπάθησα πολύ και τα κατάφερα. Έδωσα εξετάσεις και πέρασα στην Πληροφορική. Δεν ήταν δική μου επιλογή, με επηρέασαν οι συγγενείς μου που πίστευαν ότι η κατάλληλη δουλειά για έναν κωφό είναι η Πληροφορική. Εμένα μου άρεσαν πολύ τα Μαθηματικά. Έδωσα ξανά εξετάσεις για να περάσω στο Μαθηματικό, που τόσο μου άρεσε. Τα κατάφερα. Τελείωσα το Πανεπιστήμιο και σήμερα δουλεύω στο τομέα μου και είμαι πολύ ικανοποιημένος για αυτό!" (Βίκτωρας)

"Πήγα σε σχολείο ακουόντων, και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Στην αρχή αισθανόμουν περίεργα, αλλά μετά το συνήθισα. Έδωσα εξετάσεις και σπούδασα στην Ιατρική, διότι θεωρούσα ότι πώς μέσω της Ιατρικής θα βοηθούσα τον εαυτό μου και άλλους με την ίδια πάθηση. Οι σπουδές της Ιατρικής είναι εξαιρετικά δύσκολες για όλους, πόσο μάλλον για εμένα που είχα πρόβλημα ακοής. Έκανα κάποια μαθήματα ωτορινολαρυγγολογίας στο Πανεπιστήμιο και ειδικεύτηκα στο κλάδο της κυτταρολογίας, ωστόσο, σήμερα εργάζομαι ως ποιήτρια." (Στέλλα)

"Σε σχολείο ακουόντων. Βέβαια οι γονείς μου αποφάσισαν να πάω σε ιδιωτικό δημοτικό σχολείο γιατί πίστευαν ότι εκεί οι δάσκαλοι θα με πρόσεχαν περισσότερο. Με τους συμμαθητές μου τα πήγαινα καλά. Δεν κάναμε κολλητή παρέα, αλλά δεν μαλώναμε. Επικοινωνούσαμε με τον προφορικό λόγο άλλα μερικές φορές δεν μπορούσα να αντιληφθώ όλα όσα έλεγαν γιατί δεν άκουγα καλά κάποια πράγματα και μετά μπερδευόμουν. Το ίδιο πάθαινα και μέσα στην τάξη, όταν παρακολουθούσα τους

δασκάλους. Πήγα σε Γυμνάσιο και Λύκειο ακουόντων. Μετά πέρασα σε ένα ΤΕΙ δομικών έργων και σήμερα δουλεύω ως ιδιωτικός υπάλληλος σε ένα γραφείο." (Γιάννης)

"Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα σε σχολείο ακουόντων. Δεν αντιμετώπισα ιδιαίτερες δυσκολίες στην προσαρμογή μου μέσα στην τάξη. Θα έλεγα ότι τα σχολικά μου χρόνια κύλησαν ομαλά. Έδωσα Πανελλήνιες εξετάσεις και κατάφερα να εισαχθώ στο Τμήμα Πληροφορικής. Εκεί λίγο, άρχισα να δυσκολεύομαι καθώς την περίοδο εκείνη αυξήθηκε και το ποσοστό βαρηκοΐας μου. Με διάβασμα, όμως, επιμονή και υπομονή κατάφερα να ολοκληρώσω τη σχολή μου και να πάρω το πτυχίο." (Θάνος)

"Στο Δημοτικό πήγα σε σχολείο ακουόντων και παρακολουθούσα το τμήμα ένταξης. Εκεί με βοήθησαν πάρα πολύ να αποκτήσω πολλές γνώσεις. Μετά Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα πάλι σε Γενικό, κανονικό ακουόντων δηλαδή, και πάλι έκανα πάρα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι και είχα βοήθεια. Μετά έδωσα εξετάσεις και σπούδασα ειδική αγωγή και σήμερα κάνω αυτό το επάγγελμα." (Βιργινία)

"Φοίτησα σε σχολείο ακουόντων και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Δυσκολευόμουν λίγο στα μαθήματα, αλλά ήμουν καλή μαθήτρια και με επιμονή και υπομονή τα κατάφερα και στην Γ' Λυκείου έδωσα εξετάσεις και πέρασα στον τμήμα ΦΠΨ την Αθήνας. Και εκεί δυσκολευόμουν λίγο αλλά με τη βοήθεια των ακουόντων φίλων μου και τις σημειώσεις που μου έδιναν μπόρεσα να περάσω τα μαθήματα. Άργησα λίγο να πάρω το πτυχίο μου αλλά σημασία έχει ότι το πήρα και σήμερα δουλεύω σαν καθηγήτρια στο ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων της Αργυρούπολης." (Μάγδα)

"Σε σχολείο ακουόντων πήγα καθ'όλη τη διάρκεια των σχολικών μου χρόνων. Δεν έδωσα εξετάσεις, πήγα σε μία σχολή για να γίνω ναυτικός που μου άρεσε πολύ και μετά πήγα να δουλέψω στα καράβια! Ήταν η πιο σωστή απόφαση που πήραν οι γονείς μου, το να φοιτήσω σε σχολείο ακουόντων, γιατί μπορεί να πέρασα πολύ δύσκολα σχολικά χρόνια, αλλά τουλάχιστον μορφώθηκα!" (Βασίλης)

"Σε σχολείο ακουόντων πήγαινα. Ήμουν πολύ καλή μαθήτρια, διάβαζα πολύ και πήγαινα παρακάτω στα μαθήματα μόνη μου για να μπορώ να την παρακολουθώ πιο εύκολα μέσα στην τάξη. Επίσης, φρόντιζα να κάθομαι σε θρανίο που να έχω καλή οπτική επαφή με τον καθηγητή ή την καθηγήτρια. Και κάπως έτσι κύλησαν τα σχολικά μου χρόνια. Μετά πέρασα σε ένα ΤΕΙ λογιστικής, όπου με βοηθούσαν πολύ οι συμφοιτητές και φίλοι μου με τις σημειώσεις. Τα παιδιά το είχαν καταλάβει ακόμα και πριν λάβω τη διάγνωση ότι κάτι δεν πήγαινε καλά και με βοηθούσαν πολύ και με σημειώσεις κατά τη διάρκεια του μαθήματος και στις οδηγίες του καθηγητή." (Τζένη)

"Καθ'όλη τη διάρκεια των σχολικών μου χρόνων φοίτησα σε σχολείο ακουόντων. Έδωσα εξετάσεις, διάβαζα πολύ, έκανα και πολλά ιδιαίτερα και πέρασα στο πανεπιστήμιο Οργάνωση και Διοίκηση επιχειρήσεων, μετά με κατατακτήριες εξετάσεις πέρασα ΦΠΨ στην Αθήνα και μετά πάλι με κατατακτήριες στο Π.Τ.Δ.Ε. στην Αθήνα.

Ήθελα να πάω στο Ειδικής Αγωγής του Βόλου, αλλά δούλευα παράλληλα και δεν γινόταν. Έχω κάνει και μεταπτυχιακό "Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης-Ειδική Αγωγή". Μου αρέσει πολύ το διάβασμα και τα καταφέρνω πολύ καλά!" (Κίμωνας)

"Πήγα σε σχολείο ακουόντων. Στο Δημοτικό περνούσα πολύ δύσκολα γιατί δεν καταλάβαινα καθόλου και τίποτα μέσα στην τάξη. Έκανα πάρα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα στ σπίτι και γενικά οι γονείς μου με βοηθούσαν πάρα πολύ για να μπορώ να προχωράω στα μαθήματα. Και Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα σε σχολείο ακουόντων. Από τη Β' Γυμνασίου άρχισα να καταλαβαίνω λίγο και με πάρα πολύ βοήθεια στο σπίτι και τελικά κατάφερα με πάρα πολύ προσπάθεια να περάσω στο πανεπιστήμιο Θετικών Επιστημών Προγραμματιστών." (Κατερίνα)

"Πήγα σε σχολείο ακουόντων και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Άκουγα λίγο, αλλά γενικά δυσκολευόμουν αρκετά στα μαθήματα!" (Κλέαρχος)

"Πήγα σε σχολείο ακουόντων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Δεν δυσκολευόμουν ιδιαίτερα μέσα στην τάξη. Έκανα και ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι και γενικά ήμουν καλή μαθήτρια! Σπούδασα στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών Ζωγραφική και στο ΤΕΙ Γραφιστικής Αθηνών. Επίσης, έχω κάνει μεταπτυχιακά ΤΠΕ σε Ειδική Αγωγή και Ψυχοπαιδαγωγική Ένταξης." (Τασία)

"Για 14 χρόνια (2 νηπιαγωγείο, 6 δημοτικό, 3 γυμνάσιο, 3 λύκειο) ήμουν πάντα σε σχολείο της γενικής εκπαίδευσης, ο μοναδικός κωφός μαθητής μέσα σε τάξη με ακούοντες. Βεβαίως αντιμετώπισα πολύ δυσάρεστες δυσκολίες προσαρμογής, αλλά και βελτίωσα αντισταθμιστικά την γραπτή μου έκφραση, ώστε να μπορώ να αντεπεξέρχομαι. Σπούδασα χημεία σε Πανεπιστήμιο της Ελλάδος και ακολούθως συνέχισα της σπουδές μου στο εξωτερικό, όπου έλαβα τον τίτλο του διδάκτορος φιλοσοφίας με βαθμό άριστα." (Χάρης)

"Καθ'όλη τη διάρκεια των σχολικών μου χρόνων φοίτησα σε σχολείο ακουόντων. Φυσικά ήτα δύσκολη η προσαρμογή μου και αντιμετώπιζα σοβαρό θέμα με κάποιους από τους καθηγητές, σε όλες τις βαθμίδες. Δηλαδή, οι καθηγητές δεν μιλούσαν καθαρά, κάποιοι άθελα τους βέβαια, και κάποιοι επειδή ήταν γελοίοι και δεν τους ενδιέφερε να προσπαθούσαν, παρόλο που γνώριζαν ότι υπήρχε άτομο με απώλεια ακοής μέσα στην τάξη τους. Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν εγώ να δυσκολεύομαι να τους παρακολουθήσω και αυτούς και τι μάθημα. Δεν με βοηθούσαν απλώς παρέδιδαν το μάθημα σαν αν μην υπάρχω και μιλούσαν καθαρά μόνο όταν το θυμούνταν ή καλύτερα μόνο όταν τους το υπενθύμιζα εγώ." (Χαρά)

Στον παρακάτω πίνακα σημειώνεται συσχέτιση των ατόμων που φοίτησαν σε γενικό σχολείο ακουόντων και της εκμάθησης/κατάκτησης ξένων γλωσσών εκ μέρους τους.

Αποκλειστική φοίτηση σε γενικό σχολείο ακουόντων	**Εκμάθηση ξένων γλωσσών**
14	**12**

4.3. Αλλαγή του περιβάλλοντος φοίτησης

Σε κάποιες περιπτώσεις (3) υπήρξε αλλαγή του περιβάλλοντος φοίτησης. Ένας από τους συνεντευξιαζόμενους, ενώ στην αρχή φοιτούσε σε σχολείο ακουόντων, μετά επέλεξε να αλλάξει σχολικό πλαίσιο και να φοιτήσει σε σχολείο κωφών. Ένας άλλος, ενώ στην αρχή φοιτούσε σε σχολείο κωφών, μετά επέλεξε να φοιτήσει σε σχολείο ακουόντων. Οι λόγοι που υπαγόρευσαν αυτές τις αλλαγές αφορούσαν κυρίως την μη επιτυχημένη προσαρμογή του παιδιού στη συγκεκριμένη σχολική δομή. Επίσης, άλλοι λόγοι που πιθανώς οδήγησαν σε μία τέτοια μετάβαση είναι η επιθυμία των γονέων να αποκτήσουν τα παιδιά τους επαρκέστερη και πιο ολοκληρωμένη μόρφωση, καθώς και η επιθυμία του ίδιου του παιδιού για νέες γνωριμίες και εμπειρίες. Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι ο ερωτώμενος άλλαξε περιβάλλον φοίτησης επειδή μετακόμισε σε περιοχή, όπου δεν υπήρχε σχολείο κωφών.

"Δημοτικό και Γυμνάσιο πήγα κανονικά σε σχολείο ακουόντων. Μέτα, στην πρώτη Λυκείου, ήθελα να πάω σε ειδικό Λύκειο κωφών για να γνωρίσω καινούρια άτομα που έχουν το ίδιο πρόβλημα με εμένα. Επίσης τα μαθήματα στο Γυμνάσιο δυσκολευόμουν πολύ να τα παρακολουθήσω. Στο σχολείο ακουόντων είχα φίλους και επικοινωνούσα αρκετά καλά με τους συμμαθητές μου με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Μετά έμαθα την νοηματική και στο σχολείο κωφών έκανα παρέα με κωφά άτομα και επικοινωνούσα στην νοηματική. Μου άρεσε περισσότερο και αισθανόμουν πιο άνετα και οικεία σε αυτό το σχολείο. Σπούδασα στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών."

(Πάρης)

"Είναι μεγάλη ιστορία! Δημοτικό πήγα σε σχολείο κωφών και γενικά δεν έμαθα πολλά πράγματα. Μετά, από την πρώτη Γυμνασίου μέχρι την πρώτη Λυκείου μετακομίσαμε στο χωριό της μαμάς μου και πήγα σε σχολείο ακουόντων. Άσε πολύ δύσκολα για εμένα που είχα συνηθίσει σε σχολείο κωφών και δεν τα πήγαινα καλά στα μαθήματα! Μετά πήγα πάλι πίσω στην Πόλη Α και δευτέρα Λυκείου πήγα σε σχολείο κωφών. Όταν

τελείωσα το σχολείο πήγα σε ΙΕΚ Μηχανολογίας. Μου άρεσε πολύ και το τελείωσα στα 2 χρόνια, κανονικά!" (Βλαδίμηρος)

"Εγώ πήγα ειδικό νηπιαγωγείο και μετά οι γονείς μου με έγραψαν στο ειδικό σχολείο του Μαρτίνου. Παλιά αυτό ήταν και οικοτροφείο. Στο σχολείο αυτό απαγορευόταν αυστηρά η νοηματική και αν κάποιος μας έβλεπε να νοηματίζουμε μας έβαζε αμέσως τιμωρία. Μόνο στα διαλλείματα κάναμε, αλλά και πάλι κρυφά. Εγώ στο σπίτι μου έκανα πάρα πολλά ιδιαίτερα μαθήματα λογοθεραπείας και Ελληνικών και την είχα μάθει αρκετά καλά την γλώσσα. Στο σχολείο λοιπόν Μαρτίνου τα παιδιά μάθαιναν μόνο Ελληνικά και μια φορά στην τετάρτη Δημοτικού η δασκάλα μου είπε να φύγω από το ειδικό σχολείο γιατί τα έχω μάθει τα Ελληνικά και να πάω σε κανονικό σχολείο ακουόντων για να μάθω περισσότερα! Έτσι στην πέμπτη Δημοτικού έφυγα και πήγα σε Γενικό Γυμνάσιο και Λύκειο. Έδωσα στην τρίτη Λυκείου εξετάσεις και πέρασα στο ΦΠΨ Αθηνών!" (Αλεξία)

Στον παρακάτω πίνακα σημειώνεται συσχέτιση των ατόμων που φοίτησαν τόσο σε ειδικό σχολείο κωφών/βαρήκοων, όσο κα σε γενικό σχολείο ακουόντων και της εκμάθησης/κατάκτησης ξένων γλωσσών εκ μέρους τους.

Άτομα που φοίτησαν τόσο σε ειδικό σχολείο κωφών/βαρήκοων, όσο και γενικό σχολείο ακουόντων	Εκμάθηση ξένων γλωσσών
3	2

Στον παρακάτω πίνακα διαφαίνεται με ακρίβεια ο αριθμός των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών που φοίτησε σε κάθε σχολικό πλαίσιο (ειδικό σχολείο κωφών-βαρήκοων, γενικό σχολείο ακουόντων, αλλαγή περιβάλλοντος φοίτησης).

Ειδικό σχολείο κωφών-βαρήκοων	Γενικό σχολείο ακουόντων	Αλλαγή περιβάλλοντος φοίτησης
3	14	3

5. Σχέσεις με συνομηλίκους κατά τη σχολική φοίτηση

Κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, και ιδιαίτερα κατά την εφηβεία, οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των συνομηλίκων είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη όλων των ανθρώπων. Τα κωφά άτομα τείνουν να αναπτύσσουν σχέσεις τόσο με ακούοντες, όσο και με κωφούς, καθώς στην

καθημερινή τους ζωή συναναστρέφονται και με τις δύο ομάδες. Η ομάδα ανθρώπων που τα κωφά άτομα επιλέγουν να συναναστρέφονται περισσότερο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σχολική δομή την οποία έχουν παρακολουθήσει. Έτσι, τα άτομα που φοιτούν σε ειδικό σχολείο κωφών πιθανότατα, κατά τα σχολικά τους χρόνια, να συναναστρέφονται περισσότερο με κωφά άτομα, σε αντίθεση με εκείνα που φοιτούν σε σχολείο ακουόντων, των οποίων οι παρέες θα αποτελούνται, ως επί το πλείστον, από ακούοντα άτομα.

5.1. <u>Σχέσεις με κωφούς συνομηλίκους</u>

5.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συνομηλίκους

Τα άτομα τα οποία φοίτησαν σε ειδικό σχολείο κωφών -τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα (6) είχαν την ευκαιρία να αναπτύξουν περισσότερες σχέσεις με κωφούς συνομηλίκους από τα άτομα τα οποία φοίτησαν αποκλειστικά σε σχολείο ακουόντων (14). Ωστόσο, σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι η συνεντευξιαζόμενη, παρόλο που παρακολούθησε γενικό σχολείο, είχε εξωσχολικές επαφές (περιορισμένες) με κωφούς συνομηλίκους. Ορισμένοι ερωτώμενοι (5) δήλωσαν ότι η επικοινωνία μεταξύ τους επιτυγχανόταν μέσω της νοηματικής, γεγονός που τους ευχαριστούσε ιδιαίτερα.

"Εγώ πήγα σε σχολείο κωφών και όλοι μου οι συμμαθητές ήταν κωφοί. Φυσικά επικοινωνούσαμε μέσω της νοηματικής και η επικοινωνία μας ήταν πάρα πολύ φυσική και καλή. Όπως επικοινωνούσες εσύ με τους συμμαθητές σου, έτσι επικοινωνούσα και εγώ, χωρίς κανένα εμπόδιο." (Αφροδίτη)

"Με τους συμμαθητές μου δεν αντιμετώπισα ποτέ και κανένα πρόβλημα. Ήμασταν αγαπημένοι και επικοινωνούσαμε αποτελεσματικά μέσω της νοηματικής γλώσσας. Το μόνο πρόβλημα που είχα στην αρχή αφορούσε στην προσαρμογή μου, επειδή με πείραζε που καταλάβαινα ότι τα αδέρφια μου (ακούοντες) πήγαιναν σε άλλο σχολείο και εγώ σε άλλο και εγώ αντιδρούσα. Μετά από 3-4 μήνες, όμως, το συνήθισα και αποφάσισα να το αποδεχτώ, οπότε από εκεί και πέρα όλα κυλούσαν ομαλά. Με τους κωφούς συμμαθητές μου επικοινωνούσαμε στη νοηματική." (Θωμάς)

"Με τους κωφούς συμμαθητές μου, στο σχολείο κωφών, επικοινωνούσαμε τέλεια στην νοηματική. Τα πήγαινα πάρα πολύ καλά με όλους τους συμμαθητές μου και γενικά μου άρεσε πολύ να πηγαίνω στο σχολείο για να βρίσκομαι με τους φίλους μου!" (Βλαδίμηρος)

"Δεν είχα ποτέ και κανένα πρόβλημα στο σχολείο κωφών με τους συμμαθητές μου. Κάναμε πολύ παρέα και ήμασταν αγαπημένοι. Επικοινωνούσαμε πάντα με την νοηματική και ελάχιστες φορές μπορεί να λέγαμε κάτι και προφορικά!" (Φρόσω)

Σε 1 περίπτωση ο συνεντευξιαζόμενος ανέφερε ότι η επικοινωνία με τους κωφούς συμμαθητές του επιτυγχανόταν τόσο με τη χρήση της νοηματικής, όσο και με την χρήση του προφορικού λόγου, γεγονός που μαρτυρά την ανάπτυξη μία διπολιτισμικής ταυτότητας.

"Εγώ γνώρισα κωφά συνομήλικα άτομα όταν πήγα στο Λύκειο. Τότε άρχισα να μαθαίνω και νοηματική και αυτό με βοήθησε πολύ στην επικοινωνία μου μαζί τους, η οποία στηριζόταν περισσότερο στην νοηματική, αλλά και στον προφορικό λόγο." (Πάρης)

Σημειώθηκαν, ωστόσο και 2 περιπτώσεις, κατά τις οποίες η επικοινωνία με τους κωφούς συμμαθητές ή εξωσχολικούς κωφούς φίλους βασιζόταν αποκλειστικά στη χρήση του προφορικού λόγου. Στην 1 περίπτωση, η επιλογή αυτή ήτα μονόδρομος, επειδή δεν υπήρχε εναλλακτική λύση, καθώς η νοηματική απαγορευόταν στα πλαίσια του συγκεκριμένου σχολείο, Εν αντιθέσει, στη δεύτερη περίπτωση αυτός ο τρόπος επικοινωνίας αποτελούσε καθαρά προσωπική επιλογή της ερωτώμενης.

"Με τους κωφούς συμμαθητές μου στο σχολείο κωφών δεν είχα ποτέ και κανένα πρόβλημα. Ήμασταν ΤΟ ΙΔΙΟ, γιατί να υπήρχαν προβλήματα; Μέσα στην τάξη επικοινωνούσαμε μόνο με τον προφορικό λόγο γιατί απαγορευόταν αυστηρά η νοηματική, αλλά έξω στα διαλείμματα κάναμε κρυφά μερικές φορές νοηματική!" (Αλεξία)

"Στο σχολείο μου δεν υπήρχαν άλλα βαρήκοα ή κωφά άτομα. Ήμουν η μόνη. Γνώριζα κάποια βαρήκοα-κωφά άτομα από άλλα σχολείο και ο τρόπος που επέλεγα να επικοινωνώ μαζί τους ήταν ο προφορικός λόγος και η χειλεανάγνωση!" (Στέλλα)

Τέλος, αναφέρθηκε και 1 περίπτωση όπου οι φιλικές σχέσεις του συνεντευξιαζόμενου, κατά τα σχολικά χρόνια, με κωφά άτομα ήταν μηδαμινές, εξαιτίας των επιθυμιών των γονέων.

"Δεν είχα επαφές με κωφούς όταν ήμουν στο σχολείο. Οι γονείς μου προτιμούσαν να κάνω παρέα περισσότερο με ακούοντες." (Γιάννης)

Επομένως από το σύνολο των 7 ατόμων που είχαν συναναστροφές με κωφούς συνομηλίκους κατά τα σχολικά χρόνια, προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

Επικοινωνία μέσω νοηματικής	Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός λόγος και χειλεανάγνωση)	Εναλλακτική χρήση ομιλούμενης και ΕΝΓ
3	1	2

5.2. Σχέσεις με ακούοντες συνομηλίκους

5.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με τους ακούοντες συνομηλίκους

Όπως έχει ήδη αναφερθεί αρκετοί από τους συνεντευξιαζόμενους και τις συνεντευξιαζόμενες φοίτησαν σε σχολείο ακουόντων είτε καθ'όλη τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, είτε κατά ένα μέρος αυτής (17), με αποτέλεσμα την καθημερινή τους επαφή με άτομα χωρίς απώλεια ακοής. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι μέσω της φοίτησης στο σχολείο ακουόντων, τα κωφά άτομα γίνονται πιο εύκολα αποδεκτά από τους ακούοντες συνομηλίκους τους και έτσι συνάπτουν περισσότερες κοινωνικές σχέσεις μαζί τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι σχέσεις μεταξύ κωφών και ακουόντων ήταν τυπικές και περιορίζονταν στις κοινές δραστηριότητες (7), ενώ σε άλλες περιπτώσεις (10) οι σχέσεις αυτές εξελίχθηκαν σε ουσιαστικές φιλίες.

"Στο σχολείο μου υπήρχαν μόνο ακούοντες και έκανα παρέα με αυτούς. Με κάποιους δεν τα πήγαινα πολύ καλά, αλλά δεν μαλώναμε. Με κάποιος άλλους ήμασταν φίλοι και κάναμε παρέα και έξω από το σχολείο. Επικοινωνούσαμε πιο πολύ με την παντομίμα και κάποιες λέξεις με τον προφορικό λόγο." (Βίκτωρας)

"Μέχρι και το Γυμνάσιο έκανα παρέα με τους ακούοντες. Έκανα παρέα, αφού ήμασταν στο ίδιο σχολείο. Δεν ήταν ακριβώς φιλίες. Θα το έλεγα καλές γνωριμίες. Επικοινωνούσαμε, κανονικά, με τον προφορικό λόγο. Τότε δεν είχα μάθει ακόμα τη νοηματική. Ωστόσο, μερικές φορές έκανα παντομίμα, χρησιμοποιούσα δηλαδή κάποια νοήματα (όχι ΕΝΓ). Από μικρός το έκανα αυτό." (Πάρης)

"Έκανα παρέα με τους ακούοντες συμμαθητές μου. Ήμασταν στο ίδιο σχολείο και φυσικά επικοινωνούσαμε προφορικά και με χειλεανάγνωση." (Στέλλα)

"Οι φιλίες μου από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου μέχρι και πριν 1-2 χρόνια ήταν πάντα με ακούοντες. Το ίδιο και στο σχολείο. Τα πηγαίναμε καλά και θα μπορούσα να

πω ότι ήμασταν πραγματικοί φίλοι αλλά πάντα κάτι υπήρχε στην επικοινωνία μαζί τους. Ένα κενό που προσπαθούσα να καλύψω με το να τους ζητάω να επαναλαμβάνουν συνεχώς τα όσα έλεγαν. Κάτι που τους κούραζε αρκετά." (Γιάννης)

"Στο σχολείο με τους συμμαθητές μου που ήταν ακούοντες τα πήγαινα πάρα πολύ καλά και πραγματικά δεν αντιμετώπιζα κανένα πρόβλημα στην επικοινωνία μαζί τους. Μιλούσαμε με τον προφορικό λόγο και εγώ για να τους καταλαβαίνω εκμεταλλευόμουν τα υπολείμματα ακοής μου σε συνδυασμό με τη χρήση ακουστικού και έκανα παράλληλα και χειλεανάγνωση." (Μάγδα)

"Ευτυχώς δεν είχα κανένα θέμα με τους συμμαθητές μου. Ίσως να έπεφτε λίγο δούλεμα τύπου "την μαρμελάδα δεν την βάζουμε στα αυτιά", αλλά πάντα απαντούσα "συγνώμη παιδιά όλο μπερδεύομαι". Και κάπως έτσι κύλησαν τα σχολικά μου χρόνια. Ούτε με τους συμφοιτητές μου στο πανεπιστήμιο είχα ποτέ θέμα. Άλλωστε οι φίλοι μου με παρότρυναν να το κοιτάξω άλλη μία φορά μήπως και πήγαινα σε καλύτερο γιατρό και έβρισκα ποιό είναι το πραγματικό πρόβλημα στην ακοή μου για να τον αποδεχτώ και να το βελτιώσω όσο περισσότερο μπορώ. Οι φίλοι μου ήταν οι πρώτοι που έμαθαν την διάγνωση. Είχα μία υπέροχη παρέα ως φοιτήτρια που με βοήθησε πάρα πολύ σε ό,τι χρειάστηκα μέχρι να βάλω ακουστικά αλλά ακόμα και μετά τα ακουστικά μέχρι και σήμερα, αφού το 100% της ακοής μου δεν το κατέκτησα ούτε με αυτά. Μαζί τους από τότε μέχρι τώρα επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση και περνάω πολύ καλά. Η επικοινωνία μας είναι τέλεια. Αυτοί είναι οι φίλοι μου και μαζί τους πηγαίνω σχεδόν σε όλες τις κοινωνικές περιστάσεις." (Τζένη)

"Δεν έχω δεχτεί ρατσισμό στο σχολείο. Η πόλη Κ είναι μία κλειστή κοινωνία και οι συμμαθητές μου με είχαν αποδεχτεί. Δεν είχα προβλήματα! Επικοινωνούσα με όλους στον προφορικό λόγο. Μερικές φορές, όταν έκανα χειλεανάγνωση μπορεί να μην καταλάβαινα κάτι αμέσως, αλλά ζητούσα επανάληψη και η συμμαθητές μου δεν είχαν κανένα πρόβλημα με αυτό." (Κατερίνα)

"Δεν είχα ποτέ πρόβλημα επικοινωνίας και γενικά κοροϊδίας με τους συμμαθητές μου όταν πήγα στο σχολείο ακουόντων. Με αγαπούσαν και με αποδέχονταν. Στην αρχή η μετάβαση ήταν λίγο δύσκολη και ερχόταν και η μαμά μου στο σχολείο για να με βοηθήσει να επικοινωνήσω και να γνωριστώ με τους συμμαθητές μου. Μετά, όμως, από πολύ λίγο καιρό ήταν όλα μια χαρά. Επικοινωνούσαμε λίγο στην παντομίμα, λίγο στην νοηματική που τους μάθαινα και λίγο στον προφορικό λόγο και όλα ήταν τέλεια. Μάλιστα έκανα και έναν πολύ καλό φίλο, που είναι και ο κολλητός κου σήμερα και του έχω μάθει νοηματική!" (Βλαδίμηρος)

Ωστόσο, αναφέρθηκαν και περιπτώσεις ατόμων (9) που αντιμετώπιζαν προβλήματα (άλλοι σε μικρότερο, ενώ άλλο σε μεγαλύτερο βαθμό) στις κοινωνικές σχέσεις με κάποιους (φυσικά όχι όλους) συμμαθητές τους.

"Σε όλα τα σχολικά μου χρόνια είχα μόνο ακούοντες συμμαθητές, από τους οποίους δεν μπορώ να πω ότι δέχτηκα ακριβώς ρατσισμό. Απλά αντιμετώπιζα τα ίδια προβλήματα που είχα και με τους ακούοντες καθηγητές μου. Παρόλο, λοιπό, που από το παιδικό σταθμό μέχρι και το Λύκειο ήμουν σε σχολεία με ακούοντες, ρατσισμό με την κυριολεκτική έννοια δεν έχω δεχτεί. Μόνο χαζές συμπεριφορές. Οι συμμαθητές μου και γενικά οι τότε παρέες συνομηλίκων εκτός σχολείου είχαν θέμα με την άρθρωση, όσον αφορά, δηλαδή, το κομμάτι της επικοινωνίας δεν προσπαθούσαν όσο χρειαζόταν. Άμα δεν καταλάβαινα κάτι, δεν είχαν την ανάλογη υπομονή να μου το ξαναπούν και φερόντουσαν περίεργα. Φυσικά, η στάση αυτή με στενοχωρούσε και με απογοήτευε." (Χαρά)

"Σε γενικές γραμμές μέτριες έως πολύ δυσάρεστες. Όμως με μερικούς είχα αναπτύξει καλούς δεσμούς φιλίας που τους διατηρώ και μέχρι σήμερα. Επικοινωνούσαμε με τον προφορικό λόγο και λίγο παντομίμα." (Χάρης)

"Σε γενικές γραμμές τα σχολικά μου χρόνια κύλησαν πολύ καλά και όμορφα. Υπήρξαν κάποια περιστατικά αλλά αντιμετωπιζόταν γρήγορα. Είχα πολλούς φίλους και μου έδειχναν σεβασμό. Τα περιστατικά bullying (που δέχτηκα επανειλημμένα από κάποια συγκεκριμένα άτομα) προερχόταν από άτομα πολύ χαμηλού κοινωνικού και εκπαιδευτικού επιπέδου αλλά και αυτά περιλάμβαναν μόνο κοροϊδίες. Δεν κατάλαβα τίποτα όσο περνούσαν τα χρόνια. Τις πρώτες δυσκολίες τις αντιμετώπισα στο χώρο εργασίας και αυτό γιατί δεν ήμουν αναγνωρισμένος με ΚΕΠΑ. Το τακτοποίησα και αυτό. Χρησιμοποιούσα και τον προφορικό λόγο και την παντομίμα στην επικοινωνία μου μαζί τους" (Θάνος)

"Στο γενικό σχολείο με τους συμμαθητές μου ήταν πολύ δύσκολα, με κορόιδευαν και γενικά δέχτηκα ρατσισμό. Όμως, με υποστήριζαν πολύ οι δάσκαλοι και τους ενημέρωναν ότι είμαι βαρήκοη και ότι πρέπει να με βοηθάνε και να με αγαπάνε και να με κάνουν παρέα, ακόμα και αν είμαι διαφορετική. Γενικά αντιμετώπισα προβλήματα μαζί τους και μέσα και έξω από την τάξη. Επικοινωνούσαμε κυρίως με τον προφορικό λόγο." (Βιργινία)

"Όταν άλλαξα σχολείο και πήγα στο Γυμνάσιο και Λύκειο ακουόντων οι παρέες μου μέσα στο σχολείο ήταν μόνο με ακούοντες. Οι συμμαθητές μου με αγαπούσαν πάρα πολύ και με υπερασπίζονταν σε όλα! Μερικές φορές είχα πρόβλημα με κάποιους μαθητές από άλλες τάξεις, με κορόιδευαν και με πείραζαν. Οι συμμαθητές μου όλοι με προστάτευαν και οι σχέσεις μας ήταν πάντα άριστες! Σε μερικούς είχα μάθει και κάποια νοήματα. Ήταν ελεύθερη η επικοινωνία μας. Χρησιμοποιούσαμε και νοήματα (παντομίμα) και τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση (εγώ)." (Αλεξία)

"Σαν παιδί ήμουν πολύ χαρούμενος χαρακτήρας, οπότε αυτό συντέλεσε στο να έχω πολλές φιλίες και εύκολα. Ωστόσο, στο Γυμνάσιο δέχτηκα πισώπλατα ρατσισμό από 2-3 παιδιά. Όλοι, οι υπόλοιποι συμμαθητές μου, όμως, όχι μόνο με ενημέρωσαν ανοιχτά για το τί ειπώθηκε για εμένα χωρίς να το ακούσω, αλλά με υποστήριξαν κιόλας. Οπότε η αγάπη αυτή που έπαιρνα από όλους τους άλλους με έκανε να μην με απασχολεί

ιδιαίτερα το τι λένε για εμένα αυτά τα 2-3 άτομα! Η επικοινωνία μας επιτυγχανόταν μέσω του προφορικού λόγου" (Τασία)

"Στο Δημοτικό είχα κάποια προβλήματα στις σχέσεις μου με τους συμμαθητές μου. Και στο Γυμνάσιο, αλλά λιγότερα. Με πείραζαν και εγώ αντιδρούσα πάρα πολύ άσχημα, με αποτέλεσμα να συνεχίζεται όλο αυτό (όχι σε επίπεδο bulling όμως, ευτυχώς). Στο Γυμνάσιο κατάλαβα ότι δεν μπορώ να το αλλάξω αυτό, είμαι αυτό που είμαι και σε όποιον αρέσω. Εξήγησα στους συμμαθητές μου ότι δεν φταίω εγώ που είμαι κωφός και ούτε ήταν επιλογή και άρχισαν να καταλαβαίνουν. Στο Λύκειο και σαν φοιτητής δεν είχα κανένα πρόβλημα. Ωστόσο, πάντα, από το Δημοτικό είχα κάποιους στενούς φίλους και ήμουν τυχερός για αυτό! Με αυτούς επικοινωνούσα με την ομιλούμενη, αλλά μερικές φορές μπορεί να έκανα και λίγο παντομίμα (δεν ήξερα νοηματική)." (Κίμωνας)

"Προβλήματα στην επικοινωνία και γενικά στις κοινωνικές σχέσεις με τους ακούοντες πάντα υπάρχουν, ακόμα και στις πιο ελαφριές βαρηκοΐες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πολλών ψυχολογικών προβλημάτων, ήδη από το Δημοτικό, αφού δεν έχεις φίλους, όπως έχουν οι υπόλοιποι συμμαθητές σου. Ζεις μονίμως με ένα άγχος, αλλά μαθαίνεις αναγκαστικά να επιβιώνεις και να συναναστρέφεσαι με όλους!" (Κλέαρχος)

"Οι κοινωνικές μου επαφές στο σχολείο ήταν σχεδόν μηδαμινές και γενικά πέρασα πολύ δύσκολα, καθώς φορούσα αυτά τα μεγάλα ακουστικά και είχα υποστεί πολλά καψόνια. Πολλές φορές θυμάμαι ότι με χτυπούσαν. Αγράμματοι και ρατσιστές ήταν όλοι τους. Δεν θέλω να μιλάω για αυτούς και να τους θυμάμαι." (Βασίλης)

Από το σύνολο των 17 ατόμων που φοίτησαν κάποια στιγμή της ζωής τους σε σχολείο ακουόντων προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, στον οποίο απεικονίζεται η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας με τους ακούοντες συμμαθητές:

Επικοινωνία με ακούοντες συνομηλίκους μέσω της ομιλούμενης (προφορικός λόγος και χειλεανάγνωση)	**10**
Επικοινωνία με ακούοντες συνομηλίκους μέσω ομιλούμενης, αλλά και παντομίμας (ελεύθερων νοημάτων)	**7**

6. Επαγγελματικές σχέσεις

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα (20) απασχολούνταν εργασιακά τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στον δημόσιο τομέα, γεγονός που όπως προαναφέρθηκε αποτελεί τυχαίο και όχι σκόπιμο περιστατικό. Δάσκαλοι, ιδιωτικοί υπάλληλοι σε τεχνικό γραφείο, συγγραφείς, ναυτικοί και λογιστές είναι κάποια από τα επαγγέλματα των

συμμετεχόντων. Σε ορισμένες περιπτώσεις (11) οι επαγγελματικές συναναστροφές τους περιορίζονται μόνο στην επαφή με τους ακούοντες, ενώ σε άλλες (9) υπάρχει επικοινωνία τόσο με ακούοντες, όσο και με κωφούς συναδέλφους.

6.1. Σχέσεις με κωφούς συναδέλφους

6.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συναδέλφους

Σε ορισμένες περιπτώσεις (9) οι συνεντευξιαζόμενοι, εκτός από τους ακούοντες συναδέλφους, είχαν και κωφούς. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το γεγονός αυτό συνέβαλλε στο να αισθάνονται τα κωφά άτομα πιο οικεία και πιο άνετα στον εργασιακό χώρο, καθώς δεν αποτελούσαν την εξαίρεση σε ένα περιβάλλον ακουόντων. Στις περισσότερες περιπτώσεις δηλώθηκε ότι η συνύπαρξη κωφών στον ίδιο επαγγελματικό χώρο ενθαρρύνει τα κωφά άτομα, ενώ παράλληλα τους καθιστά περισσότερο παραγωγικούς και ενεργητικούς, καθώς οι "κοινωνικές" συνθήκες εργασίας είναι περισσότερο ευνοϊκές για τους ίδιους (ανάπτυξη περισσότερων και πιο ουσιαστικών κοινωνικών σχέσεων, καλύτερη επικοινωνία).

"Δουλεύω στο Ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων Αργυρούπολης. Είμαι μαθηματικός. Στη δουλεία μου έχω πολλούς συναδέλφους κωφούς-βαρήκοους, αλλά και άλλους τόσους ακούοντες. Και με τους δύο έχω πολύ καλή επικοινωνία. Με τους κωφούς και βαρήκοους συναδέλφους μου επικοινωνώ στην νοηματική γλώσσα. Μερικές φορές μπορεί να χρησιμοποιήσουμε παράλληλα και τον προφορικό λόγο, αλλά λίγο. Αισθάνομαι πολύ όμορφα που στην δουλεία μου μπορώ να επικοινωνήσω και στην γλώσσα μου, γιατί αισθάνομαι ότι επικοινωνώ ουσιαστικά." (Βίκτωρας)

"Έχω εργαστεί σε ειδικό σχολείο κωφών-βαρήκοων και είχα τόσο κωφούς όσο και βαρήκοους συναδέλφους. Με τους κωφούς συναδέλφους επικοινωνούσα στην νοηματική γλώσσα. Γενικά εγώ χρησιμοποιώ πολύ και τον προφορικό λόγο, οπότε τις περισσότερες φορές μιλάω ταυτόχρονα. Μου αρέσει όταν έχω συναδέλφους κωφούς και συχνά αυτοί αποτελούν και κάποιους από τους φίλους μου και εκτός δουλείας." (Πάρης)

"Εργάζομαι ως δασκάλα στο ειδικό σχολείο κωφών και βαρήκοων της Αργυρούπολης. Εκεί δουλεύουν και άλλα κωφά άτομα με τα οποία επικοινωνώ τόσο με την νοηματική, όσο και με τον προφορικό λόγο. Πιο πολύ, όμως, με την νοηματική. Η επικοινωνία μας είναι πολύ καλή μπορώ να πω και με τους περισσότερους κάνουμε και πολύ παρέα εκτός δουλειάς." (Μάγδα)

"Είμαι δασκάλα στο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Πεύκης. Με τους κωφούς συναδέλφους μου επικοινωνώ στην νοηματική! Πέρυσι δούλευα σε σχολείο για παιδιά με αυτισμό και

δεν είχα κωφούς συναδέλφους. Φέτος, είναι τελείως διαφορετικά. Αισθάνομαι πολύ όμορφα και οικεία. Αυτή είναι η καταλληλότερη δουλειά για εμένα, είμαι στο είδος μου!" (Φρόσω)

"Δουλεύω στην Ομοσπονδία κωφών και φυσικά έχω κωφούς συναδέλφους με τους οποίους επικοινωνώ τέλεια μόνο στην νοηματική γλώσσα." (Αφροδίτη)

"Το επάγγελμά μου είναι εκπαιδευτικός και κάθε χρόνο δουλεύω σε διαφορετικό σχολείο. Στο παρελθόν είχε τύχει δύο φορές να έχω κωφούς συναδέλφους αλλά δεν κάναμε και ιδιαίτερη παρέα. Ωστόσο, μιλούσαμε και στην νοηματική και στον προφορικό λόγο, εξαρτάται τον κωφό/βαρήκοο, γιατί δεν γνωρίζουν όλοι την ΕΝΓ." (Τασία)

"Παλιά δούλευα σε μία σχολή και ήμουν δασκάλα νοηματικής! Τότε είχα κωφούς συναδέλφους και επικοινωνούσαμε τέλεια μέσω της νοηματικής. Σήμερα, δουλεύω ως τραπεζικός και δεν έχω κωφούς συναδέλφους!" (Αλεξία)

"Τώρα είμαι σε Γυμνάσιο-Λύκειο ακουόντων και δεν έχω κωφούς συναδέλφους. Παλιά, όμως δούλευα στο ειδικό Γυμνάσιο-Λύκειο και είχα έναν συνάδελφο κωφό που επικοινωνούσαμε και προφορικά και με νοηματική!" (Κατερίνα)

"Με τους κωφούς συναδέλφους μου επικοινωνώ με νοηματική." (Χάρης)

Από το σύνολο των 9 ατόμων που συνυπάρχουν με άλλα κωφά άτομα στον χώρο εργασίας προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός λόγος, γραπτός και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ**	**Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ**
0	**4**	**5**

6.2. Σχέσεις με ακούοντες συναδέλφους

6.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες συναδέλφους

Σε κάποιες περιπτώσεις (11) οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες δήλωσαν ότι στον εργασιακό χώρο έχουν μόνο ακούοντες συνάδελφους. Σε άλλες περιπτώσεις (9) αναφέρθηκε ότι υπήρχαν τόσο ακούοντες, όσο και κωφοί συνάδελφοι. Σε κάθε περίπτωση, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η συνύπαρξη κωφών και ακουόντων

στον ίδιο επαγγελματικό χώρο (και στις 20 περιπτώσεις τα κωφά είχαν ακούοντες συναδέλφους) συμβάλλει στην κατάρριψη των προκαταλήψεων για τους κωφούς (παλαιότερα υπήρχε η τάση οι ακούοντες να πιστεύουν ότι τα κωφά άτομα είναι ανάπηρα και συνεπώς ανίκανα να ανταπεξέλθουν σε οποιαδήποτε εργασία) και στην δημιουργία καλύτερων σχέσεων.

"Είμαι πτυχιούχος του Πανεπιστημίου Ιατρικής με εξειδίκευση στη κυτταρολογία. Έχω κάνει μεταπτυχιακό στην Λογοτεχνία και σήμερα έχω επιλέξει να εργάζομαι, όχι ως ιατρός, αλλά ως ποιήτρια. Στο επάγγελμά μου αυτό δεν έχω κωφούς συναδέλφους, αλλά μόνο ακούοντες, με τους οποίους φυσικά και επικοινωνώ μόνο προφορικά. Άλλωστε τι θα έκανα; Θα μιλούσα με κουπεπέ; Για ποιόν λόγο; Ποτέ δεν το κατάλαβα γιατί ένας άνθρωπος που η επιστήμη του έχει δώσει την δυνατότητα να βελτιώσει την ακοή του και να μιλάει, επιλέγει να κουπεπίζει. Εγώ λοιπόν χρησιμοποιώ μόνο τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση και η επικοινωνία μου με τους ακούοντες είναι, όχι απλά πολύ καλή, αλλά θα μπορούσα να την χαρακτηρίσω και άριστη!" (Στέλλα)

"Εγώ στο τεχνικό γραφείο που δουλεύω συναναστρέφομαι μόνο με ακούοντες. Εντάξει, και σε αυτή την περίπτωση ισχύει αυτό που έχω ήδη πει, ότι δηλαδή στην επικοινωνία μας υπάρχει ένα κενό που για να καλυφθεί χρειάζονται συνεχόμενες επαναλήψεις των όσων λέγονται από τους ακούοντες. Φυσικά, κάτι τέτοιο κουράζει πολύ τους ανθρώπους που συναναστρέφονται με εμένα, με αποτέλεσμα να τους κάνει να με αποφεύγουν. Και εμένα τον ίδιο κουράζει βέβαια! Οπότε εγώ την επικοινωνία μας θα την χαρακτήριζα από μέτρια έως καλή. Θέλω, επίσης, να πω ότι πλέον, για να μην γίνομαι κουραστικός, έχω σταματήσει να ζητάω να επαναλαμβάνουν συνέχεια τα όσα λένε και προτιμάω να μην καταλαβαίνω κάποια πράγματα από το να γίνομαι κουραστικός, με τίμημα βέβαια να μην είμαι τόσο καλός στην δουλειά μου." (Γιάννης)

"Δουλεύω σε ένα γραφείο ως βοηθός λογιστή και εκεί συναναστρέφομαι μόνο με ακούοντες με τους οποίους επικοινωνώ πάρα πολύ καλά στον προφορικό λόγο. Εγώ για να τους καταλαβαίνω χρησιμοποιώ και την χειλεανάγνωση." (Τζένη)

"Εργάζομαι ως νηπιαγωγός ειδικής Αγωγής και μέχρι σήμερα έχω συνυπάρξει σε σχολικές δομές μόνο με ακούοντες συναδέλφους, με τους οποίους επικοινωνώ στον προφορικό λόγο. Φυσικά και αντιμετωπίζω δυσκολίες, καθώς δεν μπορώ να καταλάβω πάντα ό,τι μου λένε. Ξέρεις είναι και λίγο άσχημο και αμήχανο να ζητάς από κάποιον να επαναλαμβάνει συνέχεια, ιδιαίτερα όταν αυτός δεν είναι και φίλος σου." (Χαρά)

"Μέχρι τώρα έκανα ιδιαίτερα μαθήματα σε φροντιστήριο με όριο ατόμων 2 ακούοντες ανά τμήμα. Το μεταπτυχιακό της ειδικής αγωγής που τρέχω αυτή τη στιγμή θα με βοηθήσει να ενταχθώ σε ειδικά σχολεία ως καθηγητής πληροφορικής. Με τους συναδέλφους μου (ακούοντες όλοι) επικοινωνώ μέσω του προφορικού λόγου και χειλεανάγνωσης. Απλά χρειάζομαι μερικές φορές να επαναλάβουν τα λεγόμενά τους για

να γίνουν πλήρως κατανοητά. Πολλές φορές θα χαρακτήριζα την επικοινωνία μας πολύ μέτρια." (Θάνος)

"Το επάγγελμά μου είναι ναυτικός και εκεί δεν υπάρχει κανένας άλλος κωφός ή βαρήκοος. Είμαι ο μόνος μέσα σε όλους τους ακούοντες. Επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Γενικά, όμως, δεν επικοινωνώ πολύ συχνά, αλλά όταν αυτό γίνεται μπορούμε να συνεννοηθούμε." (Βασίλης)

"Το επάγγελμα μου είναι νηπιαγωγός ειδικής αγωγής και όλα τα χρόνια που δουλεύω είχα μόνο ακούοντες συναδέλφους και επικοινωνούσαμε μόνο με τον προφορικό λόγο. Μερικοί είχαν υπομονή και με βοηθούσαν γιατί μερικές φορές δεν τα καταλαβαίνω όλα αμέσως. Με αυτούς επικοινωνούσαμε πολύ καλά." (Βιργινία)

"Δουλεύω ως Motivational Speaker στον Σύνδεσμο Γ, και παράλληλα είμαι και δάσκαλος νοηματικής γλώσσας. Στο σύνδεσμο που εργάζομαι όλοι οι συνάδελφοί μου είναι ακούοντες, αλλά είμαστε 3 ΑμΕΑ. Εγώ, ο Π. σε αναπηρικό αμαξίδιο και ο Β., ο οποίος είναι τυφλός. Επικοινωνούμε στον προφορικό λόγο. Μερικές φορές δυσκολεύομαι και αν δεν είμαι συγκεντρωμένος ζητάω να μου επαναλαμβάνουν αυτά που μου λεν." (Κίμωνας)

"Φέτος εργάζομαι ως αναπληρωτής δάσκαλος σε ολοήμερο Δημοτικό σχολείο με ακούοντες. Οι συνάδελφοι μου είναι μόνο ακούοντες και επικοινωνούμε λίγο προφορικά και με παντομίμα. Η επικοινωνία μας δεν είναι τέλεια, αλλά θα την έλεγα καλή." (Θωμάς)

"Με τους ακούοντες συναδέλφους μου επικοινωνώ σχεδόν πάντα με τον προφορικό λόγο και θα έλεγα ότι η επικοινωνία μας είναι καλή! Ωστόσο αν τύχει κάποιος από αυτούς να γνωρίζει και την νοηματική γλώσσα, χρησιμοποιούμε και την νοηματικά κατά την επικοινωνία μας." (Τασία)

"Στην Εθνική τράπεζα που δουλεύω πλέον έχω μόνο ακούοντες συναδέλφους και επικοινωνούμε άριστα με τον προφορικό λόγο!" (Αλεξία)

"Στο Γενικό Γυμνάσιο-Λύκειο που δουλεύω τώρα έχω μόνο ακούοντες συναδέλφους και επικοινωνώ στον προφορικό λόγο! Καλή είναι η επικοινωνία μας αλλά μερικές φορές δεν μπορώ να συμμετέχω σε συζητήσεις γιατί δεν μπορώ να τους παρακολουθώ όλους ταυτόχρονα (π.χ. σε μία συνέλευση που είναι πολλά άτομα και συχνά μιλάνε ο ένας πάνω στον άλλον). Επίσης, πολλές φορές κουράζομαι πάρα πολύ να διαβάζω τα χείλη! Όταν, όμως, επικοινωνούμε ένας προς έναν είναι πολύ καλά! Επίσης, ένα ακόμα πρόβλημα που έχω σε αυτό το σχολείο και που δεν είχα πριν στο ειδικό σχολείο είναι ότι οι μαθητές μου αργούν να με συνηθίσουν γιατί στην αρχή τους φαίνεται πολύ παράξενη η φωνή μου. Παρόλο που μιλάω καλά και σωστά ελληνικά, μου λένε ότι από τον χρωματισμό της φωνής νομίζουν ότι είμαι ξένη." (Κατερίνα)

"Εγώ έχω και ακούοντες και κωφούς συναδέλφους. Με τους ακούοντες μιλάω κυρίως στην νοηματική, αφού εργαζόμαστε σε σχολείο κωφών και όλοι την γνωρίζουμε.

Ωστόσο κάποιες φορές χρησιμοποιώ και τον προφορικό λόγο -βέβαια, όσο καλύτερα μπορώ. Η επικοινωνία μου μαζί τους είναι πολύ καλή και δεν υπάρχουν επικοινωνιακά κενά, αν και θεωρώ ότι κάποιοι από τους ακούοντες συναδέλφους μου δεν χρησιμοποιούν τέλεια την νοηματική γλώσσα. Παρόλα αυτά τους καταλαβαίνω και δεν υπάρχουν προβλήματα!" (Βίκτωρας)

"Συχνά έχει τύχει να έχω και ακούοντες συναδέλφους, με τους οποίους επικοινωνώ συνήθως προφορικά. Έχω συνηθίσει να μιλάω προφορικά από μικρός, από το σπίτι μου, και όταν συναναστρέφομαι με ακούοντες -ακόμα και αν ξέρουν την νοηματική- χρησιμοποιώ πολύ και τον προφορικό λόγο. Επικοινωνώ πολύ καλά και με τους ακούοντες και με τους κωφούς συναδέλφους, αλλά εντάξει με τους κωφούς είναι λίγο καλύτερα, πιο άνετα!" (Πάρης)

"Οι ακούοντες συνάδελφοί μου γνωρίζουν την νοηματική και επικοινωνώ μαζί τους και με την νοηματική και με τον προφορικό λόγο. Τα χρησιμοποιώ ταυτόχρονα και δεν έχω κανένα απολύτως πρόβλημα. Η επικοινωνία μας είναι καλή και μου αρέσει, απλά μερικές φορές, αν μου μιλάνε από μακριά χωρίς να χρησιμοποιούν την νοηματική δεν τους ακούω και δεν τους καταλαβαίνω καθόλου." (Μάγδα)

"Ναι, βέβαια! Έχω και ακούοντες συναδέλφους, οι οποίοι γνωρίζουν όλοι την νοηματική και εγώ επικοινωνώ μαζί τους μόνο μέσω αυτής. Η επικοινωνία μας είναι πολύ καλή και δεν έχω κανένα πρόβλημα." (Αφροδίτη)

"Στο σχολείο κωφών που εργάζομαι τώρα έχω και ακούοντες συναδέλφους, με τους οποίους επικοινωνώ τόσο στην νοηματική (επειδή την γνωρίζουν), όσο και στον προφορικό λόγο. Πέρυσι, όμως, οι ακούοντες συνάδελφοί μου δεν γνώριζαν την νοηματική και επικοινωνούσαμε μόνο με τον προφορικό λόγο, και ήταν λίγο δύσκολο και κουραστικό. Εννοείται ότι η επικοινωνία με τους ακούοντες συναδέλφους είναι φέτος καλύτερη, που χρησιμοποιούμε και την νοηματική, αλλά και πέρυσι καλή ήταν." (Φρόσω)

"Με τους ακούοντες επικοινωνώ αναλόγως με τα κέφια (άλλοτε νοηματική άλλοτε προφορικά)." (Χάρης)

"Το επάγγελμα μου είναι αγρότης και δεν έρχομαι συχνά σε επικοινωνία με άλλους κατά τη διάρκεια εργασίας μου. Αν χρειαστεί επικοινωνώ κανονικά φυσικά με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση ή γραπτά!" (Κλέαρχος)

"Δεν έχω πολλές επαφές με τους ανθρώπους στη δουλειά μου. Εγώ δουλεύω στην Ύδρευση και πηγαίνω τους λογαριασμούς στα σπίτια. Εκεί έχω μόνο ακούοντες συναδέλφους με τους οποίους, όμως, λόγω του πόστου μου δεν μιλάω πολύ. Ένα "γεια", "τι κάνεις" το πρωί και το μεσημέρι που τους βλέπω, το λέω και στη νοηματική και προφορικά. Αν χρειαστεί οι ακούοντες συνάδελφοί μου να μού πουν κάτι, το οποίο δεν μπορώ να το καταλάβω με τη χειλεανάγνωση, χρησιμοποιώ και τον γραπτό λόγο!" (Βλαδίμηρος)

Η τρόπος επικοινωνίας των κωφών-βαρήκοων ατόμων με τους ακούοντες συναδέλφους απεικονίζεται στον ακόλουθο πίνακα:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός λόγος, γραπτός και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ**	**Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)**
11	**1**	**8**

7. Ο ρόλος της οικογένειας και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις

Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών και στην εξέλιξή τους. Το κοινωνικό και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων πολλές φορές επηρεάζει είτε θετικά, είτε αρνητικά την εξέλιξη των παιδιών. Φυσικά, ο γλωσσικός τομέας, δηλαδή η γλώσσα που θα επιλέξουν τα παιδιά να χρησιμοποιούν στην ζωή τους, επηρεάζεται άμεσα από τις αντιλήψεις και τις στάσεις των γονέων. Έτσι, ένα παιδί, που οι γονείς του το αποτρέπουν από την επαφή με κωφούς και τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, θα μεγαλώσει χρησιμοποιώντας την ομιλούμενη ελληνική και θα συναναστρέφεται με ακούοντες, και το αντίστροφο. Οι γλωσσικές προτιμήσεις, λοιπόν, των κωφών και των βαρήκοων ατόμων, διαμορφώνονται και επηρεάζονται από το κοινωνικό-μορφωτικό επίπεδο των γονέων και τις αντιλήψεις που αυτοί έχουν διαμορφώσει για την κώφωση και την νοηματική γλώσσα.

7.1. Στάσεις γονέων προς την κώφωση

Στις περισσότερες αναφορές (12), τα κωφά άτομα ακουόντων γονέων επισήμαναν ότι οι γονείς τους επιδίωκαν να παράσχουν σε αυτά τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να ενταχθούν στην κοινωνία των ακουόντων. Η μόρφωση των παιδιών και η εξέλιξη της προσωπικότητάς τους αποτελούσε πρωτεύον μέλημα των γονέων τους. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι στις παρακάτω μαρτυρίες των συμμετεχόντων στην έρευνα διαφαίνονται και ψυχολογικοί παράμετροι, οι οποίες δεν είναι προσχεδιασμένο να συνυπολογιστούν στην ανάλυση της παρούσας έρευνας. Ωστόσο, μεταφέροντας τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων αυτούσια, ήταν υποχρέωση του ερευνητή να μην τα παραλείψει.

"Οι γονείς μου ίσως να μην αποδέχτηκαν το γεγονός ότι είμαι βαρήκοος. Έκαναν ό,τι καλύτερο μπορούσαν για να συμμετέχω στην κοινωνία των ακουόντων, να μορφωθώ και να εξελιχθώ σαν προσωπικότητα, αλλά όλα αυτά σε συνάρτηση με τους ακούοντες. Δεν ήθελαν να έχω επαφές με κωφούς. Δεν ξέρω γιατί. Ίσως δεν ήθελα να χρησιμοποιώ την νοηματική! Δεν ξέρω. Η μητέρα μου είναι υπέρ-προστατευτική ακόμα και σήμερα που είμαι 43 ετών. Μένουμε μαζί και συνηθίζουμε να κάνουμε και εκδρομές μαζί." (Γιάννης)

"Οι γονείς μου με φρόντιζαν πολύ περισσότερο από τα άλλα δύο αδέρφια μου. Εντάξει στενοχωρήθηκαν πολύ όταν έπαθα αυτό το πρόβλημα, αλλά όλοι μαζί ενωμένοι το αντιμετωπίσαμε όσο καλύτερα μπορούσαμε. Με βοήθησαν πάρα πολύ και τα αδέρφια μου και στο σχολείο αλλά κυρίως στις κοινωνικές μου επαφές. Δεν με άφησαν ποτέ να αισθάνομαι ότι έχω κάτι διαφορετικό και ότι είμαι στο περιθώριο. Το αντίθετο. Πιστεύω ότι οι γονείς μου πήραν τις καλύτερες αποφάσεις για εμένα και ότι με βοήθησαν πολύ να γίνω αυτό που είμαι σήμερα!" (Μάγδα)

"Στην αρχή σοκαρίστηκαν οι γονείς μου. Σαν βρέφος αναζητούσα συνεχώς την οπτική επαφή και δεν ήθελα καθόλου το σκοτάδι τα βράδια. Ήθελα οπωσδήποτε ένα αναμμένο φωτάκι για να κοιμηθώ." Η μάνα μου, όμως, δεν το έβαλε κάτω, σε αντίθεση με τον πατέρα μου που πτοήθηκε εύκολα. Η μάνα μου ψάχτηκε πολύ ρωτώντας διάφορους φορείς για το πώς έπρεπε να με μεγαλώσει και για το τι έπρεπε να κάνει για να μιλήσω μελλοντικά. Έτσι με τη δική της απλόχερη βοήθεια και με πολλά ιδιαίτερα μαθήματα σήμερα έχω καταφέρει να μιλάω με αυτόν τον τρόπο. Την ευχαριστώ πολύ που με μεγάλωσε έτσι!" (Τασία)

"Στην αρχή που το κατάλαβαν εννοείται ότι στενοχωρήθηκαν και με πήγαν σε γιατρούς για να δούμε τι έπρεπε να κάνουμε. Μετά που έκανα μαθήματα ιδιαίτερα και μάθαινα Ελληνικά και επικοινωνούσαμε καλύτερα χαίρονταν πολύ και το αποδέχτηκαν και το συνήθισαν." (Βιργινία)

"Οι γονείς μου, αν και στην αρχή σοκαρίστηκαν, ήταν πάντα δίπλα μου να με στηρίξουν. Κάναμε πολλές και διάφορες θεραπείες, πήγαμε σε διάφορους γιατρούς προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αλλά ήταν δύσκολη η περίπτωση μου. Με τα χρόνια άρχισε να ανεβαίνει κιόλας η βαρηκοΐα και κορυφώθηκε στο πανεπιστήμιο. Κατάφερα, ωστόσο, και έβγαλα το σχολείο και εισάχθηκα με πανελλήνιες εξετάσεις. Η περίπτωσή μου είναι σπάνια. Τους ήχους μπορώ να τους ακούσω αλλά δυσκολεύομαι στην επικοινωνία για αυτό και το ακουστικό δεν αποτελεί λύση για 'μένα. Φυσικά, για ότι είμαι και για ότι κατάφερα μέχρι σήμερα την ευθύνη έχουν οι γονείς μου, που πάντα ήταν εκεί για να με στηρίξουν." (Θάνος)

"Οι γονείς μου και όλοι σοκαρίστηκαν όταν έμαθαν τη διάγνωση, ότι δηλαδή είμαι βαρήκοη. Ακόμα και εγώ σοκαρίστηκα γιατί δεν περίμενα κάτι τέτοιο. Ηλπίζαμε ότι θα ήταν κάτι απλό που με μία φαρμακευτική αγωγή θα περνούσε. Αφού όμως δεν ήταν έτσι και ούτε ήμουν κατά φαντασία ασθενής δεν θρηνήσαμε! Το αποδέχτηκα εγώ πρώτα σχεδόν αμέσως, οπότε και η οικογένειά μου δεν είχε περιθώρια να θρηνήσει ή να πέσει

σε κατάθλιψη. Έπρεπε να προχωρήσουμε στη λύση και όχι να εστιάσουμε στο πρόβλημα. Είχα μία ζωή μπροστά μου και ευτυχώς η διάγνωση, μαζί με τη λύση θα άλλαζαν τη ζωή μου. Αρκετά δύσκολη ήταν έως τότε σε όλους τους τομείς!" (Τζένη)

"Οι γονείς μου ακολούθησαν τη συμβουλή ενός πολύ σπουδαίου παιδιάτρου: "μην στείλετε το παιδί σας σε σχολείο για σπαστικά παιδιά, μόνο σε κανονικό!". Και αυτό με βοήθησε πολύ γιατί με βοήθησαν και με έμαθαν να παίζω πιάνο. Ακόμα και τώρα τα κουτσοκαταφέρνω, αλλά δίνω πολύ μεγάλη σημασία στη μουσική. Σίγουρα οι αποφάσεις των γονιών μου για εμένα., και κυρίως η επιλογή τους να φοιτήσω σε σχολείο ακουόντων, όπως επιτακτικά έλεγε ο παιδίατρος ήταν πάρα πολύ καλή απόφαση." (Βασίλης)

"Τι στάση θα έπρεπε να είχαν οι γονείς μου; Τη σωστή και λογική! Να μάθω να μιλάω και να γράφω, να μεγαλώσω και να είμαι ισότιμη με όλους τους ανθρώπους και όχι να "κουπεπίζω". Μεγάλωσα και συμπεριφέρομαι ως ακούουσα και είμαι ευτυχισμένη για αυτό. Μπορώ και επικοινωνώ με τους ακούοντες και δεν έχω προβλήματα! Δεν κουπεπίζω!"* (Στέλλα)

* Η λέξη "κουπεπίζω" δεν είναι χρησιμοποιείται και δεν αποτελεί αληθινή λέξη. Στην παρούσα φάση της εργασίας αναφέρεται γιατί μεταφέρονται αυτούσια τα λόγια της συνεντευξιαζόμενης.

"Οι γονείς μου με βοήθησαν πάρα πολύ, ό,τι είμαι το χρωστάω σε αυτούς γιατί με στήριζαν και με ακόμα με στηρίζουν πάρα πολύ σε όλα. Ό,τι χρειαζόμουν μου το παρείχαν, ακουστικά ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι.... τα πάντα! Με μεγάλωσαν πάρα πολύ καλά και δεν με έκαναν να αισθανθώ ποτέ άσχημα και κατώτερη από τους άλλους! Το σημαντικότερο πράγμα στη ζωή είναι η αποδοχή και η στήριξη από την οικογένεια. Και εμένα οι γονείς μου αποδέχτηκαν όλα τα προβλήματά μου, γιατί δεν είμαι μόνο κωφή αλλά έχω και σκλήρυνση κατά πλάκας, και με βοηθάνε πάρα πολύ να τα αντιμετωπίσω!" (Κατερίνα)

"Οι γονείς μου στην αρχή σοκαρίστηκαν και στενοχωρήθηκαν πάρα πολύ. Ήμουν και το πρώτο παιδί τους και δεν είχαν ιδέα. Με πήγαν σε πάρα πολλούς γιατρούς κλπ. Από πολύ μικρή ξεκίνησα τα μαθήματα λογοθεραπείας και ελληνικών για να μάθω να μιλάω και να γράφω, όπως και ένας ακούοντας. Αυτή είναι η μητρική μου γλώσσα." (Αλεξία)

"Κοιτάξτε! Εγώ παλιά, στην παιδική και εφηβική μου ηλικία άκουγα αρκετά καλά. Φανταστείτε ότι οι γονείς μου δεν τ είχαν καταλάβει, εγώ άρχισα να παραπονιέμαι και αυτό τους κινητοποίησε να επισκεφτούμε ωτορινολαρυγγολόγο. Όταν έγινε η διάγνωση εννοείται ότι στενοχωρήθηκαν, αλλά εγώ δεν τους έδωσα το περιθώριο να έχουν την παραμικρή ανησυχία. Φερόμουν φυσιολογικά και ευτυχώς όσο ήμουν μικρός δεν επιδεινώθηκε η βαρηκοΐα. Μπορούσα να ακούω οτιδήποτε σε μία κουβέντα από κοντά.

Από μακριά, βέβαια, δεν άκουγα τίποτα! και με το τηλέφωνο δυσκολευόμουν πολύ. Αλλά είχα δυνατό χαρακτήρα, δούλευα από τα 13 μου και ήμουν ανεξάρτητος. Γενικά όλοι οι γονείς δύσκολα μπορούν να αποδεχτούν και να παραδεχτούν ότι το παιδί τους έχει κάποιο πρόβλημα." (Κλέαρχος)

Σε κάποιες περιπτώσεις (6) αναφέρθηκε ότι οι γονείς έδωσαν την ευκαιρία στα ίδια τα παιδιά να αποφασίσουν μόνα τους για τη ζωή τους, δίνοντάς τους το δικαίωμα να επιλέξουν τη σχολική δομή που θα φοιτήσουν, τα άτομα που θα αποτελέσουν τους φίλους τους και τη γλώσσα που θα χρησιμοποιήσουν στην επικοινωνία τους.

"Οι γονείς μου αρχικά έπαθαν σοκ για 3 μήνες. Μετά άρχισαν σταδιακά να το παίρνουν απόφαση ότι η κατάστασή μου ήταν μη αναστρέψιμη και αποφάσισαν να ενισχύσουν τις θετικές μου πλευρές. Τους ευγνωμονώ γι' αυτή την στάση. Ήταν πάντα δίπλα μου και με υποστήριζαν στις επιλογές μου." (Χάρης)

"Οι γονείς μου ήταν και είναι πολύ καλοί και με μεγάλωσαν πραγματικά κάνοντας οτιδήποτε μπορούσαν. Μου έμαθαν να σέβομαι τον εαυτό μου πρώτα από όλα, αλλά και τους άλλους και να μην ντρέπομαι για αυτό που είμαι. Μου έμαθαν αρχές. Με μεγάλωσαν σαν να είμαι ένα παιδί χωρίς προβλήματα ακοής. Με πρόσεξαν και από πολύ μικρό με έστειλαν να μάθω να μιλάω και να γράφω όπως οι ακούοντες. Και χαίρομαι για αυτό. Που είμαι ικανός να το κάνω. Αν δεν ήξερα να μιλάω και να γράφω δεν θα μου άρεσε. Θα αισθανόμουν μειονεκτικά. Οι γονείς μου είναι ανοιχτόμυαλοι και πάντα σέβονταν τις επιθυμίες μου. Όταν θέλησα να πάω σε σχολείο κωφών γιατί δυσκολευόμουν στο σχολείο ακουόντων το φρόντισαν αμέσως. Πολύ σημαντικό να σέβεσαι τις επιθυμίες των παιδιών σου!" (Πάρης)

"Οι γονείς μου με υποστήριζαν πάντα, σε όλα και πάντα, με αντιμετώπιζαν σαν ένα παιδί χωρίς αναπηρίες. Έτρωγα τιμωρίες κλπ. κανονικά, δεν ήμουν παραχαϊδεμένος. Με συμβούλευαν πάντα και με βοηθούσαν να αντιμετωπίζω τα προβλήματα στο σχολείο λέγοντας μου να αδιαφορώ για τα αρνητικά σχόλιά τους. Μία φορά είχε τύχει να επέμβουν, όταν είχε προκύψει ένα ακραίο περιστατικό (έφταιγε και ένα συγκεκριμένο σχολείο σε πολλά).Θυμάμαι ότι η μαμά μου παλαιότερα με είχε ρωτήσει αν ήθελα να πάω σε σχολείο κωφών, γιατί σεβόταν πάντα τις επιλογές μου. Βέβαια ήταν αποκλειστικά δική μου η απόφαση να μείνω στο σχολείο ακουόντων." (Κίμωνας)

"Όπως οι περισσότεροι γονείς, έτσι και οι δικοί μου όταν έγινε η διάγνωση και διαπίστωσαν ότι είμαι κωφός στενοχωρήθηκαν. Γρήγορα, όμως, το αποδέχτηκαν και με στήριζαν σε κάθε μου βήμα και κάθε μου απόφαση. Ποτέ δεν με ανάγκασαν να κάνω πράγματα που δεν ήθελα." (Θωμάς)

"Πιστεύω ότι οι γονείς μου είναι ένα παράδειγμα προς μίμηση και ότι με μεγάλωσαν πάρα πολύ σωστά, ώστε σήμερα να είμαι ένας ψυχολογικά ισορροπημένος άνθρωπος.

Αν και δεν είχαμε κανέναν άλλον κωφό στην οικογένεια, εξ αρχής αποδέχτηκαν πλήρως το πρόβλημα μου και έκαναν τα αδύνατα δυνατά για να με βοηθήσουν να εξελιχθώ σαν ένας φυσιολογικός άνθρωπος. Αμέσως πήγαν σε διάφορες συζητήσεις για κωφούς, άκουσαν διάφορες γνώμες και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι πρέπει να μάθουν οι ίδιοι νοηματική για να μεγαλώσω επικοινωνώντας στην μητρική μου γλώσσα. Εγώ την νοηματική την έμαθα μέσα από την επικοινωνία με τους ακούοντες γονείς μου! Τι πιο μαγικό από αυτό! Παράλληλα, ωστόσο, έκανα και πολλά μαθήματα λογοθεραπείας για να μάθω να μιλάω και τα ελληνικά. Δεν ήθελαν να χάσω τη φωνή μου. " (Φρόσω)

"Στη αρχή που το κατάλαβαν στενοχωρήθηκαν πολύ. Μετά το συνήθισαν και με φρόντιζαν. Δεν είχαμε κανένα πρόβλημα!" (Βλαδίμηρος)

Στις περιπτώσεις κωφών και βαρήκοων ατόμων που προέρχονταν από κωφούς γονείς (2), η κατάσταση διέφερε σημαντικά, καθώς το παιδί μεγάλωνε μαθαίνοντας να χρησιμοποιεί την νοηματική γλώσσα στην επικοινωνία του ή την παντομίμα -σε περίπτωση που οι γονείς δεν γνώριζαν νοηματική. Σε 1 περίπτωση σημειώθηκε ότι η ερωτώμενη προερχόταν από οικογένεια στην οποία ο πατέρας ήταν ακούω, ενώ η μητέρα κωφή.

"Οι γονείς μου με μεγάλωσαν και εμένα και την αδερφή μου (επίσης, κωφή) με πολύ καλό τρόπο, καθώς ήταν πάντα δίπλα μας και μας βοηθούσαν σε ότι χρειαζόμασταν, καθώς επίσης νοιάζονταν πολύ και για την εκπαίδευση μας. Από πολύ μικρή μου έβαλαν ακουστικό και με πήγαν σε κέντρα λογοθεραπείας για να μάθω να μιλάω και να γράφω κανονικά, όπως ένας ακούων." (Χαρά)

"Οι γονείς μου με μεγάλωσαν όσο καλύτερα μπορούσαν και πραγματικά έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους. Στο χωριό μου δεν είχαμε και πολλές επιλογές. Αναγκαστικά έπρεπε να πάω σε σχολείο ακουόντων, καθώς δεν υπήρχε κάτι άλλο εκεί κοντά και δεν ήθελαν να φύγω μακριά τους. Είμαι και μοναχοπαίδι. Όταν, όμως, μεγάλωσα και έφυγα από το σπίτι για να σπουδάσω με στήριζαν σε κάθε απόφασή μου. Ήθελαν να μορφωθώ και να μάθω πολλά πράγματα, όσα αυτοί δεν μπόρεσαν να μάθουν στη ζωή τους." (Βίκτωρας)

"Οι γονείς μου χάρηκαν που γεννήθηκα κωφή, αφού σε αντίθετη περίπτωση θα αποτελούσα εξαίρεση και εγώ και η αδερφή μου, που είναι επίσης κωφή, αφού όλοι στην οικογένεια μας είμαστε κωφοί. Το πρόβλημα θα ήταν αν ήμουν ακούουσα, καθώς θα ήμουν κάτι διαφορετικό. Με μεγάλωσαν πιστεύω όσο καλύτερα μπορούσαν, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν ενδοοικογενειακά προβλήματα." (Αφροδίτη)

Στο σημείο αυτό παρατίθεται πίνακας στον οποίο αποσαφηνίζονται οι τύποι των οικογενειών από τις οποίες προέρχονται τα κωφά-βαρήκοα άτομα που έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα:

Και οι δύο γονείς ακούοντες	Και οι δύο γονείς κωφοί	Ένας γονέας ακούων, ένας κωφός	Ακούοντα αδέλφια	Κωφά αδέλφια	Καθόλου αδέλφια
17	2	1	14	3	3

7.2. Τρόπος επικοινωνίας με τους γονείς και τα αδέρφια

Ο τρόπος επικοινωνίας και οι σχέσεις που αναπτύσσουν τα κωφά άτομα με τα μέλη της οικογένειας καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξή τους. Η οικογένεια θεωρείται πρωταρχικός φορέας κοινωνικοποίησης και η επικοινωνία μεταξύ των μελών της επηρεάζει άμεσα την ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση τους. Στις περιπτώσεις κωφών ατόμων ακουόντων γονέων (12) η επικοινωνία στα πλαίσια της οικογένεια στηριζόταν κατά κύριο λόγο στην ομιλούμενη ελληνική γλώσσα (προφορικός λόγος), και σπανίως στην ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων.

"Παρόλο που και η μητέρα μου και η αδερφή είναι κωφές δεν ξέρουν νοηματική και δεν επικοινωνούμε ποτέ μέσω αυτής. Χρησιμοποιούμε μόνο τον προφορικό λόγο. Βέβαια το μεγαλύτερο ποσοστό απώλειας ακοής το έχω εγώ. Επικοινωνούμε πολύ καλά και ουσιαστικά και δεν έχω πρόβλημα με αυτό. Τώρα επιχειρώ να μάθω στην αδερφή μου κάποια νοήματα. Προς το παρόν της έχω δείξει μόνο το αλφάβητο. Γενικά, όμως, επειδή δεν υπάρχει ανάγκη, οι γονείς μου δεν μπήκαν στη διαδικασία να μάθουν νοηματική, αν και ποτέ δεν είχαν κανέναν πρόβλημα με το γεγονός ότι εγώ την έμαθα, καθώς όπως σου είπα η μητέρα μου ήταν αυτή που με παρακίνησε." (Χαρά)

"Η επικοινωνία με την οικογένειά μου είναι άριστη (μέσω του προφορικού λόγου). Απλά γίνεται από κοντινή απόσταση. Για να μάθεις νοηματική χρειάζεται πολύς χρόνος και συνεχή χρήση της για βελτίωση και απομνημόνευση. Οι οικογένεια μου δεν διαθέτει τον κατάλληλο χρόνο για κάτι τέτοιο και είναι περήφανοι μόνο με την ιδέα ότι την έχω βάλει στη ζωή μου και αυτό με κάνει ευτυχισμένο. Όταν μου δίνεται η ευκαιρία τους λέω κάποια λέξη. Θα ήθελα κάποια στιγμή οι γονείς μου να μάθουν ακόμη καλύτερα τη νοηματική και να επικοινωνώ μαζί τους και μέσω αυτής." (Θάνος)

"Με τους γονείς μου και τα αδέρφια μου μιλάμε ελληνικά, με τον προφορικό λόγο. Δεν έχω πρόβλημα με αυτό και η επικοινωνία μας είναι τέλεια. Βέβαια όταν εγώ έμαθα την

νοηματική γλώσσα ήμουν πολύ ενθουσιασμένη και ήθελα να τους την μάθω αλλά οι γονείς μου δεν είχαν όρεξη, εδώ δεν θέλουν να μάθουν πώς λειτουργεί το κινητό τηλέφωνο. Την μαθαίνω όμως στα μικρά ανιψάκια μου και είμαι ιδιαίτερα χαρούμενη και περήφανη για αυτό." (Μάγδα)

"Εγώ, ο αδερφός μου και οι γονείς μου επικοινωνούμε προφορικά μόνο. Δεν θα μπορούσαμε να μιλάμε και αλλιώς, αφού δεν γνωρίζουν την νοηματική γλώσσα. Δεν με πειράζει όμως αυτό. Μια χαρά τα βρίσκουμε και μιλάμε!" (Πάρης)

"Με τους γονείς μου επικοινωνούμε μόνο με τα Ελληνικά. Δεν γνωρίζουν νοηματική και δεν θέλησα και εγώ ποτέ να τους μάθω." (Τασία)

"Με τους γονείς μου και τα αδέρφια μου επικοινωνούσαμε και συνεχίζουμε να επικοινωνούμε, παρόλο που τώρα ξέρω και τη νοηματική, με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση." (Βιργινία)

"Με τους γονείς μου και την αδερφή μου επικοινωνούμε προφορικά. Εντάξει με καλύπτει αυτό. Στο οικογενειακό πλαίσιο δεν αισθάνομαι άβολα όταν ζητάω επαναλήψεις για να μπορέσω να καταλάβω και να επεξεργαστώ αυτό που μου λένε." (Γιάννης)

"Με την οικογένεια μου επικοινωνώ μόνο με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση!" (Βασίλης)

"Με τον προφορικό λόγο επικοινωνώ με όλους και την χειλεανάγνωση και με τα παιδιά μου και με τον άντρα μου και με τους γονείς μου και γενικά με όλους. Δεν υπάρχει λόγος να επικοινωνώ με κάτι άλλο, εφόσον είμαι στη θέση να μιλάω, να γίνομαι κατανοητή και να αντιλαμβάνομαι μέσω της χειλεανάγνωσης." (Τζένη)

"Μόνο με τον προφορικό λόγο επικοινωνώ με την οικογένεια μου!" (Αλεξία)

"Είμαστε δύο αδέρφια και οι γονείς μου και φυσικά επικοινωνούμε στην ελληνική ομιλούμενη γλώσσα, όπως είναι το φυσιολογικό. Τι θα κάναμε; Θα κουπεπίζαμε;" (Στέλλα)

"Επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο. Μερικές φορές αν δεν μπορώ να καταλάβω κάτι, η δεν μπορώ να τους εξηγήσω κάτι χρησιμοποιούμε και τα γραπτά μηνύματα. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο επικοινωνώ και με τη σύντροφο μου και με το παιδί μου. Δεν έχω χρησιμοποιήσει ποτέ νοήματα, ούτε καν παντομίμα. Δεν υπάρχει λόγος γιατί γνωρίζω τα ελληνικά!" (Κλέαρχος)

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (5) αναφέρθηκε ότι η επικοινωνία επιτυγχανόταν τόσο με τη χρήση προφορικού λόγου, όσο και με τη χρήση νοημάτων (νοηματικής ή παντομίμας). Σε 1, μάλιστα, περίπτωση αναφέρθηκε ότι οι γονείς της

συνεντευξιαζόμενης έμαθαν την νοηματική -με δική τους πρωτοβουλία-, αμέσως μόλις διαπίστωσαν την κώφωση του παιδιού τους, την οποία, φυσικά, μετέδωσαν με φυσικό τρόπο στην κόρη τους, όπως ένας ακούοντας γονιός θα μάθαινε τα Ελληνικά στο ακούων παιδί του.

"Παλιά επικοινωνούσαμε μόνο προφορικά. Δεν ήξερα νοηματική και δεν την ήθελαν και οι γονείς μου. Ήθελαν να μάθω να μιλάω και όχι να κάνω νοήματα και για αυτό το λόγο μου έκανα και τόσα ιδιαίτερα μαθήματα. Σήμερα, όμως, που έχω μάθει την νοηματική και μερικές φορές με βλέπουν να την χρησιμοποιώ παράλληλα με τον προφορικό λόγο δεν έχουν πρόβλημα. Ειδικά η μαμά μου με ρωτάει και θέλει να μάθει πώς είναι κάποιες λέξεις στην νοηματική γιατί της αρέσει πολύ!" (Κατερίνα)

"Με τους γονείς μου και την αδερφή μου επικοινωνώ κατά κύριο λόγο προφορικά. Παλιά επικοινωνούσα μόνο προφορικά. Σήμερα, όμως, γνωρίζω την νοηματική και την χρησιμοποιώ μερικές φορές στην επικοινωνία μου με τους γονείς μου! Όταν ξεκίνησα με μαθαίνω νοηματική ο πατέρας μου είχε κάποιες ενστάσεις, αλλά του ξεκαθάρισα ότι πλέον καθορίζω εγώ τη ζωή μου! Η μάνα μου, από την άλλη, ήταν πολύ εντάξει με αυτό. Της αρκούσε που πλέον είχα φτάσει σε καλό επίπεδο ελληνικών (γραπτών και προφορικών). Παραδέχτηκε, βέβαια, πώς φοβόταν πολύ μη χάσω τη φωνή μου αν έκανα νοηματική από μωρό, αλλά της εξήγησα ότι αυτό είναι θέμα εκπαίδευσης και λογοθεραπείας. Όταν ήμουν πολύ μικρός, ωστόσο, θυμάμαι ότι η μητέρα μου μού έκανε κάποια νοήματα στυλ παντομίμας γιατί εγώ έκανα τέτοια νοήματα από μόνος μου, π.χ. το τρώω, πεινάω κλπ." (Κίμωνας)

"Με την οικογένειά μου επικοινωνώ ευέλικτα. Ανάλογα με τα κέφια και τις συνθήκες. Στην οικογένειά μου δεν υπήρχε μεν νοηματική με την στενή γλωσσική έννοια (ΕΝΓ), όμως υπήρχε άφθονη αυθόρμητη σωματική/κινητική επικοινωνία (κατά τα πρότυπα των νοτίων ευρωπαϊκών χωρών), η οποία με βοήθησε πολύ. Το γλωσσικό σύστημα της ΕΝΓ το έμαθα για πρώτη φορά στα 24, όταν άρχισα να εργάζομαι ως εκπαιδευτικός κωφών μαθητών και όταν γνώρισα την μετέπειτα σύζυγό μου (ήταν ήδη συνάδελφος εκεί)." (Χάρης)

"Με την οικογένεια μου (γονείς, αδερφή, γυναίκα, παιδί) επικοινωνώ με πολλούς τρόπους. Λίγο μιλάμε προφορικά και χειλεανάγνωση, λίγο νοηματική που έχουν μάθει αρκετά πράγματα, καθώς τη χρησιμοποιώ από πάρα πολύ μικρός και τους έδειχνα. Ειδικά η αδερφή μου ξέρει καλά νοηματική. Μόλις γυρνούσα από το σχολείο τους έδειχνα τι είχα μάθει και έτσι μάθαιναν και αυτοί μαζί μου. Μερικές φορές κολλάει το μυαλό μου και δεν μπορώ να καταλάβω τι θέλουν και έτσι μου το γράφουν, ανταλλάσουμε γραπτά μηνύματα. Και παντομίμα χρησιμοποιούμε μερικές φορές. Το παιδί μου και η γυναίκα μου ξέρουν επίσης νοηματική και επικοινωνούμε μέσω αυτής. Με τον γιο μου, επειδή είναι ακούων, χρησιμοποιώ και λίγο προφορικό λόγο και χειλεανάγνωση, αυτός είναι δίγλωσσος από μικρός." (Βλαδίμηρος)

"Οι γονείς μου με μεγάλωσαν και εμένα και την αδερφή μου, που είναι μικρότερη, σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον, στο οποίο επικοινωνούσαμε τόσο με την νοηματική, όσο και με τα ελληνικά. Δεν είχα ποτέ κανένα πρόβλημα επικοινωνίας με κανένα μέλος της οικογένειας μου! Για κάποιο χρονικό, διάστημα, όταν τελείωνα το Δημοτικό, ζήτησα από τους γονείς μου να μιλάμε μόνο προφορικά για να μην χάσω τη φωνή μου. Αυτό κράτησε για πολύ λίγο. Σήμερα με τη μαμά μου επικοινωνούμε περισσότερο στην νοηματική, ενώ με τον μπαμπά στον προφορικό λόγο και αυτό με βοηθάει πολύ να κρατάω τις ισορροπίες. Με την αδερφή μου επικοινωνώ και με τα δύο." (Φρόσω)

"Καταρχήν θέλω να σου πω ότι η μητέρα μου και τα αδέρφια μου γνωρίζουν την νοηματική γλώσσα. Ωστόσο, πριν πάω στο σχολείο και μάθω και εγώ ο ίδιος την επίσημη νοηματική γλώσσα, με τους γονείς μου είχαμε αναπτύξει έναν δικό μας κώδικα επικοινωνία, από τον οποίο δεν μπορέσαμε να ξεφύγουμε ποτέ, παρότι η μητέρα μου αργότερα έμαθε και την νοηματική. Ο πατέρας μου δεν έμαθε ποτέ και δεν χρησιμοποιεί την επίσημη νοηματική, αλλά τη δική μας. Τα αδέρφια μου από την άλλη έχουν μάθει την επίσημη νοηματική και επικοινωνούμε μέσω αυτής, αλλά και λίγο του προφορικού λόγου. Άλλωστε ο ένας αδερφός μου είναι και αυτός κωφός σαν και εμένα. Ο άλλος είναι ακούοντας, αλλά ξέρει τη νοηματική γλώσσα και αυτός, όπως και εμείς." (Θωμάς)

Στις περιπτώσεις κωφών ατόμων κωφών γονέων (2) η επικοινωνία στηριζόταν κατά κύριο λόγο στη χρήση νοηματικής γλώσσας ή στη χρήση παντομίμας -σε περίπτωση που οι γονείς δεν γνώριζαν την νοηματική γλώσσα.

"Ε φυσικά όλοι μιλάμε με την νοηματική, την μητρική μας γλώσσα, αφού είμαστε όλοι κωφοί, αδέλφια, γονείς, γιαγιάδες, παππούδες, θείοι, θείες κλπ." (Αφροδίτη)

"Η οικογένειά μου αποτελείται από τους κωφούς γονείς μου και από εμένα. Αδέρφια δεν έχω. Οι γονείς μου δεν γνώριζαν την νοηματική και από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου επικοινωνούμε μέσω των σπιτικών νοημάτων. Ήξεραν και κάποιες λέξεις προφορικά και ανοιγοκλείναμε και το στόμα (χειλεανάγνωση). Όταν μεγάλωσα και πήγα στην Αθήνα και έμαθα νοηματική, τους έκανα μάθημα και εκείνους και τους έμαθα κάποιες λέξεις. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν θα μπορούσα να πω ότι σήμερα έχουν μάθει νοηματική, απλά γνωρίζουν κάποιες μεμονωμένες λέξεις και επικοινωνούμε με έναν συνδυασμό τρόπων επικοινωνίας (παντομίμα, προφορικός-γραπτός-χειλεανάγνωση και νοηματική)" (Βίκτωρας)

Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζεται η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας με τα μέλη της οικογένειας:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (ή της παντομίμας)	Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)
12	1	7

8. Ερωτικές σχέσεις

Συνήθως, από την έναρξη της εφηβικής περιόδου και μετέπειτα τα άτομα συνάπτουν ερωτικές σχέσεις τόσο με συνομηλίκους τους, όσο και με άτομα μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας. Όλοι οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες (20) έχουν συνάψει κάποια στιγμή της ζωής τους ερωτική σχέση. Κάποιες από αυτές έχουν οδηγηθεί σε γάμο, ενώ άλλες έχουν τελειώσει. Στην παρούσα έρευνα εστιάσαμε στον τρόπο επικοινωνίας, στην γλώσσα, δηλαδή, που επιλέγει να χρησιμοποιεί το ζευγάρι, και όχι στην διάρκεια μίας ερωτικής σχέσης.

8.1. Ερωτικές σχέσεις με ακούοντες

8.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες συντρόφους

Σε ορισμένες περιπτώσεις (16) αναφέρθηκε η ύπαρξη ερωτικής σχέσης με ακούοντες ή ακούουσες συντρόφους. Ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι (12) δήλωσαν ότι η επικοινωνία στα πλαίσια της σχέσης επιτυγχανόταν μέσω του προφορικού λόγου, χωρίς κανέναν επικοινωνιακό πρόβλημα.

"Έχω συνάψει αρκετές σχέσεις με ακούοντες! Τα προβλήματα που υπήρχαν δεν αφορούσαν το κομμάτι της επικοινωνίας (χρησιμοποιούσαμε τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση, αλλά και λίγα νοήματα)! Για εμένα κριτήριο επιλογής του συντρόφου δεν είναι το αν είναι κωφός-ή ή ακούων-ουσα, ή αν γνωρίζει ή δεν γνωρίζει την νοηματική γλώσσα." (Πάρης)

"Οι σχέσεις μου κατά καιρούς ήταν με ακούοντες και δεν υπήρχε κάποιο ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα. Επικοινωνούσαμε με τον προφορικό λόγο. Άλλωστε, όταν επικοινωνώ με τον άλλο από κοντά δεν αντιμετωπίζω τόσο σοβαρά προβλήματα." (Θάνος)

"Οι σχέσεις σε ερωτικό επίπεδο, που έχω συνάψει είναι μόνο με ακούοντες. Δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος λόγος και θα μπορούσα να είμαι και με κάποιον κωφό, αν και θεωρώ ότι μερικοί κωφοί είναι πολύ δύσκολοι και ιδιότροποι χαρακτήρες. Πιστεύω, όμως, ότι έτυχε και δεν ήταν σκόπιμη επιλογή μου. Τώρα είμαι σε σχέση με έναν ακούοντα, επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση, αλλά παράλληλα του μαθαίνω και νοηματική για να είναι η επικοινωνία μας πιο ολοκληρωμένη!" (Μάγδα)

"Αυτή τη στιγμή δεν είμαι σε σχέση αλλά στο παρελθόν οι περισσότερες σχέσεις ήταν με ακούοντες, εκτός από μία που ήταν με κωφό που χρησιμοποιούσε νοηματική και το μετάνιωσα γιατί πέρασα πολύ δύσκολα μέσα σε αυτήν. Πλέον πιστεύω ότι είναι καλύτερα να επικοινωνείς με έναν ακούοντα, παρά με έναν κωφό σαν τον πρώην μου! Φυσικά επικοινωνούμε μόνο μέσω του προφορικού λόγου." (Βασίλης)

"Είμαι παντρεμένη με έναν υπέροχο ακούοντα άντρα που μου έχει χαρίσει δύο υπέροχα αγγελούδια. Και ο άντρας μου και τα παιδιά μου είναι ακούοντα και επικοινωνούμε τέλεια με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Δεν έχω συνάψει ποτέ ερωτική σχέση με κάποιον κωφό". (Τζένη)

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι με ακούοντες. Σήμερα είμαι παντρεμένη με έναν υπέροχο άντρα, σύντροφο και συνοδοιπόρο της ζωής, που με βοηθάει πάρα πολύ εδώ και 12 χρόνια που είμαστε μαζί -ο ίδιος δεν έχει πρόβλημα ακοής και φυσικά επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση." (Στέλλα)

"Οι περισσότερες ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι με ακούουσες. Αυτό έτυχε! Δεν με νοιάζει αν ο άλλος έχει κάποια αναπηρία ή όχι. Δηλαδή είμαι της άποψης "επειδή είμαι εγώ κωφός δεν σημαίνει ότι πρέπει οι φίλοι μου και οι σχέσεις μου να είναι και αυτοί κωφοί". Μία ακούουσα πρώην μου για παράδειγμα είχε κάποιο κινητικό θέμα με τα πόδια, δεν μπορούσε να τρέξει εύκολα. Δεν τα έφτιαξα μαζί της, όμως, λόγω αναπηρίας αλλά λόγω χαρακτήρα, χημείας κλπ. Επικοινωνούσαμε με τον προφορικό λόγο, αλλά αν ενδιαφέρονταν τους μάθαινα και την νοηματική. Τους έδειχνα απλά κάποια νοήματα, τίποτα παραπάνω! Ή μου έκαναν κάποια από μόνα τους, στο πλαίσιο του ενδιαφέροντος/χαβαλέ. Αλλά θέλω να σου πω ότι σε καμία περίπτωση δεν πίεσα κανέναν να μάθει νοηματική γενικά. Σαν πρόταση ναι, αλλά όχι να το επιβάλλω, όπως δεν επιβάλλω να μάθει κάποιος άλλος άλλη γλώσσα." (Κίμωνας)

"Ερωτικές σχέσεις έχω συνάψει μόνο ακούουσες. Και η σύντροφος μου σήμερα και μητέρα του παιδιού μου είναι ακούουσα. Γενικά ο κύκλος μου αποτελείται από ακούοντες. Ίσως βέβαια να το επιδίωξα εγώ αυτό! Φυσικά επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο, και σε πολύ λίγες περιστάσεις, και με τον γραπτό -αν δεν μπορώ να καταλάβω ή να εξηγήσω κάτι με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση!" (Κλέαρχος)

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει κατά καιρούς είναι μόνο με ακούοντες. Επικοινωνούσαμε κανονικά με τον προφορικό λόγο και δεν αντιμετωπίζαμε

προβλήματα. Σε κανέναν πρώην μου δεν προσπάθησα και δεν θέλησα να του μάθω τη νοηματική. Εάν ο άλλος "το έχει", "το έχει". Δεν είναι κάτι που το θεωρώ απαραίτητο να ξέρει ο άλλος στην καθημερινότητά μου. Εφόσον υπάρχει αποδοχή και υπομονή, η σχέση κυλάει ομαλά και δεν υπάρχουν προβλήματα στην επικοινωνία, ακόμα και αν ο άλλος δεν ξέρει νοηματική." (Τασία)

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει ήταν με ακούοντες κυρίως. Δεν το επιδίωξα, απλά έτυχα. Δεν θα είχα κάποιο πρόβλημα αν ήμουν με κάποιον κωφό. Με τους ακούοντες επικοινωνούσαμε στον προφορικό λόγο. Μια χαρά, δεν είχα πρόβλημα, αφού σου είπα ότι και με την οικογένειά μου έτσι επικοινωνώ." (Χαρά)

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι μόνο με ακούοντες, άντε και βαρήκοους. Ποτέ με κωφούς. Επικοινωνούσαμε με τον προφορικό λόγο και δεν θεωρούσα απαραίτητο να τους μάθω νοηματική. Όμως δεν είχαμε προβλήματα επικοινωνίας. Ακόμα και όταν βγαίναμε έξω με κωφούς φίλους μου επικοινωνούσαν εύκολα μέσω της χειλεανάγνωσης. Νοηματική όμως όχι. Μόνο πολύ βασικά νοήματα. (Αλεξία)

"Είχα μία ακούουσα σύντροφο στα φοιτητικά μου χρόνια. Επικοινωνούσα προφορικά μαζί της. Κάποτε η σχέση αυτή τελείωσε. Προβλήματα επικοινωνίας δεν είχαμε. Προβλήματα κοσμοθεωρίας και στάσης ζωής ναι. Τότε δεν γνώριζα την ΕΝΓ, οπότε δεν γινόταν να την διδάξω στην σύντροφό μου." (Χάρης)

Σε ορισμένες από αυτές τις περιπτώσεις (4) οι συνεντευξιαζόμενοι υποστήριξαν ότι η σχέση τους με ακούοντες ή ακούουσες περιείχε ορισμένες αμήχανες καταστάσεις.

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι μόνο με ακούοντες γιατί μέχρι πρόσφατα δεν είχα καθόλου επαφή με κωφά άτομα -τόσο κορίτσια, όσο και αγόρια. Επικοινωνούσαμε με την ομιλούμενη ελληνική και τα προβλήματα ήταν τα συνηθισμένα, δεν άκουγα όσα έλεγε αμέσως, ζητούσα επαναλήψεις και γινόμουν κουραστικός, ένας από τους λόγους που οδήγησε και τη σχέση σε χωρισμό. Προβλήματα που πιστεύω δεν θα υπήρχαν αν γνώριζα και χρησιμοποιούσα και την νοηματική γλώσσα." (Γιάννης)

"Εγώ κατά καιρούς έχω συνάψει ερωτικές σχέσεις και με κωφούς και με ακούοντες. Πραγματικά δεν έχω τέτοια προβλήματα. Δεν έχω κόμπλεξ, είμαι άνετος και περήφανος για εμένα. Όμως υπάρχουν διαφορές στις σχέσεις με κωφούς και στις σχέσεις με ακούοντες. Πιστεύω ότι σοβαρή και μακροχρόνια σχέση για γάμο θα μπορούσα να κάνω μόνο με κωφό, γιατί στη σχέση μου με τους ακούοντες υπήρχαν κάποια προβλήματα που δεν μπορούσαν να ξεπεραστούν. Για παράδειγμα, όταν μιλούσε στο τηλέφωνο με κάποιον εγώ δεν μπορούσα να καταλάβω ούτε με ποιόν μιλάει αλλά ούτε και τί λέει. Ήμουν λοιπόν, αναγκασμένος μετά να κάνω τέτοιες αδιάκριτες ερωτήσεις που με έφερναν σε δύσκολη θέση. Εμένα αυτό δεν μου αρέσει και με έφερνε σε αμηχανία. Επομένως πιστεύω ότι σε αυτές τις σχέσεις κάτι λείπει! Θέλω επίσης να πω

ότι οι ακούουσες σχέσεις που είχα μάθαιναν την νοηματική από εμένα μετά από λίγο καιρό, αλλά το παραπάνω πρόβλημα δεν έπαυε να υπάρχει, αφού αυτοί δεν έπαυαν να είναι ακούουσες!" (Βίκτωρας)

"Ερωτικές συναναστροφές είχα και με ακούουσες και με κωφές. Με καμία ακούουσα δεν έκανα σχέση, απλά ανταλλάσσαμε ερωτικά μηνύματα! Δεν θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε στα πλαίσια σχέσης αν δεν ήξερε νοηματική." (Βλαδίμηρος)

"Η ερωτική ζωή είναι ένα ιδιαίτερα δύσκολο κομμάτι για εμένα. Δεν έχω κάνει και πάρα πολλές σχέσεις. Αυτές οι λίγες ήταν με ακούοντες. Επικοινωνούσαμε μόνο με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση, αλλά και πάλι ήταν πολύ δύσκολο να με δεχτούν!" (Κατερίνα)

Από το σύνολο των 16 ατόμων που έχουν συνάψει ερωτικές σχέσεις με ακούοντες, προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, ο οποίος αναφέρεται στον τρόπο επικοινωνίας με του ακούοντες συντρόφους:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (ή της παντομίμας)**	**Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)**
10	**1**	**5**

8.2. Ερωτικές σχέσεις με κωφούς

8.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς συντρόφους

Σε ορισμένες περιπτώσεις (7) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες δήλωσαν ότι, κατά καιρούς, έχουν συνάψει ερωτικές σχέσεις τόσο με κωφούς, όσο και με ακούοντες. Σε κάποιες από αυτές (2), μάλιστα, ανέφεραν ότι οι σχέσεις τους με τους κωφούς συντρόφους διήρκησαν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, γιατί μέσα σε αυτήν την σχέση δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα επικοινωνίας.

"Στο παρελθόν είχα συνάψει σχέσεις και με κωφούς και με ακούοντες. Δεν έχω αντιμετωπίσει ποτέ πρόβλημα στην επικοινωνία. Με τους κωφούς συντρόφους μου επικοινωνούσα φυσικά στην νοηματική. Αλλά πολλές φορές μπορεί να μιλούσα παράλληλα και προφορικά από συνήθεια." (Πάρης)

"Φυσικά. Είχα σχέσεις με κωφές κοπέλες. Ίσως να ήταν περισσότερες από τις ακούουσες. Δεν θυμάμαι. Αυτό που θυμάμαι είναι ότι αισθανόμουν πιο άνετα στις σχέσεις με τις κωφές κοπέλες. Είναι αυτό που λέμε κωφός ΙΔΙΟ με εμένα! Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αισθανόμουν καλά με τις ακούουσες αλλά όπως είπα κάτι λείπει! Φυσικά, οι κωφές σχέσεις μου ήξεραν νοηματική και επικοινωνούσαμε μέσω αυτής." (Βίκτωρας)

"Είχα μία κωφή σύζυγο 30 χρόνια μέχρι που εκείνη πέθανε λόγω ηπατονεφρικής ανεπάρκειας. Ο γάμος μας ήταν ιδιαίτερα ευτυχισμένος. Επικοινωνούσαμε με την νοηματική γλώσσα. Έκτοτε ζω μόνος, δεν μπορώ να απαντήσω πιο συγκεκριμένα. Περισσότερο με ενδιαφέρει το περιεχόμενο ενός ανθρώπου για υποψήφιο σύντροφο, παρά το αν είναι κωφός ή μη." (Χάρης)

" Είναι η πρώτη μου φορά που έχω σχέση με κωφή κοπέλα και είμαι αρκετά περήφανος για τις επιλογές μου. Η επικοινωνία βασίζεται στη νοηματική και δεν υπάρχει καμία διαφορά με τις προηγούμενες σχέσεις όσον αφορά τον τρόπο. Όπως οι ακούοντες διαφέρουν και ποικίλουν έτσι και οι κωφοί το ίδιο. Γι' αυτό έχω μάθει να επιλέγω τους σωστούς ανθρώπους στη ζωή μου." (Θάνος)

"Στο παρελθόν έχω συνάψει και δύο σχέσεις με κωφές. Όπως σου είπα, για εμένα κριτήριο επιλογής συντρόφου δεν είναι αν κάποιος έχει την ίδια αναπηρία με εμένα! Αυτό τύχαινε! Με τις κωφές κοπέλες μου επικοινωνούσαμε στην νοηματική." (Κίμωνας)

"Με τους βαρήκοους που έχω συνάψει σχέση μιλούσαμε με κάποιους μεταφρασμένη νοηματική και με κάποιους άλλους μητρική ΕΝΓ. Αναλόγως με τον βαρήκοο. Σήμερα ψάχνω για σύντροφο κωφό, για λόγους πρακτικούς αλλά εννοείται ότι δεν βρίσκω!" (Αλεξία)

"Με κωφούς έτυχε μόνο να έχω γνωριστεί, και όχι να κάνω κάποια σοβαρή σχέση. Σε αυτό το πρώτο στάδιο γνωριμίας επικοινωνούσαμε με νοηματική." (Χαρά)

Υπήρξαν και λίγες περιπτώσεις (5) που υποστήριξαν ότι δεν έχουν συνάψει ποτέ ερωτικές σχέσεις με ακούοντες, παρά μόνο με κωφούς, γιατί θεωρούν ότι μία σχέση μπορεί να οικοδομηθεί μονάχα αν υπάρχει αποτελεσματική επικοινωνία, γεγονός που θα αποτελούσε εμπόδιο στη σχέση τους με έναν ακούοντα.

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι μόνο με κωφούς και σήμερα είμαι παντρεμένη με κωφό άντρα και έχω κωφό παιδί. Φυσικά πάντα επικοινωνούσα μόνο με την νοηματική!" (Αφροδίτη)

"Οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει είναι μόνο με κωφούς. Νομίζω ότι δεν το επιδιώκω, απλά τυχαίνει. Ίσως να με προσέγγιζαν περισσότερο οι κωφοί άντρες, για

αυτό. Επικοινωνούσαμε συνήθως με την νοηματική, αλλά μερικές φορές χρησιμοποιούσαμε και τον προφορικό λόγο." (Βιργινία)

"Σχέσεις έχω κάνει μόνο με κωφές. Αυτές είναι το ΙΔΙΟ ΜΕ ΕΜΕΝΑ! Ήταν επιλογή μου. Επικοινωνούσαμε τέλεια στην νοηματική. Μερικές φορές χρησιμοποιούσαμε και λίγο τον προφορικό λόγο, στον βαθμό που τον γνωρίζαμε. Η πρώην γυναίκα μου, με την οποία απέκτησα και τον γιο μου, ήταν κωφή. Το ίδιο και η νυν. Βέβαια, τώρα είναι λίγο διαφορετικά τα πράγματα, γιατί η γυναίκα μου γνωρίζει την νοηματική της Πολωνίας - είναι από εκεί- και της μαθαίνω παράλληλα και την Ελληνική! Αλλά όπως και να έχει επικοινωνούμε στην νοηματική!" (Βλαδίμηρος)

"Όλες οι ερωτικές σχέσεις που έχω συνάψει, και το αγόρι μου τώρα είναι κωφό. Αυτό είναι δική μου επιλογή. Με έναν ακούοντα η σχέση μου, που είμαι εντελώς κωφή, δεν μπορεί να είναι φυσική και έχει πολλά προβλήματα γιατί δεν έχουμε την ίδια μητρική γλώσσα. Για παράδειγμα, όταν θα βγαίνουμε έξω με τη δική του παρέα, που κανένας δεν θα ξέρει νοηματική και όλοι θα μιλάνε πολύ γρήγορα με τον προφορικό λόγο, εγώ δεν θα καταλαβαίνω τίποτα και αυτός θα πρέπει πάντα να κάνει τον διερμηνέα. Και ακριβώς τον ίδιο ρόλο θα πρέπει να παίρνω εγώ όταν βγαίνουμε με τη δική μου παρέα, που κάνει μόνο χρήση νοηματικής. Και άλλες πολλές τέτοιες άβολες καταστάσεις. Καταλαβαίνεις λοιπόν ότι η σχέση μεταξύ ενός ακούοντα και μίας κωφής σαν εμένα έχει πολλά προβλήματα και δυσκολίες." (Φρόσω)

"Δεν έχω συνάψει ερωτικές σχέσεις με ακούουσες, αλλά μόνο με κωφές. Δεν θα έλεγα ότι ήταν σκόπιμο, αλλά περισσότερο ένα τυχαία γεγονός. Απλά εμένα ο κύκλος μου αποτελείται περισσότερο από κωφά άτομα, επομένως ίσως να εξηγείται από αυτό. Επικοινωνούσαμε στην νοηματική γλώσσα, γεγονός που με ευχαριστούσε ιδιαίτερα." (Θωμάς)

Ωστόσο, σημειώθηκε και 1 περίπτωση όπου ο συνεντευξιαζόμενος δήλωσε πώς η σχέση του με κωφό άτομα αποτέλεσε μία από τις αρνητικές εμπειρίες της ζωής του, εμπειρία που τον οδήγησε στην "απέχθεια" της νοηματικής γλώσσας.

"Μόνο μία φορά είχα ερωτική σχέση με κωφό και αυτή ήταν βασανιστική εμπειρία. Το πρόβλημα της επικοινωνίας δεν ήταν η γλώσσα και εγώ θέλησα και προθυμοποιήθηκα τότε να μάθω νοηματική, αλλά δεν επικοινωνούσαν τα μυαλά μας. Ήμασταν διαφορετικής κουλτούρας και νοοτροπίας. Εγώ ήθελα να μιλάω και με τις δύο γλώσσες και να χρησιμοποιώ και τον προφορικό λόγο, ενώ οι γονείς του ήθελαν να μου το απαγορεύσουν. Δεν άντεξα και για αυτό δεν θέλησα να μάθω καλά και να χρησιμοποιώ την νοηματική. Αυτοί οι άνθρωποι είναι χαμηλού νοητικού επιπέδου και δεν θέλω καμία σχέση μαζί τους." (Βασίλης)

Από το σύνολο των 14 ατόμων που έχουν συνάψει ερωτικές σχέσεις με κωφούς, προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, ο οποίος αναφέρεται στον τρόπο επικοινωνίας με τους κωφούς συντρόφους:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (ή της παντομίμας)**	**Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)**
0	**9**	**4**

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προκύπτει, επίσης, και ο ακόλουθος πίνακας:

Επιλογή μόνο ακουόντων συντρόφων	**Επιλογή μόνο κωφών συντρόφων**	**Επιλογή και ακουόντων και κωφών συντρόφων**
7	**5**	**8**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

9. Φιλικές σχέσεις

Ο άνθρωπος καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής του αναπτύσσει φιλικές σχέσεις. Από την εισαγωγή του στο σχολείο και κατά τη διάρκεια όλων των φάσεων της ζωής του περιτριγυρίζεται από φιλικά άτομα. Κάποιες σχέσεις μπορεί να είναι σταθερές στο πέρασμα του χρόνου, ενώ κάποιες άλλες μπορεί να είναι παροδικές. Είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι τα άτομα που επιλέγουμε να συναναστρεφόμαστε στην ενήλικη ζωή μας, φανερώνουν πολλά στοιχεία για την προσωπικότητά μας και την ταυτότητα που έχουμε αναπτύξει ως οντότητες.

9.1. Σχέσεις με ακούοντες φίλους

9.1.1. Τρόπος επικοινωνίας με ακούοντες φίλους

Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα (20) ανέφεραν ότι κατά διαστήματα έχουν συναναστραφεί τόσο με ακούοντες, όσο και με κωφούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις (5), ωστόσο, σημειώθηκε ότι οι παρέες αποτελούνται ως επί το πλείστον από ακούοντα άτομα, ενώ σε άλλες (6) από κωφά. Υπήρχαν και περιπτώσεις (9) που ανέφεραν ότι οι παρέες τους αποτελούνται και από ακούοντες και από κωφούς, χωρίς

να υπάρχει κάποια αριθμητική υπεροχή του ενός ή του άλλου. Το ζήτημα που μας ενδιαφέρει περισσότερο από κάθε άλλο, στην παρούσα υποκατηγορία είναι ο τρόπος με τον οποίο επιλέγει το κωφό-βαρήκοο άτομο να αλληλεπιδρά με τους "φίλους" ακούοντες.

"Έχω φίλους ακούοντες. Βέβαια οι περισσότεροι καλοί μου φίλοι είναι κωφοί. Με τους ακούοντες που κάνω παρέα επικοινωνώ με νοηματική -αν γνωρίζουν-, με σπιτικά νοήματα (παντομίμα) και ελάχιστα με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση, καθώς είναι ένας τρόπος επικοινωνίας που με κουράζει!" (Βίκτωρας)

"Έχω κάποιους ακούοντες φίλους και επικοινωνούμε προφορικά και με χειλεανάγνωση. Κάποιοι από τους ακούοντες φίλους μου γνωρίζουν και νοηματική, επομένως μιλάμε και στην νοηματική γλώσσα παράλληλα με την ομιλούμενη." (Πάρης)

"Έχω πάρα πολλούς ακούοντες φίλους και κάνουμε πάρα πολύ καλή παρέα. Δεν έχω θέμα να κάνω παρέα μαζί τους. Πολλές φορές αισθάνομαι πολύ άνετα με τους ακούοντες γιατί μου αρέσει να μιλάω με θάρρος, μαθαίνω πολλά θέματα, με βοηθάνε όσο περισσότερο μπορούν, έχουν σεβασμό ο ένας στον άλλον και δεν με προσβάλλουν ποτέ. Επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο." (Βιργινία)

"Είναι λίγο παράξενη κατάσταση. Εγώ παλιά, μέχρι και πριν 3-4 χρόνια έκανα παρέα μόνο με ακούοντες. Με αυτούς επικοινωνούσα χρησιμοποιώντας τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Πολλά προβλήματα υπήρχαν όμως, καθώς δεν καταλάβαινα πάντα τι μου έλεγαν και ζητούσα να το λένε και να το ξανά λένε σε σημείο που γινόμουν κουραστικός. Πολλές φορές ένιωθα να μην με θέλουν και τόσο στην παρέα αλλά μπορεί και να το φαντάζομαι." (Γιάννης)

"Οι περισσότεροι φίλοι μου είναι ακούοντες. Κάποιοι γνωρίζουν την νοηματική. Αυτούς τους έχω από το σχολείο και από το πανεπιστήμιο. Όμως πλέον οι περισσότεροι είναι παντρεμένοι και δεν βγαίνουμε πολύ συχνά έξω για διασκέδαση, οπότε συνήθως βγαίνω με τους 4-5 πολύ καλούς κωφούς φίλους μου, που είμαστε μαζί και στην δουλειά. Με τους ακούοντες επικοινωνώ κυρίως με την ομιλούμενη και τη χειλεανάγνωση, αλλά με αυτούς που ξέρουν νοηματική επικοινωνούμε λίγο και μέσω αυτής. Εγώ ανήκω σε δύο κόσμους." (Μάγδα)

"Έχω αρκετούς φίλους ακούοντες. Γενικά επικοινωνούμε στον προφορικό λόγο, καθώς οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν την νοηματική, και θα μπορούσα να πω ότι όταν είμαστε ένας προς έναν και επικοινωνούμε από πολύ κοντά, επικοινωνούμε τέλεια. Γενικά, καταλαβαίνω κομπλέ όταν έχω οπτική επαφή γιατί βασίζομαι και στην ακοή, πέραν της χειλεανάγνωσης. Αλλά το πρόβλημα είναι ότι αφαιρούμαι πολύ εύκολα, οπότε αν γίνει αυτό, απλά γνέφω όλη την ώρα "κατάλαβα" "ναι-ναι", ενώ δεν έχω καταλάβει Χριστό! Επίσης, αν στην παρέα μου μιλάει κάποιος βιαστικά και είμαστε μία παρέα 4-5 άτομα, μου ξεφεύγουν κάποιες λέξεις με αποτέλεσμα να χάσω όλο το νόημα της πρότασης!" (Κίμωνας)

"Οι φίλοι μου είναι και ακούοντες και κωφοί. Δεν τους επιλέγω με κριτήριο αν είναι κωφοί ή αν όχι, αλλά με βάση τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά τους και να αυτός ταιριάζει με τον δικό μου. Η καλύτερη μου φίλη είναι ακούουσα και επικοινωνούμε προφορικά. Της έχω μάθει και λίγο νοηματική, αλλά δεν τη χρησιμοποιούμε πολύ. Και η παρέα μου είναι ακούοντες. Απλά με αρκετούς το πρόβλημά μου είναι ότι δεν έχουν την υπομονή να καθίσουν και να μου εξηγήσουν κάτι που ενδεχομένως για να το καταλάβω χρειάζεται να το πουν 3 και 4 φορές. Ωστόσο αυτά τα προβλήματα δεν τα έχω με την παρέα μου, η οποία με έχει αποδεχτεί πλήρως και με βοηθάει πολύ!"(Κατερίνα)

"Οι φίλοι μου είναι και ακούοντες και κωφοί. Δεν με απασχολεί. Μπορώ και συναναστρέφομαι ευέλικτα και τους μεν και τους δε. Με τους ακούοντες επικοινωνώ μέσω του προφορικού λόγου, και αν χρειαστεί, σε ορισμένες περιστάσεις μπορεί να χρησιμοποιήσω και τον γραπτό. Για παράδειγμα, όταν δυσκολεύομαι να αντιληφτώ κάτι μέσω της χειλεανάγνωσης ή να αντιληφθούν οι συνομιλητές μου μέσω του προφορικού μου λόγου." (Χάρης)

"Έχω και ακούοντες φίλους και κωφούς. Με τους ακούοντες μιλάμε στον προφορικό λόγο, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς δεν γνωρίζουν νοηματική. Με κάποιους, όμως, ακούοντες φίλους μου που ξέρουν νοηματική επικοινωνούμε και με τα δύο. Αισθάνομαι πιο άνετα όταν επικοινωνώ με τα ελληνικά παρά με την νοηματική. Αυτό το διαπιστώνω όταν σε παρέα κωφών υπάρχουν και ακούοντες." (Αλεξία)

"Έχω και ακούοντες και κωφούς φίλους. Με τους ακούοντες φίλους μου, ειδικά όταν βρισκόμαστε σε παρέα που δεν υπάρχουν άλλοι κωφοί, επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο." (Τασία)

" Οι βασικές παρέες μου σήμερα αποτελούνται κυρίως από κωφούς και βαρήκοους συνομηλίκους μου πάνω κάτω. Παλαιότερα είχα πολλές παρέες με ακούοντες αλλά με τα χρόνια άλλαξαν κάποια πράγματα (γάμοι, μετακομίσεις κτλ.). Με τους ακούοντες φίλους μου επικοινωνούσα και συνεχίζω να επικοινωνώ μέσω του προφορικού λόγου και της χειλεανάγνωσης. Απλά το πρόβλημα στη συνομιλία μεταξύ ενός κωφού-βαρήκοου με έναν ακούοντα θα είναι ότι μερικές φορές θα υπάρχουν σημαντικές παρανοήσεις η οποίες θα έχουν ως αποτέλεσμα μη επιτυχημένη επικοινωνία." (Θάνος)

"Σήμερα έχω και ακούοντες και κωφούς φίλους. Κοίταξε! Στην κάθε παρέα υπάρχουν τα υπέρ και τα κατά της. Με τους ακούοντες, επικοινωνούμε στον προφορικό λόγο, νιώθω ότι μπορώ να μιλήσω πιο άνετα και να πω περισσότερα πράγματα με περισσότερες λεπτομέρειες κλπ. Αλλά υπάρχει ένα σοβαρό μειονέκτημα, καθώς χάνω αρκετά κομμάτια από τα λεγόμενά τους. Επίσης, μερικές φορές κουράζομαι να τους παρακολουθήσω, καθώς χρησιμοποιώ και τη χειλεανάγνωση, ανάλογα βέβαια με την άρθρωση του καθενός." (Χαρά)

"Έκανα κάποιους ακούοντες φίλους όταν πέρασα στο Πανεπιστήμιο. Μέχρι τότε έκανα παρέα μόνο με κωφούς. Με τους ακούοντες επικοινωνούμε στον προφορικό λόγο και

χειλεανάγνωση και μερικές φορές και λίγο παντομίμα. Μερικοί ξέρουν την νοηματική και επικοινωνούμε με αυτήν." (Φρόσω)

"Γενικά δεν είμαι από τα άτομα που έχουν πάρα πολλές παρέες. Ωστόσο έχω λίγους φίλους και πάρα πολύ καλούς με τους οποίους είμαι αυτοκόλλητη εδώ και πάρα πολλά χρόνια, από τότε που σπουδάζαμε μαζί στην ίδια σχολή. Αυτή είναι η παρέα μου. Επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση και είμαι ιδιαίτερα ικανοποιημένη και ευτυχισμένη από αυτές τις σχέσεις μου." (Τζένη)

"Οι περισσότεροι φίλοι μου είναι ακούοντες και μιλάμε με τον προφορικό λόγο και τους αντιλαμβάνομαι με την χειλεανάγνωση και τα υπολείμματα ακοής μου. Επίσης μερικές φορές μπορεί να χρησιμοποιήσουμε και τον γραπτό λόγο." (Κλέαρχος)

"Φιλικές σχέσεις, ένας ιδιαίτερα δύσκολος τομέας της ζωής για εμένα. Τα τελευταία χρόνια παρακολουθούμαι από ψυχίατρο, όχι εξαιτίας της βαρηκοΐας μου, αλλά λόγω μίας κατάθλιψης η οποία οφείλεται στα πολλά προβλήματα που αντιμετωπίζω από παιδί στις κοινωνικές μου σχέσεις. Δεν έχω πολλούς φίλους, αλλά με αυτούς που συναναστρέφομαι χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση." (Βασίλης)

"Με τους λίγους ακούοντες φίλους μου επικοινωνώ και με τον προφορικό λόγο, αλλά με μερικούς και με την νοηματική -αφού την γνωρίζουν." (Θωμάς)

"Έχω παρέα ακουόντων από το Γυμνάσιο που είχα πάει σε σχολείο ακουόντων. Ο καλύτερος μου φίλος είναι ακούοντας, και του έχω μάθει την νοηματική. Με βοηθάει πάρα πολύ σε όλα. Γενικά με τους υπόλοιπους επικοινωνούμε και με την νοηματική και με τον προφορικό λόγο και με σπιτικά νοήματα και σε πολύ λίγες δύσκολές περιπτώσεις και με τον γραπτό λόγο!" (Βλαδίμηρος)

"Όλοι οι ακούοντες φίλοι, μικροί και μεγάλοι, γνωρίζουν νοηματική και επικοινωνώ μαζί τους μέσω αυτής. Με τίποτα άλλο. Εμένα ο κόσμος μου είναι η νοηματική. Οικογένεια, φίλοι, με όλους επικοινωνώ στην νοηματική, η φωνή μου είναι έτσι και έτσι και δεν γνωρίζω καλά ελληνικά. Δεν θέλησα άλλωστε και να τα μάθω καλύτερα. Η μητρική μου γλώσσα είναι η ελληνική νοηματική γλώσσα." (Αφροδίτη)

Υπήρξε, ωστόσο, και μία περίπτωση που αναφέρθηκε ότι η επιλογή των φίλων δεν γίνεται με κριτήριο την κώφωση, δηλαδή ανάλογα με τον αν κάποιος είναι κωφός, βαρήκοος ή ακούων, αλλά με κριτήριο τη γλώσσα, δηλαδή τον τρόπο που επιλέγει να επικοινωνεί.

"Το πρόβλημα της βαρηκοΐας - κώφωσης το έχω από μικρή. Δεν μπορώ να πω ότι για τον λόγο αυτό με "ξέγραψε" κάποιος, ωστόσο σαφώς και δεν ήταν ούτε είναι εύκολο να κάνω φιλίες. Δεν θα έλεγα ότι είμαι από τους ανθρώπους που έχουν πολλούς φίλους.

Έχω υποστεί, λοιπόν, κοινωνικό αποκλεισμό σε όλες τις φάσεις της ζωής μου. Ωστόσο, ο κοινωνικός αποκλεισμός υπήρξε πολύ πιο έντονος από την πλευρά των κωφών νοηματιστών, παρά από την πλευρά τον ακουόντων. Για μένα κριτήριο επιλογής ενός φίλου είναι ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνεί. Έχω κάποιους ακούοντες φίλους και φυσικά επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο, όπως είναι και το φυσιολογικό. Επίσης χρησιμοποιώ και την χειλεανάγνωση." (Σοφία)

Η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας με τους ακούοντες φίλους συνοψίζεται στον ακόλουθο πίνακα:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (ή της παντομίμας)**	**Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)**
12	**1**	**7**

9.2. <u>Σχέσεις με κωφούς φίλους</u>

9.2.1. Τρόπος επικοινωνίας με κωφούς φίλους

Οι συνεντευξιαζόμενοι στο σύνολό τους (20) δήλωσαν ότι έχουν φιλικές σχέσεις τόσο με ακούοντες, όσο και με κωφούς. Σε αρκετές περιπτώσεις (6) αναφέρθηκε ότι τα κωφά και βαρήκοα άτομα έχουν περισσότερους κωφούς φίλους σε σύγκριση με τους ακούοντες, γεγονός που εξηγείται από την γλώσσα που επιλέγουν να χρησιμοποιούν. Η γλώσσα, λοιπόν, που επιλέγει ο καθένας να χρησιμοποιεί (το γλωσσικό του ρεπερτόριο) παίζει καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη των σχέσεων ανάμεσα στους κωφούς, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις αποτελεί το μέσο ένωσης των ατόμων, ενώ σε άλλες το μέσο για τη πυροδότηση *"ανεξήγητων"* συγκρούσεων.

"Οι περισσότεροι φίλοι μου είναι κωφοί και επικοινωνούμε μέσω της νοηματικής." (Φρόσω)

"Σήμερα, οι περισσότεροι φίλοι μου είναι κωφοί και αισθάνομαι ότι βρήκα τον εαυτό μου. Παλιά δεν μπορούσα να επικοινωνήσω έτσι. Είναι ένα παράξενο συναίσθημα όταν επικοινωνείς και νιώθεις ότι υπάρχει νόημα σε αυτό που κάνεις. Προτιμώ να κάνω παρέα με κωφούς και να μιλάω και με τα χέρια, με την νοηματική! Βέβαια ακόμα είμαι στη φάση προσπάθειας, καθώς δεν χειρίζομαι καλά την νοηματική γλώσσα. Για αυτό μερικές φορές χρησιμοποιώ και λίγο την παντομίμα." (Γιάννης)

"Φυσικά οι περισσότεροι φίλοι μου είναι κωφοί και μιλάμε στην νοηματική γλώσσα πολύ άνετα και χαλαρά. Είναι κάτι που βγαίνει από μέσα μας, αυθόρμητα. Όπως ένας ακούων χρησιμοποιεί αυθόρμητα τη γλώσσα, εμένα μου βγαίνει έτσι η νοηματική. Πώς να το πω. Νιώθεις ΤΟ ΙΔΙΟ με τους κωφούς φίλους. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αγαπάω τους ακούοντες φίλους μου. Αυτό που λέω είναι ότι η επικοινωνία με τους κωφούς μέσω της νοηματικής είναι πιο φυσική, ενώ για να μιλήσω προφορικά σκέφτομαι περισσότερο! (Βίκτωρας)

"Οι περισσότεροι φίλοι μου είναι κωφοί και φυσικά επικοινωνούμε μέσω της νοηματικής. Σε μία παρέα κωφών αισθάνομαι πολύ πιο άνετα από ότι σε μία παρέα ακουόντων γιατί μπορούμε να επικοινωνούμε ουσιαστικότερα, καλύτερα και γρηγορότερα." (Θωμάς)

"Έχω πολλούς φίλους και οι περισσότεροι είναι κωφοί. Μιλάμε στην νοηματική γλώσσα και εγώ μπορεί να τα λέω και δυνατά. Δεν το καταλαβαίνω. Προτιμώ τους κωφούς φίλους, αν και δεν αντιμετωπίζω κανένα πρόβλημα επικοινωνίας με τους ακούοντες, γιατί με τους κωφούς αισθάνομαι ΤΟ ΙΔΙΟ. Αισθάνομαι πιο όμορφα μαζί τους. Θα σου δώσω ένα παράδειγμα να το καταλάβεις. Φαντάσου ότι είμαι σε μία παρέα ακουόντων (5 άτομα) την μία μέρα, και την άλλη μέρα σε μία παρέα κωφών (5 άτομα). Στην παρέα ακουόντων, που μπορεί να μιλάνε όλοι μαζί, όσο καλός και να είμαι στην χειλεανάγνωση δεν θα μπορέσω να καταλάβω τι λένε, θα μπερδευτώ και δεν θα αντιληφθώ το νόημα. Αυτό είναι πολύ κουραστικό και απογοητευτικό, το να μην μπορείς να συμμετέχεις αποτελεσματικά σε μία συζήτηση. Αυτό δεν θα συνέβαινε ποτέ σε μία παρέα κωφών που χρησιμοποιούν την νοηματική και ο καθένας περιμένει να τελειώσει ο άλλος για να πάρει τον λόγο. Εκεί έχεις πλήρη επικοινωνία και κατανοείς τα πάντα. Εσύ που θα αισθανόσουν καλύτερα αν ήσουν κωφός, σε ποιά παρέα; Σέβομαι πολύ την ελληνική γλώσσα, την εκτιμάω και προσπαθώ να την χρησιμοποιώ όσο το δυνατόν πιο σωστά. Η νοηματική γλώσσα, όμως, με βοηθάει στο να έχω πιο αποτελεσματική, αυθόρμητη και φυσική επικοινωνία." (Πάρης)

"Έχω 4-5 φίλους κωφούς και είναι οι καλύτεροι φίλοι μου. Δουλεύουμε μαζί και κάνουμε και πολύ παρέα εκτός δουλειάς. Πάμε μαζί διακοπές, τα πάντα. Αισθάνομαι πολύ όμορφα και άνετα μαζί τους. Επικοινωνούμε τέλεια στην νοηματική γλώσσα, αλλά παράλληλα μπορεί να μιλάμε και δυνατά!" (Μάγδα)

"Με τους κωφούς φίλους μου νιώθω πολύ πιο άνετα. Καταλαβαίνω το νόημα και τις λεπτομέρειες της συζήτησης με πολύ περισσότερη ευκολία. Εξαίρεση αποτελούν ορισμένοι κωφοί που μιλάνε πολύ γρήγορα και χρησιμοποιούν διάφορους ιδιωματισμούς που δεν τους γνωρίζω. Άλλωστε η νοηματική δεν είναι η μητρική μου γλώσσα και δεν την κατέχω και χρησιμοποιώ όπως εκείνοι, με αποτέλεσμα να μην τους αντιλαμβάνομαι καλά. Επίσης, δεν γνωρίζω -τουλάχιστον ακόμα- τόσο καλά τη νοηματική και μερικές φορές κολλάω όταν νοηματίζω, με αποτέλεσμα να δυσκολεύομαι να εκφράσω όλα αυτά που θέλω να πω. Επομένως, είναι κάτι περίπου σαν να αντιλαμβάνομαι καλύτερα τη νοηματική, αλλά να μην εκφράζομαι καλά μέσω αυτής,

ενώ να εκφράζομαι καλύτερα μέσω της ομιλούμενης, αλλά να δυσκολεύομαι να αντιληφθώ κάποια πράγματα." (Χαρά)

"Εκτός από ακούοντες έχω και κωφούς φίλους και επικοινωνούμε με την νοηματική. Η παρέα μαζί τους είναι διαφορετική από την παρέα με τους ακούοντες. Με την παρέα μου τα πάω καλά και τους αγαπάω και χαίρομαι να επικοινωνώ έτσι φυσικά μαζί τους. Υπάρχουν, όμως, μερικοί κωφοί που δεν έχουν θάρρος, δεν έχουν σεβασμό, δεν έχουν εμπιστοσύνη και είναι καχύποπτοι και κάνουν κουτσομπολιό. Διαφορετικό μυαλό και διαφορετική επικοινωνία και διαφορετικά θέματα συζήτησης, πιο λίγες γνώσεις και πιο λίγα πράγματα ξέρουν. Θα ήθελα να τους υποστηρίζω να έχουν θάρρος γενικά στη ζωή τους με δουλειά και με παρέα και να έχουν εμπιστοσύνη και να μην κάνουν κουτσομπολιό για να έχουν καλό κλίμα. Γιατί είναι μερικοί που δεν έχουν αυτοπεποίθηση. Μερικοί, άλλοι, όμως, έχουν και τα καταφέρνουν από μόνοι τους." (Βιργινία)

"Οι καλύτεροι μου φίλοι δεν έτυχε να είναι κωφοί, αλλά έχω κάνει παρέα και έχω βγει με αρκετούς κωφούς και βαρήκοους που γνωρίζουν την νοηματική. Εγώ δεν έχω πάρει την επάρκεια, αν και έχω προσπαθήσει, αλλά γνωρίζω την νοηματική και επικοινωνούμε μέσω αυτής! Νομίζω ότι αισθάνομαι λίγο πιο άνετα και χαλαρά, όταν βρίσκομαι σε παρέα κωφών!" (Κατερίνα)

"Όπως είπα έχω παρέες και ακουόντων και κωφών και μάλιστα επικοινωνώ πιο άνετα με τα ελληνικά. Ωστόσο αν με ρώταγες ποιόν από τους φίλους θα έπαιρνες μαζί σου στις διακοπές, ή ποιός είναι ο καλύτερος σου φίλους θα σου έλεγα ο κωφός γιατί η επικοινωνία μεταξύ μας είναι πιο ολοκληρωμένη, λεπτομερής και ουσιαστική. Το βασικό πρόβλημα μου με τους κωφούς είναι το επίπεδο γνώσεων τους. Αν δηλαδή είναι μορφωμένοι. όπως κάποιοι από τους φίλους μου, τότε η ζυγαριά θα κατέληγε εκεί." (Αλεξία)

"Κοίτα οι φίλοι μου είναι και ακούοντες και κωφοί και τους αγαπάω το ίδιο. Απλά για ευνόητους λόγους σε μία μεγάλη παρέα κωφών που θα νοηματίζουν θα αισθανθώ καλύτερα από το αν βρισκόμουν σε μία αντίστοιχη παρέα ακουόντων. Στην παρέα κωφών θα καταλάβω τι θα πει ο καθένας, ακόμα και αυτός που κάθεται μακριά μου, ενώ στην παρέα ακουόντων πολλές φορές θα μπερδευτώ και θα χάσω το θέμα.. Όμως, με τους ακούοντες θα μιλήσουμε για ποιό ουσιαστικά θέματα." (Τασία)

"Όταν είμαι με κωφούς φίλους μιλάμε στην νοηματική και δεν έχω κανένα πρόβλημα. Μου αρέσει τόσο πολύ που την έχω αναπτύξει πολύ (από όσο μου λένε οι κωφοί φίλοι μου) και καταλαβαίνω και την νοηματική των ηλικιωμένων, που είναι πολύ δύσκολη! Τώρα που το σκέφτομαι επικοινωνώ καλύτερα με τη νοηματική και γενικά σε παρέες κωφών, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι η νοηματική είναι η μητρική μου γλώσσα. Φυσικά η μητρική μου γλώσσα είναι τα Ελληνικά!!!" (Κίμωνας)

"Με τις παρέες μου οι οποίες όπως σας είπα αποτελούνται ως επί το πλείστον από κωφά και βαρήκοα άτομα επικοινωνούμε χρησιμοποιώντας την νοηματική. Νιώθω

πολύ άνετα να μιλάω με τους φίλους μου στη νοηματική γιατί δεν υπάρχει περίπτωση στραβής επικοινωνίας που θα πρόκυπτε εξαιτίας της φασαρίας σε ένα μαγαζί η κάποιας μακρινής απόστασης, για παράδειγμα, η οποία θα μπορούσε να καταλήξει πολύ κουραστική από πλευράς μου." (Θάνος)

"Με τους κωφούς φίλους μου επιλέγω να επικοινωνώ μέσω της νοηματικής. Δεν θα έλεγα ότι αισθάνομαι καλύτερα ή χειρότερα σε μία παρέα κωφών από ότι σε μία παρέα ακουόντων. Συναναστρέφομαι αρκετά καλά και χωρίς την ύπαρξη επικοινωνιακών κενών τόσο με τους ακούοντες, όσο και με τους κωφούς." (Χάρης)

"Με τους κωφούς φίλους μου που είναι αρκετοί επικοινωνούμε μόνο στην νοηματική!" (Βλαδίμηρος)

"Μόνο με νοηματική επικοινωνούμε. Οι περισσότεροι φίλοι μου είναι κωφοί." (Αφροδίτη)

"Αν τύχει και χρειαστεί να επικοινωνήσω με κάποιον κωφό από κοντά θα χρησιμοποιήσω τον προφορικό λόγο. Αν δεν έχει μάθει να μιλάει και να κάνει χειλεανάγνωση, τότε τον γραπτό και την παντομίμα." (Βασίλης)

"Δεν έχω κωφούς φίλους, αλλά με κάποιους που γνωρίζω και μπορεί να βγούμε επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση" (Τζένη)

"Οι λίγοι κωφοί φίλοι που έχω είναι μεταγλωσσικά κωφοί, φυσικά δεν γνωρίζουν νοηματική και επικοινωνούμε μόνο με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Με κουπεπέδες και αγράμματους ανθρώπους δεν έχω συναναστραφεί ποτέ." (Κλέαρχος)

"Οι κωφοί δεν είμαστε ίδιοι μεταξύ μας. Ειδικότερα οι μεταγλωσσικοί κωφοί που δεν γνωρίζουμε την νοηματική γλώσσα και μιλάμε μόνο προφορικά είναι αδύνατον να συνυπάρξουμε στις ίδιες παρέες με τους νοηματίζοντες κωφούς, γιατί μας χωρίζει άβυσσος διαφοράς αντιλήψεων. Σήμερα οι κωφοί μπορούμε και επικοινωνούμε γραπτώς μεταξύ μας και με όλο τον κόσμο χωρίς τη μεσολάβηση διερμηνέα. Η νοηματική έχει αυτό το μεγάλο μειονέκτημα: ότι πρέπει να μεσολαβήσει διερμηνέας που θα μεταφέρει τα λόγια σου στους άλλους, και είσαι υποχρεωμένος να ζεις όλη σου τη ζωή σε ένα τρίτο πρόσωπο. Εγώ υποστηρίζω την αυτονομία μας και τις αδιαμεσολάβητες σχέσεις! Οι κωφοί και βαρήκοοι πραγματικοί φίλοι μου είναι λίγοι. Φυσικά και αυτοί, όπως και εγώ δεν κουπεπίζουν, δεν χρησιμοποιούν δηλαδή την νοηματική -που για εμένα δεν είναι γλώσσα- και μιλάμε με τον προφορικό λόγο και καταλαβαίνουμε με την χειλεανάγνωση. Δεν κάνω παρέα με νοηματίζοντες κωφούς και δεν έχω σχέσεις μαζί τους. Σε αυτούς αναφέρομαι όταν λέω ότι έχω βιώσει κοινωνικό αποκλεισμό από κωφούς. Υπάρχει, λοιπόν, πόλεμος (παγκούφιος πόλεμος) ανάμεσα στους προφοριστές και τους νοηματίζοντες και όχι φιλία." (Στέλλα)

Η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας με τους κωφούς φίλους συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (ή της παντομίμας)	Επικοινωνία μέσω της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας)
4	9	7

Επίσης, τα δεδομένα που προέκυψαν από την ανάλυση των συνεντεύξεων διαμορφώνουν και τον ακόλουθο πίνακα:

Περισσότεροι ακούοντες φίλοι	Περισσότεροι κωφοί φίλοι	Επιλογή τόσο ακουόντων, όσο και κωφών φίλων
5	6	9

9.3. Ταξίδια στο εξωτερικό

Σε αρκετές περιπτώσεις κωφών ατόμων (18) έχει παρατηρηθεί η τάση να πραγματοποιούν πληθώρα ταξιδιών στο εξωτερικό. Αναφέρθηκαν και 2 περιπτώσεις όπου οι ερωτώμενες δεν είχαν πραγματοποιήσει κάποιο ταξίδι στο εξωτερικό. Τα ταξίδια αυτά μπορεί να είναι είτε ατομικά (προσωπική επιλογή του καθενός), είτε ομαδικά μέσω προγραμμάτων που διοργανώνονται συχνά από την ΟΜ.Κ.Ε. (Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος). Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι το Ευρωπαϊκό Κάμπινγκ Νεολαίας Κωφών (E.U.D.Y.). Μέσω αυτών των ταξιδιών, ορισμένοι από τους συνεντευξιαζόμενους έχουν αναπτύξει ισχυρές φιλίες και με κάθε ευκαιρία που τους δίνεται επιδιώκουν ταξίδια για να συναντήσουν τους ξενόγλωσσους φίλους τους.

9.3.1. Επικοινωνία με ακούοντες στο εξωτερικό

Σε ορισμένες περιπτώσεις (6) οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα ανέφεραν ότι έχουν αναπτύξει φιλίες με ακούοντα άτομα του εξωτερικού. Σε άλλες περιπτώσεις (12) αναφέρθηκε ότι κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους σε μία ξένη χώρα συναναστρέφονται με ακούοντα άτομα (όχι κατά προσωπική τους επιλογή, αλλά για ζητήσουν πληροφορίες από περαστικούς ή κατά την επίσκεψή τους σε έναν

χώρο εστίασης), με τα οποία συνήθως επικοινωνούν χρησιμοποιώντας κάποια από τις ξένες γλώσσες που ενδεχομένως να γνωρίζουν, π.χ. αγγλικά. Επίσης, αναφέρθηκε και 1 περίπτωση όπου η ερωτώμενη δεν είχε συναναστραφεί στο εξωτερικό με ακούοντα άτομα.

"Όταν κάνω ταξίδια σε διάφορες χώρες για να επικοινωνήσω με τους ανθρώπους εκεί συνήθως χρησιμοποιώ την αγγλική γλώσσα. Γράφω σε ένα χαρτί την ερώτηση και αν ξέρουν αγγλικά μου απαντούν. Είναι λίγο δύσκολη μερικές φορές η επικοινωνία αλλά μου αρέσουν πολύ τα ταξίδια." (Πάρης)

"Αν χρειαστεί να επικοινωνήσω με έναν ακούοντα κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού μου στο εξωτερικό θα χρησιμοποιήσω μόνο τον γραπτό λόγο -αγγλική γλώσσα- καθώς δεν γνωρίζω καμία ξένη γλώσσα σε προφορικό επίπεδο." (Θωμάς)

"Δεν ταξιδεύω συχνά. Μία φορά πήγα στο εξωτερικό με την μαμά μου και την αδερφή μου και αν χρειαζόμασταν κάποια πληροφορία ή στην καφετέρια μιλούσαν εκείνες. Δεν μπορώ να κάνω ταξίδια μόνος μου γιατί δεν γνωρίζω και ξένες γλώσσες." (Γιάννης)

"Στα ταξίδια μου, αν θέλω να επικοινωνήσω με έναν ακούοντα θα χρησιμοποιήσω λίγο τα αγγλικά προφορικά και γραπτά." (Βίκτωρας)

"Κάνω ταξίδια στο εξωτερικό και έχω γνωρίσει κάποιους ακούοντες που έχω κρατήσει κάποιες επαφές. Φυσικά και επικοινωνούμε προφορικά και με χειλεανάγνωση στην αγγλική γλώσσα." (Στέλλα)

"Έχω ταξιδέψει μερικές φορές στο εξωτερικό και για να επικοινωνήσω με τους ακούοντες χρησιμοποίησα τον γραπτό και τον προφορικό λόγο στην αγγλική γλώσσα. Είναι λίγο δύσκολή η επικοινωνία!" (Βασίλης)

"Έχω ταξιδέψει στην Ιταλία, στην Ουγγαρία και την Τουρκία. Με τους ακούοντες για να συνεννοηθώ επικοινωνούσα λίγο στα Αγγλικά με τον προφορικό λόγο. Είχα και παρέα ακουόντων στα ταξίδια μου, επομένως μιλούσαν περισσότερο αυτοί αν θέλαμε να ρωτήσουμε κάτι." (Μάγδα)

"Έχω ταξιδέψει πέντε φορές στο εξωτερικό. Έχω γνωρίσει κάποια ακούοντα, αλλά και κωφά άτομα, μιλάω που και που, αλλά δεν έχω αναπτύξει καμία ιδιαίτερη φιλία. Με τους ακούοντες επικοινωνώ κυρίως με την γραπτή Αγγλική γλώσσα." (Χαρά)

"Πω-πω μου αρέσουν πάρα πολύ τα ταξίδια και ταξιδεύω γενικά πολύ συχνά, σχεδόν μία φορά το χρόνο, με την παρέα μου ακουόντων! Δεν έχω κάνει φίλους στα ταξίδια που έχω κάνει και δεν έχω γνωρίσει κωφούς. Συνήθως με τους ακούοντες εκεί επικοινωνεί περισσότερο μία φίλη μου που ξέρει και καλά αγγλικά, αλλά αν χρειαστεί θα το κάνω και εγώ με τον προφορικό λόγο. Θα δυσκολευτώ, βέβαια! Ωστόσο, έχω φίλους στο εξωτερικό ακούοντες τους οποίους έχω γνωρίσει εδώ στην Πόλη Κ

καλοκαίρια που έχουν έρθει για διακοπές. Αν τύχει και επικοινωνήσουμε μέσω Skype καμιά φορά θα το κάνουμε με τον προφορικό λόγο." (Κατερίνα)

"Βέβαια, ταξιδεύω πολύ και έχω κάνει φίλους τόσο ακούοντες, όσο και κωφούς. Με τους ακούοντες επικοινωνώ μέσω Skype με τον προφορικό και πιο συχνά με τον γραπτό λόγο (ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων)." (Κίμωνας)

"Στα ταξίδια μου έχω γνωρίσει ακούοντα άτομα, με κάποια από τα οποία έχουν αναπτύξει και ισχυρούς φιλικούς δεσμούς. Η επικοινωνία επιτυγχάνεται με πληθώρα τρόπων, όπως αγγλική προφορική και γραπτή γλώσσα, αλλά και παντομίμα." (Θάνος)

"Έχω κάνει κάποια ταξίδια και έχω συναναστραφεί εκεί και με κωφούς και με ακούοντες. Επικοινωνούμε φυσικά στα αγγλικά με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο." (Κλέαρχος)

"Ναι έχω κάνει ταξίδια, πιο πολλά με την οικογένεια μου και με το σωματείο Κωφών της Πόλης Β. Με τους ακούοντες για να ρωτήσω κάτι θα χρησιμοποιήσω κυρίως τον γραπτό λόγο! Αλλά είναι τρομερά δύσκολο." (Βλαδίμηρος)

"Στα ταξίδια μου στο εξωτερικό, με τους ακούοντες (π.χ. κάποιον περαστικό ή σε μία καφετέρια) θα επικοινωνήσω είτε προφορικά είτε γραπτά είτε με παντομίμα. Αναλόγως με τον τρόπο που θα καταφέρω να γίνω κατανοητή." (Αλεξία)

"Στα ταξίδια μου στο εξωτερικό, με τους ακούοντες επικοινωνώ είτε με τον προφορικό λόγο και τον γραπτό είτε με τη παντομίμα. Μάλιστα έχω κάνει και κάποιους ακούοντες φίλους με τους οποίους έχουμε επαφή μέσω γραπτών μηνυμάτων." (Τασία)

"Έχω ταξιδέψει αρκετά και κατά την παραμονή μου σε διάφορες χώρες έχω δημιουργήσει φιλίες τόσο με ακούοντες, όσο και με κωφούς. Με τους ακούοντες του εξωτερικού συνηθίζω να επικοινωνώ χρησιμοποιώντας περισσότερο τον γραπτό λόγο (σε προφορικό επίπεδο κατέχω μόνο τη Γερμανική γλώσσα), αλλά σε ορισμένες περιστάσεις και την παντομίμα. Αν ξέρουν διεθνή νοήματα, η επικοινωνίας μας επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης αυτών." (Χάρης)

"Μμμ... η επικοινωνία με τους ακούοντες στο εξωτερικό γίνεται μέσω του κινητού μου. Για παράδειγμα έχω κατεβάσει μία εφαρμογή στο κινητό μου με την οποία γράφω κάτι στα Ελληνικά και μεταφράζεται αυτόματα στη γλώσσα που επιλέγω. Κάπως έτσι γίνεται και όταν θέλω να ρωτήσω κάποιον περαστικό για το πού θα πάω. Εκείνος βέβαια, αν είναι εύκολο, μπορεί να μου απαντήσει με παντομίμα." (Φρόσω)

"Κάνω κάποια ταξίδια. Δεν έχω συναναστραφεί με ακούοντες!" (Αφροδίτη)

Στον πίνακα που ακολουθεί διαφαίνεται η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας με τους ακούοντες στο εξωτερικό:

Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος, χειλεανάγνωση, συνήθως της Αγγλικής γλώσσας)	Επικοινωνία μέσω διεθνών νοημάτων (ή παντομίμας)	Συνδυασμός ομιλούμενης και διεθνών νοημάτων (ή παντομίμας)	Επικοινωνία μέσω άλλων ατόμων (παρέας)	Επικοινωνία μέσω τεχνολογικών εφαρμογών
9	**0**	**4**	**3**	**1**

9.3.1. Επικοινωνία με κωφούς στο εξωτερικό

Σε αρκετές περιπτώσεις (9) οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν ότι στα ταξίδια τους στο εξωτερικό γνώρισαν ντόπιους κωφούς, με τους οποίους έχουν διατηρήσει επαφές. Κάποιοι από τους ερωτώμενους (5) δήλωσαν ότι, πολλές φορές, συνηθίζουν να επισκέπτονται τους φίλους τους αυτούς στο εξωτερικό και να διαμένουν στην οικεία τους για αρκετό χρονικό διάστημα.

"Ναι. Έχω πολύ καλούς κωφούς φίλους στο εξωτερικό. Στην Αγγλία στην Ισπανία και τους επισκέπτομαι συχνά. Μένω στο σπίτι τους και έτσι δεν έχω πολλά έξοδα. Πιο παλιά πήγαινα ακόμα πιο συχνά! Έχω μάθει λίγο τη νοηματική τους, αυτοί λίγο τη δική μου, χρησιμοποιούμε και διεθνή νοήματα και επικοινωνούμε πολύ καλά." (Πάρης)

"Βέβαια έχω κωφούς φίλους στο εξωτερικό. Μιλάμε πολύ συχνά μέσω Skype, αλλά και όποτε μπορώ τους επισκέπτομαι αμέσως. Περισσότερο επικοινωνούμε με διεθνή νοήματα." (Βίκτωρας)

"Στο εξωτερικό έχω φίλους κωφούς με τους οποίους επικοινωνούμε με την νοηματική. Μπορεί να κάνουμε βιντεοκλήση και να επικοινωνήσουμε με διεθνή νοήματα ή αλλιώς μέσω γραπτών μηνυμάτων." (Φρόσω)

"Έχω κάποιους κωφούς φίλους από άλλες χώρες με τους οποίους και τότε που είχαμε γνωριστεί και σήμερα που έχουμε κρατήσει επικοινωνία, επικοινωνούμε τα διεθνή νοήματα." (Αλεξία)

"Με τους κωφούς που έχω γνωρίζει επικοινωνούμε και με διεθνή νοήματα-αν γνωρίζουν και εκείνοι- και με την γραπτή Αγγλική γλώσσα." (Χαρά)

"Με τους φίλους μου από το εξωτερικό επιλέγω να επικοινωνώ χρησιμοποιώντας διεθνή νοήματα και γραπτό λόγο (ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων, κυρίως στην Αγγλική γλώσσα, αναλόγως της εθνικότητας του καθενός)." (Χάρης)

"Στα ταξίδια μου, και ιδιαίτερα σε αυτά που έχω κάνει με την ομάδα ποδοσφαίρου, έχω γνωρίσει και έχω αναπτύξει φιλίες με κωφούς άλλων χωρών με τους οποίους επικοινωνούσαμε, αλλά και επικοινωνούμε με βίντεο-μηνύματα μέσω διεθνών νοημάτων." (Θωμάς)

"Με τους κωφούς φίλους μου από το εξωτερικό επικοινωνούμε με διεθνή νοήματα και παντομίμα." (Κίμωνας)

"Με τους κωφούς στο εξωτερικό επικοινωνώ στα αγγλικά με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο. Και εκείνοι, όπως και εγώ, δεν έμαθαν ποτέ στην ζωή τους την αντίστοιχη νοηματική γλώσσα. Είναι της δικής μου νοοτροπίας και για αυτό συναναστραφήκαμε!" (Κλέαρχος)

Ωστόσο υπήρξε και μία ομάδα συνεντευξιαζόμενων (6) που δήλωσαν ότι δεν έχουν γνωρίσει και δεν έχουν αναπτύξει φιλίες με κωφούς του εξωτερικού

"Δεν θυμάμαι να έχω γνωρίσει κωφούς στο εξωτερικό. Μόνο μία φορά νομίζω και είχαμε επικοινωνήσει κυρίως με παντομίμα, αλλά και λίγο γραπτό λόγο. Εκείνος χρησιμοποιούσε και διεθνή νοήματα, αλλά εγώ δεν γνωρίζω." (Θάνος)

"Έχω έρθει σε επαφή με κάποιους κωφούς του εξωτερικού. Δεν έχω κρατήσει σχέσεις, αλλά τότε επικοινωνούσαμε με την νοηματική, εγώ την ελληνική και αυτή τη δική τους. Εντάξει καταλαβαίνεις κάποια πράγματα, όχι τέλεια αλλά κάπως. Δεν γνωρίζω διεθνή νοήματα!" (Αφροδίτη)

"Με τους κωφούς στο εξωτερικό που είχα συναντήσει κάποιους είχαμε επικοινωνήσει με διάφορους τρόπους, και με διεθνή νοήματα και με παντομίμα. Εκείνοι δεν γνώριζαν καλά τα διεθνή νοήματα και για αυτό μερικές φόρες μπορεί να γράφαμε και κάτι για να είμαστε σίγουροι ότι έχει γίνει αντιληπτό. Ωστόσο, με κανέναν από αυτούς τους κωφούς δεν έχω κρατήσει επαφές." (Τασία)

"Στο εξωτερικό έχω γνωρίσει κάποιους κωφούς και έχουμε επικοινωνήσει κάπως με την δική μου νοηματική, και τη δική τους, μία μείξη. Δεν ξέρω διεθνή νοήματα. Παρόλα αυτά τα είχαμε καταφέρει πολύ καλά! Ωστόσο πολύ καλούς φίλους που να μπορώ να μείνω στο σπίτι τους δεν έχω στο εξωτερικό, όπως έχουν οι άλλοι." (Βλαδίμηρος)

"Δεν έχω επικοινωνήσει με κάποιον κωφό στο εξωτερικό, αλλά πιστεύω ότι αν τύχαινε θα χρησιμοποιούσα την παντομίμα." (Βασίλης)

"Δυστυχώς δεν έχω έρθει σε επαφή με κωφούς του εξωτερικού και δεν έχω αναπτύξει φιλίες. Θα ήθελα, όμως, πολύ να είχα. Ζηλεύω τους κωφούς φίλους μου που έχουν τέτοιους φίλους και κάνουν ταξίδια για να τους δουν." (Μάγδα)

Από τις 13 περιπτώσεις κωφών-βαρήκοων ατόμων που έχουν έρθει σε επαφή με κωφούς, κατά την παραμονή τους σε μία ξένη χώρα, προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος, χειλεανάγνωση, συνήθως της Αγγλικής γλώσσας)	Επικοινωνία μέσω διεθνών νοημάτων (ή παντομίμας)	Συνδυασμός ομιλούμενης και διεθνών νοημάτων (ή παντομίμας)	Επικοινωνία μέσω άλλων ατόμων (παρέας)	Επικοινωνία μέσω τεχνολογικών εφαρμογών
1	9	3	0	0

Επίσης, αναλύοντας τα δεδομένα της κατηγορίας *"Ταξίδια στο εξωτερικό"* προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

"Πραγματοποιώ ταξίδια στο εξωτερικό"	"Δεν πραγματοποιώ ταξίδια στο εξωτερικό"
18	2

10.Συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών

Σε ορισμένες περιπτώσεις (15) οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες δήλωσαν ότι αποτελούσαν ενεργά μέλη της κοινότητας Κωφών, αγωνιζόμενοι για τα δικαιώματα τους και την αναγνώριση της νοηματικής ως επίσημη γλώσσα. Στις περισσότερες από αυτές (12) οι ερωτώμενοι ανέφεραν με σαφή τρόπο ότι η συμμετοχή στην κοινότητα ήταν άτυπη και δεν συνεπαγόταν αποκλεισμό από τον κόσμο των ακουόντων, στον οποίο τα κωφά-βαρήκοα άτομα επιθυμούν να συμμετέχουν, ακριβώς όπως και στην κοινότητα. Ωστόσο, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι (5) ανέφεραν ότι δεν επιθυμούν τη συμμετοχή σε μία τέτοια κοινότητα που στόχο έχει τη διάδοση της νοηματικής, καθώς οι ίδιοι δεν γνωρίζουν και δεν θέλουν να μάθουν την ΕΝΓ. Επίσης, θεωρούν

πώς κανένας δεν θα έπρεπε να την χρησιμοποιεί, καθώς δεν υφίσταται ως ολοκληρωμένη γλώσσα.

10.1. Συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών

Αναφορές για συμμετοχή στην κοινότητα των κωφών υπήρξαν πολλές (15). Ωστόσο, στις περισσότερες από αυτές (12) σημειώθηκε άτυπη συμμετοχή, καθώς, σήμερα, τα βαρήκοα-κωφά άτομα, στην πλειονότητα τους, δεν επιθυμούν την ετικετοποίηση με αποκλειστική συμμετοχή στη μία (κοινότητα των ακουόντων) ή στην άλλη κοινότητα (κοινότητα Κωφών). Σε ορισμένες, μόνο, περιπτώσεις (3) αναφέρθηκε αποκλειστική συμμετοχή στην κοινότητα Κωφών, χωρίς, ωστόσο, αυτό να συνεπάγεται τη μη συναναστροφή και επικοινωνία με άτομα της κοινότητας των ακουόντων. Φυσικά, τα άτομα αυτά αυτοπροσδιορίζονται ως Κωφά, καθώς η ταυτότητα που έχουν αναπτύξει στο πέρασμα του χρόνου είναι αυτή του Κωφού, στην οποία έχει γίνει εκτενή αναφορά στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας.

"Εννοείται! Είναι το δεύτερο σπίτι μου. Εμπλέκομαι σε ότι αφορά τους Κωφούς και υπερασπίζομαι την μητρική μου γλώσσα, την νοηματική!" (Αφροδίτη)

"Ναι βέβαια είμαι μέλος της Κοινότητας των Κωφών και αγωνίζομαι πάρα πολύ για τα δικαιώματά μας και την αναγνώριση της μητρικής μου γλώσσας, της νοηματικής!" (Βλαδίμηρος)

"Βέβαια, είμαι μέλος της κοινότητας των Κωφών και αγωνίζομαι και εγώ, όπως και τα υπόλοιπα μέλη, για τα δικαιώματά μας. Η νοηματική γλώσσα είναι η μητρική μου γλώσσα και την υπερασπίζομαι όσο μπορώ και με κάθε τρόπο. Βέβαια σέβομαι επίσης και την Ελληνική ομιλούμενη και την χρησιμοποιώ όσο καλύτερα μπορώ" (Φρόσω)

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι ορισμένα από τα άτομα που αναφέρθηκαν στην παραπάνω κατηγορία (π.χ. Φρόσω) κλίνουν, πλέον, προς την ανάπτυξη μίας διπολιτισμικής ταυτότητας, κατά την οποία θα αυτοπροσδιορίζονται ως ισότιμα μέλη τόσο της κοινωνίας των ακουόντων, όσο και της κοινότητας των Κωφών, με παράλληλη χρήση και της ομιλούμενης και της νοηματικής.

Από το σύνολο των 3 ατόμων που έχουν αναπτύξει ταυτότητα Κωφού προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, στον οποίο πραγματοποιείται συσχέτιση με τη γνώση ξένων γλωσσών, τα ταξίδια στο εξωτερικό, την επιλογή συντρόφου, καθώς και την επιλογή του τρόπου επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια:

Άτομα με ταυτότητα Νοηματιστή	**Γνώση Ξένων Γλωσσών**	**Ταξίδια στο εξωτερικό**	**Επιλογή συντρόφου**	**Τρόπος επικοινωνίας σε πλαίσια εργασίας**
3 (σύνολο ατόμων)	**Κανένας**	**Και οι τρεις**	**Κωφοί σύντροφοι**	**Περισσότερο με χρήση νοηματικής ή παντομίμας, και λιγότερο με την ομιλούμενη**

10.2. Άτυπη συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών, σε προσωπικό επίπεδο, αν και δεν υπάρχει διάθεση συμμετοχής σε πολιτικό επίπεδο

Σήμερα, τα περισσότερα κωφά-βαρήκοα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως δίγλωσσα, ανήκοντας σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον, με εξίσου συμμετοχή τόσο στην κοινότητα των ακουόντων, όσο και στη κοινότητα των Κωφών. Στην παρούσα έρευνα αυτή η αριθμητική υπεροχή των δίγλωσσων/διπολιτισμικών κωφών-βαρήκοων ατόμων (12) είναι εμφανής, παρόλο που η επιλογή του δείγματος έγινε με τυχαίο τρόπο. Παρόλο, λοιπόν, που οι συνεντευξιαζόμενοι δηλώνουν συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών, τονίζουν ότι η συμμετοχή αυτή είναι άτυπη και δεν συνεπάγεται αποκλεισμό από την κοινωνία των ακουόντων, της οποίας, επίσης, αποτελούν ενεργά μέλη. Τα άτομα λοιπόν, αυτά εκδηλώνουν φανερά την επιθυμία τους να συμμετέχουν ενεργά και στους δύο κόσμους, και στον κόσμο των κωφών (κάνοντας χρήση την νοηματικής γλώσσας και υπερασπίζοντάς την τόσο στα πλαίσια της κοινότητας, όσο και έξω από αυτήν) και στον κόσμο των ακουόντων (σεβόμενοι τον προφορικό λόγο και χρησιμοποιώντας τον με τον καλύτερο δυνατό τρόπο). Αναλόγως, λοιπόν, με το εκάστοτε πλαίσιο, τα άτομα αυτά έχουν την ικανότητα να ελίσσονται και να χρησιμοποιούν άλλοτε τη μία (ομιλούμενη -προφορική και γραπτή- Ελληνική) και άλλοτε την άλλη γλώσσα (ΕΝΓ).

"Όσον αφορά την κοινότητα των κωφών, να θα έλεγα ότι είμαι μέλος και βοηθάω στην διοργάνωση προγραμμάτων και εκδηλώσεων. Τα τελευταία χρόνια είμαι υπεύθυνος της επιτροπής νεολαίας της ένωσης κωφών βορείου Ελλάδος. Βέβαια, όπως έχω πει ανήκω και στους δύο κόσμους και όχι αποκλειστικά σε έναν μόνο!" (Θάνος)

"Συμμετέχω στην κοινότητα των Κωφών, μου αρέσει να πηγαίνω σε εκδηλώσεις, συναθροίσεις κλπ. Το ίδιο κάνω και στην κοινωνία των ακουόντων. Επίσης, μου αρέσει και με ενδιαφέρει να ασχολούμαι με τα κοινά και των δύο κόσμων." (Χαρά)

"Ναι θα έλεγα ότι είμαι μέλος της κοινότητας των κωφών, έστω και άτυπα. Αγωνίζομαι για τα δικαιώματα των κωφών και πιστεύω ότι η νοηματική είναι επίσημη και ολοκληρωμένη γλώσσα και ότι κάθε κωφός έχει την ανάγκη να την χρησιμοποιεί και να εκφράζεται μέσω αυτής σε ορισμένες καταστάσεις της ζωής του. Ωστόσο, εγώ δεν θα έλεγα ότι έχω ταυτότητα Κωφού με την έννοια ότι χρησιμοποιώ μόνο την νοηματική και είμαι αφοσιωμένος στην κοινότητα αυτή και τίποτα άλλο στη ζωή μου. Εμένα μου αρέσει να πηγαινοέρχομαι σε δύο κόσμους και να μαθαίνω πράγματα τόσο από τους κωφούς, όσο και από τους ακούοντες. Επομένως θα έλεγα ότι έχω περισσότερο διπολιτισμική ταυτότητα, είμαι μέλος και των δύο κοινοτήτων, και των Κωφών και των ακουόντων." (Πάρης)

"Ανήκω στην κοινότητα των κωφών και αγωνίζομαι για τα δικαιώματά μας, αλλά μου αρέσει να πηγαινοέρχομαι σε δύο κόσμους, και σε αυτόν των ακουόντων και σε αυτόν των κωφών. Αισθάνομαι ικανοποίηση, οικεία και γενικότερα ένα αίσθημα χαράς και ηρεμίας όταν βρίσκομαι στην κοινότητα, αλλά αυτή είναι σαν ένα μικρό χωριό. Κάποια στιγμή τα νέα σταματάνε και αρχίζει το μεταξύ μας κουτσομπολιό, κάτι που με αηδιάζει και δεν μου αρέσει καθόλου. Για αυτό μου αρέσει και επιδιώκω να έρχομαι σε επαφή με ακούοντες και να μαθαίνω νέα για όλο τον κόσμο. Αυτό είναι κάτι μαγικό για εμένα, να μπορώ δηλαδή να επικοινωνώ με όλους και να ενημερώνομαι για όλα τα θέματα. Το μυαλό μου είναι ανοιχτό!" (Βίκτωρας)

"Ναι συμμετέχω άτυπα στην κοινότητα των κωφών και μου αρέσει πολύ να πηγαίνω και σε εκδηλώσεις και σε συναντήσεις και στα πάντα. Ωστόσο, εμένα η μητρική μου γλώσσα είναι τα ελληνικά. Ξέρω νοηματική και είμαι ιδιαίτερα περήφανη για αυτό και η αλήθεια είναι ότι επικοινωνώ καλύτερα μέσω αυτής. Μέχρι εκεί όμως. Η μητρική μου γλώσσα είναι αυτή της μαμάς μου, δηλαδή τα ελληνικά. Χρησιμοποιώ, όμως και τις δύο γλώσσες στην καθημερινότητά μου, είμαι δίγλωσση!" (Μάγδα)

"Ναι είμαι μέλος της κοινότητας των Κωφών και συμμετέχω στα κοινά ζητήματα. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι η μητρική μου γλώσσα είναι η νοηματική. Αγαπάω τη νοηματική γλώσσα και τη σέβομαι και τη χρησιμοποιώ σε πολλές καταστάσεις της ζωής μου γιατί επικοινωνώ λεπτομερώς και ουσιαστικά μέσω αυτής, αλλά η μητρική μου γλώσσα είναι η γλώσσα των γονιών μου, τα ελληνικά." (Αλεξία)

"Βεβαίως συμμετέχω στην κοινότητα των Κωφών. Είμαι μέλος της Ένωσης Κωφών Ελλάδος και εκπαιδευτικός σύμβουλος της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος. Παράλληλα,

συμμετέχω και στην κοινωνία των ακουόντων, καθώς όπως προανέφερα θα αυτοπροσδιοριζόμουν ως εντελώς δίγλωσσο (ή ακριβέστερα πολύγλωσσο) άτομο." (Χάρης)

"Είμαι μέλος της ομοσπονδίας και της ένωσης κωφών γιατί ανήκω εκεί αρχικά και επιπλέον μπορώ να ενημερωθώ για διάφορα θέματα που με αφορούν (ως κωφό). Επίσης, μέσα από αυτές τις κοινότητες μπορούμε να διεκδικήσουμε τα αυτονόητα. Τέλος, μπορώ να ζητήσω και διερμηνέα, όποτε και αν τον χρειαστώ. Φυσικά, παράλληλα είμαι μέλος και της κοινωνίας των ακουόντων και συμμετέχω, επίσης, στα κοινά." (Θωμάς)

"Ναι είμαι μέλος της Κοινότητας της Κωφών. Δεν ασχολούμαι πάρα πολύ, αλλά κάνω γενικά ό,τι μπορώ για να βοηθήσω προκειμένου να υλοποιηθούν τα αιτήματά της!" (Κατερίνα)

"Ήμουν μέσα στην κοινότητα για 5 χρόνια, αλλά δεν μου ταίριαζε το κλίμα (κακεντρέχεια, κουτσομπολιό, άδεια και βαρετή ζωή, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο στην πλειοψηφία, κλίκες κλπ.), οπότε και δεν είμαι μέσα πλέον από επιλογή. Μπορεί να πάω άτυπα σε κάποια εκδήλωση κλπ. αλλά σε σχέση με παλιά που ήμουν ενθουσιασμένος σε όλο αυτό, όχι!" (Κίμωνας)

"Δεν συμμετέχω στην κοινότητα των Κωφών, τουλάχιστον με τον τυπικό τρόπο, παρόλο που σέβομαι, αγαπάω και χρησιμοποιώ την ΕΝΓ, γιατί η κοινότητα αυτή έχει κατά κανόνα χαμηλό γνωστικό επίπεδο, κάτι που δεν με καλύπτει 100%. Με ικανοποιεί μόνο συναισθηματικά γιατί αισθάνομαι ότι ανήκω σε μία ομάδα όμοια με εμένα. Αλλά με τους ακούοντες νιώθω ότι υπάρχει μία πληθώρα θεμάτων και ενδιαφερόντων και καλύτερη ενημέρωση." (Τασία)

"Δεν συμμετέχω στην κοινότητα των Κωφών γιατί δεν έχω εμπιστοσύνη. Πρώτον λόγω χρημάτων και δεύτερον δεν κάνουν πολλές οργανώσεις. Μπορεί να τύχει να πάω σε κάποια εκδήλωση και να επικοινωνήσω με τους κωφούς μέσω της νοηματικής, αλλά μέχρι εκεί." (Βιργινία)

Από το σύνολο των 13 ατόμων που έχουν αναπτύξει διπολιτισμική/δίγλωσση ταυτότητα προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, στον οποίο πραγματοποιείται συσχέτιση με τη γνώση ξένων γλωσσών, τα ταξίδια στο εξωτερικό, την επιλογή συντρόφου, καθώς και την επιλογή του τρόπου επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια:

Άτομα με Διπολιτισμική /δίγλωσση ταυτότητα	**Γνώση Ξένων Γλωσσών**	**Ταξίδια στο εξωτερικό**	**Επιλογή συντρόφου**	**Τρόπος επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια**
13 (σύνολο ατόμων)	**11 άτομα**	**12 άτομα**	**Και κωφοί και ακούοντες σύντροφοι**	**Εναλλακτική χρήση νοηματικής (ή παντομίμας) και ομιλούμενης, αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο**

10.2. Απουσία συμμετοχής στην κοινότητα των κωφών και άρνηση εμπλοκής στα ζητήματά της

Οι συμμετέχοντες που επιλέγουν να επικοινωνούν κατ' αποκλειστικότητα μέσω της ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας, με τη βοήθεια της χειλεανάγνωσης, και όχι με την νοηματική (οι λεγόμενοι προφοριστές) (4), παρουσιάζουν απροθυμία να εμπλακούν και να συμμετάσχουν στην κοινότητα των Κωφών, καθώς οι στόχοι της δεν αποτελούν και προσωπικούς τους στόχους. Εν αντιθέσει τους θεωρούν στόχους δίχως νόημα. Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι το άτομο δεν συμμετέχει στην κοινότητα, όχι γιατί διαφωνεί με τον λόγο ύπαρξης της και τους στόχους της, αλλά γιατί πρόσφατα άρχισε να συναναστρέφεται με κωφά άτομα και να εμπλέκεται σε ζητήματα τους.

"Όχι δεν συμμετέχω στην κοινότητα των κωφών -τουλάχιστον μέχρι σήμερα- και μέχρι πρόσφατα δεν ήξερα καν την ύπαρξη της. Πρόσφατα άρχισα να συναναστρέφομαι με κωφά άτομα και να μαθαίνω κάπως την νοηματική και ακόμα έχω πολύ λίγες επαφές."
(Γιάννης)

"Όχι δεν συμμετέχω στην κοινότητα των κωφών και για εμένα δεν υπάρχει λόγος ύπαρξης. Εκεί μέσα μιλάνε όλοι νοηματική, ενώ εγώ δεν θα το έκανα ποτέ αυτό! Συγνώμη αν προσβάλλω κάποιον αλλά πραγματικά κάθε φορά που βλέπω κάποιον να

κάνει κουπεπέ αδυνατώ να τραβήξω το βλέμμα μου από πάνω του, όχι από ενδιαφέρον, αλλά μου φαίνεται αστείος με όλες αυτές τις κινήσεις και τις εκφράσεις. Μα πραγματικά τώρα... Προτιμούν όλο αυτό το γελοίο σκηνικό από το να μιλήσουν φυσιολογικά σαν άνθρωποι; Δεν μπορώ να το καταλάβω όσο και αν προσπαθώ!" (Τζένη)

"Όχι όχι δεν συμμετέχω και δεν θα γίνω ποτέ μέλος της. Είμαι πλέον σίγουρος. Για να γίνει κανείς μέλος της πρέπει να ξέρει την νοηματική και εγώ έχω πλέον αποφασίσει ότι νοηματική δεν θέλω να μάθω -κυρίως λόγω της εμπειρίας μου με την πρώην σχέση που σας είπα ότι είχα. Είναι δύσκολη και πλέον προβληματική διαδικασία ακόμα και αν κουφαθώ στα γεράματα. Και στην τελική δεν σκοτώθηκα να μάθω πιάνο και μουσική για να υποταχθώ να μιλάω σε κουπεπέ." (Βασίλης)

"Συμμετοχή στην κοινότητα των κωφών; Όχι και ούτε πρόκειται! Μα για ποιόν λόγο να συμμετέχει κανείς σε μία τέτοια κοινότητα ή καλύτερα για ποιόν λόγο να υπάρχει αυτή η κοινότητα; Έχω φτιάξει στο Facebook την ομάδα Κουφοχωριό, όπου και συμμετέχω, και προσφέρω ενημέρωση για τη δυνατότητα των κωφών και βαρήκοων να επικοινωνούν με την ομιλούμενη ελληνική και όχι με την νοηματική, που είναι ένα κουπεπέ. Αυτοί που συμμετέχουν στην κοινότητα των κωφών αδυνατούν να καταλάβουν ότι σήμερα το πρόσωπο της κώφωσης είναι μεταγλωσσική κώφωση, βαρηκοΐες και κοχλιακά εμφυτεύματα." (Στέλλα)

"Όχι φυσικά! Δεν είμαι και δεν πρόκειται να γίνω ποτέ μέλος σε μία τέτοια κοινότητα. Εμείς οι προφοριστές έχουμε στερηθεί σημαντικά πράγματα, όπως οι υπότιτλοι, γιατί ποτέ δεν είχαμε κάποιο σωματείο ή σύλλογο σαν και αυτήν την κοινότητα για να διεκδικήσουμε κάτι. Στα δικά τους φυσικά δεν μπορούσαμε να μπούμε και να συνυπάρξουμε μαζί τους γιατί ζητάνε ως όρο να ασπαστούμε ως μητρική μας γλώσσα την νοηματική και ένα άλλο σωρό παράνοιες. Οι ακούοντες λοιπόν διερμηνείς έχουν εκμεταλλευτεί αυτούς τους κωφούς που κουπεπίζουν και έχουν στήσει αυτήν την κοινότητα με αποτέλεσμα να κερδοσκοπούν εις βάρους τους από τις επιδοτήσεις που δίνει το κράτος για εμάς τα άτομα με πρόβλημα ακοής. Αυτοί, λοιπόν, έχουν φροντίσει ώστε να υπάρχουν αυτά τα άτομα, ώστε να μην μπορούν από μόνα τους να επικοινωνήσουν ή να καταλάβουν οτιδήποτε. Και με τα νοήματα βέβαια πάλι τίποτα δεν καταλαβαίνουν αφού αυτός ο κώδικας είναι τρομερά φτωχός. Στα ειδικά σχολεία κωφών και με τη χρήση μόνο της νοηματικής δεν θα μάθεις ποτέ να διαβάζεις και να γράφεις, ενώ την έχεις αυτή τη δυνατότητα. Εξαίρεση αποτελούν κάποιοι που πήγαιναν σε ειδικό σχολείο αλλά έκαναν και πολλά ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι επειδή τους φρόντιζαν οι γονείς τους. Επίσης, οι διερμηνείς οδηγούν σκόπιμα τα κωφά άτομα στον αναλφαβητισμό, για να είναι εξαρτημένοι ισοβίως από αυτούς. Και βέβαια μέσα σε αυτήν την κοινότητα δεν θα έμπαινα ποτέ γιατί υπάρχουν και τρομερά ανατριχιαστικές περιπτώσεις. Κωφή μητέρα ήθελε να αποβάλλει γιατί το παιδί της θα γεννιόταν ακούων, ενώ άλλη είπε ξεκάθαρα ότι προσευχόταν να κάνει κωφό παιδί. Και το έκανε. Το παιδί αυτό είναι σήμερα 19 χρονών και φοιτά ακόμα στο Ειδικό Σχολείο κωφών της Αγίας Παρασκευής. Αυτό όλο είναι τρελό. Είναι σαν ένας καρκινοπαθής να προσεύχεται το παιδί του να αποκτήσει καρκίνο, σαν ένας τυφλός να γεννήσει τυφλό

παιδί, σαν ένας κινητικά ανάπηρος να θέλει να γεννήσει παιδί που να είναι καθηλωμένο μια ζωή σε αναπηρικό αμαξίδιο. Είναι λογικό όλο αυτό; Πώς, λοιπόν, να συμμετάσχεις σε μία τέτοια σχιζοφρενική κοινότητα; Και φυσικά για όλα αυτά που σας είπα υπάρχουν και βίντεο με ζωντανές συνεντεύξεις, τα οποία θα σας στείλω αμέσως. Δεν είναι λόγια του αέρα και φήμες! Αυτή, λοιπόν, είναι η φιλοσοφία της Κοινότητας των Κωφών." (Κλέαρχος)

Από το σύνολο των 4 ατόμων που έχουν αναπτύξει ταυτότητα ακούοντος προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, στον οποίο πραγματοποιείται συσχέτιση με τη γνώση ξένων γλωσσών, τα ταξίδια στο εξωτερικό, την επιλογή συντρόφου, καθώς και την επιλογή του τρόπου επικοινωνίας διαφορετικά πλαίσια:

Άτομα με ταυτότητα Προφοριστή	Γνώση Ξένων Γλωσσών	Ταξίδια στο εξωτερικό	Επιλογή συντρόφου	Τρόπος επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια
4 (σύνολο ατόμων)	**4 άτομα**	**3 άτομα**	**Ακούοντες σύντροφοι**	**Αποκλειστική χρήση ομιλούμενης (προφορικός και γραπτός λόγος, χειλεανάγνωση)**

Επιπροσθέτως, από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει και ο ακόλουθος πίνακας, στο οποίο συνοψίζεται η συμμετοχή ή μη στην κοινότητα Κωφών:

Αποκλειστική συμμετοχή στην κοινωνία ακουόντων και ανάπτυξη ταυτότητας ακούοντος	Πολιτική συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών και ανάπτυξη ταυτότητας Κωφού	Ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνία των ακουόντων και στην κοινότητα των Κωφών και ανάπτυξη δίγλωσσης/διπολιτισμικής ταυτότητας
4	**3**	**13**

11. Επικοινωνία στα διάφορα πλαίσια της καθημερινής ζωής

Μία από τις βασικότερες ανάγκες του ανθρώπου είναι η επικοινωνία. Δεν νοείται υγιής, ψυχικά και συναισθηματικά, άνθρωπος, που να μην έχει πρόσβαση στην επικοινωνία. Ωστόσο, όπως έχει γίνει ήδη αναφορά στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, η επικοινωνία μπορεί να επιτευχθεί τόσο λεκτικά όσο και μη λεκτικά. Τα κωφά-βαρήκοα άτομα είναι μία ανομοιογενής ομάδα ανθρώπων, που όπως έχει γίνει ήδη φανερό, ένα από τα στοιχεία που τους διαφοροποιούσε και εξακολουθεί να τους διαφοροποιεί ακόμη και σήμερα, είναι ο τρόπος που επιλέγει ο καθένας να επικοινωνεί στα διάφορα πλαίσια της καθημερινής του ζωής. Η ανομοιογένεια αυτή κατέστη φανερή και στην παρούσα έρευνα, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις (4) τα άτομα δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν αποκλειστικά την ελληνική γλώσσα για να επικοινωνήσουν, ενώ σε άλλες (3) -περισσότερο- την νοηματική. Είναι, βέβαια, πολύ σημαντικό να τονιστεί για ακόμη μία φορά ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (13) δήλωσε ότι στην καθημερινότητά του επιλέγει να χρησιμοποιεί τόσο την νοηματική, όσο και την ομιλούμενη ελληνική, αναλόγως με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται κάθε φορά.

<u>11.1. Τρόπος επικοινωνίας σε δραστηριότητες διασκέδασης (καφέ, ψώνια κλπ.)</u>

Από τον τρόπο που επιλέγει να επικοινωνεί κανείς σε δραστηριότητες διασκέδασης διαφαίνονται σημαντικά στοιχεία της προσωπικότητας του και της γλωσσικής ταυτότητας που έχει αναπτύξει, καθώς πρόκειται για δραστηριότητες που μοιραζόμαστε με άτομα της επιλογής μας. Οι επιλογές μας, λοιπόν, είναι αυτές που σχηματίζουν την εικόνα μας και την ταυτότητά μας. Σε λίγες περιπτώσεις (4) αναφέρθηκε ότι οι συμμετέχοντες επιλέγουν αποκλειστικά τη χρήση της ομιλούμενης (προφορική και γραπτή) Ελληνικής κατά την επικοινωνία τους σε πλαίσια διασκέδασης.

"Φυσικά, όταν πηγαίνω για καφέ ή για ψώνια με τους φίλους μου επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο και με την χειλεανάγνωση. Δεν είμαι, δεν ήμουν και δεν πρόκειται να γίνω κουπεπές!" (Στέλλα)

"Τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση!" (Βασίλης)

"Μόνο τον προφορικό λόγο! Άλλωστε η παρέα μου αποτελείται μόνο από ακούοντες και επικοινωνούμε μια χαρά. Να σου πω κάτι! Αφού μπορώ να μιλήσω γιατί να μην το

κάνω; Αν δεν μπορούσα ίσως να ήταν διαφορετικά, αλλά τώρα μπορώ, δεν έχω κάποιο πρόβλημα με τις φωνητικές μου χορδές." (Τζένη)

"Χρησιμοποιώ μόνο τον προφορικό λόγο και σε ελάχιστες περιπτώσεις τον γραπτό." (Κλέαρχος)

Ωστόσο, σημειώθηκε και 1 περίπτωση, όπου η ερωτούμενη δήλωσε πώς επιλέγει να χρησιμοποιεί την νοηματική γλώσσα κατά την επικοινωνία της σε χώρους διασκέδασης. Βέβαια, η συγκεκριμένη κωφή γνωρίζει Ελληνικά (κυρίως γραπτό λόγο) και είναι σε θέση να κάνει χειλεανάγνωση αν και όποτε χρειαστεί. Επιπροσθέτως, σε 1 ακόμη περίπτωση ο ερωτώμενος ανέφερε ότι στις περισσότερες περιστάσεις η επικοινωνία του στηρίζεται στη χρήση της ΕΝΓ, δηλώνοντας πώς αυτή αποτελεί τη "μητρική" του γλώσσα.

"Μόνο νοηματική χρησιμοποιώ! Σου είπα ο κόσμος μου είναι η νοηματικά και όλοι οι άνθρωποι με τους οποίους συναναστρέφομαι την γνωρίζουν και την χρησιμοποιούν! Κάνω και χειλεανάγνωση σε ορισμένες περιπτώσεις, αν θέλω να επικοινωνήσω με κάποιον που δεν γνωρίζει νοηματική (π.χ. σερβιτόρο, πωλητή κλπ.)." (Αφροδίτη)

"Πολλούς τρόπους χρησιμοποιώ. Για παράδειγμα, όταν θέλω να παραγγείλω κάτι σε μία καφετέρια μπορεί να το δείξω στον κατάλογο, μπορεί να πω μία λέξη προφορικά, μπορεί να το γράψω στο κινητό ή μπορεί να κάνω και νοήματα, παντομίμα δηλαδή. Το ίδιο και στα ψώνια. Τις περισσότερες, όμως, φορές χρησιμοποιώ τη νοηματική, τη μητρική μου γλώσσα." (Βλαδίμηρος)

Φυσικά, στις περισσότερες περιπτώσεις (14) σημειώθηκε χρήση τόσο της νοηματικής, όσο και της ομιλούμενης (προφορικής-γραπτής), αναλόγως με την σύσταση της παρέας (π.χ. σε μία παρέα ακουόντων χρησιμοποιείται κατά κυριότητα ο προφορικός λόγος, ενώ σε μία παρέα κωφών η νοηματική).

"Τις περισσότερες φορές στην καφετέρια χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο. Με βοηθούν πολύ και τα υπολείμματα ακοής. Αναλόγως με την παρέα, όμως, μπορεί να τύχει να χρησιμοποιώ και τη νοηματική. Στα ψώνια χρησιμοποιώ μόνο τον προφορικό λόγο." (Βιργινία)

"Και τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, αναλόγως με την παρέα που θα είμαι, αφού όπως σου είπα βγαίνω και με ακούοντες και με κωφούς. Για να παραγγείλω κάτι ή όταν πάω σε μαγαζιά για ψώνια χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση,

καθώς η επικοινωνία σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι επιτεύξιμη μέσω της νοηματικής." (Χαρά)

"Αναλόγως με την παρέα, επιλέγω να χρησιμοποιώ και την ομιλούμενη και τη νοηματικής. Μου προσφέρουν πρόσβαση και οι δύο γλώσσες, η κάθε μία σε διαφορετικά πλαίσια και τις χρησιμοποιώ ευέλικτα." (Θάνος)

"Χρησιμοποιώ και τον προφορικό λόγο και την νοηματική. Σχεδόν πάντα και ταυτόχρονα. Αγαπάω πολύ και τις δύο γλώσσες και η κάθε μία μου καλύπτει διαφορετικές ανάγκες. Παράδειγμα, η νοηματική είναι η γλώσσα μου, μου βγαίνει από μέσα μου ενώ η ελληνική (μητρική μου γλώσσα) μου προσφέρει καλύτερη πρόσβαση στην επικοινωνία. Για αυτό, για να αισθάνομαι εγώ καλά, χρησιμοποιώ και τις δύο γλώσσες." (Πάρης)

"Την νοηματική χρησιμοποιώ πιο πολύ, αλλά καμιά φορά παράλληλα και τον προφορικό λόγο." (Βίκτωρας)

"Επικοινωνώ είτε με τον προφορικό λόγο, είτε με την νοηματική. Αναλόγως με την παρέα που έχω βγει. Στο supermarket και γενικά στα ψώνια επικοινωνώ μόνο με τον προφορικό λόγο που είναι προσβάσιμος, αφού οι πωλητές δεν γνωρίζουν νοηματική." (Αλεξία)

"Συνήθως προφορικά. Αν είμαι, όμως, με παρέα κωφών και βαρήκοων, που γνωρίζουν την ΕΝΓ, εννοείται ότι θα επικοινωνήσω μέσω της νοηματικής." (Τασία)

"Επικοινωνώ και με τα δύο (νοηματική και προφορικός λόγος). Με την παρέα μου επικοινωνώ στην νοηματική αλλά αν θέλω να παραγγείλω κάτι κλπ. θα χρησιμοποιήσω τον προφορικό λόγο για να γίνω κατανοητός." (Θωμάς)

"Ε τον προφορικό λόγο χρησιμοποιούσα πάντα. Τώρα χρησιμοποιώ και κάποια νοήματα και λίγο παντομίμα αλλά και πάλι δεν έχω αλλάξει εντελώς. Η δύναμη της συνήθειας με κάνει να χρησιμοποιώ πιο πολύ τον προφορικό λόγο. Αλλά κουνάω και τα χέρια μου παράλληλα και αυτό με κάνει να αισθάνομαι πολύ καλύτερα, ενώ μέχρι πρόσφατα δεν την είχα αυτή τη δυνατότητα, καθώς δεν ήξερα καθόλου νοηματική." (Γιάννης)

"Και τις δύο γλώσσες χρησιμοποιώ ταυτόχρονα. Μιλάω προφορικά και ταυτόχρονα κάνω και με νοηματική και όταν είμαι με τους ακούοντες και όταν είμαι με τους κωφούς!" (Μάγδα)

"Στον καφέ εξαρτάται από το με ποιόν φίλο μου θα βγω. Αν είμαι με ακούοντες χρησιμοποιώ τν προφορικό λόγο, ενώ αν είμαι με κωφούς την νοηματική. Γενικά για να παραγγείλω κάτι χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο που είναι προσβάσιμος. Το ίδιο και όταν πάω για ψώνια." (Κίμωνας)

"Αναλόγως με την παρέα. Αλλά γενικά τις περισσότερες φορές χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο." (Κατερίνα)

"Με την παρέα μου, η οποία αποτελείται σχεδόν πάντα από κωφούς επικοινωνώ με την νοηματική γλώσσα. Όταν, όμως, είμαι σε μία καφετέρια και έρχεται ο σερβιτόρος για να παραγγείλω ή όταν πηγαίνω στα μαγαζιά για να ψωνίσω χρησιμοποιώ τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση. Μερικές φορές αν δεν μπορώ να καταλάβω κάτι ή αν δεν γίνομαι αντιληπτή χρησιμοποιώ και τον γραπτό λόγο." (Φρόσω)

"Σε χώρους διασκέδασης μπορεί να χρησιμοποιήσω τόσο τον προφορικό λόγο, όσο και τον γραπτό, αναλόγως με την παρέα που θα έχω συνάντηση. Φυσικά, με άτομα που δεν γνωρίζουν νοηματική επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο." (Χάρης)

Η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας σε πλαίσια/χώρους διασκέδασης συνοψίζεται στον ακόλουθο πίνακα:

Επικοινωνία αποκλειστικά μέσω της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω της ΕΝΓ (χρήση χειλεανάγνωσης σε περιορισμένες περιπτώσεις)**	**Επικοινωνία με εναλλαγή της ομιλούμενης και της ΕΝΓ (ή παντομίμας), αναλόγως με τις περιστάσεις**
4	**2**	**14**

11.2. Τρόπος επικοινωνίας σε δημόσιες υπηρεσίες (τράπεζα, ΟΤΕ, εφορία κλπ.)

Οι δημόσιες υπηρεσίες είναι ένας χώρος όπου η προτίμηση της γλώσσας δεν εξαρτάται μονάχα από προσωπικές επιλογές. Για να επικοινωνήσεις χρειάζεται να χρησιμοποιείς -τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό- την ομιλούμενη (προφορική-γραπτή) γλώσσα. Στις περισσότερες περιπτώσεις (11) οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες είναι ανεξάρτητοι και ανεξάρτητες και χρησιμοποιώντας τα Ελληνικά αυτοεξυπηρετούνται.

"Είμαι ανεξάρτητος. Μπορώ και πηγαίνω μόνος μου και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση. Δεν είναι δύσκολο, όλοι μπορούν να το κάνουν. Και αν δεν καταλαβαίνεις κάτι χρησιμοποιείς και λίγο παντομίμα και λίγο τον γραπτό λόγο και όλα καλά!" (Βίκτωρας)

"Τι ερώτηση είναι αυτή; Φυσικά με τον προφορικό και αν χρειάζεται και με τον γραπτό λόγο επικοινωνώ και καταλαβαίνω τι μου λένε μέσω της χειλεανάγνωσης. Στον 21ο αιώνα ζούμε. Τι θα έπαιρνα μεσολάβηση τρίτων (διερμηνέα) για να επικοινωνήσω εγώ!" (Στέλλα)

"Με τον προφορικό λόγο και την χειλεανάγνωση, άντε και κάποια νοήματα. Μια χαρά τα καταφέρνω! (Πάρης)

"Φυσικά με τον προφορικό λόγο! Είναι ανεξάρτητη, δεν χρειάζομαι διερμηνέα για να πλουτίζει εις βάρος μου!" (Τζένη)

"Με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση!" (Βασίλης)

"Μόνη μου πηγαίνω στις δημόσιες υπηρεσίες και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο." (Μάγδα)

"Έχω μάθει να είμαι ανεξάρτητος από πολύ μικρός. Εννοείται ότι θα πάω μόνος μου και θα επικοινωνήσω με τον προφορικό λόγο, και αν δυσκολευτώ κάπου θα χρησιμοποιήσω και τον γραπτό." (Κλέαρχος)

"Μόνος μου πηγαίνω στις δημόσιες υπηρεσίες και επικοινωνώ αρκετά καλά με τον προφορικό λόγο, καθώς είμαστε ο ένας πολύ κοντά στον άλλον. Αν έχει φασαρία και αποσπώμαι χρησιμοποιώ και την χειλεανάγνωση για να αντιληφθώ τι μου λέει ο ταμίας." (Κίμωνας)

"Είμαι ανεξάρτητη. Στις δημόσιες υπηρεσίες πηγαίνω μόνη μου και επικοινωνώ μέσω του προφορικού λόγου και της χειλεανάγνωσης. Δεν αντιμετωπίζω προβλήματα. Έχω συνηθίσει πλέον. Παλαιότερα αν δεν μπορούσα να καταλάβω ή να εξηγήσω κάτι ανταλλάσαμε γραπτά μηνύματα." (Τασία)

"Πηγαίνω μόνη μου εννοείται και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση." (Αλεξία)

"Σε δημόσιες υπηρεσίες επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο (σε εξαιρετικές καταστάσεις με τον γραπτό). Είμαι ανεξάρτητος!" (Χάρης)

Σε ορισμένες, όμως περιπτώσεις (9) αναφέρθηκε ότι σε δημόσιες υπηρεσίες η επικοινωνία επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης διερμηνέα ή με την συνοδεία και παρουσία ενός οικογενειακού ή φιλικού ακούοντος προσώπου.

"Στις δημόσιες υπηρεσίες πάω, συνήθως, μόνη μου, απλά μερικές φορές χρειάζομαι διερμηνέα δεδομένων των συνθηκών. Δηλαδή, επειδή μερικοί δεν αρθρώνουν καθαρά και επειδή μερικές φορές οι συζητήσεις έχουν περίπλοκο περιεχόμενο, υπάρχει κίνδυνος να μην μπορώ να καταφέρω να συνεννοηθώ μόνη μου, χωρίς την παρουσία κάποιου ακούοντος!" (Χαρά)

"Πλέον πηγαίνω μόνη μου στην τράπεζα και αυτοεξυπηρετούμαι γιατί υπάρχουν μηχανήματα που προσφέρουν πρόσβαση σε εμάς τους κωφούς. Παλιά έπαιρνα

διερμηνέα. Στις άλλες υπηρεσίες έπαιρνα και παίρνω διερμηνέα, που μου προσφέρει το κράτος." (Αφροδίτη)

"Μερικές φορές θα πάω μόνη μου και θα επικοινωνήσω με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση και μερικές -αν είναι κάτι πιο περίπλοκο- μπορεί να πάρω κάποιον ακούοντα φίλο μου ή συγγενή μου μαζί." (Βιργινία)

"Τις περισσότερες φορές θα πάω μόνη μου και θα επικοινωνήσω προφορικά και με χειλεανάγνωση, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που για ασφάλεια και σιγουριά ήθελα την μαμά μου ή την ακούουσα φίλη μου." (Κατερίνα)

"Τις περισσότερες φορές πηγαίνω μόνος μου και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο. Δεν σου κρύβω, ωστόσο, ότι μία φορά που επρόκειτο για σοβαρό θέμα είχα πάρει διερμηνέα." (Θάνος)

"Συνήθως παίρνω κάποιον ακούοντα μαζί μου, ή κάποιο από τα αδέρφια μου ή κάποιον φίλο μου. Αλλά αν δεν μπορεί κάποιος θα τύχει και να πάω μόνος μου. Δεν υπάρχει πρόβλημα. Θα επικοινωνήσω και με τον προφορικό λόγο και με τον γραπτό -αν δεν μπορώ να καταλάβω ή να εξηγήσω κάτι." (Θωμάς)

"Σχεδόν πάντα πηγαίνω μόνη μου, αλλά μερικές φορές αν μπορεί η μαμά μου έρχεται μαζί μου. Δεν την έχω ανάγκη, αλλά όπως και να το κάνουμε όταν είναι και εκείνη η επικοινωνία επιτυγχάνεται καλύτερα!" (Φρόσω)

"Στην τράπεζα και σε άλλες τέτοιες υπηρεσίες πηγαίνω συνήθως με την αδερφή μου ή την μαμά μου, και μιλάνε εκείνες και τα κανονίζουν. Έχει τύχει όμως να πάω και μόνος μου και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο." (Γιάννης)

"Συνήθως πηγαίνω με την μητέρα μου σε δημόσιες υπηρεσίες ή με τον πολύ καλό μου ακούοντα φίλο. Αν δεν μπορεί κανένας από τους δύο, θα πάρω διερμηνεία γιατί είμαι πολύ δύσκολο να επικοινωνήσω μόνος μου!" (Βλαδίμηρος)

Ο πίνακας που ακολουθεί δεν απεικονίζει με σαφήνεια τις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων, καθώς με μία γρήγορη ανάγνωση της παραπάνω ανάλυσης, εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι αρκετοί είναι οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες (9) που παρουσιάζουν τουλάχιστον δύο εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας. Έτσι, τα άτομα που δήλωσαν ότι συνηθίζουν να παίρνουν έναν ακούοντα φίλο ή συγγενή (5) στις δημόσιες υπηρεσίες, ανέφεραν ότι σε αρκετές περιπτώσεις έχει τύχει να επισκεφτούν μόνοι τους ένα τέτοιο περιβάλλον και να επικοινωνήσουν με την ομιλούμενη (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση). Αντίστοιχα, στις περιπτώσεις (4) που σημειώθηκε η χρήση διερμηνέα, αναφέρθηκε, επίσης, ότι σε πολλές περιπτώσεις έχει τύχει να επισκεφτούν δημόσιες υπηρεσίες με τη συνοδεία ενός ακούοντος φίλου ή συγγενή:

Συγκεντρωτικά στοιχεία τρόπου επικοινωνίας σε δημόσιες υπηρεσίες:

Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω ΕΝΓ**	**Επικοινωνία με χρήση ομιλούμενης και ΕΝΓ**	**Επικοινωνία με βοήθεια ακουόντων φίλων ή συγγενικών προσώπων**	**Επικοινωνία μέσω χρήσης διερμηνέα**
11	**0**	**0**	**5**	**4**

11.3. Τρόπος επικοινωνίας σε χώρους υγείας και πρόνοιας

Τα νοσοκομεία, και γενικότερα οι χώροι υγείας και πρόνοιας, αποτελούν ιδιαίτερα πλαίσια της καθημερινότητας του ανθρώπου, όπου οι περισσότερες περιπτώσεις (14) κωφών ατόμων επιλέγουν να χρησιμοποιούν διερμηνέα (ή κάποιον ακούοντα φίλο ή συγγενή), για να είναι σίγουροι πώς δεν έχουν υπάρξει παρανοήσεις και έλλειψη ενημέρωσης. Επειδή, λοιπόν, πρόκειται για θέματα υγείας, ένας ιδιαίτερα σημαντικός τομέας της ζωής, συνηθίζουν να βρίσκονται εκεί με την παρουσία κάποιου ακούοντος ατόμου (διερμηνέας, συγγενείς, φίλος κλπ.) για να αισθάνονται περισσότερο ασφαλείς και βέβαιοι για την ανταλλαγή πληροφοριών.

"Τώρα σχετικά με τα νοσοκομεία πάω κυρίως με τα συγγενικά μου πρόσωπα ενώ στα εξωτερικά ιατρεία πάω μόνη μου! Στα νοσοκομεία. λοιπόν, δυσκολεύομαι περισσότερο γιατί οι περισσότεροι στα επείγοντα βιάζονται ,κάποιοι είναι αδιάφοροι και δεν τους ενδιαφέρει αν καταλαβαίνω ή όχι, με αποτέλεσμα να αγχώνομαι για το τι ακριβώς είπαν (π.χ. φάρμακα, ονόματα ασθενειών, ορολογίες κτλ., πράγματα που εγώ δυσκολεύομαι να τα πιάσω). Για αυτόν τον λόγο έχω πάντα ένα δικό μου άτομο να με βοηθάει..πολλές φορές -αν είναι μόνη μου- χρησιμοποιώ την παντομίμα σαν επιπλέον βοήθημα! Δεν έτυχε μέχρι τώρα να μου χρειαστεί! Επίσης δεν έτυχε μέχρι στιγμής να φέρω διερμηνέα στο νοσοκομείο γιατί με καλύπτει περισσότερο και νιώθω πιο άνετα να μου εξηγούν τα συγγενικά μου πρόσωπα καθώς όπως προανέφερα νιώθω πιο άνετα να μιλάω παρά να νοηματίζω, καθότι έχω μεγαλώσει με την ομιλούμενη κ οι δικοί μου μιλάνε καθαρά και τους καταλαβαίνω καθώς έχουν μάθει να μου τα εξηγούν αποτελεσματικά, χωρίς να δυσκολεύομαι!" (Χαρά)

"Αν πρόκειται για κάτι απλό πηγαίνω μόνος μου και επικοινωνώ προφορικά και λίγο γραπτά, αλλά αν είναι για κάτι πιο σοβαρό παίρνω διερμηνέα, γιατί είναι θέματα υγείας και δεν πρέπει να γίνονται παρανοήσεις." (Βίκτωρας)

"Τις περισσότερες φορές πάω με κάποιον δικό μου, ή την μαμά μου ή την αδερφή μου και επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο." (Γιάννης)

"Τις πιο πολλές φορές πηγαίνω μόνος μου και επικοινωνούμε προφορικά, με χειλεανάγνωση και παντομίμα. Έχει τύχει λίγες φορές να πάρω και διερμηνέα." (Πάρης)

"Πηγαίνω και μόνος μου, αλλά έχει τύχει κάποιες φορές να πάρω και διερμηνέα." (Θάνος)

"Πηγαίνω συνήθως με τους γονείς μου. Γενικά στους γιατρούς δεν πηγαίνω μόνη μου." (Μάγδα)

"Τις περισσότερες φορές θα πάω με κάποιον από την οικογένεια μου ή κάποιον ακούοντα (ακόμα και διερμηνέα αν δεν υπάρχει κάποιος διαθέσιμος φίλος ή συγγενής για να με συνοδέψει. Συχνά, όμως, πηγαίνω και μόνη μου και επικοινωνώ προφορικά και γραπτά." (Βιργινία)

"Συνήθως πηγαίνω με τον άντρα μου,, αλλά τυχαίνει να πάω και μόνη μου. Με τον προφορικό λόγο μιλάω και εννοείται ότι δεν έχω πάρει ποτέ διερμηνέα!" (Τζένη)

"Σε γιατρό παίρνω πάντα διερμηνέα! Μετά αν πρέπει να πάρω κάποια φάρμακα πάω στο φαρμακοποιό και του δίνω το χαρτί. Επικοινωνώ μόνη μου με νοηματική και γραπτό λόγο." (Αφροδίτη)

"Πηγαίνω μόνος μου ή μπορεί και με την μαμά μου και επικοινωνούμε στον προφορικό λόγο." (Κίμωνας)

"Σε νοσοκομεία πηγαίνω πάντα με κάποιον άλλον ακούοντα μαζί, γιατί είμαι θέματα υγείας, σοβαρό. Πάντα, όμως. Ή θα πάρω τη μαμά μου ή διερμηνεία. Πιο συχνά τη μαμά μου γιατί είναι δικός μου άνθρωπος και αισθάνομαι καλύτερα." (Βλαδίμηρος)

"Σε νοσοκομείο και γενικά σε γιατρό θα πάω πάντα με κάποιον ακούοντα, είτε είναι κάποιος από την οικογένεια μου, είτε είναι κάποιος φίλος. Αν δεν μπορεί κανένας αναγκαστικά θα πάρω διερμηνέα γιατί είναι θέματα υγείας και δεν κάνουμε πλάκα. Ωστόσο, πάντα μπορούν και δεν μου έχει τύχει να πάρω διερμηνέα." (Φρόσω)

"Πω! Νοσοκομεία, κάτι πολύ οικείο σε εμένα που μπαινοβγαίνω πολύ συχνά. Με την μαμά μου πηγαίνω για να είμαι σίγουρη ότι δεν έχουν υπάρξει παρανοήσεις, γιατί μιλάμε για ένα σοβαρό θέμα, την υγεία!" (Κατερίνα)

"Σχεδόν πάντα πηγαίνω με κάποιον από την οικογένεια μου. Αν είναι κάτι απλό και πάω μόνος μου θα επικοινωνήσω με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο." (Θωμάς)

Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις (6) αναφέρθηκε ότι η επίσκεψη στα νοσοκομεία γινόταν χωρίς την παρουσία κάποιου ακούοντα και ότι η επικοινωνία επιτυγχανόταν με τον προφορικό και γραπτό λόγο, καθώς και την χειλεανάγνωση.

"Συνήθως πηγαίνω μόνος μου και επικοινωνώ με την ομιλούμενη (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)." (Χάρης)

"Συνήθως πηγαίνω μόνη μου και επικοινωνώ με τον προφορικό λόγο." (Αλεξία)

"Μόνη μου πηγαίνω και δεν έχω συναντήσει κάποια δυσκολία. Επικοινωνούμε με τον προφορικό λόγο και τη χειλεανάγνωση και αν είναι κάτι πιο περίπλοκο -για παράδειγμα τη διάγνωση- ή τα φάρμακα μου τα γράφει." (Τασία)

"Μόνος μου πηγαίνω και επικοινωνώ με τον προφορικό, αλλά και τον γραπτό λόγο σε περίπτωση που δυσκολεύομαι να καταλάβω κάτι." (Βασίλης)

"Μόνος μου πηγαίνω και στα νοσοκομεία και επικοινωνώ είτε με τον προφορικό, είτε με τον γραπτό λόγο γιατί πολλές φορές δεν καταλαβαίνω με χειλεανάγνωση τους ιατρικούς όρους που μου λεν οι γιατροί." (Κλέαρχος)

"Όταν επισκέπτομαι κάποιον γιατρό ή κάποιο νοσοκομείο πηγαίνω μόνη μου και επικοινωνώ με τον προφορικό (ή αν χρειάζεται και με τον γραπτό) λόγο και την χειλεανάγνωση." (Στέλλα)

Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζεται η επιλογή του τρόπου επικοινωνίας σε πλαίσια υγείας και πρόνοιας:

Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	Επικοινωνία μέσω ΕΝΓ	Επικοινωνία με χρήση ομιλούμενης και ΕΝΓ	Επικοινωνία με βοήθεια ακουόντων φίλων ή συγγενικών προσώπων	Επικοινωνία μέσω χρήσης διερμηνέα
6	0	0	6	8

11.4. Τρόπος επικοινωνίας σε χώρους εκπαίδευσης

Σε ορισμένες περιπτώσεις (11) οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στην έρευνα δήλωσαν ότι συνηθίζουν να πηγαίνουν σε επιμορφωτικά συνέδρια, μόνο με την παρουσία διερμηνέα, γιατί σε αντίθετη περίπτωση δεν υπάρχει λόγος

παρακολούθησης του, εφόσον δυσκολεύονται σημαντικά να παρακολουθήσουν τις διαλέξεις μέσω της χειλεανάγνωσης.

"Πηγαίνω σε σεμινάρια που σχετίζονται με την νοηματική και υπάρχει διερμηνέας. Η επίσκεψη σε επιμορφωτικούς χώρους γίνεται επίσης με χρήση διερμηνέα." (Αφροδίτη)

"Πάω σε σεμινάρια, συνέδρια και άλλα τέτοια μόνο όταν υπάρχει διερμηνέας γιατί αλλιώς δεν καταλαβαίνω αυτά που λένε οι ομιλητές." (Βίκτωρας & Πάρης & Μάγδα)

"Με διερμηνεία τα παρακολουθώ. Αλλιώς είναι πάρα πολύ δύσκολο και δεν μπορώ." (Φρόσω)

"Πηγαίνω σε σεμινάρια και επιμορφωτικούς χώρους γενικά μόνο όταν υπάρχει διερμηνέας, γιατί σε αντίθετη περίπτωση δυσκολεύομαι πολύ και κουράζομαι να τα παρακολουθήσω." (Αλεξία)

"Τα σεμινάρια τα παρακολουθώ μέσω του διερμηνέα. Το ίδιο ισχύει και για τις επισκέψεις μου σε διάφορους επιμορφωτικούς χώρους. Άλλωστε, αυτός είναι και ένας από τους λόγους που με οδήγησαν στην εκμάθηση νοηματικής. Πριν μάθω νοηματική δεν μπορούσα καθόλου να τα παρακολουθήσω." (Τασία)

'Πηγαίνω σε σεμινάρια που ξέρω ότι θα υπάρχει και διερμηνεία και τα παρακολουθώ μέσω αυτής. Αλλιώς δεν γίνεται είναι κάτι πάρα πολύ κουραστικό!" (Θωμάς)

"Σεμινάρια και επισκέψεις σε επιμορφωτικούς χώρους κλπ. μπορώ να παρακολουθώ μόνο με διερμηνέα, αλλιώς δυσκολεύομαι πάρα πολύ." (Βιργινία)

"Για επισκέψεις σε επιμορφωτικούς χώρους και παρακολούθηση σεμιναρίων επιλέγω τη χρήση διερμηνέα." (Χάρης)

Σεμινάρια, εκπαιδευτικές εκδρομές και επισκέψεις, συνέδρια κλπ. πηγαίνω όταν ξέρω ότι υπάρχει και διερμηνεία, γιατί αλλιώς κουράζομαι πάρα πολύ." (Χαρά)

Σε άλλες περιπτώσεις (6) αναφέρθηκε ότι η παρουσία τρίτων δεν είναι απαραίτητη, εφόσον οι ίδιοι είναι ικανοί να παρακολουθούν την ομιλία/διάλεξη με τη βοήθεια της χειλεανάγνωσης, αλλά και των υπότιτλων -αν υπάρχουν. Από τις περιπτώσεις αυτές, ορισμένοι (3) δήλωσαν ότι προτιμούν την παρακολούθηση μέσω διερμηνέα, αλλά σε περίπτωση που αυτός δεν υπάρχει δύναται να τα παρακολουθήσουν και μέσω της ομιλούμενης, η οποία φυσικά, τους κουράζει σημαντικά. Επίσης, αναφέρθηκαν και 3 περιπτώσεις (Γιάννης, Βλαδίμηρος, Βασίλης), κατά τις οποίες οι συμμετέχοντες στην

έρευνα δήλωσαν ότι δεν συνηθίζουν να επισκέπτομαι χώρους εκπαίδευσης και επιμορφωτικά σεμινάρια, συνέδρια κλπ.

"Έχω επισκεφτεί επιμορφωτικούς χώρους και έχω παρακολουθήσει σεμινάρια τόσο με, όσο και χωρίς παρουσία διερμηνέα. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι, πλέον, με τη γνώση της νοηματικής και τη χρήση διερμηνέα, η παρακολούθηση επιμορφωτικών σεμιναρίων κλπ. καθίσταται πιο εύκολη και προσβάσιμη. Επομένως, μπορείς να διαπιστώσεις ότι άλλοτε έχω πρόσβαση με την ομιλούμενη, και άλλοτε με την νοηματική, αναλόγως με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκομαι, για αυτό χαίρομαι που πλέον γνωρίζω και τις δύο γλώσσες." (Θάνος)

"Αν υπάρχει διερμηνεία εννοείται ότι τα παρακολουθώ μέσω αυτής, αλλιώς είναι πολύ κουραστικό γιατί πρέπει να είσαι κολλημένος εκεί και να κάνεις χειλεανάγνωση και ταυτόχρονα να διαβάζεις και τις διαφάνειες. Είναι πραγματικά πάρα πολύ κουραστικό όλο αυτό και το αποφεύγω!" (Κίμωνας)

"Τα σεμινάρια που δεν έχουν διερμηνεία τα παρακολουθώ χρησιμοποιώντας την χειλεανάγνωση -πηγαίνω και κάθομαι στην πρώτη σειρά- και τον γραπτό λόγο - διαβάζω τις διαφάνειες των power point. Αυτό, όμως, είναι κάτι που με κουράζει πάρα πολύ και στο τέλος αυτών των σεμιναρίων είναι εντελώς ζαλισμένη. Δεν μπορώ να κάνω τίποτα. Για αυτό προτιμώ να πηγαίνω σε σεμινάρια που να έχουν και διερμηνεία!" (Κατερίνα)

"Δεν πηγαίνω συχνά, αλλά όταν το κάνω τα παρακολουθώ χρησιμοποιώντας την χειλεανάγνωση." (Τζένη)

"Εννοείται προφορικά και χειλεανάγνωση! Κανένας τρίτος δεν εμπλέκεται στην επικοινωνία μου!" (Στέλλα)

"Δεν πηγαίνω και πολύ συχνά, αλλά όταν το κάνω χρησιμοποιώ την χειλεανάγνωση και τον γραπτό λόγο." (Κλέαρχος)

Από τις 17 περιπτώσεις ατόμων που επισκέπτονται χώρους επιμόρφωσης και παρακολουθούν εκπαιδευτικά σεμινάρια προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας, ο οποίος αναφέρεται στον τρόπο παρακολούθησής τους:

Επικοινωνία μέσω ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)	**Επικοινωνία μέσω ΕΝΓ**	**Επικοινωνία με χρήση ομιλούμενης και ΕΝΓ**	**Επικοινωνία με βοήθεια ακουόντων φίλων ή συγγενικών προσώπων**	**Επικοινωνία μέσω χρήσης διερμηνέα**
6*	**0**	**0**	**0**	**12**

*** εκ των οποίων 3 επιλέγουν τη χρήση διερμηνέα, σε περίπτωση που υπάρχει**

12. Αλλαγή επικοινωνιακού προσανατολισμού

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι με την φράση *"αλλαγή επικοινωνιακού προσανατολισμού"* εννοείται η μετάβαση από κάποιον τρόπο επικοινωνίας, σε έναν άλλον. Για παράδειγμα, ένα κωφό άτομο, ενώ μέχρι κάποια δεδομένη στιγμή της ζωής του επικοινωνούσε μόνο μέσω της ομιλούμενης ελληνικής γλώσσας, αποφασίζει να αλλάξει προσανατολισμό και να μάθει την νοηματική προκειμένου να επικοινωνεί μέσω αυτής, και το αντίστροφο.

12.1. Από τη χρήση της Ελληνικής ως αποκλειστικής και προτιμούμενης γλώσσας, στην εκμάθηση νοηματικής

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις (12) που οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι αποφάσισαν κάποια περίοδο της ζωής τους να αλλάξουν επικοινωνιακό προσανατολισμό. Αναλυτικότερα, από την αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης (προφορική και γραπτή Ελληνική γλώσσα) αποφάσισαν να προχωρήσουν στην εκμάθηση της ΕΝΓ και να εισαχθούν σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον, με συμμετοχή τόσο στον κόσμο των ακουόντων, όσο και στον κόσμο των Κωφών, αναπτύσσοντας έτσι ταυτότητα δίγλωσσου/διπολιτισμικού ατόμου. Σε όλες τις περιπτώσεις (12) υπήρξε κάποιο ορόσημο γεγονός που τους οδήγησε σε αυτήν την απόφαση.

"Ναι έχω αλλάξει επικοινωνιακό προσανατολισμό. Μέχρι τα 40 μου δεν είχα επαφές με κωφούς, δεν ήξερα τι είναι η κοινότητα κωφών, δεν γνώριζα νοηματική και γενικά τίποτα σχετικό με τη φύση μου. Από πολύ πιο νωρίς είχα συνειδητοποιήσει ότι κάτι μου έλλειπε, αλλά δεν έκανα κάτι για να καλύψω αυτό το κενό που ένιωθα. Οι γονείς μου προτιμούσαν να συναναστρέφομαι με ακούοντα άτομα, επομένως αυτό έκανα. Σήμερα, έχω αλλάξει προσανατολισμό, καθώς έχω αποφασίσει να μάθω την νοηματική. Συναναστρέφομαι, πλέον, με κωφά άτομα και τους έχω κάνει πραγματικούς μου φίλους. Βγαίνω από το σπίτι με περισσότερη όρεξη και διάθεση και αισθάνομαι πολύ ωραία για αυτό! Είναι καλύτερα τώρα που μπορώ και χρησιμοποιώ και τις δύο γλώσσες, γιατί πριν που επικοινωνούσα μόνο με τα ελληνικά κάτι μου έλλειπε!" (Γιάννης)

"20 χρονών αποφάσισα με δική μου πρωτοβουλία να μάθω την νοηματική, γιατί μέχρι τότε επικοινωνούσα με σπιτικά νοήματα (παντομίμα), λίγο προφορικό και λίγο γραπτό λόγο. Η νοηματική με έκανε να εκφράζομαι καλύτερα, είναι η φυσική μας γλώσσα, βγαίνει αυθόρμητα από μέσα μας!" (Βίκτωρας)

"Έμαθα την νοηματική στα 15 μου γιατί αισθανόμουν ότι το είχα ανάγκη. Μέχρι τότε επικοινωνούσα μόνο με τον προφορικό λόγο και αισθανόμουν ότι κάτι μου έλειπε. Δεν ξέρω αν αυτό σημαίνει ότι έχω αλλάξει επικοινωνιακό προσανατολισμό, πάντως

σήμερα χρησιμοποιώ και τις δύο γλώσσες, πηγαινοέρχομαι σε δύο κόσμους και αισθάνομαι πολύ ικανοποίηση από αυτό." (Πάρης)

"Θα μπορούσα να πω ότι έχω αλλάξει επικοινωνιακό προσανατολισμό, όχι όμως από την μία πλευρά στην άλλη. Απλά θέλησα στα 20 να μάθω και την νοηματική και από μονόγλωσση να γίνω δίγλωσση!" (Μάγδα)

"Σε ηλικία 25 ετών αποφάσισα να μάθω την νοηματική και από μονόγλωσση, να γίνω δίγλωσση. Οι λόγοι που με οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση ήταν και προσωπικοί και επαγγελματικοί. Πρώτον, μέσω της νοηματικής μπορώ να παρακολουθώ σεμινάρια, μία δυνατότητα που δεν την είχα πριν. Είμαι πλέον σε θέση να επισκέπτομαι επιμορφωτικούς χώρους με πολλά άτομα και μεγάλη απόσταση μεταξύ του ομιλητή και εμένα. Επιπλέον εκείνη την περίοδο ασχολιόμουν με θέατρο, και το να γνωρίζεις κανείς την ΕΝΓ βοηθάει στη "γλώσσα του σώματος". Επίσης συνεργαζόμουν με το ΤΕΙ Αθηνών και έκανα ενισχυτική διδασκαλία σε "αιώνιους" (**μεταφέρονται αυτούσια τα λόγια της συνεντευξιαζόμενης**) *κωφούς φοιτητές. Πρώτα από όλα όμως την έμαθα για προσωπικούς λόγους, γιατί μέσω αυτής αισθάνθηκα πιο ολοκληρωμένη και κατάλαβα ότι πριν κάτι μου έλειπε, και μετά με κράτησαν και οι επαγγελματικοί που προέκυψαν μετέπειτα. Ένα άλλο καλό κίνητρο επίσης ήταν που συντόνιζα μία καλλιτεχνική ομάδα κωφών/βαρήκοων, και η γνώση της ΕΝΓ επιβαλλόταν."* (Τασία)

"Αποφάσισα να μάθω την νοηματική όταν ήμουν 17 χρονών, όπου συνάντησα ένα άλλο κωφό παιδί που χρησιμοποιούσε την νοηματική. Αυτός με πήρε στην παρέα του τότε και εγώ γνώρισα έναν εντελώς και πιο ολοκληρωμένο -για εμένα που έχω απώλεια ακοής-τρόπο επικοινωνίας και έτσι θέλησα αμέσως να την μάθω και επίσημα." (Αλεξία)

"Κοίτα! Ξέρω πολύ καλά ελληνικά, αλλά αυτό δεν έχει σημασία. Παλιά δεν ήξερα ακριβώς τι ήταν η νοηματική, παρόλο που η μητέρα μου μού είχε εξηγήσει τι ήταν και με είχε ρωτήσει αν ήθελα να πάω σε ειδικό σχολείο στην Γ' Λυκείου για να είμαι άνετα (αρνήθηκα γιατί είχα κάνει τις παρέες μου και τη ζωή μου ήδη). Ωστόσο όταν ήμουν φοιτητής, έπεσα τυχαία πάνω σε ένα άλλο παιδί με κοχλιακό εμφύτευμα , ακριβώς ίδια περίπτωση με εμένα, απλά έκανε στα 18 του το κοχλιακό. Και γνωριστήκαμε, μου είπε ότι γνώριζε κάποιους κωφούς και άρχισα να βγαίνω μαζί τους, έβλεπα πώς επικοινωνούσαν και μου άρεσε πολύ. Έτσι αποφάσισα να μάθω νοηματική, γιατί αισθάνθηκα ότι δεν ήξερα κάτι μαγικό, και επεκτάθηκα μόνος μου και πριν 3 χρόνια πήρα την επάρκεια. Πλέον είμαι και δάσκαλος νοηματικής. Μου αρέσει πολύ σαν γλώσσα, ωστόσο θέλω να τονίσω ότι θα προτιμούσα όλοι οι κωφοί και οι βαρήκοοι να είναι δίγλωσσοι, για να είναι πιο ευέλικτοι και στους δύο κόσμους!!!" (Κίμωνας)

"Η ιδέα να μάθω νοηματική μου ήρθε όταν άρχισε να ανεβαίνει η βαρηκοΐα μου και το είδα σαν ένα εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας (τότε ήμουν, όπως σας είπα, 24 χρονών). Από την άλλη πάλι όταν έβλεπα να μιλάνε στη νοηματική (π.χ. στην τηλεόραση, στις ειδήσεις) μου άρεσε και έτσι αποφάσισα να μάθω κι εγώ τόσο για ασφάλεια όσο και από ενδιαφέρον. Σήμερα αποδείχτηκε ότι έκανα τη σωστή επιλογή αφού έχω πλέον ταιριάξει κάλλιστα στον κόσμο της νοηματικής σαν βαρήκοος και είμαι απόλυτα

ικανοποιημένος κάνοντας χρήση τόσο των Ελληνικών, όσο και της νοηματικής." (Θάνος)

"Αποφάσισα να μάθω τη νοηματική 22 χρονών γιατί αυτό ήταν μία επιθυμία μου από τότε που ήμουν πολύ μικρή, αλλά δεν είχε μέχρι τότε τύχει να τη μάθω. Επίσης, ήθελα να βοηθήσω τους κωφούς και βαρήκοους μαθητές μου και να τους προσφέρω την αγάπη μου για το καλό μέλλον τους. Είναι σημαντικό να μαθαίνεις την νοηματική και να ξέρεις και τα ελληνική γιατί είσαι δίγλωσσος και έχεις πρόσβαση σε δύο κόσμος και εκφράζεσαι και επικοινωνείς πιο ολοκληρωμένα. Ήθελα, επίσης να μάθω στους μαθητές μου να έχουν θάρρος και να μιλάνε και με νοηματική και με Ελληνικά όσο μπορούν και να μην ντρέπονται. Γιατί είναι πολύ σημαντικό να προοδέψουν και να μάθουν πολλά και να έχουν παρέα και να έχουν αυτοπεποίθηση." (Βιργινία)

"Εγώ δεν ήξερα νοηματική. Αποφάσισα να την μάθω, να ασχοληθώ με αυτή τη γλώσσα και να επικοινωνώ μέσω αυτής μεγάλη, όταν έπιασα δουλειά ως καθηγήτρια πληροφορικής στο ειδικό σχολείο στην Πόλη Κ, όπου υπήρχαν μαθητές με διάφορες αναπηρίες, και κωφοί! Ο λόγος, λοιπόν, που αποφάσισα να μάθω νοηματική ήταν οι κωφοί μαθητές μου που είχα, στην προσπάθεια μου να τους βοηθήσω ουσιαστικά,, γιατί δεν ήξεραν να διαβάζουν και να μιλούν και εγώ δεν ήξερα νοηματική, άρα δεν μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε. Έτσι, άρχισα να μαθαίνω μόνη μου την νοηματική και να ασχολούμαι πολύ. Πήγα και στην Πάτρα σε ένα σεμινάριο και σταδιακά γινόμουν όλο καλύτερη. Από τότε, λοιπόν, που την έμαθα κατάλαβα ότι τόσα χρόνια κακώς δεν την είχα μάθει. Βέβαια δεν μετανιώνω που έμαθα ελληνικά και είναι η μητρική μου γλώσσα, αλλά οι κωφοί για εμένα πρέπει να είναι δίγλωσσοι, για να είναι ψυχολογικά και συναισθηματικά ολοκληρωμένοι άνθρωποι. Η αλήθεια είναι ότι η νοηματική σε βοηθάει να επικοινωνείς πιο ουσιαστικά και άνετα, ενώ τα ελληνικά σου δίνουν πρόσβαση στην ευρύτερη κοινωνία, απλά πολλές φορές η χειλεανάγνωση σε κουράζει." (Κατερίνα)

"Λοιπόν...όσον αφορά το πόσο έχει αλλάξει η νοηματική τη ζωή μου θα σ πω το εξής..ναι έχει αλλάξει γιατί έχω περισσότερες από μια διόδους επικοινωνίας, χάριν σε αυτήν και έτσι μπόρεσα να γίνω ενεργό μέλος μιας παρέας κυρίως κωφών όπου μπορούσα να εκφράζω τις απόψεις μου ελεύθερα χωρίς άγχος για το αν κατάλαβα σωστά τα λεγόμενα των άλλων όπως συνέβαινε με τους ακούοντες, και εφόσον καταλάβαινα μπορούσα να γνωρίζω ολοένα κ περισσότερες οπτικές μέσα από τις γνώμες των άλλων ανθρώπων και να ανοίγει το μυαλό μου! Επίσης η χρήση νοηματικής με βοήθησε να γνωρίσω κόσμο και από άλλες χώρες, κωφούς βέβαια. Επίσης με την επικοινωνία μέσω αυτής μπορούσα να καταλαβαίνω και να απολαμβάνω τις πλάκες που κάνανε οι φίλοι μου κωφοί, κάτι που οι ακούοντες δεν μου έδιναν τη δυνατότητα να το κάνω επειδή δεν νοιάζονταν ιδιαίτερα για το αν καταλάβαινα τις πλάκες τους, ειδικά σε μεγάλες παρέες. Ακόμη, σαν μέσο έκφρασης μου έδωσε τη δυνατότητα να εκφράζομαι πιο ελεύθερα εμπλουτίζοντας τις εκφράσεις προσώπου και κινήσεις σώματος κάτι που βοηθάει και στη δουλειά μου ως νηπιαγωγός που είμαι!" (Χαρά)

Σαφώς άλλαξα επικοινωνιακό προσανατολισμό, καθώς στα 24 μου έτη αποφάσισα να μάθω τη νοηματική γλώσσα. Ήταν μία αναγέννηση για μένα. Η Δευτέρα 26 Μαρτίου 1984 αποτελεί ορόσημο για μένα. Αποφάσισα από προσωπικά κίνητρα να εμβαθύνω στην γραμματική φυσιογνωμία των νοηματικών γλωσσών (και) σε ακαδημαϊκό επίπεδο, διότι είχα πλέον σημεία σύγκρισης. Κι αυτός ήταν και ο λόγος που στο σχολείο έχω αφιερώσει όλο μου τον εαυτό στην προσπάθεια καλλιέργειας της γλωσσικής συνειδητότητας από πλευράς κωφών μαθητών." (Χάρης)

Σε 1 περίπτωση αναφέρθηκε ότι παρόλο που υπήρξε ενδιαφέρον από τον συνεντευξιαζόμενο για εκμάθηση της νοηματικής, σημειώθηκε ένα ορόσημο για εκείνον γεγονός που ανέστειλε την επιθυμία του αυτή. Βέβαια το περιστατικό αυτό δεν εντάσσεται κατ' αποκλειστικότητα σε αυτήν την υποκατηγορία.

"Δεν έχω αλλάξει επικοινωνιακό προσανατολισμό, αλλά κάποια στιγμή της ζωής μου θέλησα να μάθω την νοηματική γλώσσα. Απογοητεύτηκα πολύ όμως από τους ανθρώπους που θέλησαν να μου τη μάθουν, γιατί επιδίωξαν με άσχημο τρόπο να με κάνουν να σταματήσω να μιλάω Ελληνικά, και το μετάνιωσα. Αν γυρνούσα τον χρόνο πίσω δεν θα το έκανα αυτό!" (Βαγγέλης)

<u>12.2. Από τη χρήση της ΕΝΓ ως αποκλειστικής και προτιμούμενης γλώσσας, στην εκμάθηση Ελληνικών</u>

Σε 1 περίπτωση ο ερωτώμενος ανέφερε ότι σε ηλικία 22-23 χρόνων αποφάσισε την παρακολούθηση εντατικών μαθημάτων λογοθεραπείας, προκειμένου να βελτιώσει τη χρήση της ομιλούμενης, σε προφορικό επίπεδο. Τελικά, γρήγορα παραιτήθηκε από την προσπάθεια αυτή, καθώς οι απαιτήσεις του επαγγέλματός τους δεν του άφηναν ιδιαίτερο χρόνο για ενασχόληση με προσωπικά ζητήματα.

"Όταν ήμουν 22-23 χρονών θέλησα να μάθω να μιλάω καλύτερα γιατί θεωρώ ότι είναι καλό, βέβαια όχι και απαραίτητο. Ξεκίνησα να κάνω μαθήματα λογοθεραπείας, από προσωπική μου επιθυμία αλλά γρήγορα τα σταμάτησα και δεν τα συνέχισα γιατί κουραζόμουν πολύ. Γυρνούσα αργά από τη δουλειά και μετά δεν είχαν την όρεξη να πηγαίνω για μάθημα. Και μετά τα σταμάτησα. Εντάξει έχω μάθει κάποια πράγματα, απλά δεν είμαι τέλειος. Δεν με πειράζει, όμως, γιατί μέχρι σήμερα δεν έχω προβλήματα επικοινωνίας που να επηρεάζουν την ψυχολογία μου. Είμαι καλά και με την οικογένεια μου (τους γονείς μου. την αδερφή μου, τη σύντροφό μου, το παιδί μου), αλλά και με τους φίλους μου." (Βλαδίμηρος)

Στον πίνακα που ακολουθεί συνοψίζεται η πιθανότητα αλλαγής επικοινωνιακού προσανατολισμού από τη χρήση της ομιλούμενης ως κυρίαρχης γλώσσας σε εκμάθηση νοηματικής ή από τη χρήση της νοηματικής ως κυρίαρχης γλώσσας σε εκμάθηση της ομιλούμενης:

Από αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση) σε εκμάθηση ΕΝΓ	**Από χρήση της ΕΝΓ, σε εκμάθηση και της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση)**	**Μη αλλαγή επικοινωνιακού προσανατολισμού**
13**	**1**	**6**

**** εκ των οποίων η 1 περίπτωση δεν ανήκει πλήρως στη συγκεκριμένη κατηγορία καθώς, τελικά, το βαρήκοο άτομο αποφάσισε την μη εκμάθηση νοηματικής και την επιστροφή στο μονόγλωσσο περιβάλλον (δες παραπάνω ανάλυση δεδομένων**

10. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν ενδιαφέροντα στοιχεία για τα γλωσσικά ρεπερτόρια-γλωσσικές ταυτότητες που τείνουν να αναπτύσσουν οι κωφοί-βαρήκοοι στις μέρες μας. Προέκυψαν, δηλαδή, πληθώρα στοιχείων που μας πληροφορούν για τον τρόπο με τον οποίο επιλέγουν να επικοινωνούν και να συναναστρέφονται στις διάφορες καταστάσεις της καθημερινής ζωής, τις οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν στην καθημερινότητά τους. Μάλιστα, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αναφέρθηκαν εκτενέστερα στο συγκεκριμένο ζήτημα των γλωσσικών ρεπερτορίων, παρέχοντας μάς σημαντικές πληροφορίες για την πρώτη γλώσσα που ανέπτυξαν, για την επικοινωνία τους κατά τα σχολικά χρόνια στα πλαίσια εντός και εκτός του σχολείου, κατά τα ενήλικα χρόνια σε περιβάλλοντα διασκέδασης, εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας, εργασίας κλπ., καθώς επίσης και για τυχόν ορόσημα γεγονότα που "σημάδεψαν" τη ζωή τους και προκάλεσαν αλλαγή στον επικοινωνιακό προσανατολισμό τους. Στη συνέχεια, επιχειρείται η συζήτηση των αποτελεσμάτων αυτών βάσει των θεματικών αξόνων του οδηγού συνέντευξης.

➢ <u>Δημογραφικά χαρακτηριστικά των κωφών-βαρήκοων ατόμων.</u>

Στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος άνδρες (10) και γυναίκες (10) διαφορετικών ηλικιών, οι οποίες κυμαίνονταν από 25 έως 59 έτη. Τα άτομα αυτά προέρχονταν από διαφορετικές πόλεις της Ελλάδος (ενδεικτικά αναφέρονται η Αθήνα, η Λάρισα, η Καρδίτσα, ο Βόλος, η Λειβαδιά και η Κρήτη), και το μορφωτικό τους επίπεδο ποίκιλλε. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις (20) οι συμμετέχοντες είχαν ολοκληρώσει το Λύκειο και δεν χαρακτηρίζονταν από χαμηλό ακαδημαϊκό επίπεδο.

Επειδή στόχος της έρευνας είναι η διεξαγωγή ενός, όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστου, συμπεράσματος (τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από το συγκεκριμένο δείγμα, θα γενικευτούν στο σύνολο του πληθυσμού) για τις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων στην Ελλάδα, καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε το δείγμα που επιλέχθηκε να παρουσιάζει ποικιλομορφία ως προς την ηλικία κατά την οποία επήλθε η κώφωση (στο δείγμα συμπεριλαμβάνονται τόσο προγλωσσικώς, όσο και μεταγλωσσικώς κωφοί), το βαθμό απώλειας της ακοής (συμπεριλαμβάνονται τόσο βαρήκοοι όσο και άτομα με ολοκληρωτική κώφωση), την ηλικία (συμπεριλαμβάνονται άτομα από 25 έως και 59 ετών), την καταγωγή κλπ. (Τσορμπατζούδης, 2011).

Ωστόσο, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, αλλά και ρίσκο ήταν να συγκεντρωθούν κωφά-βαρήκοα άτομα διαφορετικών ταυτοτήτων, που αυτοπροσδιορίζονται και εντάσσονται σε διαφορετικές κοινωνίες/κοινότητες και φυσικά, που επιλέγουν τη χρήση διαφορετικών γλωσσών (ομιλούμενη Ελληνική, ΕΝΓ). Πράγματι, ο στόχος μας αυτός επιτεύχθηκε καθώς στην έρευνα συμπεριλαμβάνονται κωφοί προφοριστές (4), κωφοί νοηματιστές (3), αλλά και δίγλωσσοι/διπολιτισμικοί κωφοί (13).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί (γιατί θα μας βοηθήσει να εξάγουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα) ότι η παραπάνω διαδικασία επιλογής ατόμων διαφορετικών ταυτοτήτων, ήταν ιδιαίτερα επίπονη και ψυχοφθόρα για τον ερευνητή στο πρώτο της στάδιο. Κατά την προσπάθεια προσέγγισης των προφοριστικών δικτυακών ομάδων, δέχτηκε ιδιαίτερα έντονη λεκτική επίθεση (ψυχολογικό πόλεμο) από ακραία ηγετικά στοιχεία των ομάδων αυτών, ενώ στις προσωπικές συνεντεύξεις ανασκευάστηκε η στάση αυτή και σημειώθηκε αποτελεσματική επικοινωνία. Αναλυτικότερα, τα άτομα αυτά προσεγγίστηκαν μέσω της σελίδας κοινωνικής δικτύωσης του Facebook, μέσω της ομάδος "Κουφοχωριό". Αν και το αίτημα του ερευνητή για την προσθήκη του ως μέλος στην ομάδα, έγινε γρήγορα αποδεκτό, οι πρώτες αντιδράσεις συγκεκριμένων μελών όταν διαπιστώθηκε η ύπαρξη σχέσεων του ερευνητή με κωφούς νοηματίζοντες ("ανατριχιαστικός" έλεγχος των κοινωνικών επαφών του στο Facebook), ήταν ακραίες.

Πριν σημειωθεί αλληλεπίδραση υπήρξε καταιγισμός από παρωχημένες αντιλήψεις που δυστυχώς, μέχρι σήμερα χαρακτηρίζουν ορισμένα κωφά-βαρήκοα άτομα. Ενδεικτικά, κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να παρατεθούν αυτολεξεί κάποια από τα ιδιαίτερα προκλητικά σχόλια που ειπώθηκαν, προκειμένου ο αναγνώστης να σχηματίσει μία σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα:

"Δεν χρειάζεστε καμία έρευνα. Εδώ μέσα άπαντες κωφοί, κουτσοί, στραβοί και βαρήκοοι μιλάμε μία γλώσσα. Αν εσείς είστε από αυτούς και θέλετε "περιπέτειες" και "ιστορίες για αγρίους" περί γλωσσών Κωφών η διεύθυνση είναι ΟΜΚΕ και ΕΙΚ. Και αν θέλετε να σας πάρουμε στα σοβαρά και όχι στην πλάκα, όπως τώρα, κάντε μία έρευνα ουσίας, όπως "γιατί τα σχολεία Κωφών διδάσκουν κουπεπέ και βγάζουν αναλφάβητους και εξαρτημένους μαθητές....Πάρτε, λοιπόν, τα τηλέφωνα τους 210.. και 69... και επικοινωνήστε μαζί τους όχι με εμάς. Αν και κωφάλαλοι για εσάς θα κάνουν μία εξαίρεση και θα μιλήσουν...Δεν έχουμε εδώ μέσα διαφορετικές γλωσσικές προτιμήσεις γιατί δεν έχουμε και δεν επιλέγουμε να είμαστε μουγγοί. Και να σημειώσω ότι αυτή η συσχέτιση του βαρήκοου με "ξένες γλώσσες" είναι ανέκδοτο που κυκλοφορεί μόνο στις τάξεις των ΟΜΚΕ-ΕΙΚ. Άντε τους πήρατε τηλέφωνο; Τί σας είπαν; Να μας ενημερώσετε και εμάς!!!... Παρά το νεαρό της ηλικίας σας, ομολογώ ούτε ότι η ίδια η

Β., πρόεδρος του ΕΙΚ και αρχιτέκτονας της κοινότητας των Κωφών δεν θα το έθετε τόσο επιτυχημένα (το ερωτηματολόγιο). Συγχαρητήρια! (ειρωνεία)." (Κλέαρχος)

"Κοπέλα μου τι εννοείς όταν λες ότι πιθανόν να υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν και προφορικό λόγο και νοηματική; Είσαι καλά; Αναμένεις ότι υπάρχουν άνθρωποι που ναι μεν μπορούν να μιλήσουν αλλά εκεί που τους βολεύει παριστάνουν τους κωφαλάλους; Δηλαδή, πιστεύεις ότι θα ομολογήσουν τόσο πρόθυμα μία παρανομία; Σκέψου λίγο λογικά, ή μιλάει κάποιος ή δεν μιλάει. Και τα δύο μαζί δεν γίνονται! Τη νοηματική τη χρησιμοποιεί μόνο αυτός που έχει ανάγκη βιοπορισμού (σχολές νοηματικής κλπ.) όχι επικοινωνίας.... Και αφού δεν είστε με τους μεν ή τους δε, τι δουλειά έχει ο πρόεδρος Κωφών Θεσσαλονίκης να είναι στους φίλους σας στο Facebook;... Πρέπει να καταλάβεις ότι δεν μπορείς να είσαι ουδέτερη και να προσεγγίζεις και τους δύο. Πρόκειται για έναν πόλεμο που κάποια στιγμή θα πρέπει να πάρεις θέση!" (Στέλλα)

Φυσικά, ειπώθηκαν και πιο αιχμηρά-υβριστικά σχόλια τα οποία δεν προβλέπεται να παρουσιαστούν στην παρούσα εργασία, διότι δεν σχετίζονται με το θεωρητικό της περιεχόμενο.

Το παράδοξο της υπόθεσης είναι ότι, παρόλο που η αρχική προσέγγιση ελάχιστων συγκεκριμένων ατόμων ήταν η παραπάνω, στη συνέχεια τόσο οι ίδιοι όσο και αρκετά μέλη του διαδικτυακών προφοριστικών ομάδων δέχτηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο και να συζητήσουν με τον ερευνητή περαιτέρω ζητήματα. Σημειώνεται πάντως ότι επιλέγει προσωπική συνομιλία και όχι σε focus groups (ομαδικές συζητήσεις). Μάλιστα, στην ερώτηση του ερευνητή, ο οποίος ζητούσε εξηγήσεις για τη στάση και τη συμπεριφορά τους στην ομαδική συζήτηση, η απάντηση ήταν η ακόλουθη:

"Μας συγχωρείτε, απλά κοιτάξτε... στο διαδίκτυο, δυστυχώς. δεν ξέρουμε με ποιούς μιλάμε και αν είναι αληθινά ή ψεύτικα προφίλ, αν είναι ο ίδιος που γράφει ή κάποιος άλλος. Και επειδή έχουν συμβεί πάρα πολλά με τέτοια θέματα στα 7 χρόνια που έχουμε την ομάδα, υπάρχει αρκετή καχυποψία. Όμως όλα όσα γράφουμε είναι πραγματικότητες. Αν θέλετε να σας εξηγήσω και να μάθετε πραγματικά τι συμβαίνει μπορείτε να με ρωτάτε ότι θέλετε και εγώ θα κάνω ό,τι μπορώ για να σας βοηθήσω!" (Κλέαρχος)

Ένας άλλος κωφός προφοριστής, σε προσωπική συνομιλία, μου εξομολογήθηκε:

"Και εγώ προσπαθώ να καταλάβω γιατί κάποιοι σου μίλησαν έτσι. Νομίζω ότι κάνει κάτι λάθος η Πρόεδρος. Είναι που είναι λίγο ζόρικος χαρακτήρας, αλλά οι τελευταίες επιθέσεις της μου φέρνουν μία δυσφορία. Αλλά υπάρχουν αρκετά θέματα που έχει δίκιο." (Βασίλης)

Από την παραπάνω περιγραφή, αλλά και από τις ίδιες τις μαρτυρίες των "προφοριστών" κωφών-βαρήκοων, διαπιστώνουμε ότι πιθανώς οι παραπάνω συμπεριφορές να συσχετίζονται με όσα αναφέρθηκαν στα ψυχοκοινωνικά στάδια εδραίωσης της ταυτότητας του Erik Erikson, ιδιαίτερα δε στα πρώτα δύο (δες κεφάλαιο 6). Πιθανότατα, αυτός ο αυξημένος βαθμός καχυποψίας είναι πιθανό να διαστρεβλώνει την πραγματική εικόνα της κατάστασης. Μην ξεχνάμε, άλλωστε, τις μαρτυρίες 2 περιπτώσεων, οι οποίες κάποια στιγμή προχώρησαν στην εκμάθηση της νοηματικής, αλλά απογοητεύτηκαν από άτομα του χώρου (π.χ. διερμηνείς, κωφοί νοηματιστές). Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι όπως υπάρχουν ακραία στοιχεία στο χώρο των προφοριστών, αντίστοιχα υπάρχουν και στον χώρο των νοηματιστών, τα οποία ωστόσο δεν έγιναν αντιληπτά στην παρούσα έρευνα.
Αναφορικά με τους κωφούς νοηματιστές (3) δεν σημειώθηκε καμία τέτοια αντίδραση, παρόλο που οι ίδιοι γνώριζαν ότι στο δείγμα της έρευνας συμπεριλαμβάνονται και κωφοί προφοριστές. Τα άτομα αυτά ήταν πιο φιλικά και προσιτά (αν και δεν αποτελούσε μέρος των ερωτημάτων της έρευνα, οι ίδιοι μου ανέφεραν βελτιωμένες κοινωνικές σχέσεις, και απουσία ψυχολογικών προβλημάτων), αλλά με ελαφρά πιο περιορισμένες "ακαδημαϊκές (ανάπτυξη προφορικού και γραπτού λόγου) δεξιότητες" από τους προφοριστές. Αν κάποιος, λοιπόν, μας ζητούσε να σκιαγραφήσουμε το προφίλ των προφοριστών (4), θα τους χαρακτηρίζαμε ως άτομα με ιδιαίτερα ανεπτυγμένο γραπτό και προφορικό λόγο, χωρίς εκφραστικά και συντακτικά λάθη, αλλά με σημαντικά προβλήματα (σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ίδιων καθώς δεν η παρούσα εργασία δεν εστιάζει το ενδιαφέρον της σε συναισθηματικά και ψυχοκοινωνικά ζητήματα) που σχετίζονται με την ανάπτυξη κοινωνικών και φιλικών σχέσεων, κατάσταση που επιφέρει δυσλειτουργίες στην ψυχολογική-συναισθηματική τους ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά, οι νοηματιστές (3) είναι άτομα με πολύ ανεπτυγμένη κοινωνική ζωή (φιλίες, ερωτικές σχέσεις, ταξίδια κλπ.), αλλά με πιο περιορισμένο γραπτό και προφορικό λόγο σε σύγκριση με του προφοριστές.
Κλείνοντας, δεν θα μπορούσαμε να μην αναφέρουμε τους δίγλωσσους-διπολιτισμικούς κωφούς, οι οποίο αποτελέσαν κατά κύριο λόγο το δείγμα της παρούσας έρευνας. Μέσα από τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής και κυρίως μέσα από την ανάλυση των μαρτυριών των δίγλωσσων κωφών-βαρήκοων ατόμων, δίνουμε

την απάντηση μάς σε όσους αντέδρασαν και αμφισβήτησαν το γεγονός ότι στις μέρες μας, η πόλωση αφήνεται στο παρελθόν, και κλίνουμε προς την διπολιτισμικότητα.

➢ Ηλικία κατά την οποία επήλθε η κώφωση-βαρηκοΐα.

Η ηλικία κατά την οποία επήλθε η κώφωση αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για την περαιτέρω εξέλιξη του κωφού-βαρήκοου ατόμου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας, ανάλογα με την ηλικία έναρξης της κώφωσης, τα κωφά άτομα χαρακτηρίζονται είτε ως προγλωσσικώς κωφά, όταν η κώφωση έχει εμφανιστεί μέχρι την ηλικία των 3 ετών -ηλικία κατά την οποία τα άτομα δεν έχουν αναπτύξει την ομιλούμενη γλώσσα (προφορικός και γραπτός λόγος) σε ικανοποιητικό επίπεδο-, είτε ως μεταγλωσσικώς κωφά, όταν η κώφωση εμφανίζεται μετά την ηλικία των 3 ετών -ηλικία κατά την οποία τα άτομα έχουν αναπτύξει, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, την ομιλούμενη. Η εμφάνιση της κώφωσης είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση ταυτότητας ακούοντος ή Κωφού (Κοτσάνη, Ι., 2012).

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, σε ορισμένες περιπτώσεις (8) αναφέρθηκε ότι τα προβλήματα ακοής υπήρξαν εκ γενετής (οφείλονταν είτε σε κληρονομικούς, είτε σε προγεννητικούς, είτε σε περιγεννητικούς παράγοντες). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, μόνο περίπου το 10% επί του πληθυσμού των κωφών-βαρήκοων προέρχονται από οικογένειες κωφών, των οποίων η κώφωση οφείλεται σε κληρονομικούς παράγοντες (Σαπουντζάκη, & Γεωργοκωστόπουλος, 2017). Όσον αφορά τις προγεννητικές επιπλοκές, σε αυτές κυρίως συγκαταλέγονται μολύνσεις αλλά και τοξικές συνθήκες βλαβερές για τη μητέρα στους πρώτους μήνες της κυήσεως (Κρουσταλάκης, 1993, σελ.154). Κατά την περιγεννητική περίοδο, η έλλειψη επαρκούς οξυγόνου και άλλα προβλήματα σχετιζόμενα με τον πρόωρο τοκετό οφείλονται σε προβλήματα του ακουστικού συστήματος (Turkinghon, 1997, σελ. 22). Σε άλλες (7) περιπτώσεις, σημειώθηκε ότι η κώφωση επήλθε εξαιτίας κάποιας ασθένειας κατά τα τρία πρώτα χρόνια της ηλικίας του παιδιού. Συχνά, αναφέρθηκαν ασθένειες, κατά τη μεταγεννητική περίοδο, που έβλαψαν τον κοχλία του παιδιού όπως η μηνιγγίτιδα και ο υψηλός πυρετός.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 15 προγλωσσικώς κωφά άτομα και 5 μεταγλωσσικώς, των οποίων η κώφωση επήλθε μετά την ηλικία των 3 ετών είτε εξαιτίας επαναλαμβανόμενων ασθενειών, είτε

εξαιτίας ακατάλληλης χορήγησης φαρμάκων, είτε εξαιτίας κάποιου σοβαρού τραύματος. Η παραπάνω διάκριση κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επηρεάζει με άμεσο τρόπο τις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων, και σχετίζεται με την ταυτότητα που τα άτομα θα αναπτύξουν κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους.

Όπως θα γίνει φανερό από τη συζήτηση που θα ακολουθήσει στις επόμενες ενότητες τα περισσότερα μεταγλωσσικώς κωφά άτομα (4) τείνουν να αναπτύσσουν ταυτότητα ακούοντος και να αυτοπροσδιορίζονται με χαρακτηρισμούς του τύπου: "φοράω το ακουστικό μου, αξιοποιώ τα υπολείμματα ακοής μου και αφού μοιάζω σαν ακούοντας, φέρομαι σαν αυτόν, επομένως δεν υπάρχει λόγος να μάθω νοηματική ("κουπεπέ), εφόσον επικοινωνώ "άριστα" με την ομιλούμενη και τη χειλεανάγνωση" (κατάσταση η οποία πιθανότατα να αιτιολογεί και την εμφάνιση αρκετών ψυχολογικών προβλημάτων στον συγκεκριμένο πληθυσμό). Σε 1 περίπτωση, ο ερωτώμενος δήλωσε ότι παρόλο που είχα αναπτύξει τον λόγο του (προφορικό και γραπτό) όταν έχασε την ακοή του, αποφάσισε να μάθει τη νοηματική σε μεγαλύτερη ηλικία και να αναπτύξει έτσι, δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα.

Εν αντιθέσει, τα προγλωσσικώς κωφά άτομα, στην πλειονότητα τους (15), ακόμα και αν δεν έμαθαν την νοηματική σε μικρή ηλικία (καθώς αρκετοί από αυτούς φοίτησαν σε σχολείο ακουόντων -14-) αποφάσισαν να προχωρήσουν σε εκμάθησή της σε μεγαλύτερη ηλικία, αισθανόμενοι την ανάγκη να ενταχθούν σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον με εξίσου συμμετοχή τόσο στην κοινωνία των ακουόντων, όσο και στην κοινότητα των κωφών, χρησιμοποιώντας εναλλακτικά τόσο την ομιλούμενη (προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση) όσο και την ΕΝΓ, αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο.

- <u>Η φοίτηση στο σχολείο και η επίδρασή της στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων.</u>

Ως προς τη φοίτηση στο σχολείο, τα δεδομένα κατέδειξαν ότι η επιλογή του σχολείου εξαρτάται ως επί το πλείστον (14) από την εκτίμηση των γονιών. Αν αναλογιστεί κανείς και την περίπτωση των ακουόντων παιδιών εύκολα μπορεί να καταλάβει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις ο γονέας είναι αυτός που επιλέγει το σχολικό περιβάλλον στο οποίο θα φοιτήσει το παιδί του. Η κατάσταση αυτή είναι ακόμη πιο έντονη στην περίπτωση των κωφών παιδιών, καθώς οι γονείς, συναισθηματικά

φορτισμένοι και σοκαρισμένοι, πολλές φορές, από την κώφωση του παιδιού τους, καθώς είναι κάτι πρωτόγνωρο και άγνωστο για αυτούς, αποφασίζουν να το εντάξουν σε σχολείο ακουόντων, πιστεύοντας ότι στο συγκεκριμένο πλαίσιο θα καταφέρει να εκπαιδευτεί καλύτερα και να ενταχθεί με ομαλό τρόπο στην κοινωνία των ακουόντων. Με βάση τις αναφορές των ατόμων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, διαπιστώνουμε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις (6) οι γονείς διαχειρίζονται ιδιαίτερα αποτελεσματικά την όλη κατάσταση, δίνοντας στο παιδί τους την ευκαιρία ή καλύτερα το δικαίωμα να επιλέξει το ίδιο το σχολικό πλαίσιο που θα φοιτήσει, τις παρέες που θα συνάψει, αλλά και τη γλώσσα που θα χρησιμοποιεί στο κάθε πλαίσιο της ζωής του, κατάσταση που επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην ψυχολογική-συναισθηματική ανάπτυξη του.

Στο σημείο αυτό θα ήταν πολύ χρήσιμο να θυμηθούμε τις δύο εκ διά μέτρου αντίθετες μαρτυρίες δύο συνεντευξιαζόμενων, του Γιάννη και του Πάρη. Στην πρώτη περίπτωση ο Γιάννης ανέφερε χαρακτηριστικά ότι κατά τα σχολικά του χρόνια, αλλά και μέχρι πρόσφατα στην ηλικία των 43 ετών δεν είχε συναναστροφές με κωφά-βαρήκοα άτομα και δεν χρησιμοποιούσε τη νοηματική γιατί ήταν μία κατάσταση που "δυσαρεστούσε" τους γονείς του. Φυσικά, φοίτησε σε σχολείο ακουόντων και αντιμετώπιζε προβλήματα (κυρίως επικοινωνίας και όχι ρατσισμού) στις σχέσεις του με τους ακούοντες συμμαθητές του. Σήμερα, σε ηλικία 43 ετών αποφασίζει να μάθει την ΕΝΓ και να την χρησιμοποιεί συνδυαστικά με τον προφορικό λόγο, αναλόγως με το πλαίσιο το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει κάθε φορά. Αισθάνεται ιδιαίτερα ολοκληρωμένος τόσο από τη χρήση της νοηματικής, όσο και από τις παρέες του με τους κωφούς, και εξομολογείται ότι θα ήθελε να είχε πάρει αυτή την απόφαση σε μικρότερη ηλικία.

Από την άλλη πλευρά, ο Πάρης είναι μία περίπτωση κωφού παιδιού που οι γονείς του, μεγαλώνοντας, τού πρόσφεραν το δικαίωμα να επιλέξει το πλαίσιο στο οποίο ο ίδιος θέλει να φοιτήσει. Αφού ολοκλήρωσε το Δημοτικό και το Γυμνάσιο σε σχολείο ακουόντων (είχε κατακτήσει την ομιλούμενη τόσο σε προφορικό, όσο και σε γραπτό επίπεδο), αποφάσισε στο Λύκειο να μεταβεί σε σχολείο κωφών-βαρήκοων τόσο για να αισθανθεί πιο οικεία και ευχάριστα στο περιβάλλον της τάξης (καθώς ανέφερε ότι δυσκολευόταν στην παρακολούθηση των μαθημάτων στο σχολείο ακουόντων), όσο και για να "δοκιμάσει" καινούριες εμπειρίες. Σήμερα μιλάμε για ένα άτομο, που τουλάχιστον στο ψυχολογικό τομέα, δεν αντιμετωπίζει προβλήματα, καθώς η ζωή του

κύλησε ομαλά, χωρίς την ύπαρξη επικοινωνιακών προβλημάτων που ενδεχομένως θα επηρέαζαν τις σχέσεις του με τους φίλους και τις παρέες, όπως αναφέρθηκε στην περίπτωση του Γιάννη.

Ο Γιάννης, λοιπόν, μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον αποκλειστικά ακουόντων, "στερούμενος" τις παρέες των κωφών και φυσικά είχε αναπτύξει προφοριστική ταυτότητα, καθώς αρκούνταν στην αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης Ελληνικής, η οποία πολλές φορές δημιουργούσε εμπόδια στην επικοινωνία του. Αντίθετα, ο Πάρης, μεγαλώνοντας σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον, στο οποίο συναναστρεφόταν και με ακούοντες και με κωφούς ανέπτυξε δίγλωσση/διπολιτισμική ταυτότητα, χρησιμοποιεί ευέλικτα και την ομιλούμενη και την ΕΝΓ και δηλώνει ότι ποτέ δεν αντιμετώπισε εμπόδια στην επικοινωνία του, καθώς κατέχει πλήρως δύο γλώσσες, μία απόλυτα προσβάσιμη για εκείνον, που του επιτρέπει ολοκληρωτική έκφραση (ΕΝΓ) και μία που του προσφέρει ολοκληρωτική πρόσβαση στην ευρύτερη κοινωνία, την κοινωνία του ακουόντων.

Αφουγκραζόμενοι, λοιπόν, τις παραπάνω εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων αλλά και όλων όσων έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα, παραδεχόμαστε ότι ανεξάρτητα από το σχολικό πλαίσιο στο οποίο θα φοιτήσει το κωφό-βαρήκοο άτομο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να συναναστρέφεται (ακόμα και έξω από τα πλαίσια του σχολείο) με κωφούς συνομηλίκους για να αισθάνεται, αυτό που αποκαλούν οι Κωφοί, "ΤΟ ΙΔΙΟ", προκειμένου να εξελιχθεί ως ένας υγιής ψυχικά και συναισθηματικά άνθρωπος. Ας σκεφτούμε για παράδειγμα την μετανάστευσή μας σε μία ξένη χώρα. Πόσο πιο ολοκληρωμένα -συναισθηματικά και ψυχολογικά- θα αισθανόμασταν αν ερχόμασταν σε αυτήν την ξένη χώρα σε επαφή με Έλληνες;

Τα παραπάνω, αφορούν αποκλειστικά στο ψυχολογικό-συναισθηματικό τομέα της ζωής των κωφών-βαρήκοων ατόμων. Στην παράγραφο αυτή θα επιχειρήσουμε να πάρουμε θέση σχετικά με τον ακαδημαϊκό τομέα, δηλαδή σχετικά με την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης, ο οποίος φυσικά, και εξελίσσεται περισσότερο κατά τη φοίτηση του κωφού-βαρήκοου ατόμου σε γενικό σχολείο ακουόντων. Άλλωστε ας θυμηθούμε και μαρτυρίες κωφών που ευγνωμονούν τους γονείς τους για την απόφαση τους να φοιτήσουν σε σχολείο ακουόντων (π.χ. Χάρης), αλλά και μαρτυρίες κωφών που φοίτησαν σε ειδικό σχολείο και εξομολογούνται οι απαιτήσεις των συγκεκριμένων σχολείων από τους μαθητές είναι περιορισμένες. (π.χ. Αφροδίτη).

Οι παραπάνω μαρτυρίες των συνεντευξιαζόμενων επιβεβαιώνονται και από έρευνες που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία χρόνια. Ενδεικτικά, αναφέρεται η έρευνα των Angelides και Aravi (2006) κατά την οποία συγκρίθηκαν οι απόψεις των κωφών παιδιών στο γενικό και στο ειδικό σχολείο για κωφούς. Η έρευνα αυτή καταδεικνύει την υπεροχή του γενικού σχολείο έναντι του σχολείου των Κωφών ως προς την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης. Συμμετείχαν είκοσι (20) κωφά και βαρήκοα άτομα, τριάντα (30) ετών από την Κύπρο. Από τα δεδομένα που προέκυψαν, διαπιστώθηκε ότι τα κωφά άτομα τα οποία φοιτούσαν στο γενικό σχολείο ανέφεραν περισσότερες πιθανότητες για ακαδημαϊκή εξέλιξη από εκείνα που φοιτούσαν στο σχολείο κωφών, καθώς τα μαθήματα στο τελευταίο χαρακτηρίστηκαν ως εύκολα.
Ωστόσο, για αυτόν ακριβώς το λόγο, πολλές φορές τα κωφά άτομα επιλέγουν την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, στις τελευταίες τάξεις του λυκείου, όπως διαπιστώθηκε και στην παρούσα έρευνα (π.χ. στην περίπτωση του Πάρη, όπου η αδυναμία ανταπόκρισης στα μαθήματα στο σχολείο ακουόντων ήταν ένας από τους λόγους που τον οδήγησαν στην αλλαγή σχολικού πλαισίου). Καθώς τα μαθήματα είναι χαμηλότερης δυσκολίας, τα κωφά άτομα επιλέγουν να φοιτήσουν στο σχολείο κωφών, με στόχο την πρόσκτηση απολυτηρίου με υψηλό βαθμό για πρόσβαση σε σχολή την οποία επιθυμούσαν (Κοτσάνη, Ι., 2012).

Τέλος, στην παρούσα ενότητα κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε και στις σχέσεις που συνάπτουν οι κωφοί-βαρήκοοι μαθητές στα πλαίσια του σχολείο. Κάποια από τα άτομα (8) που φοίτησαν σε σχολείο κωφών-τουλάχιστον για κάποια χρονική περίοδο-δήλωσαν ότι στις σχέσεις με τους συμμαθητές τους, αλλά και γενικότερα με το σύνολο των ακουόντων ατόμων που φοιτούσαν στο σχολείο, δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα. Αντιθέτως, δεν ήταν λίγοι οι κωφοί-βαρήκοοι (9) που φοίτησαν σε σχολείο ακουόντων και δήλωσαν ότι οι σχέσεις τους με τους ακούοντες συμμαθητές τους (με τους οποίους επικοινωνούσαν συνήθως προφορικά, και σε ελάχιστες περιπτώσεις και με παντομίμα) ήταν μέτριες έως και πολύ δυσάρεστες, καθώς συχνά βίωναν αρνητικά συναισθήματα από τη στάση τους.

Τα παραπάνω δεδομένα συγκλίνουν και με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών σχετικά με τα συναισθήματα των κωφών παιδιών κατά τη φοίτηση στο γενικό σχολείο. Από την έρευνα του Ladd και των συνεργατών του (1984), οι οποίοι πήραν συνέντευξη από σαράντα οκτώ κωφούς εφήβους, επισημάνθηκε ότι η τάξη, καθώς λειτουργεί ως ομάδα, δημιουργεί στο κωφό άτομο συναισθήματα απόρριψης και απομόνωσης, ενώ

παράλληλα ενισχύει την ήδη υπάρχουσα αίσθηση των κωφών ατόμων για τη διαφορετικότητά του περιορίζοντας έτσι την κοινωνική τους ένταξη. Φυσικά, η κατάσταση αυτή σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ ακουόντων και κωφών συμμαθητών, καθώς όπως αναφέρθηκε σε αρκετές περιπτώσεις τα κωφά-βαρήκοα άτομα δυσκολεύονταν να αντιληφθούν αμέσως τα λεγόμενα των συμμαθητών τους και ζητούσαν συχνές επαναλήψεις, γεγονός που κούραζε τόσο τους μεν, όσο και τους δε και δημιουργούσε ρήγματα στις σχέσεις τους.

Η έρευνα της Mertens (1989), από την άλλη πλευρά, η οποία διεξήχθη με ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις σε σαράντα εννιά τελειόφοιτους λυκείου αναφορικά με τις σχολικές τους εμπειρίες, ανέδειξε τις θετικές αναμνήσεις τους, όσον αφορά τη φοίτηση στο σχολείο των κωφών σε αντίθεση με εκείνες από το γενικό σχολείο. Επίσης, η έρευνα της Musselman και των συνεργατών της (1996), σε εβδομήντα δύο κωφούς και ογδόντα οκτώ ακούοντες κατέδειξε ότι τα κωφά άτομα, στο γενικό σχολείο, αισθάνονται κοινωνικά απομονωμένα, μοναχικά και με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Ανάλογα ήταν τα ευρήματα της έρευνας του Scheetz, το 1993, όπου διαπιστώθηκε ότι τα κωφά άτομα στο γενικό σχολείο βιώνουν συναισθήματα απομόνωσης καθώς δεν μπορούν να πάρουν μέρος σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες εξαιτίας των δυσκολιών τους στην επικοινωνία (Stinson & Antia, 199: 169).

Φυσικά δεν πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός ότι αρκετοί συμμετέχοντες (10) δήλωσαν ότι έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς φιλίας με ορισμένους ακούοντες συμμαθητές τους, κατά τη φοίτησή τους σε γενικό σχολείο, γεγονός που καθιστά δύσκολη της διεξαγωγή ενός καθολικού συμπεράσματος, καθώς υπάρχουν μαρτυρίες που δηλώνουν την ανάπτυξη εγκάρδιων και μακροχρόνιων σχέσεων με ακούοντες συμμαθητές, αλλά και άλλες που δηλώνουν την αίσθηση κοινωνικού αποκλεισμού. Αναλόγως, λοιπόν, με την "ποιότητα" των ακουόντων ατόμων που έχει συναναστραφεί κανείς στα σχολικά του χρόνια, διαμορφώνει και τις αντίστοιχες πεποιθήσεις, απόψεις και στάσεις.

➢ <u>Η γνώση ξένων γλωσσών πέραν της ομιλούμενης-γραπτής Ελληνικής και της ΕΝΓ.</u>

Αναφορικά με τα γλωσσικά ρεπερτόρια των κωφών-βαρήκοων ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα σημειώνεται ότι στην πλειονότητά τους (13) κατείχαν τόσο την ομιλούμενη Ελληνική (προφορικός και γραπτός λόγος), όσο και την νοηματική (η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούσε τη δεύτερη και όχι την πρώτη γλώσσα). Βέβαια, σε ορισμένες περιπτώσεις (4) οι συνεντευξιαζόμενοι γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν κατά την επικοινωνία τους στα Ελληνικά πλαίσια αποκλειστικά την ομιλούμενη, ενώ κάποιοι (3) έκαναν χρήση περισσότερο της νοηματικής.

Εκτός, όμως, από τις δύο αυτές βασικές γλώσσες, το γλωσσικό ρεπερτόριο των περισσότερων απαρτιζόταν και από ξένες, τις οποίες τα κωφά-βαρήκοα άτομα ανακαλούσαν και χρησιμοποιούσαν κατά την επίσκεψη τους σε μία χώρα του εξωτερικού. Το γεγονός αυτό καταρρίπτει παλαιότερες αντιλήψεις ακουόντων, σύμφωνα με τις οποίες τα κωφά-βαρήκοα άτομα είναι μη εκπαιδεύσιμα και μη λειτουργικά, καθώς με τα νέα αυτά δεδομένα καθίσταται φανερό ότι οι κωφοί και βαρήκοοι μπορούν να εκπαιδευτούν και να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες, όπως ακριβώς και οι ακούοντες, αρκεί να το θελήσουν και να καλλιεργήσουν αυτές τους τις ικανότητες.

Γλώσσες, όπως η αγγλική, η γαλλική, η γερμανική, η ισπανική, η πορτογαλική κλπ., είναι μόνο μερικές από το πλήθος που χαρακτηρίζουν τα γλωσσικά ρεπερτόρια ορισμένων κωφών-βαρήκοων.

➢ <u>Η επαγγελματική κατάσταση και οι γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων σε χώρους εργασίας.</u>

Στο δείγμα της παρούσας έρευνας δεν σημειώθηκαν περιπτώσεις ανέργων, παρόλο που τα ποσοστά ανεργίας στον πληθυσμό των κωφών-βαρήκοων είναι ιδιαίτερα υψηλά (Σ.Ι., 2005). Η κατάσταση αυτή δεν αποτελεί σκόπιμο γεγονός, αλλά τυχαίο. Επαγγέλματα στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, όπως εκπαιδευτικοί, λογιστές, ναυτικοί, ιατροί κλπ. είναι μόλις μερικά από αυτά που στελεχώνουν το πλούσιο βιογραφικό των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στην παρούσα έρευνα.

Όλοι οι συμμετέχοντες (20) ανέφεραν ότι στο χώρο εργασίας τους έχουν ακούοντες συναδέλφους, με τους οποίους άλλοι επικοινωνούν περισσότερο και άλλοι λιγότερο. Η επικοινωνία στις περισσότερες περιπτώσεις επιτυγχάνεται μέσω της ομιλούμενης

(προφορικός-γραπτός λόγος και χειλεανάγνωση), ενώ σε ορισμένες αναφέρθηκε ότι γίνεται χρήση και της νοηματικής (οι κωφοί που εργάζονται σε ειδικά σχολεία κωφών-βαρήκοων έχουν ακούοντες συναδέλφους που γνωρίζουν την ΕΝΓ) ή παντομίμας (ελεύθερων νοημάτων). Σε ορισμένες περιπτώσεις η επαγγελματική σχέση με τους ακούοντες συνάδελφους χαρακτηρίστηκε ως "μέτρια" και "τυπική", αλλά σε καμία περίπτωση δεν αναφερθήκαν προβλήματα, που να επηρεάζουν την λειτουργικότητα και τη συναισθηματική-ψυχολογική κατάσταση του κωφού-βαρήκοου ατόμου.

Σε αρκετές περιπτώσεις αναφέρθηκε ότι οι συνεντευξιαζόμενοι είχαν και κωφούς συναδέλφους, με τους οποίους επικοινωνούσαν -ως επί το πλείστον- στην νοηματική γλώσσα, αλλά και στην ομιλούμενη (σε περιορισμένες περιπτώσεις). Η συνύπαρξη κωφών στον ίδιο επαγγελματικό χώρο δημιουργεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και οικειότητας, μέσα στο οποίο τα κωφά-βαρήκοα άτομα καθίστανται πιο ικανά και παραγωγικά.

- <u>Η οικογενειακή κατάσταση, η στάση της και η επίδρασή της στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων.</u>

Τα άτομα τα οποία συμμετείχαν στην έρευνα τόνισαν τη συμβολή του οικογενειακού περίγυρου στην ανάπτυξή τους. Οι απόψεις όλων των συνεντευξιαζόμενων (20) ως προς τη στάση της οικογένειάς τους ήταν θετικές. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι γονείς συμμετείχαν ενεργά στη ζωή των παιδιών τους, παροτρύνοντας τα να διαβάζουν, παρέχοντας τους βοήθεια και ιδιαίτερα μαθήματα στο σπίτι, και προσφέροντας τους απλόχερα ό,τι μπορούσαν (αγορά ακουστικών κλπ.).

Στη βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι η ανάμειξη στη ζωή των παιδιών ανάγεται στις προσδοκίες που διαμορφώνουν οι γονείς σχετικά με τα παιδιά τους, πριν από τη διάγνωση της κώφωσης. Όπως διαπιστώθηκε στην έρευνα των Powers και Saskiewicz (1998 στο Moores et al, 2001, σελ. 246) οι ακούοντες γονείς των κωφών παιδιών αναμειγνύονται σε εκπαιδευτικά θέματα το ίδιο με τους ακούοντες γονείς των ακουόντων παιδιών.

Η στάση της οικογένειας προς την επιλογή της σχολικής δομής εξετάστηκε εκτενώς στην ενότητα *"Η φοίτηση στο σχολείο και η επίδρασή της στις γλωσσικές προτιμήσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων"*. Στην παρούσα φάση είναι σημαντικό να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας στον τρόπο με τον οποίο τα μέλη της οικογένεια επικοινωνούν και

στην επίδραση που αυτός έχει στην ανάπτυξη της γλωσσικής ταυτότητας των κωφών-βαρήκοων ατόμων.

Σε αρκετές περιπτώσεις (12) αναφέρθηκε ότι η επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσω της ομιλούμενης (προφορικής-γραπτής και χειλεανάγνωση) γλώσσας, με αποτέλεσμα το κωφό-βαρήκοο άτομο να εξελίσσεται μέσα σε ένα μονόγλωσσο περιβάλλον στο οποία η κυρίαρχη γλώσσα είναι η Ελληνική, χωρίς να χρησιμοποιεί την ΕΝΓ (ή κάποια "ελεύθερα σπιτικά νοήματα" -παντομίμα). Φυσικά, γίνεται από όλους μας κατανοητό ότι στις περιπτώσεις αυτές το άτομο θα αναπτύξει ταυτότητα ακούοντος και θα ανήκει αποκλειστικά στην κοινωνία των ακουόντων, με μηδαμινή επαφή με άλλα κωφά άτομο. Υπάρχει πιθανότητα, κατά την ενηλικίωση του το άτομο αυτό να θελήσει να αλλάξει επικοινωνιακό προσανατολισμό και να μεταβεί από το μονόγλωσσο σε δίγλωσσο/διπολιτισμικό περιβάλλον, με εκμάθηση της ΕΝΓ και παράλληλη συμμετοχή στον κόσμο των ακουόντων και στον κόσμο των Κωφών. Στην παρούσα έρευνα αναφέρθηκαν αρκετές περιπτώσεις κωφών-βαρήκοων ατόμων (12) που αποφάσισαν να αλλάξουν επικοινωνιακό προσανατολισμό και να μάθουν την ΕΝΓ κατά την ενηλικίωσή τους.

Στην παρούσα έρευνα αναφέρθηκαν και περιπτώσεις κωφών ατόμων (7) που από τη στιγμή της γέννησης τους, η οικογένεια αποδέχτηκε την ιδιαιτερότητα της φύσης τους και θέλησε να μεγαλώσει το κωφό παιδί της σε ένα διπολιτισμικό περιβάλλον, μη στερώντας του την επαφή με την "φυσική" του γλώσσα. Μάλιστα, αναφέρθηκε 1 περίπτωση, αυτή της Φρόσως, η οποία έμαθε την νοηματική από τους ακούοντες γονείς της, οι οποίο μόλις έλαβαν τη διάγνωση της κώφωσης -με κατάλληλη υποστήριξη- αποφάσισαν να μάθουν τη νοηματική και να τη διδάξουν οι ίδιοι στο παιδί τους, σαν πρώτη του γλώσσα. Σε άλλες περιπτώσεις (6), δεν σημειώθηκε εκμάθηση της επίσημης ΕΝΓ, αλλά δημιουργία ενός σπιτικού κώδικα νοημάτων, ο οποίος αποτελούσε έναν προσβάσιμο τρόπο επικοινωνίας για το παιδί. Στις παραπάνω περιπτώσεις, το άτομο από τη στιγμή της γέννησης του εντάσσεται ταυτόχρονα τόσο στον κόσμο των ακουόντων, όσο και στον κόσμο των Κωφών, με αποτέλεσμα μεγαλώνοντας να αναπτύξει ένα είδος διπολιτισμικής ταυτότητας. Είναι ικανό να κινείται ευέλικτα και στους δύο κόσμους και προπάντων δεν αντιμετωπίζει προβλήματα στις κοινωνικές του σχέσεις που ενδεχομένως να επηρέαζαν την

ψυχολογική του κατάσταση. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο γλωσσικός τομέας των ατόμων είναι άρρηκτα συνυφασμένος με τον ψυχολογικό-συναισθηματικό.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε και στις 2 περιπτώσεις κωφών ατόμων που προέρχονται από κωφές οικογένειες. Στις περιπτώσεις αυτές το κωφό άτομα μαθαίνει ως πρώτη γλώσσα την νοηματική (ή έναν σπιτικό κώδικα νοημάτων, σε περίπτωση που οι γονείς δεν είναι γνώστες της επίσημης ΕΝΓ) και η επικοινωνία μεταξύ των μελών επιτυγχάνονται μέσω αυτής. Αν οι γονείς αποφασίσουν το παιδί να παρακολουθήσει σχολείο ακουόντων (1) θα μάθει την ομιλούμενη στα πλαίσια αυτού και πιθανότατα θα αναπτύξει δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα, ενώ αν ενταχθεί σε ειδικό πλαίσιο (1) πιθανότατα να μην εξελίξει την Ελληνική σε ικανοποιητικό επίπεδο και να αναπτύξει ταυτότητα νοηματιστή (Κωφού).

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η στάση της οικογένειας διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην ανάπτυξη των γλωσσικών ρεπερτορίων-ταυτοτήτων των κωφών-βαρήκοων ατόμων. Οι γονείς είναι απαραίτητο έως και αναγκαίο να επιχειρούν να εντάξουν από νωρίς τα παιδιά τους και στους δύο κόσμους, μαθαίνοντας τους τη ομιλούμενη Ελληνική, αλλά ταυτόχρονα επικοινωνώντας μαζί τους και μέσω της νοηματικής, προκειμένου να εξελιχθούν τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, όσο και ψυχολογικό-συναισθηματικό. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι και στις 4 περιπτώσεις κωφών-βαρήκοων προφοριστών ατόμων σημειώθηκε ελλιπής κοινωνική ζωή, αλλά αυξημένες ακαδημαϊκές γνώσεις. Για να υπάρχει, λοιπόν, μία ισορροπία ανάμεσα σε αυτούς τους δύο σημαντικούς τομείς της ζωής είναι απαραίτητη η ανάπτυξη διπολιτισμικής ταυτότητας, με παράλληλη χρήση και των δύο γλωσσών, η οποία θα καθορίζεται από το εκάστοτε πλαίσιο (ομιλούμενης, ΕΝΓ).

- <u>Οι ερωτικές σχέσεις των κωφών-βαρήκοων κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους και ο τρόπος επικοινωνίας μαζί τους.</u>

Κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή όλοι οι άνθρωποι, είτε ακούοντες, είτε κωφοί, τείνουν να αναπτύσσουν ερωτικές σχέσεις με συνομηλίκους, άτομα μεγαλύτερης, αλλά και μικρότερης ηλικίας. Στις περιπτώσεις των κωφών-βαρήκοων ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν τόσο μακροχρόνιες, όσο και σύντομες ερωτικές σχέσεις. Στην παρούσα, ωστόσο, εργασία δεν εστιάζουμε στη διάρκεια, αλλά στον τρόπο με τον οποίο επιλέγει να επικοινωνεί το ζευγάρι.

Σε αρκετές περιπτώσεις (11) σημειώθηκε ότι τα κωφά-βαρήκοα άτομα δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα στις σχέσεις τους με τους ακούοντες, ενώ μάλιστα δεν ήταν λίγοι εκείνοι (7) που υποστήριξαν ότι δεν έχουν συνάψει ποτέ ερωτικές σχέσεις με κωφούς (ο κύκλος των συγκεκριμένων ατόμων αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από ακούοντα άτομα με αποτέλεσμα να προσεγγίζονται περισσότερο από εκείνους). Φυσικά, επικοινωνούσαν περισσότερο με τον προφορικό λόγο, αλλά μερικές φορές (6) αναφέρθηκε ότι οι ακούοντες σύντροφοι μάθαιναν την νοηματική για να προσφέρουν πιο ολοκληρωτική επικοινωνία στο κωφό σύντροφό τους.

Ωστόσο, αναφέρθηκαν και περιπτώσεις (4) που δήλωσαν ότι στις ερωτικές σχέσεις μεταξύ ακουόντων και κωφών θα υπάρχουν πάντα επικοινωνιακά κενά, ακόμα και αν οι ακούοντες σύντροφοι αποφασίσουν να μάθουν τη νοηματική, καθώς πάντα θα υπάρχουν περιστάσεις που θα προκαλούν αμηχανία στα κωφά άτομα. Υπήρξαν συνεντευξιαζόμενοι (2) που δήλωσαν ότι δεν θα μπορούσαν να συνάψουν μακροχρόνια ερωτική σχέση με έναν ακούοντα, αλλά και ορισμένοι (5) που δήλωσαν ότι δεν έχουν συνάψει ποτέ ερωτικές σχέσεις με ακούοντες για τους παραπάνω λόγους.

Η δυσκολία, λοιπόν, στην επικοινωνία, αλλά και οι αμήχανες στιγμές που δημιουργούνται σε ένα ζευγάρι ακούοντα-κωφού αποτελούν για μερικούς (7) ανασταλτικό παράγοντα για τη σύναψη ερωτικών σχέσεων με ακούοντες. Οι σχετικές έρευνες είναι περιορισμένες στον τομέα των ερωτικών σχέσεων με ακούοντες.

Τέλος, αναφορικά με τις σχέσεις που συνάπτονται μεταξύ κωφών σημειώνεται ότι αν και οι περισσότεροι (13) δήλωσαν ότι αισθάνονται περισσότερο οικεία και ασφαλές σε μία τέτοια σχέση, υπήρξαν και ορισμένοι (4) που ανέφεραν ότι δεν έχουν και δεν πρόκειται να συνάψουν ερωτικές σχέσεις με κωφούς και ιδιαίτερα με κωφούς νοηματιστές. Μερικοί (4), λοιπόν, εξακολουθούν να διαιωνίζουν την θλιβερή πόλωση που είχε δημιουργηθεί αρκετά χρόνια πριν μεταξύ των κωφών προφοριστών και κωφών νοηματιστών, υποστηρίζοντας ότι η επιλογή των ατόμων δεν γίνεται με κριτήριο την ύπαρξη ή μη κώφωσης, αλλά με κριτήριο τη γλώσσα (ή γλώσσες) που επιλέγει ο καθένας να χρησιμοποιεί στην καθημερινή του ζωή. Φυσικά, η στάση αυτή θεωρείται ξεπερασμένη στις μέρες μας, καθώς τα περισσότερα κωφά-βαρήκοα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως δίγλωσσα και σέβονται και χρησιμοποιούν τόσο την ομιλούμενη, όσο και την ΕΝΓ.

Δεν πρέπει ωστόσο να παραλείψουμε το σχολιασμό της περίπτωσης του Βασίλη, ο οποίος αν και θέλησε να μάθει τη νοηματική και να ενταχθεί και στον κόσμο των Κωφών, συνάπτοντας ερωτική σχέση με Κωφό άτομο, γρήγορα απογοητεύτηκε από τη στάση τόσο του ίδιου, όσο και της οικογένειας του, η οποία προσπάθησε να του επιβάλλει τη νοηματική, "απαγορεύοντας" του να χρησιμοποιεί την ομιλούμενη. Το αποτέλεσμα από αυτό το "ακραίο", κατά την άποψη μας περιστατικό, ήταν η δημιουργία αμυντικής και καχύποπτης στάσης απέναντι σε όλους τους νοηματίζοντες κωφούς, οι οποίο φυσικά, και δεν χαρακτηρίζονται στο σύνολό τους από τέτοιες συμπεριφορές.

Τέλος, κάτι που κίνησε το ενδιαφέρον μας και θα ήταν χρήσιμο να αποτελέσει το έναυσμα μία άλλης έρευνας, είναι το γεγονός ότι από το μικρό σύνολο των 10 ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα, οι 4 (ίσως και παραπάνω) παρουσίαζαν ομοφυλοφιλικές τάσεις, κατάσταση η οποία μπορεί να σχετίζεται, αλλά και όχι με την ύπαρξη κώφωσης.

- <u>Η σύναψη φιλικών σχέσεων με ακούοντες και κωφούς, κατά την ενήλικη ζωή, και ο τρόπος επικοινωνίας μαζί τους.</u>

Στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι ο ιδιαίτερα ανομοιογενής πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων, έχοντας αναπτύξει στο μεγαλύτερό του μέρος δίγλωσση-διπολιτισμική ταυτότητα, συνηθίζει να συνάπτει φιλικές σχέσεις και με ακούοντα άτομα, και με κωφά.

Οι φιλικές σχέσεις με άλλους κωφούς, ως επί το πλείστον, χαρακτηρίστηκαν ως σχέσεις ζωής, στις οποίες τα κωφά άτομα ένιωθαν άνετα, εκφράζονταν ελεύθερα και ένιωθαν αποδεκτά από τους άλλους, γεγονός που επιδρούσε θετικά στη συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ωστόσο, αναφέρθηκαν και περιπτώσεις (4) στις οποίες οι σχέσεις με άλλους κωφούς (ιδιαίτερα τους νοηματίζοντες) δεν ήταν δυνατόν να εξελιχθούν ομαλά. Το γεγονός αυτό οφειλόταν στο ότι ο συμμετέχων ή η συμμετέχουσα είχε αναπτύξει τη γλωσσική ικανότητα και δε στηριζόταν, ή καλύτερα δεν επιθυμούσε να χρησιμοποιεί τη νοηματική γλώσσα. Τα άτομα αυτά πιστεύουν πώς η ΕΝΓ δεν αποτελεί ολοκληρωμένη γλώσσα, αλλά είναι ένα μέσο το οποίο επιτρέπει σε ακούοντα άτομα (τους διερμηνείς) να *"πλουτίζουν εις βάρος των κωφών-βαρήκοων, καθώς εκμεταλλεύονται τα κονδύλια που παρέχει το κράτος"*. Στην παρούσα εργασία θα κρατήσουμε ουδέτερη θέση και δεν θα σχολιάσουμε την

παραπάνω άποψη, καθώς δεν έχουμε λάβει πλήρη ενημέρωση για το συγκεκριμένο ζήτημα. Περιοριζόμαστε, απλώς, στην αυτολεξεί καταγραφή των μαρτυριών των κωφών και βαρήκοων προφοριστών.

Εκτός, όμως, από τις σχέσεις μεταξύ κωφών, δημιουργούνται και σχέσεις με τους ακούοντες, οι οποίες σε ορισμένες περιπτώσεις (8) χαρακτηρίστηκαν "σχέσεις ζωής", ενώ σε άλλες "τυπική παρέα" (12). Σε αρκετές περιπτώσεις (5) οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι οι παρέες τους αποτελούνταν, ως επί το πλείστον, από ακούοντα άτομα με τα οποία επικοινωνούσαν μέσω του προφορικού λόγου και της χειλεανάγνωσης. Οι ίδιο υποστήριξαν ότι αισθάνονται ιδιαίτερα ικανοποιημένοι και ευχαριστημένοι από αυτές τις σχέσεις τους, καθώς οι ακούοντες τους σέβονταν και τους βοηθούσαν σε οτιδήποτε χρειάζονταν.

Ωστόσο, αναφέρθηκαν και περιπτώσεις (6) όπου η επικοινωνία με τους φίλους ακούοντες αντιμετώπιζε προβλήματα, καθώς εκείνοι ήταν απρόθυμοι να επαναλάβουν τα λεγόμενα τους σε περίπτωση που ο συνομιλητής τους δεν τα είχε αντιληφθεί. Πολλές φορές, μάλιστα, αντιδρούσαν απότομα και απέφευγαν το κωφό-βαρήκοο άτομο. Τέτοιου είδους, ωστόσο συμπεριφορές, εξηγούνται από την προσωπικότητα και εκπαίδευση που έχει λάβει ο καθένας μας και όχι από το αν ο συνομιλητής μας είναι ακούοντας ή κωφός, καθώς ακόμη και ένας ακούοντας σε ορισμένες περιστάσεις μπορεί να ζητήσει επανάληψη των λεγομένων.

Τα παραπάνω δεδομένα συγκλίνουν με εκείνα άλλων σχετικών ερευνών. Συγκεκριμένα, η έρευνα των Wanters και Knours (2008) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα κωφά άτομα είναι κοινωνικά αποδεκτά από τους ακούοντες και έχουν συμπάθειες αλλά και αντιπάθειες, οι οποίες, όμως, δεν οφείλονται ή δε δικαιολογούνται με βάση την ακουστική απώλεια. Επίσης, η έρευνα των Nunes και Pretzlik (2001) κατέδειξε ότι τα κωφά άτομα δε βίωσαν αρνητικά συναισθήματα στις σχέσεις τους με τους ακούοντες. Στην έρευνά αυτή διαφάνηκε ότι η αναγνώριση και η αποδοχή των κωφών ατόμων εξαρτάται κυρίως από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του καθενός, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και από την παρούσα έρευνα.

Από την άλλη πλευρά, η έρευνα των Stinso και Antia (1999) κατέδειξε ότι, αντίθετα με τις σχέσεις ανάμεσα στους κωφούς, οι κωφοί είναι απομονωμένοι από τους ακούοντες και δεν επιλέγονται ως φίλοι. Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτό αφορούν κυρίως τη δυσκολία στην επικοινωνία, γεγονός το οποίο τους αποξενώνει. Στην παρούσα έρευνα τα στοιχεία που προέκυψαν από συγκεκριμένες μαρτυρίες

επιβεβαιώνουν τις παραπάνω έρευνες, καθώς όπως ήδη αναφέρθηκε σημειώθηκαν περιπτώσεις κατά την οποίες τα κωφά-βαρήκοα άτομα γίνονται αποδεκτά από τους ακούοντες φίλους, αλλά και άλλες που οι είναι απομονωμένοι και η σχέση τους αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω μη επιτυχημένης επικοινωνίας (π.χ. βλ. περίπτωση Γιάννη). Βέβαια, δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι ορισμένοι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες δημιούργησαν φιλίες με ακούοντες, οι οποίες στηρίζονταν σε γερά θεμέλια και δεν ανέφεραν αρνητικά συναισθήματα απομόνωσης (π.χ. βλ. περίπτωση Τζένης).

Ένα άλλο δεδομένο το οποίο προέκυψε μέσω της παρούσας έρευνας αφορά τη συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών. Από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες, οι περισσότεροι (15) ανήκαν και εξακολουθούν να ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών, τουλάχιστον άτυπα, καθώς αρκετοί (12) είναι οι συνεντευξιαζόμενοι που καθιστούν σαφές ότι *"για εμάς η συμμετοχή στην κοινότητα των Κωφών δεν συνεπάγεται αποκλεισμό από την κοινωνία των ακουόντων, αλλά ούτε και το αντίστροφο"*. Τα κωφά άτομα τα οποία συμμετέχουν στην κοινότητα με αυτόν τον τρόπο επικοινωνούν τόσο μέσω της νοηματικής γλώσσας, όσο και μέσω της ομιλούμενης, καθώς όπως έχει πολλάκις αναφερθεί έχουν αναπτύξει δίγλωσση/διπολιτισμική ταυτότητα.

Από την άλλη πλευρά αναφέρθηκαν και περιπτώσεις (4) που δε συμμετέχουν στην κοινότητα, ενώ προτιμούν να χρησιμοποιούν αποκλειστικά την Ελληνική γλώσσα, κατά την επικοινωνία τους. Στη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή στην οποία δε συμμετέχουν στην κοινότητα των Κωφών, τα κωφά άτομα ανέφεραν ότι η συμμετοχή τους σε μία κοινότητα τέτοιου είδους δεν τους προσφέρει κάτι διαφορετικό ούτε και ευκαιρίες για γνωριμίες και σχέσεις με ακούοντες, όπως επισημαίνεται και στην έρευνα του Singleton και Title (2000). Επίσης, τόνισαν ότι πρόκειται για *"μία κοινότητα που είναι κατασκευασμένη από τους ακούοντες διερμηνείς για να κερδοσκοπούν μέσω της χρήσης της νοηματικής"*. Αναφέρουμε ότι η θέση μας στην παραπάνω αναφορά είναι ουδέτερη.

- <u>Ο τρόπος επικοινωνίας στα διαφορετικά πλαίσια της καθημερινής ζωής (χώροι διασκέδασης, δημόσιες υπηρεσίες, χώροι υγείας και πρόνοιας, εκπαιδευτικοί χώροι)</u>

Το γεγονός ότι ο η πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων είναι ανομοιογενής, ιδιαίτερα ως προς τη γλώσσα που ο καθένας επιλέγει να χρησιμοποιεί, επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Αναλυτικότερα, διαπιστώσαμε ότι τα κωφά άτομα, ανάλογα με την ταυτότητα που έχουν αναπτύξει στο πέρασμα του χρόνου, επιλέγουν να επικοινωνούν διαφορετικά στα διάφορα πλαίσια της καθημερινότητας.

Έτσι, σε χώρους διασκέδασης, ορισμένοι συμμετέχοντες (4) ανέφεραν ότι επικοινωνούν αποκλειστικά μέσω της ομιλούμενης, ενώ άλλοι (14), κατέχοντας τόσο την Ελληνική, όσο και την νοηματική, επικοινωνούν ευέλικτα επιλέγοντας τη γλώσσα -τον τρόπο επικοινωνίας- που αρμόζει στη σύσταση κάθε παρέας (π.χ. σε χώρους ακουόντων, τις περισσότερες φορές, επικοινωνούν με τον προφορικό λόγο και αντιλαμβάνονται μέσω της χειλεανάγνωσης, ενώ σε μία παρέα κωφών ή σε συναθροίσεις κωφών χρησιμοποιούν τη νοηματική). Τα άτομα αυτά έχουν αναπτύξει διπολιτισμική ταυτότητα και χαρακτηρίζονται από την ικανότητα να προσαρμόζονται σε κάθε περιβάλλον επιλέγοντας τη χρήση της γλώσσας που τους προσφέρει καλύτερη πρόσβαση.

Κατά την επικοινωνία σε δημόσιες υπηρεσίες η κατάσταση είναι λίγο διαφορετική, καθώς ο τρόπος με τον οποίο θα επικοινωνήσουμε δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τις προσωπικές μας επιλογές, καθώς ακόμα και αν κάποιος θα ήθελε να επικοινωνεί μέσω της νοηματικής, δεν θα ήταν εφικτό καθώς ο εκάστοτε υπάλληλος πιθανότατα να μην ήταν γνώστης της ΕΝΓ. Βέβαια, αυτές οι περιπτώσεις ατόμων που δεν έχουν αναπτύξει σε ικανοποιητικό βαθμό την ομιλούμενη (2) και συνεπώς δεν μπορούν να επικοινωνούν αποτελεσματικά μέσω αυτής, επιλέγουν τη χρήση διερμηνέα, ο οποίος τους συνοδεύει σε αυτούς τους χώρους και διευκολύνει την επικοινωνία τους. Φυσικά, η χρησιμότητα των διερμηνέων δεν αμφισβητείται σε καμία περίπτωση, αλλά στις μέρας μας, που στόχος της κοινωνίας μας είναι η ένταξη των ατόμων με ΑμΕΑ, η ιδανική λύση για τα κωφά-βαρήκοα άτομα είναι να λειτουργούν όσο το δυνατόν περισσότερο με ανεξαρτησία, προκειμένου να μπορούν να ανταπεξέρχονται αυτόνομα στις απαιτήσεις της καθημερινής ζωής.

Ωστόσο, σε ορισμένους χώρους, όπως για παράδειγμα σε χώρους υγείας και πρόνοιας, αλλά όχι μόνο, για να μπορέσει το κωφό-βαρήκοο άτομο να έχει πλήρη πρόσβαση στην επικοινωνία είναι σχεδόν απαραίτητη η ύπαρξη ενός ακούοντος προσώπου (ακούοντας συγγενής-φίλος ή χρήση διερμηνέα) που θα μεταφέρει τα λόγια του γιατρού στην νοηματική, κατά τη διάρκεια εξέτασης του κωφού ασθενή. Εύκολα μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη παραπάνω κατάσταση, αν αναρωτηθεί τα ακόλουθα: "Πώς ο κωφός ασθενής θα επικοινωνεί μέσω της χειλεανάγνωσης όταν ο παθολόγος θα είναι πίσω από την πλάτη του και θα του ζητά να πάρει βαθιές ανάσες;" "Πώς όταν ο οδοντίατρος που φοράει μάσκα, θα του ζητά να ανοίξει το στόμα του;" κλπ. Πράγματι, η παραπάνω κατάσταση έγινε απόλυτα σαφής στην παρούσα έρευνα, καθώς ακόμη και οι κωφοί που επικοινωνούσαν μέσω της ομιλούμενης σε δημόσιες υπηρεσίες, ανέφεραν ότι κατά την επίσκεψή τους σε νοσοκομεία επιλέγουν να συνοδεύονται από έναν ακούοντα (συνήθως συγγενή ή φιλικού προσώπου), ο οποίος θα διευκολύνει την επικοινωνία τους. Φυσικά, και σε αυτήν την κατηγορία οι προφοριστές κωφοί (με εξαίρεση την περίπτωση της Τζένης) δήλωσαν ότι *"δεν χρειάζονται την παρουσία κανενός, είναι ανεξάρτητοι και δεν κάνουν κουπεπέ"*.

Το τελευταίο πλαίσιο επικοινωνίας που εξετάστηκε στην παρούσα έρευνα είναι οι επισκέψεις σε επιμορφωτικούς χώρους και η παρακολούθηση σεμιναρίων. Οι κωφοί που συνηθίζουν να συμμετέχουν σε τέτοιου είδους χώρους (17), στην πλειονότητα τους (14) ανέφεραν ότι η παρουσία διερμηνέα είναι απαραίτητη, γιατί χωρίς αυτήν η παρακολούθηση του στόματος του ομιλητή (διαδικασία χειλεανάγνωσης) καθίσταται αδύνατη. Ομολόγησαν ότι πρόκειται για μία ιδιαίτερα επίπονη και κουραστική διαδικασία, η οποία πολλές φορές είναι αδύνατον να πραγματοποιηθεί, αφού οι μπροστινές θέσεις είναι κατειλημμένες. Οι προφοριστές (4), ωστόσο, δηλώνουν ότι είναι σε θέση να τα παρακολουθούν μέσω της ανάγνωσης των διαφανειών, αλλά και της χειλεανάγνωσης. Βέβαια στις περιπτώσεις αυτές αναφέρθηκε ότι η επίσκεψη σε τέτοιου είδους χώρους δεν πραγματοποιείται συχνά, γεγονός που μας φανερώνει ότι ακόμη και αυτούς, τους μάχιμους υπερασπιστές της χειλεανάγνωσης, η διαδικασία αυτή τους καθιστά ευάλωτους και μη ικανούς να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της παρακολούθησης ενός σεμιναρίου.

Από τα παραπάνω μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα: ο κάθε τρόπος επικοινωνίας (ομιλούμενη -προφορική και γραπτή-, χειλεανάγνωση, λογοανάγνωση,

νοηματική γλώσσα, υπότιτλοι, διερμηνεία κλπ.) έχει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές πλευρές. Σε ορισμένες περιστάσεις διευκολύνει την πρόσβαση, ενώ σε άλλες την εμποδίζει. Για αυτό, τα κωφά-βαρήκοα άτομα έχουν κάνει, πλέον, στροφή προς τη διπολιτισμικότητα, χρησιμοποιώντας εναλλακτικά τους παραπάνω τρόπους επικοινωνίας, επιλέγοντας τη χρήση της γλώσσας (ή του τρόπου επικοινωνίας) που θα τους προσφέρει την καλύτερη δυνατή πρόσβαση στο εκάστοτε πλαίσιο.

- Η πιθανότητα αλλαγής επικοινωνιακού προσανατολισμού.

Η πρώτη γλώσσα που κατέκτησαν τα περισσότερα κωφά-βαρήκοα άτομα που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, είναι η Ελληνική, καθώς ως επί το πλείστον (18), προέρχονταν από οικογένειες ακουόντων. Με εξαίρεση τις 4 περιπτώσεις κωφών προφοριστών, όλοι οι υπόλοιποι αποφάσισαν, σε κάποια χρονική περίοδο της ζωής τους (συνήθως κατά την ενηλικίωση) να μεταβούν από ένα μονόγλωσσο περιβάλλον σε ένα δίγλωσσο/διπολιτισμικό. Δηλαδή, από την αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης (προφορικός-γραπτός λόγος, χειλεανάγνωση) ως κυρίαρχης γλώσσας, σε εκμάθηση της νοηματικής και σε εναλλακτική χρήση των δύο γλωσσών.

Η αφορμή για την αλλαγή αυτή του επικοινωνιακού προσανατολισμού ήταν συνήθως η επιθυμία για ουσιαστικότερη επικοινωνία. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρθηκε ότι τα κωφά-βαρήκοα άτομα θέλοντας να γνωρίσουν και να συναναστραφούν με άλλα κωφά άτομα, οδηγήθηκαν στην απόφαση να μάθουν την νοηματική. Κάποιοι την ανέπτυξαν σε μεγαλύτερο βαθμό, ενώ κάποιοι άλλοι όχι. Σημασία, όμως, έχει ότι όλοι εξομολογήθηκαν ότι η επικοινωνία με κωφά άτομα είναι περισσότερο φυσική και προσβάσιμη, καθώς η νοηματική αποτελεί μία απόλυτα προσβάσιμη οπτικό-κινητική γλώσσα για αυτούς.

11. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τη συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας διαφάνηκε γενικά ότι ο πληθυσμός των κωφών-βαρήκοων ατόμων παρουσιάζει σημαντική ανομοιογένεια, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη της γλωσσικής τους ταυτότητας-των γλωσσικών ρεπερτορίων. Η Ελληνική ομιλούμενη γλώσσα (γραπτός και προφορικός λόγος) και η ΕΝΓ (Ελληνική Νοηματική Γλώσσα) είναι οι τρόποι επικοινωνίας που εξετάστηκαν διεξοδικά στην παρούσα έρευνα, η χρήση των οποίων μαρτυρά σημαντικά στοιχεία για την ταυτότητα που έχουν αναπτύξει τα κωφά-βαρήκοα άτομα στο πέρασμα το χρόνου.

Η αποκλειστική χρήση της ομιλούμενης γλώσσας και η επικοινωνία μέσω αυτής αλλά και άλλων συναφών τρόπων, όπως η χειλεανάγνωση, σκιαγραφεί το προφίλ ενός ατόμου που έχει αναπτύξει προφοριστική ταυτότητα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας, τα άτομα αυτά χαρακτηρίζονται από την αμυντική (θα μπορούσε κανείς να την χαρακτηρίσει και ως εχθρική) στάση που έχουν αναπτύξει απέναντι στην νοηματική γλώσσα. Σε αρκετές περιπτώσεις η στάση αυτή οφείλεται σε προσωπικές εμπειρίες των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, οι οποίες αποτέλεσαν ορόσημα γεγονότα στη ζωή τους και τους απομάκρυναν από τον κόσμο των Κωφών. Συχνά, οι κοινωνικές επαφές των ατόμων αυτών είναι περιορισμένες και χαρακτηρίζονται από τάσεις εσωστρέφειας. Σύμφωνα με μαρτυρίες των ίδιων (π.χ. Βασίλης) αυτή η γενικευμένη δυσφορία από τις κοινωνικές συναναστροφές μπορεί να οδηγήσει σε παρουσία ψυχολογικών προβλημάτων, για τη διαχείριση και αντιμετώπιση των οποίων καταλήγουν σε συμβουλευτική υποστήριξη. Ένας συμμετέχοντας εξομολογείται την κατάσταση αυτή αυθόρμητα και με ειλικρίνεια. Η παραπάνω κατάσταση θα μπορούσε να αποτελέσει το έναυσμα για την πυροδότηση μίας νέας, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας έρευνας.

Από την άλλη πλευρά βρίσκονται οι κωφοί νοηματιστές, οι οποίοι, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, αυτοπροσδιορίζονται ως Κωφοί, με κεφαλαίο Κ. Τα άτομα αυτά, τα οποία τείνουν σταδιακά να μειώνονται (όπως και οι προφοριστές), καθώς σήμερα οι περισσότεροι κωφοί-βαρήκοοι κάνουν στροφή προς τη διπολιτισμικότητα, θεωρούν ως "μητρική" τους (σήμερα ο όρος αυτός θεωρείται ξεπερασμένος και έχει αντικατασταθεί από τον όρο "Πρώτη γλώσσα") την νοηματική γλώσσα και στις περισσότερες περιστάσεις της ζωής τους επιλέγουν να επικοινωνούν μέσω αυτής. Ο προφορικός και γραπτός χαρακτηρίζεται από σοβαρά προβλήματα στη

γραμματική και περιορισμένο λεξιλόγιο (δύσκολα μπορεί κανείς να αναγνώσει τα γραπτά των συγκεκριμένων ατόμων, καθώς η σύνταξη που ακολουθούν είναι αυτή της ΕΝΓ - υπάρχουν τέτοια γραπτά στη διάθεση μας, σε περίπτωση που κάποιος αναγνώστης θελήσει να ασχοληθεί περαιτέρω με το συγκεκριμένο ζήτημα). Πιθανότητα, το γεγονός αυτό να οφείλεται στις χαμηλότερες απαιτήσεις των ειδικών σχολείων κωφών-βαρήκοων από τους μαθητές, κατά το παρελθόν (δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας το γεγονός ότι αναφερόμαστε σε άτομα που σήμερα καλύπτουν το 45ο περίπου έτος της ηλικίας τους). Ωστόσο, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ίδιων, πρόκειται για ιδιαίτερα ψυχολογικά και συναισθηματικά ισορροπημένα άτομα, κατάσταση που εξηγείται από την πληθώρα κοινωνικών σχέσεων που συνάπτουν με άλλα Κωφά άτομα με τα οποία δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επικοινωνία τους, καθώς αυτή επιτυγχάνεται μέσω μίας ολοκληρωτικά προσβάσιμης γλώσσας για αυτούς, την ΕΝΓ. Ωστόσο σημειώνεται ότι η παραπάνω κατάσταση δεν αφορά στις απαιτήσεις της παρούσας εργασίας.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να σχολιάσουμε ένα ζήτημα "ηθικής", το οποίο αναφέρθηκε από έναν κωφό προφοριστή και σχετίζεται με ορισμένους κωφούς νοηματιστές. Πρόκειται για το γεγονός ότι μητέρα Κωφή εύχεται να γεννήσει κωφό παιδί. Τα πιστεύω και τα θέλω του καθενός είναι προσωπική του απόφαση και επιλογή, ωστόσο εμείς οφείλουμε να σχολιάσουμε -όπως το κάναμε και στην περίπτωση των προφοριστών- ότι μία τέτοια ευχή μόνο λογική δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, καθώς η κώφωση αποτελεί ένα μειονεκτικό χαρακτηριστικό, το οποίο ένας γονέας δεν θα ήθελε να κληροδοτήσει στο παιδί του. Ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι εμείς πιστεύουμε ότι οι κωφοί όντως είναι μία πολιτισμική μειονότητα, την οποία χαρακτηρίζει η επιπλέον χρήση νοηματικής γλώσσας (η οποία και φυσικά είναι η πιο προσβάσιμη γλώσσα για αυτούς), η έλλειψη ακοής, σαν χαρακτηριστικό, δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πλεονέκτημα. Το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση κωφών παιδιών (όχι στον Ελλαδικό χώρο, αλλά στην Αμερική) που στην ερώτηση: "Αν υπήρχε ένα χάπι που θα επανέφερε την ακοή σας, θα το παίρνατε;", η απάντηση ήταν όχι. Φυσικά, για τις παραπάνω αναφορές υπάρχουν σχετικά βίντεο που τις αποδεικνύουν και δεν αναφερόμαστε σε γεγονότα χωρίς την ύπαρξη στοιχείων. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτή των Κωφών, η στάση τους αυτή και οι απόψεις τους πιθανότατα να δικαιολογούνται από ορόσημα γεγονότα που στιγμάτισαν τη ζωή τους. Για παράδειγμα, μαρτυρίες ηλικιωμένων Κωφών (οι οποίο

δεν συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα έρευνα) ομολογούν ότι παλαιότερα, τα χρόνια κατά τα οποία είχε ψηφιστεί η απαγόρευση της νοηματικής, είχαν υποστεί βασανιστικές συμπεριφορές (π.χ. δέσιμο χεριών, χτυπήματα με βέργες σε περίπτωση που νοημάτιζαν), οι οποίες πιθανότατα να τους οδήγησαν στη διαμόρφωση αυτών των στάσεων.

Ωστόσο, στις μέρες μας το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού των κωφών-βαρήκοων ατόμων ανήκει σε ένα περιβάλλον διπολιτισμικότητας και φυσικά, δεν χαρακτηρίζεται από τις παραπάνω ακραίες τάσεις. Με σεβασμό επιλέγουν να χρησιμοποιούν τόσο την Ελληνική, όσο και την ΕΝΓ εναλλακτικά, προκειμένου να αποκτούν την καλύτερη δυνατή πρόσβαση όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Συμμετέχουν στα κοινά και ενδιαφέρονται και για τους δύο κόσμους (ακουόντων και Κωφών). Οι περισσότεροι έχουν αναπτύξει σε ιδιαίτερα ικανοποιητικό βαθμό τον προφορικό και γραπτό λόγο και χαρακτηρίζονται από την τάση να συνάπτουν σχέσεις τόσο με ακούοντες, όσο και με άλλους κωφούς. Επομένως, η ανάπτυξη διπολιτισμικής-δίγλωσσης ταυτότητας δημιουργεί ένα ασφαλές και υγιές (από ψυχολογικής άποψης) περιβάλλον για τα κωφά-βαρήκοα άτομα, μέσα στο οποίο εξισώνονται με τους ακούοντες και δεν διαφοροποιούνται από αυτούς. Παράλληλα, όμως, έχουν και την δική τους ιδιαίτερη διπολιτισμική ταυτότητα με εναλλακτική χρήση της ομιλούμενης και της νοηματικής, αναλόγως με το εκάστοτε πλαίσιο.

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μια περιορισμένη διερεύνηση των απόψεων των κωφών-βαρήκοων ατόμων για την ανάπτυξη των γλωσσικών τους ταυτοτήτων-γλωσσικών ρεπερτορίων. Με βάση τις μαρτυρίες που συγκεντρώθηκαν από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, παρουσιάστηκε η δική τους οπτική και μέσω της στατικής ανάλυσης των απόψεων του δείγματος διαφάνηκε η τάση των περισσότερων κωφών-βαρήκοων ατόμων, να αναπτύσσουν διπολιτισμική ταυτότητα. Διαφάνηκαν, σε μικρή κλίμακα, οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των γλωσσικών τους ρεπερτορίων, αλλά και η ποιότητα των σχέσεων που συνάπτουν με τα άτομα του κοινωνικού τους περίγυρου. Η έρευνα αποτελεί έναν συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων που εφαρμόστηκε σε έναν σχετικά μικρό αριθμό ατόμων, για αυτό οποιαδήποτε γενίκευση στον πληθυσμό θα πρέπει να γίνεται με φειδώ και επιφυλάξεις. Ωστόσο, θα άξιζε να διερευνηθούν περισσότερο οι απόψεις ακόμη

περισσότερων κωφών, αλλά και ακουόντων διερμηνέων, ώστε να προκύψουν επιπλέον στοιχεία για τα γλωσσικά ρεπερτόρια των κωφών και βαρήκοων ατόμων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αθανασίου, Λ. (2001). Γλώσσα-Γλωσσική επικοινωνία και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ιωάννινα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις, σελ. 15.

Αναστασοπούλου, Γ. (2015). Ταυτότητα και Γλώσσα. Μία ερευνητική προσέγγιση σε πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές. Πάτρα.

Γεωργογιάννης, Π. (1995). Θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Τόμος 1. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 77.

Γεωργογιάννης, Π. (1996). Θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 65. 72-73. 74.

Γεωργογιάννης, Π. (2008). Διγλωσσία και Δίγλωσση Εκπαίδευση. Πάτρα: Αυτοέκδοση, σελ. 96.

Γκότοβος, Α. (2002). Εκπαίδευση και Ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής αγωγής. Αθήνα: Ατραπός, σελ. 103.

Δαμανάκης, Μ. (2007). Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη διασπορά. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 123.

Δραγώνα, Θ., Σκούρτου, Ε. & Φραγκουδάκη, Α. (2001). Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες. Πάτρα, σελ. 142.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2008). *Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις,* (Τόμος Ά). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας. Στο: http://socialpsycologywordpress.com (προσπελάστηκε στις 10/11/2014).

Ηλιάδης, Θ. & Κεκές, Γ. (1986). Κλινική ακουολογία. Θεσσαλονίκη.

Ηλιάδης, Θ., Μεταξάς, Σ. & Ψηφίδης, Α. (1998). Διαταραχές ακοής και ομιλίας στα παιδιά. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες.* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Καλαντζή, Αζίζι Α. (1991). Ψυχολογία της Επικοινωνίας. Σημειώσεις και Άρθρα. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 7.

Κανάκης, Κ. (2012). Κοινωνική ποικιλία /κοινωνιόλεκτος. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Κοκκινάκη, Φ. (2016). Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας.

Κολοτούρου, Σ. (2013). "Είμαι πλήρως κωφή και ναι, μιλάω και καταλαβαίνω διαβάζοντας τα χείλη." Η συγγραφέας αφηγείται τη ζωή της που είναι ένα ολοζώντανο παράδειγμα του "δεν τα βάζω κάτω". Αθήνα: LiFO.

Κοσμίδη, Σ. (2012). Γλώσσα και Κοινωνία: Συγκρίνοντας την Κοινωνιογλωσσολογία με την κριτική ανάλυση λόγου.

Κοτσάνη, Ι. (2012). Οι σχέσεις των κωφών ατόμων με τους ακούοντες συνομηλίκους τους κατά την παιδική και εφηβική τους ηλικία: Η οπτική των Κωφών. Θεσσαλονίκη.

Κουρμπέτης, Β. & Χατζοπούλου, Μ. (2010). Μπορώ και με τα μάτια μου: Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για κωφούς μαθητές. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κρουσταλάκης, Γ. (1993). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και στο σχολείο: ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Κρύσταλ, Ν. (2003). Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής. Μετάφραση Ξυδόπουλος, Γ. Αθήνα: Πατάκης.

Κυπριανού, Δ. (2011). Παιδιά μεταναστών σε Ελλάδα και Κύπρο. Υποκειμενοποίηση και υποκειμενικότητα ως αποτέλεσμα διαμεσολαβητικών διαδικασιών σε συνθήκες μετανάστευσης. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. σελ. 61.

Κυπριωτάκη, Α. (2009-2010). Γλώσσα, Κοινωνία και Εκπαίδευση.

Κωστούλα-Μακράκη, Ν. (2001). Γλώσσα και Κοινωνία. Βασικές έννοιες. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 96

Λαμπροπούλου, Β. (1997). Οι απόψεις και οι εμπειρίες των Κωφών μαθητών από τη φοίτησή τους σε Σχολείο Ειδικής και Γενικής Εκπαίδευσης. Σύγχρονη Εκπαίδευση, σελ. 94-96.

Λαμπροπούλου, Β. (1998). 1ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών Επιστημόνων ΣΜΕΑ κωφών και βαρήκοων: Η κοινωνία και οι κωφοί. Κοινότητα και Κουλτούρα κωφών. Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. - ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πάτρα.

Λαμπροπούλου, Β. (1999). 3ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών Επιστημόνων ΣΜΕΑ κωφών και βαρήκοων, Διάγνωση - Αποκατάσταση Βαρηκοΐας. Συμβουλευτική Γονέων και Έγκαιρη Παρέμβαση. Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. - ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πάτρα.

Λαμπροπούλου, Β. (επιστ. υπευθ.) (1999). Ένα σύντομο οδοιπορικό στην Ελληνική Κοινότητα των Κωφών., Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και ειδικών επιστημόνων ΣΜΕΑΕ κωφών και βαρήκοων. ΕΠΕΑΕΚ-ΥΠΕΠΘ & Μονάδα Αγωγής Κωφών Πανεπιστημίου Πατρών.

Μαγγανάρης, Θ. (2003). Εγχειρίδιο Νοηματικής Γλώσσας (2η έκδοση). Θεσσαλονίκη: Εθνικό Ίδρυμα Κωφών Θεσσαλονίκης-Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.

Μανωπούλου, Π. (2008). Οικογενειακές Σχέσεις και Ηθικές Αξίες σε Έλληνες και Αλλοδαπούς μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Πάτρα.

Μήτσης ,Ν. (2004). Στοιχειώδης αρχές και μέθοδοι της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας. Εισαγωγή στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης (ή Ξένης) Γλώσσας. Αθήνα: Gutenberg.

Μήτσης, Ν. & Μήτση Α. (2007). Η διδασκαλία της Γλώσσας. Στο: Μήτσης, Ν & Τριανταφυλλίδης, Τ. (επιμ.). Ετερότητα στη σχολική τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: η περίπτωση των τσιγγανόπαιδων. Βόλος: Επτάλοφος, σελ. 6. 83. 108.

Μπαμπινιώτης, Γ.Δ. (1974). Εισαγωγή εις την Γενικήν Γλωσσολογίαν. Αθήνα, σελ. 11.

Μπαμπινιώτης, Γ.Δ. (1998). Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας - Επανεκτύπωση. Κέντρο Λεξικολογίας. Αθήνα, σελ. 1.764.

Μπάρμπας, Γ. (2008). Η εκπαίδευση των παιδιών με ήπια νοητική καθυστέρηση στο σχολείο: Διαπιστώσεις-Προτάσεις στο εκπαιδευτικό υλικό του έργου ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ: "ΕΠΙΝΟΗΣΗ", Εξειδίκευση Εκπαιδευτικών, Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού και Παραγωγή Εκπαιδευτικού Υλικού για Ήπια Νοητική Καθυστέρηση, σελ. 27-46.

Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πανελλήνιος Σύλλογος Ειδικών στις Διαταραχές του Λόγου (1999). "Βαρηκοΐα-Κώφωση στην παιδική και εφηβική ηλικία". Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Παπαδόπουλος, Α.Γ. (1997). *Ομάδες εστίασης (focus groups).*

Παπάνης, Ε., Βίκη, Α. & Γιαβρίμης, Π. (2007). *Άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Ανακτήθηκε Ιούλιος 25, 2017 από http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_4735.html.

Παπαπαύλου, Α.Ν. (1997). Ψυχογλωσσικές διαστάσεις της διγλωσσίας. Στο: Σκούρτου, Ε. (1997). Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης. Αθήνα: Νήσος, σελ. 54.

Πίσχος, Χ. (2016). Πώς διαμορφώνεται η ανθρώπινη ταυτότητα; Δημοσιεύτηκε: 7 Νοεμβρίου 2016.

Σ.Ι. (2005). Κωφοί: 60% ανεργία. Δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα: https://www.stockwatch.com.cy/el/article/ergasiaka/kofoi-60-anergoi.

Σαμοθρακίτη, Α. (2010). Erik Erikson: Ο ψυχολόγος της Ελπίδας.

Σαπουντζάκη, Γ. (2016). *Μπες στο νόημα!*. Βόλος: Αυτοέκδοση.

Σαπουντζάκη, Γ. & Γεωργοκωστόπουλος, Χ. (2017). *Βασικές Αρχές και Καλές Πρακτικές Επικοινωνίας με Κωφούς & Βαρήκοους*. Βόλος. Εκδόσεις: Παλμός.

Σκούρτου, Ε. (1997). Διγλωσσία και Εισαγωγή στον αλφαβητισμό. Στο: Σκούρτου, Ε. (1997). Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης. Αθήνα: Νήσος, σελ. 54

Σπηλιωτόπουλος, Γ., Μηνακάκη, Τ., Γρηγοριάδη, Κ. & Βαλάκα, Ε. (2017) (Επιμ). *ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΕΤΕΥΞΗΣ*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Σταλίκας, Α.Β. (2005). *Μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τριάρχη-Hermann, Β. (2000). Η διγλωσσία στην παιδική ηλικία. Μία ψυχογλωσσική προσέγγιση. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 44.

Τσαούσης, Δ.Γ. (1984). Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 90.

Τσαούσης, Δ.Γ. (2007). Η εκπαιδευτική πολιτική των Διεθνών Οργανισμών - Παγκόσμιες και Ευρωπαϊκές διαστάσεις. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 77.

Τσιναρέλης, Γ.Σ. (2004). Γλώσσα και Επικοινωνία. Ακουστική μειονεξία και επικοινωνία. Αθήνα.

Ξυδόπουλος, Γ.Ι. (2009). Η γλωσσολογία σήμερα: Στόχοι, αντιλήψεις, εφαρμογές και επαγγελματικές προοπτικές.

Χαραλαμπάκης, Χ. (1992). "Νεοελληνικός λόγος". Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, σελ. 22-23.

Χαραλαμπάκης, Χ. (1995). Γλωσσολογικές θεωρίες για τη γλώσσα. Στο *Μία πολυεπιστημονική θεώρηση της γλώσσας*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης & Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρών, σελ. 100-128.

Auroux, S. (2005). Η φιλοσοφία της γλώσσας. Τραμπούλης, Θ. (μτφρ). Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 15.

2. Creswell, J.W. (2011). Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας (Επιμέλεια Χαράλαμπος Τσορμπατζούδης). Αθήνα: Ίων

Cuche, D. (2001). Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες. Γενηθήτω: Δάρδανος, Γ. Αθήνα.

Fromkin,V. Rodman, R. & Hyams, N. (2008). Εισαγωγή στην μελέτη της Γλώσσας. Αθήνα: Πατάκης.

Goffman, E. (1963). Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Μετάφραση: Μακρυνιώτη, Δ. (2001). Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας. Εκδόσεις: Αλεξάνδρεια.

Graddol, D. (2001). Τρία μοντέλα για την περιγραφή της γλώσσας. Στο: Κείμενα των ΜΜΕ: Συγγραφείς και Αναγνώστες. Πάτρα: ΕΑΠ, σελ. 21-38.

Javeau, C. (1996). Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή. Αθήνα: Δαρδανός.

Krappmann, L. (1980). Στο: Γεωργογιάννης, Π. (1996). Θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 71.

Moores, D. (2009). Εκπαίδευση και Κώφωση: Ψυχολογική προσέγγιση, αρχές και πρακτικές. (Επιμ. Ζώνιου-Σιδέρη, Α. & Ντέρου-Ντεροπούλου, Ε.). Αθήνα: Ταξιδευτής.

Sacks, O. W. (2009). Βλέποντας φωνές: περιήγηση στον κόσμο των κωφών. Αθήνα: Άγρα.

Zavalloni, M. & Louis-Guerin, C. (1996). Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση - Εισαγωγή στην εγώ-οικολογία. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 42.

<u>Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία</u>

Angelides, P. & Aravi, C. (2006/2007). A comparative perspective on the experiences of deaf and hard of hearing individuals as students at mainstream and special schools, *American Annals of the Deaf*, 151 (3), σελ. 476-487.

Baker, C. & Battison, R. (Eds.) (1978). Sign Language and the Deaf Community. Silver Spring, Md: National Association of the Deaf.

Baker, C. & Padden, C. (1978). Focusing on the non-manual components of American Sign Language. Στο: Siple, P. (ed.). Understanding language through sign language research. New York: Academic Press.

Baker, C. & Padden, C. (1980). American Sign Language. A Look at its History Structure and Community. Silver Spring, Md: National Association of the Deaf.

Baker, C. & Knight, P. (1998). Total communication - current policy and practice. Στο: Gregory, S. Knight, P. Mc Cracken, W. Powers, S. & Watson, C. *Issues in deaf education*. London: David Fulton Publishers.

Bat-Chava, Y. (2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf*. Volume 145, σελ. 420-127.

Battison, R. (1974). Phonological Deletion in American Sign Language. Sign Language Studies, σελ. 1-19.

Battison, R. (1978). *Lexical Borrowing in American Sign Language*. Silver Spring, MD: Linstok Press.

Berger, K. (1972). Speechreeding: Principles and Methods. National Educational Press, USA. See also Arnold, P. (1997). The structure and optimization of speechreeding. Deaf studies and deaf education 2(4), σελ. 199-217.

Bishop, J. Gregory, S. & Sheldon, L. (1991). School and beyond. Στο: Taylor, G. & Bishop, J. (eds). Being Deaf: The experience of deafness. London: Open University.

Bloomfield, L. (1933). Language. New York: Holt.

Brewer, J. & Hunter, A. (1989). *Multimethod research: A synthesis of styles*. Newbury Park, CA: Sage.

Brooks, N. (1968). Teaching culture in a Foreign language classroom. Foreign Language Annals.

Clanet, C. (1990). L' interculturel. Introduction aux approches interculturelles en Education et Science Humaines. Toulouse: Presses Universitaires du Mirait.

Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Research methods in education* (4thd ed.). London and New York: Routledge.

Corker, M. & Shakespeare, T. (2000). Disability discourse in the postmodern world. *The disability reader.* New York: NY Continuum, σελ.231.

Crain, S. (1991). Language acquisition in the absence of experience. Behavioral and Brain Sciences, σελ. 597-650.

Crystal, D. (1997). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: Cambridge University Press.

Davis, L. (2002). Bending over backwards: Disability, dismodernism and other difficult positions. New York: New York University Press.

De Ladebat, L. (1815). Collection of Most Remarkable Definitions of Mossieu and Clerc. London: Cox and Bayliss.

Densham, J. (1995). Deafness, children and the family: a guide to professional practice. England: Ashgate Publishing.

Estabrooks, W. (1996). The auditory verbal approach: A professional point of view. Στο: Schwartz, S. (ed.). Choices in deafness: A parents guide to communication options. Bethesda, MD: Woddbine House.

Emmorey, K. (2002). *Language, Cognition, and the Brain: Insights from Sign Language Research.* Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah NJ.

Evans, L. (1982). *Total communication: structure and strategy.* Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

Fitouri, A. (1983). Working with young bilingual children. Early child Development and care.

Giddens, A. (1991). Modernity and Self identity. California: Stanford University Press.

Greene, J.C. & Caracelli, V.J. (Eds.) (1997). *Advances in mixed-method evaluation: The challenges and benefits of integrating diverse paradigms* (New Directions for Evaluation, No. 74). San Francissco: Jossey-Bass.

Gregory, S. (1995). Deaf children and their families. USA: Cambridge University Press.

Grosjean, F. (1996). Living with two languages and two cultures. Στο: Parasnis, I. (Ed.). *Cultural and Language Diversity: Reflections on the Deaf Experience* (σελ. 20-37). Cambridge: Cambridge University Press.

Hall, E.T. (1959). The silent Language. New York: Doubleday.

Hamers, J. & Blanc, M. (1989). Bilingual and Bilingualism. Cambridge: Cambridge University Press.

Harris, J. (1995). The cultural meaning of deafness: Language, identity and power relations. England: Avebury.

Higgins, P.C. (1980). Outsiders in a hearing world: A sociology of deafness. Beverly Hills: Sage Publications.

Higgins, P.C. & Nash, J.E. (1996). Understanding deafness socially: continuities in research and theory. Springfield, IL: Charles, C. Thomas Publisher.

Hillery, G.A. (1955). Definitions of Community: Areas of agreement. Rural Sociology, σελ. 20. 111-123.

Hope, J. (2017). Consider needs of deaf people in space design. Retrieved, 12 September 2017 from: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/dhe.30262/pdf.

Hudson, R.A. (1980). Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Klima, E. & Bellugi, U. (1979). The Signs of Language. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kyle, J.G. & Allsop, L. (1982). Deaf people in Employment Final Report to MRC. Bristol: Bristol University School of Education.

Kyle, J.C. & Woll, B. (1985). Sign Language: The Study of Deaf People and Their Language. Cambridge: Cambridge University Press.

Ladd, P. (2001). *Further explorations in Deaf Sociology*. Resource Materials for Advances in Deaf Studies. University of Bristol.

Ladd, P. (2003). *Understanding deaf culture: In search of deafhood.* Cleveland, OH Multilingual Matters.

Lampropoulou, V.K. (1992). The socioeconomic status of deaf people in Greece. The journal of the British Association of teacher of the Deaf. σελ. 90-96.

Lederberg, A.R. & Beal-Alvarez, J.S. (2011). Expressing meaning: From communicative intent to building vocabulary. Στο: Spencer, P.E. & Marschark, M. (Eds.). *Oxford handbook of deaf studies, language, and education, 2nd edition*. New York: Oxford University Press.

Lepot-Froment, C. & Clerebaut, N. (1996). L' enfant sourd. Belgium: De Boeck Universite.

Lewis, M. (1993). The Lexical Approach. The State of ELT and a Way Forward. London: Language Teaching Publications, σελ. 51

Liddell, S.K. (1980). *American Sign Language syntax*. The Hague: Mouton Publishers.

Liddell, S.K. (2003). *Grammar, gesture and meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lindlof, T.R. & Taylor, B.C. (2002) Qualitative Communication Research Methods, 2nd Edition. Thousand Oaks: Sage, σελ. 182.

Lynas, W. (1994). Communication options in the education of deaf children. London: Whurr.

Marschark, M. (1997). Raising and Educating Deaf Child. Oxford: Oxford University Press.

Marschark, M. & Everhart, V.S. (1997). "Relations of language and cognition: what do deaf children tell us? Στο: Marschark, M., Siple, P., Lillo-Martin, D., Campbell, R. et all. (eds.). *Relations of language and Though: The View From Sign Language and Deaf Children*. New York: Oxford University Press.

Mayring, Ph. (2000). Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken (Auflage, erste Auflage 1983). Weinheim: Deutscher Studien Verlag.

Mead, G. (1982). Identitat und Gesellschaft. Frankfurt am Main, σελ. 43-44.

Meed, G.H. (1962). Mind, Self and Society. Στο: Morris, C.W. Standpoint of a Social Behaviorist. Chicago.

Meier, R.P. & Newport, E.L. (1990). Out of the Hands of Babes: On a Possible Sign Advantage in Language Acquisition. *Language*, 66, σελ. 1-23.

Milles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: A source-book foe new methods* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Milroy, J. (1992). Linguistic variation and change. Oxford: Blackwell.

Mithaug, D. E. (1993). Self-regulation theory: How optimal adjustment maximizes gain. Westport, CT, US: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.

Mcilroy, G. (2010). *Discovering Deaf Identities: A narrative exploration of educational experiences on deaf identity*. Saarbrucken, Germany Lambert Academic Publishers.

Mcilroy, G. & Storbeck, C. (2011). Development of Deaf Identity: An Ethnographic Study. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. Volume 16, Issue 4, 1 October 2011.

Moores, D., F., Jatho, J., Dunn, C. (2001). Families with deaf members: American Annals of the Deaf, 1996 to 2000, *American Annals of the Deaf*, 146 (3), σελ. 245-250.

Musselman, C, Mootilal, A. & MacKay, S. (1996). The Social adjustment of deaf adolescents in segregated, partially integrated, and mainstreamed settings, *Journal of Deaf studies and Deaf education*, σελ. 52-63.

Nunes, T., Pretzlik, U. & Olsoon, J. (2001). Deaf children's social relationships in mainstream schools, *Deafness and Education International* 3 (3), σελ. 123-136.

Ohna, SE. (2004). Deaf-in-my-own-way: Identity, learning and narratives. Deafness and Education International, σελ. 20-38.

Padden, C. (1980). The deaf community and the culture of the deaf people. Στο: Baker, C. & Battison, R. (eds.). Sign Language and the Deaf Community. Silver Springs, Md: National Association of the Deaf, σελ. 92.

Parasnis, I. (ed.) (1996). Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience. Cambridge: Cambridge University Press.

Parasnis, I. (1998). On interpreting the deaf experience within the context of cultural and language diversity. Στο: Parasnis, I. (Ed.), Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience (σελ. 3-19). United Kingdom: Cambridge University Press.

Paul, P. & Jackson, D.W. (1993). Toward a psychology of deafness: theoretical and empirical perspectives. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Paul, P.V. & Quigley, S.P. (1984). Language and Deafness. San Diego, Calif: Singular Pub. Group.

Preston, P. (1994). Mother father deaf: living between sound and silence. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Punch, R. & Hyde, M. (2010). Coming to a decision about cochlear implantation: parents making choices for their deaf children. Deaf Studies and Deaf Education. Δημοσιεύτηκε: 5 Φεβρουαρίου 2010.

Robins, R.H. (1997). A short history of Linguistics. London: Longman.

Rutherford. S.D. (1992). The culture of American deaf people. Στο: Wilcox, S. (ed.). Academic Acceptance of American Sign Language. Burtonville, MD: Linstock Press.

Schein, H.N. (1995). At Home Among Strangers. Washington, DC: Gallaudet University Press.

Singeton, J., L. & Tittle, M., D. (2000). Deaf parents and their hearing children, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education,* 5(3), σελ. 221-236.

Spencer, L.J. & Tomlin, J.B. (2006). Spoken Language Development with Total Communication. Στο: Spencer, P.E. & Marschark, M. (Eds.). *Advances in the Spoken Language Development of Deaf and Hard-of-hearing Children* (σελ. 166-192). New York, NY: Oxford University Press.

Stinson, M. & Antia, S., D. (1999). Considerations in educating deaf and hard-of hearing students in inclusive settings, *Journal of Deaf studies and Deaf education,* σελ. 163-175.

Stokoe, W. (1958). Sign Language Structure: A Outline of the Visual Communication System of the American Deaf. University of Buffalo: N.Y. studies in Linguistics Occasional Paper, No 8.

Stokoe, W. (1960). *Sign Language Structure. An outline of the visual communication systems of the American Deaf. Studies in Linguistic Occasional Papers.* Buffalo: University of Buffalo Press. (1993 Reprint ed.).

Stokoe, W. (1972). The study of Sign Language. Silver Spring, ML: National Association of the Deaf.

Stokoe, W. (1978). *Sign language structure (Revised Ed.).* Silver Spring , MD: Linstok.

Supalla, T. & Newport, E. (1978). *How Many Seats in a Chair? The Derivation of Nouns and Verbs in American Sign Language.* Δημοσιεύτηκε: Ιανουάριο, 1978.

Tajfel, H. &Turner, J.C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Στο: Austin, W.G. & Worchel, S. (eds.). The social psychology of intergroup relations. Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tajfel, H. & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. Στο: Worchel, S. & Austin, W.G. (eds). Psychology of Intergroup Relations. Chicago: Nelson-Hall, σελ. 16.

Tucker, I. & Nolan, M. (1984). Educational audiology. London: Croom Helm.

Turkington, C. (1997). *The hearing loss sourcebook: a complete guide to coping with hearing loss and where to get help* .New York : Plume.

Van Gent, T., Goedhart, A., Knoors, H., Westenberg, P. & Treffers, P. (2012). Self-concept and Ego . Development in Deaf Adolescents: A Comparative Study. Journal of Deaf Studies and Education, 17, σελ. 333-351.

Vernon, Mc. (1974). Psychological aspects in diagnosing deafness in a child. Στο: Fine, P.I. (ed.). Deafness in Infancy and Early Childhood. New York: Medcom Press.

Watson, L. (1998). Oralism - current policy and practice. Στο: Gregory, S. Knight, P. Mc Cracken, W. Powers, S. & Watson, L. Issues in deaf education. London: David Fulton Publishers.

Waunters, L., M. & Knoors, H. (2008). Social integration of deaf children in inclusive settings, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 13 (1), σελ. 21-36.

Wehmeyer, M. & Bolding, N. (2001). Enhanced self-determination of adults with intellectual disability as an outcome of moving to community-based work or living environments. Journal of Intellectual Disability Research, 45, σελ. 1-13.

Wilbur, R.B. (1990). An experimental investigation of stressed sign production. *International Journal of Sign Language*, 1, σελ. 41-59.

Woolfe, T., Herman, R., Roy, P. & Woll, B. (2010). Early vocabulary development in deaf native signers: a British Sign Language adaptation of the communicative development inventories. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(*3*), σελ. 322-331.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1

Ερωτηματολόγιο

"Γλωσσικές προτιμήσεις Κωφών, κωφών, βαρήκοων"

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ/ΒΑΡΗΚΟΩΝ ΣΕ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΠΛΑΙΣΙΑ

1. ΦΥΛΟ: Άνδρας ☐, Γυναίκα ☐

2. ΗΛΙΚΙΑ: ________

3. ΗΛΙΚΙΑ ΚΩΦΩΣΗΣ: Εκ γενετής ☐, Ηλικία:____ Δεν γνωρίζω ☐

4. ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΒΟΗΘΗΜΑ Η' ΚΟΧΛΙΑΚΟ ΕΜΦΥΤΕΥΜΑ;

	ΝΑΙ	ΌΧΙ
Ακουστικό βοήθημα		
Κοχλιακό εμφύτευμα		

5. ΗΛΙΚΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ: _________

ΗΛΙΚΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: _________

ΗΛΙΚΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: _________

---

6. ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	Ναι	Όχι
Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Κωφών και Βαρήκοων		
Οικοτροφείο		
Γενικό Δημοτικό Σχολείο		
Τμήμα ένταξης		
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	Ναι	Όχι
Γενικό Γυμνάσιο		
Γενικό Λύκειο		
Ενιαίο Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο-Λύκειο για Κωφούς και Βαρήκοους Μαθητές		
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	Ναι	Όχι
ΤΕΙ Ειδικότητα:		
ΑΕΙ Ειδικότητα:		
Μεταπτυχιακά Ειδικότητα:		
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ	Ναι	Όχι
ΙΕΚ Ειδικότητα:		

7. ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ

ΓΛΩΣΣΑ	Ναι	Όχι	ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΠΛ) ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ (ΓΛ) ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (ΝΓ)	ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΝΩΣΗΣ (1-λίγο, 2-μέτρια, 3-πολύ)	ΗΛΙΚΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣ ΗΣ
Αγγλικά					
Άλλη:					
Άλλη:					

---

8. ΕΙΣΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ; Ναι ☐ , Όχι ☐

---

9. ΕΡΓΑΖΕΣΑΙ; Ναι ☐ , Όχι ☐ Επάγγελμα (ολογράφως): __________

- Πώς επικοινωνείς με τους συναδέλφους σου στο χώρο εργασίας;

	Προφορικά	Γραπτά	Σε νοηματική	Παντομίμα	Δεν επικοινωνώ συχνά
Ακούοντες Συναδέλφους					
Κωφούς συναδέλφους (αν έχεις)					

- **Πώς θα χαρακτήριζες της επικοινωνία μαζί τους;**

	ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΛΗ	ΜΕΤΡΙΑ	ΚΑΛΗ	ΠΟΛΥ ΚΑΛΗ
Ακούοντες συνάδελφοι				
Κωφοί συνάδελφοι (αν έχεις)				

- **Με ποιούς προτιμάς να επικοινωνείς περισσότερο;**

Κωφούς συναδέλφους ☐, Ακούοντες συναδέλφους ☐, Και τους δύο ☐

---

10. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

	ΑΚΟΥΩΝ-ΟΥΣΑ	ΚΩΦΟΣ-Η	ΓΝΩΣΗ ΕΝΓ (Ναι, Όχι)
Μητέρα			
Πατέρας			
Αδερφός-ή			
Αδερφός-ή			

- **Πώς επικοινωνείς με την οικογένεια σου;**

	Προφορικά	Γραπτά	Σε Νοηματική	Παντομίμα	Δεν επικοινωνώ συχνά
Μητέρα					
Πατέρας					
Αδέρφια					

- Πώς θα ήθελες να επικοινωνείς μαζί τους;

Προφορικά ☐, Γραπτά ☐ Σε Νοηματική ☐ Παντομίμα ☐

---

11. ΕΙΣΑΙ ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΣ; Ναι ☐, Όχι ☐

- Ο/Η σύντροφός σου είναι: Ακούων -ουσα ☐ , Κωφός -ή ☐

- Πώς επικοινωνείς μαζί του/της;

Προφορικά ☐ , Γραπτά ☐, Σε Νοηματική ☐ , Παντομίμα ☐

---

12. ΈΧΕΙΣ ΠΑΙΔΙΑ; Ναι ☐, Όχι ☐

ΠΑΙΔΙΑ	ΑΚΟΥΩΝ-ΟΥΣΑ	ΚΩΦΟΣ-Η	ΓΝΩΣΗ ΕΝΓ (Ναι, Όχι)
1ο παιδί			
2ο παιδί			
3ο παιδί			

- Πώς επικοινωνείς μαζί τους;

Προφορικά ☐, Γραπτά ☐, Σε Νοηματική ☐ Παντομίμα ☐

---

13. ΦΙΛΟΙ

- **Οι περισσότεροι φίλοι σου είναι:**

Ακούοντες ☐, Κωφοί ☐ Και τα δύο ☐

- **Πώς επικοινωνείς με τους φίλους σου;**

ΦΙΛΟΙ	ΠΡΟΦΟΡΙΚΑ	ΓΡΑΠΤΑ	ΣΕ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ	ΠΑΝΤΟΜΙΜΑ
Ακούοντες φίλοι				
Κωφοί φίλοι				

- **Ποιον φίλο σου θα έπαιρνες μαζί σου στις διακοπές;**

Ακούων φίλο ☐ , Κωφό φίλο ☐, Και τους 2 ☐

---

14. ΤΑΞΙΔΕΥΕΙΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ; Ναι ☐ , Όχι ☐

- **Οι φίλοι σου στο εξωτερικό είναι:** Ακούοντες ☐, Κωφοί ☐Και τα δύο ☐

- **Πώς επικοινωνείς με τους φίλους σου όταν βρίσκεσαι στο εξωτερικό;**

ΦΙΛΟΙ	ΠΡΟΦΟΡΙΚΑ	ΓΡΑΠΤΑ	ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΗΜΑΤΑ	ΠΑΝΤΟΜΙΜΑ	ΆΛΛΟ
Ακούοντες φίλοι					
Κωφοί φίλοι					

---

15. ΓΕΝΙΚΑ, ΠΩΣ ΠΡΟΤΙΜΑΣ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΣΟΥ, ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ;

ΠΛΑΙΣΙΑ	Προφο-ρικά	Γρα-πτά	Νοη-ματική	Παντο-μίμα	Βοήθεια ακουόντων φίλων	Διερμηνεία	Άλλο
Καφέ/Ψώνια κλπ.							
Δημόσιες Υπηρεσίες (τράπεζα, ΟΤΕ, ΔΕΗ, Εφορία κλπ.)							
Νοσοκομεία							
Επιμορφωτικά Σεμινάρια/ Συνέδρια							

---

16. ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΌΠΩΣ ΤΟ MESSENGER, VIBER, SKYPE κλπ; Ναι ☐, Όχι ☐

- **Πόσο συχνά;**

1 φορά την εβδομάδα	2-3 φορές την εβδομάδα	4-6 φορές την εβδομάδα	κάθε μέρα

- **Επικοινωνείς με φίλους μέσω αυτών; Ναι ☐ ,Όχι ☐**
- **Προτιμάς περισσότερο την επικοινωνία μέσω:**

Γραπτών Μηνυμάτων ☐ , Βίντεο-μηνυμάτων ☐, Και τα δύο ☐

Παράρτημα 2

ΟΔΗΓΟΣ ΗΜΙ-ΔΗΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Από πότε έχεις προβλήματα ακοής;

2. Οι γονείς σου είναι ακούοντες ή κωφοί;

3. Έχεις αδέρφια; Είναι ακούοντα ή κωφά;

4. Πόσο χρονών έβαλες το ακουστικό βοήθημα (ή τοποθέτηση κοχλιακού); Σε βοηθάει στην καθημερινή ζωή; Το χρησιμοποιείς καθ'όλη τη διάρκεια της ημέρας;

5. Φοίτησες σε σχολείο κωφών ή ακουόντων; Πώς ήταν οι σχέσεις σου με τους ακούοντες (ή κωφούς συμμαθητές σου); Με ποιόν τρόπο επικοινωνούσες με τους ακούοντες (ή κωφούς συμμαθητές σου); Μέσω της ΕΝΓ ή και μέσω της ομιλούμενης; Εξελίχθηκαν κάποιες από αυτές τις σχέσεις σε φιλίες;

6. Άλλαξες σχολείο κατά τη μετάβαση από δημοτικό σε γυμνάσιο και από γυμνάσιο σε λύκειο; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

7. Την Ελληνική γλώσσα την κατέκτησες με φυσικό τρόπο ή μέσω μαθημάτων λογοθεραπείας;

8. Πόσο χρονών έμαθες τη νοηματική; (Αν την έμαθες σε μεγαλύτερη ηλικία) ποιός είναι ο λόγος που σε οδήγησε στην εκμάθησή της; Υπήρξε κάποιο ορόσημο γεγονός στη ζωή σου;

9. Γνωρίζεις ξένες γλώσσες; Τι σε οδήγησε στην εκμάθηση αυτών;

10. Εργάζεσαι; Αντιμετωπίζεις προβλήματα επικοινωνίας με τους ακούοντες ή κωφούς (αν έχεις) συναδέλφους σου;

11. Πώς επικοινωνείς με την οικογένεια σου στο πέρασμα των χρόνων; Υπήρχαν προβλήματα στην επικοινωνία σας; Θα ήθελες ο τρόπος επικοινωνίας σας να είναι διαφορετικός; (Αν γνωρίζεις τη νοηματική) επιχείρησες ποτέ να την μάθεις στους γονείς σου ή τα αδέρφια σου;

12. Οι σύντροφοι σου κατά καιρούς, ήταν κωφοί ή ακούοντες; Ήταν σκόπιμη επιλογή σου ή τυχαίο γεγονός; Πώς επικοινωνούσες με τους ακούοντες και πώς με τους

κωφούς; (Αν είχες ακούοντες συντρόφους) επιχείρησες ποτέ να τους μάθεις τη νοηματική; Στις σχέσεις σου με τους ακούοντες (η τους κωφούς) αντιμετώπιζες προβλήματα επικοινωνίας;

13. Με τους ακούοντες ή τους κωφούς φίλους αισθάνεσαι ότι επικοινωνείς καλύτερα; Θα μπορούσες να μου χαρακτηρίσεις τα προτερήματα και τα μειονεκτήματα της ομιλούμενης και της νοηματικής; Κατά πόσο πιστεύεις ότι επηρεάζουν τη σχέση σου; Πώς είναι η επικοινωνία σε μία παρέα ακουόντων και πώς σε μία παρέα κωφών;

14. (Αν έχεις κάνει ταξίδια) έχεις συνάψει φιλίες με αλλόγλωσσα άτομα; Πώς επιτυγχάνεται η επικοινωνία στο εξωτερικό όταν πηγαίνεις σε μία καφετέρια ή όταν θέλεις να ζητήσεις πληροφορίες από έναν ακούοντα περαστικό;

15. Ως παιδί και αργότερα ως έφηβος, ήσουν μέλος της κοινότητας των Κωφών;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
004000140658